

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

М. ГРУШЕВСЬКОГО.

Т. I.

У ЛЬВОВІ, 1895.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Ведиарського.

Етнографічний збірник
ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

видає

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. I.

За редакцією

М. ГРУШЕВСЬКОГО.

У ЛЬВОВІ, 1895.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

24532

L. SGC. 12. 83

Anonymous Gift

Rec. Sept. 11, 1931

ЗМІСТ І ТОМУ.

	Сторона
Різдвяні святки в станиці Павлівській Єйського oddілу, на Чорноморії, подав М. Крамаренко	1—24
Галицькі народні казки, в Берліні пов. Бродського із уст на- рода списав Осип Роздольський, впорядкував і порівняв додав др. Іван Франко'	1—96

Зміст.

Передмова	1—3
1. Подорож до сонця	3—5
2. Чоловік без страху і упир	5—8
3. Чудесна шopenка	8—11
4. Чудесні коні	11—13
5. Вдячні звірі	13—17
6. Молодильна вода	17—21
7. Три царівни на скляних горах і їх брат	21—26
8. Дурень і царівна на скляній горі	26—33
9. Невдячний брат і живуца вода	33—36
10. Мерцеві дари	36—39
11. Дівчина-каліка	40—46
12. Дівчина записана злому	46—47
13. Дівчина між сиродами	47—49
14. Дівчина і розбійники	49—51
15. Дівчина і кобиляча голова	51—53
16. У чорта в наймах	53—60
17. Як чорт у бідного служив	60—63
18. Дурень і Біда	63—69
19. Як брат брату за дві чвертки жита очи вибрав	69—76
20. Березо-вабій, мудрий кінь і золоте перо	76—79
21. Дуб-береза і его подорож до сонця	80—81

IV.

	Сторона
22. Вірний брат, що брата і братову вратував і через те каменем став	81—85
23. Заздрісна мати і її дочка царця	85—90
24. Як швець чортови записав ся а до неба дістав ся	90—92
25. Христова похресниця	92—96
Показчик казочних і інших мотивів ужитих в казках N N. 1—25, владив др. Ів. Франко	97—120
Українські людські вигадки, зібрані Опанасом Шимченком	1—28

Зміст.

Передмова	1—6
---------------------	-----

Про руських.

1. Як лісник морочив дванайцятєро руських	6—8
2. Руські язикаті люди	8—9
3. Вила	9
4. Хвастуни	9—10
5. Шей	10
6. З „подриганієм“	10
7. Не большая віна	10
8. Дядя Семьон	11
9. Кавуни	11
10. Молотники	11—12

Про жидів.

1. Яйця	12
2. Кара	12—13
3. Гринджоли	13

Про циганів.

1. Поденщики	13—16
2. Грім	16
3. Тягло	16
4. Шкурка	16—17

Про панів.

1. Суворий пан	17—18
2. Глухий пан	18
3. Як хлопчик одурив пана	18—19
4. Яйця	19

Про москалів.

1. Придурковатий	19—22
2. Мудрий офіцер	22—24

V.

Про птахів і звірів.

Сторона

1. Від чого горлиця турчить?	24
2. Від чого шівень от-то-тока?	24
3. Чого комара без ружжа бють?	24—25
4. Дурний вовцюга	25
5. Вовк і кравець	25—26
6. Від чого приказка: мужик-ворона, а хитріший чорта? .	26
Приказки про москалів з Тернопільщини N. 1—5	26—28
Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами наукового товариства імени Шевченка	1—16

ПЕРЕДМОВА.

Сим томом наукове товариство імени Шевченка розпочинає нову серію публікацій, присвячену спеціально матеріалам до пізнання українсько-руського народу з погляду етнографічного, в ширшій значінню того слова.

Богатство словесного матеріалу, що живе досі в устах українсько-руського народу, є факт загально відомий. Менше уваги звертано на духове життя народу по за утворами народньої поезії, але й ті не багаті спостереження, які були зроблені, вказували на велику цікавість, яку має цілий уклад життя українсько-руських народних мас не тільки для самих земляків, але для науки взагалі, а тим заохочували до всестороннього студіювання їх.

Річ утрудняється однак тим доволі сумним становищем, в якому знаходила ся і знаходить ся етнографічна наука українсько-руська. Виключивши так короткий на жаль час існування київського географічного товариства, що подавало такі гарні надії для тієї науки, вона не мала й не має досі ані спеціальних інституцій, ані видавництв. Видані досі колекції матеріалів за своє існування мають дякувати звичайно енергії одиниць, що зміли той матеріал скупити і що було головніше — знайти спосіб для його публікації; тим то хоч як гарні та монументальні не були вони часом, сама справа не виходила з стану випадкового існування, випадкових придбань, по яких знову наставали часи, коли етнографічні матеріали не знаходили собі притулку, гинули цілковито або фрагментами виходили на світ божий в видавництвах чужих. Такого стану річей не міг поправити й новозаснований українсько-руський „вістник літератури, історії й фольклору“ — „Житє і Слово“ дра Ів. Франка, бо при всій охоті свого редактора міг лише невелику частину для публікації матеріалів етнографічних, і то найважніших, уділити, хоч і то, звісно, було чималою прислугою українсько-руській етнографії.

VIII.

Наукове товариство імени Шевченка, бажаючи в міру своїх матеріальних засобів, поки що — так небагатих, допомогти українсько-руській етнографічній науці в її сузивім становищу, що, як сказано, й досі триває — ухвалило на початку цього року засновати окреме видавництво для матеріалів до українсько-руської етнографії (розправи в тієї сфери, а також статі критично-бібліографічні мають уміщатись в „Записках“ Товариства). Аби ту справу скорше до життя привести і в курс пустити тимчасову редакцію прийняв на себе нижше підписаний, в надії, що за якийсь час Товариство сформує для того особну комісію етнографічну, а з тим прийде можливість передати редакцію чоловікови, що міг би ти спеціально зайнятись. Для титулу видавництва узято притертий вже термін етнографічного збірника, хоч з програми його не виключаються ті сторони науки про нарід, які обіймає собою новий термін фольклору. Матеріяли мають уміщуватись в цілої території, залюдненої українсько-руським народом. Збірник має виходити регулярно принаймні раз на рік — доки засоби товариства не дозволять число томів помножити.

В цьому тому більшу половину займає колекція казок з повіту Брідського, що має йти далі в дальших томах. Збірничок українських анекдотів був видрукований для „Записок“, як значить ся на його сигнатурі, та після згаданої ухвали Товариства відложений для „Етнографічного збірника“. Народні звичаї й обряди заступлені матеріялами з Кубаньщини. Нарешті програма, уложена спільними силами членів Товариства, має чисто практичне значіння — зазначити головніші точки народнього життя для збирання матеріялу, до чого, будемо сподіватись, заснованне спеціального українсько-руського етнографічного видавництва надасть нашим землякам нової охоти й енергії.

М. Грушевський.

У Львові, 1 (13) жовтня 1895 р.

воїх п
ко р
осі пра
цтво
ери. а
г" Та
пуст
дїї, к
рафіч
би п
же п
очак
о ль
дней
га йи
в по
звіт
ьки
снї-
ра-
їу-
на-
ки
ь,
вз

Козак Чорноморець в чині урядника.

Різдвяні святаки в станиці Павлівській Єйського oddілу, на Чорноморії

подав М. Крамаренко.

За тиждень до святак люди скрізь по станиці колють свиней, що „закидають“ у сажі ще за три тижні до того, ріжуть гусей, качок, курей, индиків, щоб було чим розговітись та щоб вистарчило всього на всі свята.

Свиней колють гострим ножем у саме серце, і потім смалять їх, запалюючи розложену зверху і навколо солому, і перевертаючи свиню з одного боку на другий. З великих свиней перед обсмалюванем обскубують щетину. Для того роблять такі палички, намотують на них щетину і скубують. Осмаливши кабана, обливають його водою і потім зскребують з його ножем смалятину. Після того накривають кабана соломою, всі на його сїдають, щоб одстало сало од м'яса, і тоді вже знавець діла (таких людей в станиці чоловіка зо три та, може дві, або три бабі) береться за ковбасу та шматків за три сала розпотрошити ту свиню чи кабана і поначинювати ковбаси, а сало порізати та посолити. Сей чоловік (чи баба) скрізь порядкує, за всім приглядає і на всіх покрикує, і всі його слухають і вволюють його волю. Сало складають в мішки чи в торбинки і вішають на горище до баятиня. Коли після того діти просять сала, їм відповідають: „Воно полізло на дуба!“.

Гусей „закидають“ загодувати днів за десять до Різдва або „кому як завгодно“, годують їх просом, ячменем, дертю (молотим ячменем). Ріжуть гусей як вони „жиром запливуть“, а зарізавши, поспішають їх зараз же обпатрати, поки не простигли, бо инакше трудно буде їх скубити. Попереду обскубують пірря, тоді пух і на-сам-кінець колодочки. Після того смалять гусей: кладуть кожного з них на рогач і держать над запаленим у пічі верчком соломи, щоб висмалити неповисмиковані пушинки;

а де-хто обсмалює гусей у сinyaх або на дворі над запаленим папером. Обсмаливши гусей, натерають їх висівками, щоб жовті були.

Частину гусей зараз же варять або печуть, а частину солять і березуть надалі, в де-яких знімають сало і теж солять його або топлять на смалець. Вишкварки з витопленого сала або дають дітям, або викидають геть. З смалцем після того печуть м'ясо, смажать кашу, „варенички“, орішки і т. д. Приготоване гусяче м'ясо та сало вносять в холодне місце: в сinya, в погріб то-що. Малі діти забирають собі гусячі горлянки, вкладають один край горлянки в другий і таким чином роблять собі на взірць бублика торохтілки, насипавши в них зерна або гороху і засушивши їх, щоб не розходились. Також торохтілки роблять собі і жінки — намотувати на них пряжу з півнитків у клубки. З великого гусячого та курячого пірря жінки роблять помазки -- мазати дощ, смалцем та маслом сковороди, як печуть блинці, щоб вони до сковороди не приставали. Гусячі крила обрізують, не обскубуючи: ними знімають шкуру, а також пил за стола, зі стін то-що. Словом усякий дрібязок заберегасться і утілізуєть ся.

Курей мало хто „закида“ годувувати, та і то не більш п'яти: більш їх ріжуть „так, як ходить“, без загодовування.

Перва кутя або Багата кутя, 24 грудня. Так зветься остатній день різдвяного посту, „пиліпівки“. Перед тим днем пороблять з того все, що треба: і птиці понарізують, і хліба понапікають, і всього иньшого понаготують, а також гній з двору повивозять, в хаті повимазують та поприбирають скрізь, як слід, одним словом приготують ся гаразд до сьвяток. Коло всього порають ся і все готують про сьвята більш одні баби, а чоловіки мало їм помагають. Як печуть хліб ковбаси, або мажуть хату, той овсі виганяють з хати не тільки чоловіків, але й дітей і всіх, щоб ніхто їм не мішав.

В той день вже нічого не роблять, тільки порають ся коло печи: варять капусту (густий борщ з одної капусти, заправлений пшоном), квасолю, кутю та узварь, напечуть усяких пиріжків з квасолею, чечевичею, пряженою капустою, „сарачинським пшоном“ (рижем), з картоплею то-що та й на завтра понапікають, чого треба. Кутю варять з „сарачинського пшона“, з товченої пшениці або з товченого ячменю. На те вибирають ячмінь або пшеницю по одній зернині, щоб не було сьміття. (Так саме вибирають і квасолю). Для узварю беруть сушені яблука, груші, вишні, терен, озюм то-що і варять у воді так, щоб вони були з юшкою, „з кваском“.

Як тільки зварять ся кутя та узварь, у хату вносять сїно і розтрушують його на покуті так, щоб зробити кубельце. В те саме кубельце й становлять кутю з узварем встроивши в них по хрестинкові з сїна,

з кошишу або з дерева. Старі люди завіряють, що в тім сїні не одмінно будуть волосинки, що віщують добро в господарстві¹⁾. Та воно й не диво, бо нїм становити кутю з узварем, на покутю садовлять хлопця або дївчину і скубуть їх за чуба, „щоб чубаті кури були“.

Увечері, як почне смеркатись, як зійде вечерова зізда, сїдають вечеряти. За першою чаркою згадують родичів, що далеко живуть або перебувають у дорозі або-що: „Згадай ся легенько нашим!“ або „Нехай легенько згадаєть ся нашому Йванові! Де-то Господь приведе йому розговіть ся?“ Кутю з узварем залишають на заїдку. Кутю хто їсть з ситю з меду, хто з сахарем, а хто з узварем²⁾.

Після вечері виходять на двір і стріляють з рушниць та з револьверів. Одні з старих людей виясняють, що сей стріл є ознакою стрічі сьвятих вечерів, що починають ся з першої куті і кінчать ся на Йвана Хрестителя; а иньші — що се є ознакою проганяння куті.

Малі дїти носять до своїх хрещених батьків та матірок вечерю: трошки куті з узварем у мисці та штук зо три пиріжків. Хрещеники, прийшовши з вечерю, промовляють: „Здрастуйте! Прислав вам батько та мати вечерю!“ — „Спасибі!“ одмавляють тому хрещеникови. Він „бе чолом“ батькови чи матері (се-б-то, підійшовши до них, цілує їм руку), а вони частують його горілкою, вином або вареною, дають йому гостинців чи скільки там грошей; потім заберуть з миски вечерю, а натомість кладуть туди свою узварю та куті. Тоді вже хрещеник іде до дому. Деякі батьки відсилають вечерю і „матусьці“ (попаді), а вона віддячує кожному з дїтей „семигривенним“ (20 кошілками)³⁾.

Під Різдво лягають спати раніш, щоб бабам був час гаразд випочити, бо завтра їм треба буде завчасу упоратись коло печи, щоб встигти до церкви. Як хто так варить всі страви і пече птицю з вечера, а ранком тільки розогріває все.

¹⁾ По иньших місцевостях України кажуть, що повинна бути волосинка на пасці, як виймуть її з печи: тоді якої масти буде волосинка, такої масти і скотину води.

²⁾ Взагалі-ж узвар є звичайними і розповсюдженими месоцями по всій Україні, і не тільки на Багату і на Голодну кутю, але і при кожному надзвичайнім разі, наприклад, на хрестинах, на похоронах то-що, навіть і в скоромні дні. На хрестинах узвар має особливу назву: о пеньки, якими шанує гостей пупорізна баба, садовлячи їх у рай, се-б-то, на покутю.

³⁾ З ч. 1-го „Кубанск. Областн. Вѣдом.“ за 1895 р. знати, що один урядник з станиці Нижне-баканської залїзницею („чавункою“, або „машиною“) виразив своїх дїтей: хлопців 14, 12 і 10, а також дївчину 8 годів „з паляницею“ навіть до баби в станицю Верхнебаканську.

Різдво, 25 грудня. На Різдво жінки, мовляв, устають рано, щоб свого часу „упоратись“, а чоловіки — як почнуть дзвонити до церкви, куди йдуть усі, кидаючи дома тільки старих та малих. Баби з'одягають ся більше в кожули, свитки, пальта, а служили козаки в свої парадні кармазинні чекмені та нові мундіри зверху і повиставляють усі свої „заслуги“ (медалі та хрести), срібні „газирі“ (набої) і срібну зброю (ніж та шаблюку); через ліве плече висить срібна перевісь (тісьма) з китицею на спині; на голові в кожного козака смушева шапка з червоним верхом („панаха“) „нагагошена“ на потилицю, і тільки одні урядники на яку хвилину насовують шапку на лоб, щоб люди бачили на версі урядницький хрест з срібного галуна¹).

В таких убрані Чорноморець виступає і поводить ся з пихою, і кожного „иногородця“ (некозака) лічить якоюсь нижчою істотою²).

Разом з церковним дзвоном малі хлопці починають ходити по хатах та „Христа славити“ (співати церковний тропарь: „Рождество Твоє, Христе Боже наш“). Колись хлопці проказували вірші, вивчені од батьків та дідів; тільки тепер щось уже не чути, щоб де вірші казано, — мабуть позабували. Поздоровляють хлопці з празником хазяїв, як і всі: „Будте здорові з празником, з Рождеством Христовим!“ Їм дають пряники та копійки. Христославники звичайно ходять табунцями, чоловіка по два і по п'ять. Як що тих гуртів буває багато, нагородять тільки перших хлопців та других, а далі вже замикають двері, і нікого більш не пускають.

Прийшовши з церкви, один одного поздоровляють з празником: „Здрастуйте! з празником, з Рождеством Христовим!“ і поділють ся. Ним обідати, кадять у хаті ладаном, як і в кожен иньший празник і в иньшу неділю. Для сего у кожній хаті є такий глиняний глечечок з дірочками і держачком („каділниця“), а коло божниці мішечок з ладаном. Кадить в сімействі хазяїн чи хазяйна, а більше, як сім'я велика, так баба стара.

¹) Гляди малюнок. Черкеси в такій позі, як на фотографії, і по вулицях ходять.

²) Правду не де днеш, воєнна дисципліна дуже деморалізує чорноморця: він показує хоч зверхне поважання тільки до сотника, хорунжого, військового старшини або иньшого офіцера, але не звик поважати чоловіка взагалі, бо і в нім самім офіцерство (а особливо „з домашньою освітою“, а їх таки расно, є такі й генерали), зовсім не хоче бачити чоловіка, але тільки козака, приказного та урядника, словом „нижчого чина“, „гарматне м'ясо“. Між козаками і „иногородцями“ часто-густо бувають колотнечі, при котрих часом бувають і забиті на смерть. В загалі „иногородці“ на кожнім ступні, а особливо в станицьних судах, почувають на собі всіми прийнятий принцип: „Наша хата, наша й правда“. Иногородці дражнять козаків куркулями а ті иногородців — гамзедами.

Сідають розговляти ся зараз, як прийдуть з церкви, і обіда в кулі не тільки вся своя сім'я, але разом „роботник та работниця“ (наймит з наймичкою), які звичайно обідають може й нарізно. Перед сіданням за стіл хто небудь читає молитву: „Отче наш“ (хоч і не скрізь се роблять), а після молитви промовляє: „Господи благослови розговить ся!“ Тоді вже починають пити горілку, згадуючи своїх неprisутних родичів і їсти, що наготовлено. Попереду їдять те, що лишилось від учорашньої вечері: пиріжки, кутю то-що, а потім уже починають їсти скоромні страви: борщ і локшину, а далі солонину, печене поросся, печену гуску або качку, ковбаси, свинячий кендюх або ковбик¹⁾, викінчуючи обід молошною кашею і неодмінною заїдкою -- узварем. Де-хто зоставляє на кінець обіду й кутю.

За обідом, як трапить ся куряча або гусяча „дужка“ (кісточка на кшталт дужки), діти, а иноді й старі ворожать, хто довше переживе на сьвітї. Для сього беруть „дужку“ за „піжки“ мезинцями і розламують її на-двоє: кому припаде „головка дужки“, той і довше жити ме на сьвітї. Часом куряча „дужка“ не розламуєть ся, а малі діти укуші з „кобилкою“ (грудною кісткою) беруть її собі на іграшки. „Дужка“ становить ся на „кобилку“, що тягають по столу або по пічі, причипивши до „голобень“ (тоненьких відростків кобилки) нитку. З круглих мозкових гусячих кісток роблять пищики та гуркала. Щоб зробити гуркало, треба повернути у кістці дірку, і в неї протягнути тонку поворожку або нитку з сученої вовни. Коли се зроблено, поворожкою починають махати від себе, щоб вона накручувалась од середини до країв, і як досить накрутить ся,²⁾ починають митусь витягувати її та знов попускати, і вона підчас витягування „гурчить“, видає особливий звук.

Після-обід старі лягають спати, а молоді йдуть куди-небудь гуляти. Гуляють більше на річці, на льоду. Сюди збирають ся хлопці з дівчатами, великі і маленькі, а як коли-то сюди надходять і молодичі з чоловіками або й старі баби, як повисипляють ся після-обід. Тут гуляють у те, що кому до вподоби.

Одні гуляють у свинки, ганяють її по льоду, иньші в цурки, треті так ганяють крижинки по льоду -- один одному не дає, один одному перешкоджає.

Дівчата більш сковзають ся³⁾. Для того „висковзають“ ногами „слизьку-слизьку“ та довгу сковзалку, сажнів у три або чотири, та тоді, розвігнавшись, і сковзають ся. Де які дівчата під час сковзання присіда-

¹⁾ Свинячий кендюх чи бєльбух начинюєть ся так саме, як і ковбаси: мясом та салом, а як де, то й пшоняною кашею.

²⁾ У Павлівці балакають: „сковзатьця“, „сковзалька“.

ють, а хлопці кричать на них: „Гляди, Параско (чи Явдохо), роздересь ся!“ За таким жартом слідує спільний регіт. Як коли то й хлопці пристають до дівчат і сковзають зя з ними; а більше буває так, що сьміють ся тільки над дівчатами, підставляють їм ноги або кидують на сковзальку комішипки, щоб яка-небудь дівчина, посковзнувшись, „гепнула“ (упала) об лід.

Катають ся ¹⁾ на маленьких саночках по льоду: один сяде, а двоє або троє везуть, а тоді переміняють ся по черзі: той, що віз, сідає, а що сидів, береть ся везти.

Як спіг є на льоду, то бють ся „сніжками“, поділившись на два супротивних таборів.

Єсть так, що хлопці борять ся поміж собою, а як коли то й з дівчатами. Раз таким робом, як почали хлопці бороти ся з дівчатами, вишукалась така дівчина, що який парубок надійде до неї, то вона його „так і брякне об лід“. Та на силу вже знайшов ся такий, що як ударив її через голову об лід, то вона зовсім вомліла — водою одливали її. Але, мимо того всього, сю „бідову дівку“ всі хвалили „за хвабрість“ (за хоробрість), завдаючи сорому тим парубкам, що вона об лід біла.

Катають ся по льоду на кониках ²⁾, в кого вони є, більш на одному, а то й на двох. Коники роблять хлопці більше сами: повистругують з дерева колодочки, а під низом прироблять дротинки з товстого дроту, а тоді й катають ся; тільки на таких саморобних кониках дуже негарно катати ся, бо часто падають на них. Замість дроту часом „підкидають спинки“ од кіс а частійш роблять „кавьки“ з дужки, що од відра. Єсть хлопці — збірають ся з грішми і просять ковалів робити залізні коники: на таких кониках дуже гарно кататись, і як хто добре вмів, то на них ніколи не падають.

Иноді хлопята катають ся на льодниках; поставить одну ногу на льоднику, а другою посовуєть ся.

Вигадують хлопці ще таке катання. Візьме з дому залізну ключку, що нею сіно смичуть (а вона на кінці гостра), оббере на льоду величеньку крижичку і, постеливши на ній яку-небудь одежину, сіда на неї та гостряком ключки цюкає об лід ззадї, а крижинка й їде. Єсть такі що дуже гарно катають ся на сих крижинках і так швидко, що й кіньми не доженеш.

Як коли то зберуть ся до купи двоє або троє хлопців, обберуть крижинку побільше, посідають усі на неї та, цюкаючи гуртом ключками, і їдуть на ній. Часом розігнана крижинка біжить так швидко, що, нахо-

¹⁾ Іздять. ²⁾ Лижвах. *Ред.*

пившись на яку небудь перепону, розломить ся на двоє або на троє, а хлопці роз'їдуть ся в різні сторони, або-ж попадають, сьміючись в та-кої пригоди.

Молодці, чоловіки та старі баби сидять де-небудь на крижинках, дивлять ся, як молодіж гуляє, та лускають насіння.

На сьвятки попередю робили качелі, тільки на них мало хто качав ся, бо більше йдуть на лід. Через те тепер качель покинули робити, бо мало з них користи. Качелі роблять ся на два кшталти: релі і кру-тілка.

Щоб зробити релі укопують у землю рядом по три товстих і дов-гих коляк і в горі, стуливши їх до-купи треножниками, звязують. На сії треножники кладеть ся сволок („князьок“) на його надїласть ся посере-дині, недалеко одна од одної, дві „каблучки“ або два колесних обіді, до яких привязуєть ся в двоє зложена бичова, а на ній примошуєть ся невелика дощечка, така завдовшка, щоб на ній можна було сісти при-найшній в двох поруч. По під сволоком від одного треножника до дру-гого іде ще одна бичова, котрою держать ся „каблучки“, щоб до купи не зсовувались і до треножників не розсовувались.

Коли сядуть на релі дві дівчини або парубок з дівчиною і візьмуть ся за бичову („за вервечки“), щоб не впасти (гл. малюнок нр. 1), два чоловіки, ставши по боках, розвихують їх попередю руками, а далі бичо-вою, підкидуючи разом в переду назад. Підкидальщики старають ся не вихолплюватись один наперед другого і не зоставатись позаду, бо инакше „вервечки“ перекрутять ся і можуть стиснути сидячих або й зовсім ски-нути їх до долу. Коли на релі сідають дві дівчині, то вже не обійдеть ся діло без жартів з боку підкидальщиків-хлопців.

Приладнюють ще дошку па иньший манір, упоперек (гл. малюв. 2), і тоді вже двоє вихають ся навстоячки без підкидальщиків, роз-вихуючи митусь дошку з „вервечками“ згинанням і випростуванням колін. Часом між ними, що стоять на краях дошки, сідають у середину ще двоє; але се можна робити тільки тоді, коли зроблено гаразд релі, бо инакше вони можуть розвалитись, або „вервечки“ порвуть ся.

Роблять релі на майдані, більш для заробітку, люди заможні, ро-блять їх і дома для себе, чіпляючи „вервечки“ в якій небудь будівлі до „переводини“ або в садку до вишень, до вербової гілки і т. и.

Круглі качелі або крутілку роблять тільки на майдані. Се са-мородна карусель простійшого устрою. Для крутілки становить ся стовп, що ходить кругом, а укупі з ним крутять ся і коліски, почешені до перехрестних жерток, вроблених у стовп. Щоб не обвисали коліски, жертки підперають ся бавтинами, вдовбаними в стовп; а щоб не хилив ся ні на який бік стовп, його піддержують угорі, повише жерток, заліз-

ним обручем, до якого навхрест прироблюють ся другі трохи довші жертки, що лежать непорушно на чотирьох стовпах, укопаних усторонь. Середній стовп укупі з колісками крутять два чоловіки, беручись за бантини, якими підпераять ся знизу жертки.

Три дні сьвятка нічого не роблять, тільки баби з-ранку готують, що їсти, та чоловіки порають ся коло скотини, „позаносять“ скотинні сїна та понапувають її. Та й скотині дають їсти вже після того, як од церкви поприходять, „щоб і скотина знала, що тепер празник, і їсти грїх“.

Сьвятками ходять по гостях один до одного („азивають ся“), перевагом до родичів, сватів та кумів; понаїдають ся, понапивають ся п'яні та й поровіходять по домах.

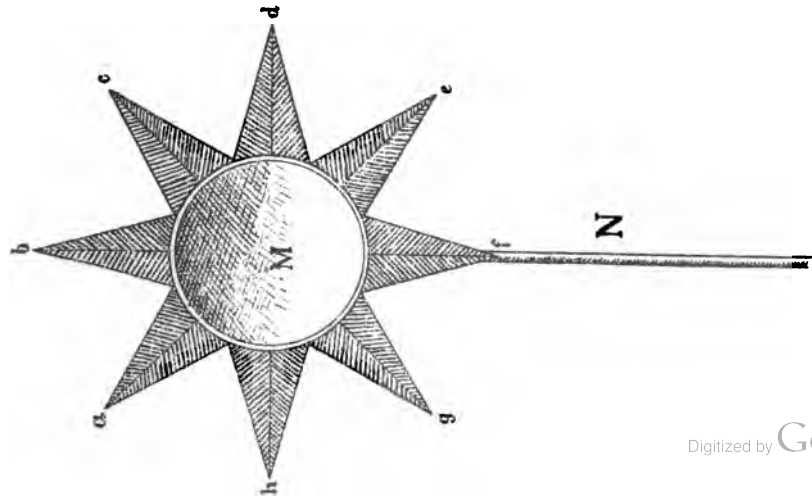
Молодіж вигадує „всякі штуки“, щоб повеселити людей та й собі погуляти. Колись, кажуть, робили козу і ведмеда і водили їх по станиці за-для сміху. Повивертають було кожухи і повдягають по два кожухи (на руки і на ноги рукавами) — на того, хто хоче бути козою, в білих смушків, а на того, що хоче бути ведмедем, — в чорних, пообшивають убраних таким робом і все пороблять, як слїд, і тоді вже водять козу в ведмедем по дворах. Коза скакала, а хазяї за се давали гроші.

Один з павлівських інтелігентів так оповідав мнї про козу. „Пам'ятаю, мене, ще малого хлопця (тепер йому 22-й год), дуже перелякала коза, що водили по станиці. Приходять до нас хлопці з тою козою, дивлюсь, а вона такою страшною здалась мнї: очі здорові та червоні; вона зараз до мене та наставля роги, наче заколоти мене хоче. Я дуже перелякав ся і лепеснув од неї в другу кімнату. Козу складали два хлопці: один надівав собі на лице мішечок повстаний, з соломн йому прироблені були рїжки і борода почеплена з смушевого клаптя; другий же менший хлопець був позаду первого. Обидва вони, мабуть, держали дошку, котра була чимсь покрита, а може й ще що. Замість очей повикраювано кружалки в кармазину, а по середині кружалок припято по гудикові. Я гаразд не розглядїв її, то й не можу вам настояще оповісти про неї¹⁾.“

¹⁾ У станиці Старощербинівці Бїського-ж одділу ще й тепер водять козу вечером на Рїздво. Збираєть ся хлопців чоловіка з 10—15, один з них робить ся дїдом, другий козою, а третій циганом. Циган бігає по-під вікнами і питаєть ся у хазяїв: „Благословіть козу (в)вести!“ Як що хазяїн поблагословить, вводять козу в хату і починають сьпівати:

Ми не сами йдем,
Ми козу ведем,
Ми рогатою (!),
Бородатою (!),
Ндавно з Москви
З довгими кісьми.

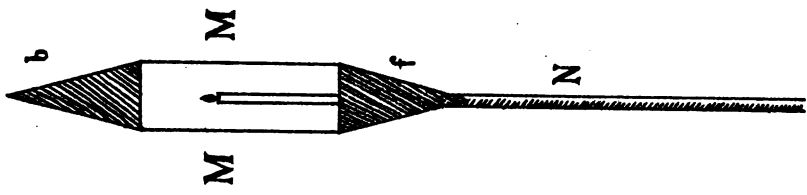
Пуць — коза впала,
Ноги задрала!
Ой устань, коза,
Хоть проходи ся;
На сього пана
Хоть подиви ся!
Добрий вечир!

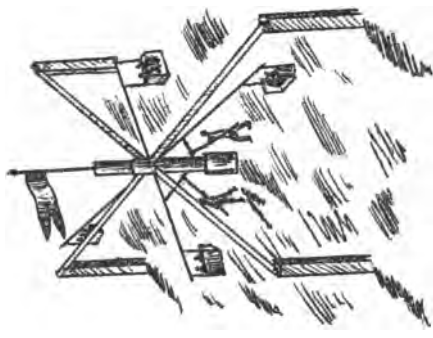
Звізда спереду і ззаду (en face).

a, b, c, d, e, f, g, h, — парости
звізди з золоченої бумаги.

N — дерев'яний держак. M — малюнок.

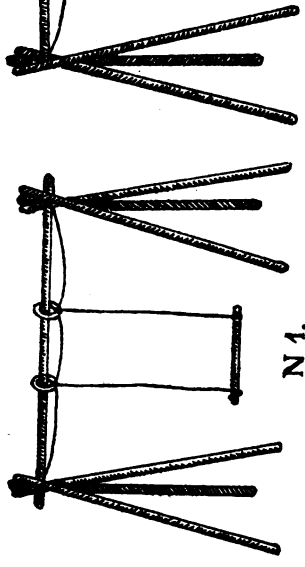

Звізда в розрізі.

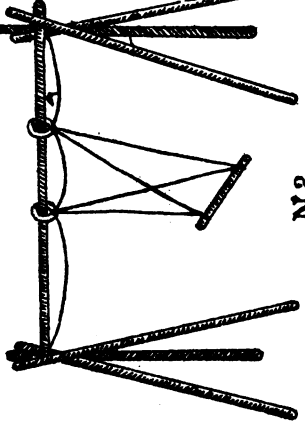

Крутілка.

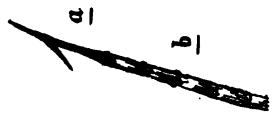
Гойдавка.

N 1.

N 2.

a — Зелізна ключка,
b — дерев'яний держак.

В станиці Переяславській Кавказькогоо дділу, замість кози, водять кобилу. Роблять її так. Знайдуть де-небудь череп з дохлої кобили, прироблять солом'яну гриву до його і настромлять на палицю. Тоді два хлопці, ставши один за одним, положать собі на плечі два дрючки і прикриють їх рядниною. Спереду держить ся палка з настромленою конячою головою, а позаду приладновусть ся солом'яний хвіст. Поперед кобили йде хлопець, убраний циганом, а по боках купці. Між циганом і купцями починаєть ся розмова, на вірець ось такої:

— Продай, брате, кобилу!

— Купи, пане!

— Щож тобі за неї дати?

— Очі в лоба!

— Е, ні: се дуже дорого.

— Та вона-ж у мене дорогого й стоє. Тут була-б тобі кобила, була-б кобила: ни сугула, ни сапата, ни горбата, животом ни підорвата; біга все ристю та вскач, а як запряжеш, то хоч плач! Та ви хоч у зуби подивить ся їй, то й там побачите, що я ни бришу!

— Та вона дуже висока: не достанеш до зубів!

— А ви ослін підставте....

Іноді циган сідає на кобилу верхи, і вся юрма простує по вулиці.

Кобилу роблять не за-для того, щоб ходити по дворах та збирати гроші, але більше за-для того, щоб полякати кого. В цім намірі засідають де-небудь у потайному місці за рогом, або-що, а як хто йде, зривають ся з міста і лякають прохожого з-за рогу. Вид кобили і несподіванність жарту справді чинять надзвичайний переполох навіть і тим, хто поперед бачив кобилу. Її п'яні хлопці роблять не тільки святками, але й у літку. Більш полохають дівчат у степу, де переживають станичники в жнива (в „гарман“). За-для сего задалегід вкидають в дьоготь ганчірку і залишають її там не менш доби, щоб побільше втягла в себе дьогтю; після того ганчірку ту добре сушать на сонці і нічю, прив'язавши до дрючка, запалюють її та встромяють в копицю сіна. Дівчата, без котрих звичайно „ніде й вода не освятить ся“, збігають ся „втришки ловить“, погавити на таке диво. Поки там ідуть поміж дівчатами різні перепити та дивування, хлопці нишком забігають наперед дівчатам, а вони вростіч та „куди очі бачать“.

Раз таким же чином п'яні хлопці в липні вскокли з кобилою в попівський двір, де вечеряв хазяїн з гостями. Побачивши кобилу, всі поперелякувались, повтікали в „г'орниці“, покинувши вечерю на дворі.

Взагалі-ж водження кобили дуже розповсюджене по Чорномор'ї¹⁾. Тепер Павлівці, замість кози з ведмедем, вигадують що небуть нинше. Сего року хлопці вигали „машкарад“. Поробили офіцерські та снеральські „палети“ (les épaulettes) і все нинше офіцерське убрання та й повбірали ся. Все пороблено було дуже гарно і штучно: здавалось, наче справжні снерали та офіцери ходять по вулицях. За офіцером йшли салдати, а за ними персіяньські попи у білій довгій одіжі, у білих шапках із білими бородами²⁾. За попами йшов „окрест“ (оркестр). Він складав ся з трьох бубнів, трьох „скрибок“ (скрипок), п'ять соцілок, одного салдатського барабану, кількох дїркуватих залізних відер, штук семи залізних коробок та чавунних заслінок од печі і ще де-чого. Струменти сї висіли на стрічках, почеплених через плече. „Окрест“ грав бучно й гучно, а збоку йшло чоловіка с п'ять парубків, висвистуючи на весь рот. Спілники „машкараду“ йшли з великою пишою, а за ними сунуло народу „видимо й невидимо“.

По первий день, увечері, починають носити „звїзду“ і носять її три вечери піспіль. Її роблять з бумаги (паперу) на шість і на вісім кутів; з обох боків „звїзди“ вставлено малюнки про різдво Христово і для прозорности повимазувано їх лозж, а в порожню середину постановлено сьвічку, що осьвічує малюнки. „Звїзду“, прироблену до палки, носе привідця спілки, а за ним слїдкують чоловіка з десять менших хлопців. З „звїздою“ заходять у кожну хату, всі хлопці сьпівають „молитви“, а той, що держить „звїзду“, раз-у-раз круте її, щоб усім видко було малюнки. Сьпівакам дають копійок по десять, по двадцять, а в заможних людей навіть по „цілковому“ (карбованцю), бо з „звїздою“ все ходять такі люди, що вміють добре сьпівати. Сьпівають попереду „Рождество твоє, Христе Боже наш“, далі „Дїва днесь пресущественного раждасть“ і „Слава в вишніх Богу“, а на сам-кінець „Многая літа“. Хавяїв поздоровляють з сьвятом, а хавяї піднесуть усім по чарці горілки і припросять закусити тим, що стоїть на столі, „чим Бог послав“. Для таких випадків у де-яких хавяїв на рїдвяні сьвятки стоїть убраний стіл днів зо три, починаючи з ранку первого дня. Закусивши, хлопці переходять в ниншу хату.

Як тільки почнуть хлопці носити „звїзду“ по дворах, разом з сим виходять колядувати по-під віконню й дівчата. Колядують тільки на

¹⁾ Докладні відомости і бібліографію до сего питання подає відомий чеський вчений др. Ченек Зіберт в своїй праці: *Chození s klibnou (s konem) v dobe vánoční a masopustní. Otisk z Českého Lidu II, 3.*

²⁾ Вони-б раді були зодягтись і на взірець наших попів, та боялись, щоб за се увесь „машкарад“ не загнали у станичне правленє та не засудили у „холодну“.

первий день різдвяних свят, і ходять по дві, по три й по п'ять дівочок. Підійшовши до вікна, одна з дівчат вигукує: „Благословіть колядувати!“ Як скажуть: „Колядуйте!“ то вони й починають. Одні сьпівають церковні „молитви“: „Рожество твоє“, „Діва днесь“ тільки не на церковні голоси, але на свої власні¹⁾, а инші сьпівають ось яку колядку

1. Що в пана Йвана,
Та на його дворі
Ой, дай, Боже!²⁾

2. Там стояв явір Тонкий та високий,	8. Та й пустим братця В кінець Дунаю
3. Тонкий та високий, Листом широкій.	9. Доброму пану — Пану Івану:
4. Під тим явором зібрались (!) Рада молодців,	10. Дасть нам пан Голубий жупан,
5. Та радять раду Молодецькую:	11. По коню вороному І жупану голубому (!),
6. — Та й скуймо братця, Нове суденце,	12. По стрільці-більці Й по красній дівці,
7. Нове суденце Й срібне весельце,	13. І пшинишний млинець — І колядці кінець.

Після колядування одна з дівчат кричить: „Добри — вичір!“ Їм дають гроші, паляниці, сало то-що.

Є й те, що хлопці малі бігають по-під-віконню, але вони не сьпівають настояще та путяще, а вигукують під вікном за-для сьміху чудні колядки:

1.

Колядин-колядин,
Я у батька один;
Як звать, ни питайте,
А ковбасу дайте!

¹⁾ Очевидки, молодіж, забувши значінне колодування, тепер глядять на його яко на спосіб розважитись та зібрати гроші чи що инше на складку, що буває після колядування. Тим саме виясняеть ся вживанне, разом з колядками, церковних „молитв“.

²⁾ Присьпв „Ой, дай, Боже!“ повторяеть ся за кожними двома віршами.

2.

Коляд-коляд, колядниця!
 Добра в маком паляниця,
 А пісня ни така —
 Дай, дядьку, пятака!
¹ А [² Як]¹⁾ ни даси пятака,
 Візьму вола за рога,
 [Та поведу на моріг,
 Та ізложю йому ріг;]
 А кобилу за чуприну,
 Та поведу на могилу,
 А з могили ¹ та в [² у] кабак.
 Та ¹ продам [² процю] за пятак.

3.

Коляд-коляд, колядниця!
 Дайте, дядьку, паляницю;
 А як дасте ковбасу,
 Так до-дому понісу;
 А як дасте кишку —
 Ізвім у затишку.

4.

. . . . .²⁾
 Мати кавала,
 Щоб дали сала;
 Батько сварив ся,
 Щоб не барив ся.

Але трапляєть ся так, що „дядько“ (хазяїн) „не вдаря“ (не вважа) на материн та на батьків накази, і нічого не дає колядникам. Тоді вони починають глузувати з дядька-скнари:

А в дядька — дядька
 Дядина гладка,
 [Лежить на саях
 В червоних штанах,]

¹⁾ В ломаних скобках замкнуті варіанти.

²⁾ Початку колядки не виписано. (Порівняйте: П. П. Чубинського „Матеріялы и изслѣдованія“. III, 428 и 476, також далі хлопачу щедрівку нр. 1).

Не хоче встати.

Ковбаси дати.

[А в дядька — дядька

Під вікном вишня —

Напала дядину

Тоненька др . . ля;

А в дядька, в дядька

Під вікном миска:

Дядько напив ся —

В янку ввалив ся!]

Сидить дядько на стільці,

Вбуваєть ся в постольці,

А дядина мордуєть ця,

Що в чоботи ни вбуєть ця.

Хлопцям дають: пиріжки, вареники, пряники, „виригунці“, грудочки сахарю або копійки.

Миланка або Щедрий вечір, 31 грудня. Під новий год, на сьвяту Миланю, дівчата ходять щедрувати по-під вікнами. Звичайно, підходячи під вікно, питають ся: „Благословіть щедрувать!“ Як з хати скажуть: „Щедруйте!“ то вони починають співати щедрівки, особливі пісні;

1.

А в Єрусалимі рано задзвонили.

Щедрий вечір!

Добрий вечір!

Добрим людям

На здоровя!¹⁾

Діва Марія сина спородила:

Туди івібрались усїї сьвятїї,

Думали — гадали, яке імня дати,

Дали йому імня сьвятого Ільїя:

Діва Маря імня ни злюбила —

Імня ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили:

Діва Марія сина спородила.

Туди івібрались усїї сьвятїї,

¹⁾ Присьпів: „Щедрий вечір“ і т. д. у кожній дівчачій щедрівці додаєть ся до кожного віршу.

Думали — гадали, яке ім'я дати.
 Дали йому ім'я Йвана Христителя:
 Діва Марія ім'я ни злюбила —
 Ім'я ни злюбила, ни благословила.

А в Єрусалимі рано задзвонили:
 Діва Марія сина спородила.
 Туди ізібрались усі святії,
 Думали — гадали, яке ім'я дати.
 Дали йому ім'я сьвятого Василя (!)
¹ Діва Марія ім'я полюбила —
 Ім'я полюбила, поблагословила.
 [² Діва Марія ім'я ни злюбила —
 Ім'я ни злюбила, ни благословила.]

А в Єрусалимі рано задзвонили:
 Діва Марія сина спородила.
 Туди ізібрались усі святії,
 Думали — гадали, яке ім'я дати.
 Дали йому ім'я присьвятого Суса:
 Діва Марія ім'я полюбила —
 Ім'я полюбила, поблагословила.]

2.

Що на морі, та на сівері,
 Там лижали кладки тертовії;
 А по тих кладках та Причиста йшла,
 Та Причиста йшла, риву нисла.
 А хто в ті ризи та й нарядить ся?
 Нарядить ся Сам Сус Христос.

3.

Що в сій хаті, та на покутьті (!),
 Сів Сус Христос та вичеряти,
 Пришла к Йому Божа Мати:
 — Оддай, Синку, ключі райські
 Одінкнути рай і пекло,
 Душі грішні випускати.
 Перва душа согрєшила —
 Отьця й матір прогнівила;
 Друга душа согрєшила —
 Царський вінець розлучила:

Третя душа согршила —
Младеньчика ізгубила¹⁾).

Щедрувальницям дають гроші, сало, пшоно, паляниці, ковбаси то-що.
Ходять щедрувати й хлопці, викрикуючи по-під віконьню:

1.

Щедрик — ведрик!
Дайте вареник.
Грудочку кашки
Кільце ковбаски;
А ще того мало —
Дайте сала;
А ще донису —
Дайте ковбасу.

Батько сварив ся
Щоб ни барив ся.
Коротка свитка —
І змерзла литка.
Мати казала,
Щоб дати сала.
Дайте кишку —
Зьвім у затишку!

2.

Щидрівочка щидрувала,
До віконьця припадала:
— Чи ти, тітко, напиела?
Ниси швидче до вікна!

3.

Миланка ходила,
Василька просила:
— Васильку, мій татку,
Пусти мене в хатку!
Я жита ни жала,
Чесних (! = чесний) хрест диржала,
Золоту кадільницю:¹⁾
Кадіти ся, люди —
До вас Христос буде.

¹⁾ У станиці Петровській Темрюцького одділу, з варіянту сієї ж саме щедрівки, найгрішнійшою душею є та, що „отци й неньку та й налаяла; та й не налаяла, а тільки подумала“. До речі скажу, що конечність шанувати батьків і не ображати їх виявляєть ся ще в такій характерній чорноморській сентенції: „Бога бій ся та родителя — два предмета“.

¹⁾ Прокінуто один вірш: „Срібну хрестілицю“: так, принаймні, маєть ся в моїм рукопису з иньшої місцевости.

4.

Я маленький хло́пок,
 Родивсь у вівторок;
 А з середу рано
 Мене в школу 'ддано:
 Я в школу йду, плачу,
 Стежечки ни бачу,
 Очиці протираю —
 Вас (с) правником поздоровляю!

Коли хазяїн нічо́го не дає хлопцям, вони його дразнять:

Щедрик — ведрик!
 У . . . ся Петрик:
 Одчиніть вікно —
 Викинте г . . . о!

Дівчата під новий год ворожать всякими звисними їм способами.

Лічать стовпи на огорожі і, налічивши їх „три—девять“ (3×9, се-б-то 27), угадують, який буде останній стовп, такий буде і жених; як що стовп буде у корі, або з сучком, або товстий, то жених буде багатий, а як що навпаки — бідний.

Уносять у хату півня і з його поведення угадують, який буде „сужений-ряжений“. Задля сего на долівці ставляють дзеркало, воду і сиплять зерно та глядять, що робити ме півінь: як що півень багато води не — жених буде паниця; як часто в дзеркало зазирає — жених буде хвастовитий, волоцюга; як забеть ся в куток і там стоїть — жених буде нелюдимий, похмурий, сердитий або злодіяка; як сяде де-небудь і спати ме — жених буде лїнівний; як багато ходить по хаті, маха крилами та кричить — жених буде розбишака, очайдушний; а як півінь потрошку їсть і не та все робе гаразд — жених буде чоловік гарний, трудовитий, розумний і хазяїн.

А иньші дівчата ворожать з півнем ще ось - як. Понасипають на долівці стільки купок пшениці, скільки дівчат у хаті; кожна дівчина положе на свою купку перстїнь, і тоді вже пускають півня: чию купку стане півінь клювати, тїй дівчинї сего року і замїж іти.

Кидають на вулицю чобіт, червик або що иньше: на який бік упаде кинуте передком, туди й замїж іти.

Ходять дівчата підслухувати під вікнами та під дверима: що почувють у хаті, з того і вгадують свою долю: як що почує слова; піди,

устань, вийди, геть, пора, нхай, добре і т. д., то се в ознакою того, що дівка вийде заміж; а як почує такі слова; як ось: ні, нитреба, сядь, сиди, підожди і т. д., то не вийде заміж.

А де-які дівчата так виходять о півночі слухати, де і як собаки гавкають: у якій стороні загавкає, туди й заміж іти; як собака гавкає весело, то й життя в заможстві буде веселе, — а як гавкає невесело або ще завис, то й життя буде пополовині в горем та в злиднями. В таких разі дівчина гукне: „Бодай ти йому вдохла [маленькою]!“ або: „Завий на свою голову!“ а сама мерщій сховаєть ся в хату. Угадують ще, як товсто, хрипко або глухо гавкає собака, то і чоловік буде старий, сердитий або паниця, а як тонко, голосно, в виляском, то і чоловік буде молодий та гарвий.

Виходять дівчата „до дощок“ (до огорожі), і як іде який мущина питають у його; „Як звать жениха?“ Яке імя назве прохожий мущина, так зватиметь ся і молодий, що буде сватати сю дівчину¹⁾.

Лягаючи спати, теж ріжно ворожать. Одні роблять із паличок колодіз: кажуть, у сні прийде молодий воду брати с колодізя; а иньші роблять ворота: приснить ся, що в ворота йде той молодий²⁾.

А то ще становлять на ніч містки, і хто переведе у сні через місток дівчину, той і буде „сужений“³⁾.

А то ще матері запірають своїх дочок у яку-небудь хату на ніч окремо, а ключ ховають собі під голову: так у ночі снить ся, що приходе якийсь чоловік і просе ключа. До того чоловіка треба гаразд приглядати ся та примічати, який він є на виду, бо то саме й єсть молодий, що сватати ме дочку.

А ще дівчата, діждавшись півночі, ворожать перед дзеркалом. Для сего ставляють на стіл дзеркало, а в двох боків його по запаленій сьвічці і глядять у дзеркало. В иньших місцевостях України проти постановленого на стіл дзеркала панянки ставляють ще друге, а з боків

¹⁾ У Староцербинівці дівчата гадають і на новий рік. Після-обід беруть недоїдки і виходять на двір глядіти, хто відкіль іти ме або їхати ме, бо з тій сторони будуть свати до дівчини, або парубок туди посылати ме сватів.

²⁾ В станиці Петровській сьють на ніч льон під відром і примовляють: „Сю льон під відром: с ким я буду льон вибирати, с тим я буду вік вікувати!“ „Сужений“ у сні прийде вибирати льон.

³⁾ В Катеринодарі так ще ворожать. У кого хата соломомою врата, висмикують колосок із стріхи, і як у йому буде парне число зернин, то дівчина одружить ся в сій мясниці, як зостанеть ся зернина на до пари, то ще не пора заміж.

В станиці Петровській кладуть ще на стіл картку білого паперу, посипають попелом, ставляють на його шклянку с чистою водою і кидують у воду перетінь, а потім глядять у стакан, доки не побачать „суженого“.

Їх лаштунки с книг або с чого иншого: тоді сьвітло і лаштунки кожного дзеркала, одбиваючись навзаєм одно в однім, складають чудовий нескінчаний коридорь. Кажуть, що в дзеркалі, яке стоїть перед дівчиною, можна побачити молодого, що буде сватати. Тепер уже в Павливці дівчата так не ворожать — боять ся. В загалі треба признати, що сей спосіб ворожіння більше вживаєть ся міщанками та панянками.

Оповідать, що колись давно таким же робом дівчина — дивить ся та й дивить ся у дзеркало, вже почало щось у дзеркалі гарне ввижатись, коли сусіль з-за дзеркала, з обох боків, витикають ся дві здоровенні косматі лапи та — хіп за сьвічки, вони і згасли. Так та дівчина, кажуть, с переляку і вмерла. С того саме дівчата павливські боять ся ворожити на дзеркалі.

Оповідав один старий павливець з духовних, як він колись, ще бувши молодим, ворожив на дзеркалі. „Постановив я, каже, у комін дзеркало та й сподіваюсь, що воно прибуде с того. Коли хрьоп — витикаєть ся з-за дзеркала чорна рука: в мене й душа в пяти вскочила, і я с переляку мерщій розбив те дзеркало. Хай йому злидинь тому ворожінню!“

Розумієть ся, що ся казка мандрує по всій Україні: затого в кожнім українськїм селі оповідаєть ся наведена казка, і в кожнім селі завірати муть вас, що оповідане у казці трапило ся саме в сїм селі.

Таких казок, в безлічі одні, чимало мандрує по Україні, а може й по західній Европі. Подаю тут найбільш улюблену з сих казок. Одна дівчина, зібравши на стіл вечерю, сподівалась півночи, коли повинен був прийти і вечеряти кликаний „сужений-ряжений“. А коли так дівчина зроби, то чортови так і рупе піти до неї. Тоді він украде чию-небудь одіж і йде до дівчини, перекинувшись у хазяїна украденої одіжи. Так стало ся і с сею дівчиною. Приходе до неї „сужений-ряжений“ і починає вечеряти. Тим часом дівчина нишком урізала ножницями ріжок одіжі і заховала собі. Після того дівчина справді вийшла за такого саме хлопця, який приходив до неї вечеряти. Через який час після вінчання вона знайшла у свого чоловіка і той сурдут, у якому був урізаний ріжок поли. Чоловік здивував ся, коли жінка спитала, хто урізав сей ріжок, бо він тільки в перве се бачив. Коли ж його жінка розповіла про своє ворожінне і показала для доводу забережений ріжок одіжі, чоловік застрелив її, промовивши: „Коли ти через лукавого здобула мене, то й не хочю жити с тобою!“

Для такого ворожіння з вечерю, звичайно обираєть ся пустака.

Ворожать під новий год і старі. Беруть чорну хустку, розстеляють її на столі, кладуть у хустку на чотири кути печину, сіль, хліб і гроші,

і тоді закривають: хто загадує, той іде у другу хату, а як закриють кут, так вертаєть ся і відкриває один кут. Як трапить ся хліб, сіль або грош, то гарно переживе год, а як печина, то год буде чим небудь негарний, а може і вмере чоловік сего году. Угадують до трьох разів.

Угадують ще, який буде урожай і чого багато вроде. Посипають на долівці кунки пшениці, гороху, проса, чечевичі, квасолі то-що, а тоді приносять півня с куркою: що вони більше клювати муть, на те й урожай буде.

Беть — угадують під новий год погоду на всі дванадцять місяців. Для сего беруть дванадцять шкарлупин с цибулі і кладуть у кожну по грудочці соли, тоді ставляють на комін, а на другий день глядять у ті шкарлупинки, яка в них сіль. Трапляєть ся так, що в одній сіль ростане, у другій трешки вохкувата, у третій дуже суха, і т. д. — такі будуть і місяці, відповідаючі кожній шкарлупині: або через лад дощові, або через лад сухі, або гарні.

А то ще старі люди примічають погоду через перші дванадцять днів січня: які будуть дні, такі й відповідні їм в порядку місяці; наприклад, коли перший день січня теплий, то й увесь січень буде теплий; коли на третій день сухо, то й березозіл буде сухий і т. д.

Під новий год у ночі в садку роблять так: один бере сокиру і наміряючись на яке небудь дерево, каже: „Треба це дерево зрубати, бо однаково в його мало пуття!“ А другий тоді каже: Е, ні, ни рубай, брате: лучче я його соломкою прив'яжу -- воно биспримінно у цьому (!) годі уродить“. Та й перев'яже солом'яним перевесличком. Так роблять з усіми деревами, і тоді, кажуть, такий буває після сего урожай, що „аж гілля ламаєть ся“. Але сего не можна робити що-року, а тільки через три годи раз, бо як що-года робити о так, то скоро сад вовсім зав'яне і загине.

Під новий год, устроивши в паляницю дрібок соли, їдуть з нею у баз (загін) постерегати, на який бік лежить головою тільна корова: як що вона лежить на схід сонця — отелить ся в день, як що, як на захід сонця — у-вечері, а як на північ — у-ночі: „се саме вірна приміта“. Тоді вже у таку саме пору треба стерегти корову та доглядати, щоб не заморозити маленького телятка.

Щоб від'учити норовисту коняку від норову, треба під новий год о-півночі запрягти її та об'їхати тричі коло кладовища: після сего, кажуть, коняка буде „така гарна, що луччої й шукать ни треба“.

Щоб гарно рушниця стріляла і не давала помилки, треба, кажуть, під новий год вирубати ополонку на річці, прив'язати дуло рушниці бичовками за два кінці і спустити у воду на ніч. Спускаючи, треба перелити: „Отче наш“ „на виворот“ — од кінця до початку. Сею рушницею, кажуть, можна і чорта вбити.

О-півночі стрівають новий год стрільнею з рушниць і пістолів ¹⁾).

Новий год або Василія, 1-го січня. В-ранці всі старають ся бути в церкві, щоб через цілий год бути богомільними і не забувати Бога, бо тоді, кажуть, і Бог таких людей не забуде.

З самого ранку, затого з півночи, ходять хлопці „посівати“ по хатах. Понабірають усякого зерна, прийдуть до хати і стукають ся, як що замкнуто, а як що одімкнуто, старають ся перейти в хату нишком. У хаті стають „проти богів“ і кидаючи в них зерно, прокааують: „На щастя, на здорова, роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю! С празником будте здорові, з новим годом, з Василієм“. Їм дають гроші, медяники або ще які гостинці.

З ранку торгові люди на одну годину одмикають свої „лавки“ (крамниці), щоб що-небудь продати; тоді, кажуть, через цілий рік буде добра торговля.

Як поприходять од церкви, здоровкають ся одно з одним: „Здрастуйте вам! С празником будте здорові! З новим годом, з новим щастям, з новим здоровям!“ Тоді поцілюють ся. Зараз же хто-небудь замете зерно, що насипали скрізь посівальники; зберуть його в купку і роздівляють ся: якого зерна більше, на те в сім році й урожай буде, його й сіяти треба більше; а чого нема, те овсі не родитиме. Старі люди так і робили: чого більше зберуть на долівці, того більше було й сіють сього року; а тепер кажуть, що се брідня.

Після того зерно, змішавши з своїм, сиплють птиці, щоб лучче плодилась через сей рік.

Тоді вже сідають обідати. За обідом не годить ся, кажуть, з вареної або печеної птиці розламувати чи розкушувати головок і виїмати мозку, бо с того будуть вилуплювати ся курчата, качата і всяка иньша птиця з розвернутими головками, і мозок буде зверху. У сей день птичі головки кладуть на комін сушити, а вже на другий день можна з них виїдати мозок.

Через увесь сей день люди не об'їдають ся, не напивають ся п'яні, сьміють ся небатаго, балакають усе про що небудь поважне або „божественне“, „бо як первий день нового году переведеш, такий і цілий год буде: як у цей день напесь ся п'яний, так будеш цілий год п'янствовать; як багато будиш сьміять ся, так цілий год даром прогайдакаїш бис пользи.“ Великі п'яниці — і ті, кажуть, на первий день не напивають ся п'яні, все хочуть, щоб і їм гарно пережити сей рік без п'яцтва ²⁾).

¹⁾ В Катеринодарі під новий год, саме о-півночі, стріляють з гармат.

²⁾ Ми звикли обвиновачувати простий народ в неуцтві та дикості з powodu його звичаїв та забобонів; але коли ми гаразд роздивимо ся по собі, то і в себе

— Заходились в нашій сім'ї, пише мій кореспондент-етнограф, на новий год „воші поськати“, а батько їй каже: „О! Що се ви! Хіба-ж сьогодні можна? Сим бабам усе, коли ни жички микать, так у голові тикать! Он один чоловік усе; копиль-копиль, поки сам настроивсь на копил! Отак і вам буде: візьме грибінка та їй устроить ся в голову!“ Так і заборонив воші ськати.

Після нового году знову роблять люди, кому що треба, вечерами-ж, як зайде сонце, нічого не роблять, бо „сьвятий вечір“.

На сих днях у парубків з дівчатами теж бувають складки. Оберають яку небудь хату і сходять ся туди о восьмій годиві вечора. Хлопці купують горілки та вина, наймають музиків з скрипками та бубнами, а дівчата готують: холодець, смажені орішки, картоплю, солодкі пиріжки, „виригунці“ то-що¹⁾. Дівчата, злаштовавши вечерю, просять хлопців вечеряти. Хлопці сідають і починають випивати та закушувати. Коли повстають хлопці, сідають вечеряти дівчата. Після вечері музики грають, а хлопці з дівчатами скачуть, і таким робом гульня продовжуєть ся до самої півночи. Тоді вже розходять ся, хто куди захоче: иньші йдуть по домах, а иньші з дівчатами спати. Ровіходять ся по домах і музики.

Складають ся й молодичі с чоловіками, щоб погуляти гаренько. А то їй так бувають заови: сьогодні в одних погуляють, завтра зійдуть ся в другу хату, в третю, в четверту, після-завтра — в п'яту, в шосту і т. д. до самої голодної куті.

Голодна кутя, або бідна кутя, або під Хрещення, 5 січня. У сей день ідять тільки пісне, і не вживають їжи з самого ранку і „до води“, себ-то поки води не посьвятять. До церкви дзвонять „на воду“ або „ік-вбді“, як уже „сонце зверне з одбільньої пори на вечір“.

Сьвятять воду у колодізі, що коло церкви, у ограді. До води йде хто небудь один з сім'ї с пляшкою, відром, барильцем, тиквою, барандійкою²⁾, або якою иньшою посудю. Як тільки пін посьвяте воду, народ зараз же хапаєть ся до колодізя (криниці), щоб швидче набрати її у посудину та

знайдемо відповідні забобони, хоч і в иньшій формі. Затого все те, що народ туле до нового году, осьвічене міщанство відсовує до перед дня нового году. Часто-густо грацяєть ся чути від осьвічених міщан: „Як зустрінеш новий год опівночі, так переведеш і цілий рік. Отож в сій ціли міщане, коли не дома, то вже по клубах скачуть, веселять ся, починаючи рік з чарками шампанського в руках, щоб через цілий рік було весело. Але обрядність так і буде обрядністю, чи ми будемо стрівати новий рік в убогій пустці перед дзеркалом, чи в многолюднім фешенебельнім клубі з шампанським у руках.

¹⁾ Виригунці (від слова вергати, по-російськи: хворост) — прижне в маслі здобне тісто, розмачане на тонкий корж і порізане на пася, клинці, крумалки то-що.

²⁾ Барандійкою зветь ся посудина, зроблена з білої бляхи, на взір сулії,

йти до-дому. А де-хто каже, що як раніш од усіх набереш води, так вона має більше сили від усякої хвороби чи там в яких иньших равах.

Поки задзвонять до церкви, баби понаготують різної пісної їжі: пиріжків, пампушок, коржиків з медом, шудиків з маком, борщу наварять, квасолі, чечевичі, куті, узварю то-що.

Як задоволять до церкви, кутю з узварем садовлять на покутю с таким-ж „пріштами“, як і під Різдво, і ждуть, поки од церкви принесуть сьвяченої води.

Як тільки принесуть води, усі молять ся Богу, кожен одпиває по-трошку води, кроплять водою кутю, узвар і всю страву, що на столі; після того кроплять хату, вікна, двері, одєжу і все, що єсть у хаті. Далі наливають сьвяченої води в тарілку або в чашку, і хто-небудь один ходе по двору і кропить скотину, птицю, будову, колодізь і иньше, а другий ходе за ним з грудочкою крейди та с пирогами в мисці і пише скрізь хрестики. Що-разу, написавши хрест, писарь одкушує пиріжка і промовляє: „Раз писну, раз кусну!“ Покропивши все, звертають ся в хату і сїдають вєчеряти.

Сїдаючи за стіл, хто-небудь із старих у сім'ї кличе мороза до вечері: „Морозе-морозе, іди до нас вечерять, та ни морозь нам телять, ягнят, гусят, качят; ни динь, ни кавунів, ни жита, ни пшениці“ — і так далі. Як хто за вечерею чхне, тому що небудь дарують: або теличку, або бичка, або вівцю, а як коли, то й корову, або пару молодих воликів, або ще яку „скотиняку“, або що в птиці.

Після вечері проганяють мороза за кутю; у кого є, стріляють з рушниць, з пистолів, з „ліворіїв“ (з револьверів), а в кого сього нема, той просто візьме дрючок та й ударе об „дошкі“ так, щоб було подібне до стрільні з рушницї.

Хрещення, 6-січня. Після обідні ходять до річки, на „йордань“. Він робить ся таким чином. Під Хрещення, з-вечора, приходять на лід два або три чоловіки, з наказу станичного правлення, чи духовенства, та вирубують на льоду жолобчастий хрест і в голові хреста пробивають невелику дірочку. Щоб у сю дірочку вода не натїкала з вечора і не замерзла в жолобові та не вирівняла його, дірочку затикають деревяним чопом, який виймаєть ся з льоду тоді, як почнуть сьвятити воду, і тоді вже вода набігає в той вирубаний хрест. В його наливають трохи бурякового квасу: після того, кажуть, вода зовсім не замерзне.

Ідуть до річки, „на йордан“, з „охристами“ (хрестами, корогвами, хвонарями і де-якими образами), що беруть у церкві; за „охристами“ іде „батьюшка“ (панотець) і несе напрестольний хрест на голові; за ним ідуть дякон з кадилом, дячки з сьпіваками („півчима“), а позаду пані, панянки, крамарі і иньший „чистий“ люд, що пнесть ся в пани (так звані

„с чуськіх“), а тоді вже останнє християнство і ззаду, і збоку, і спереду „охрисьтів“, і „скрізь-скрізь“¹⁾.

А єсть такі (більше молоді: парубки, дівчата, мала дівтора), що зовсім не ходять до церкви, а як почують, що задзвонили „на-достойно“²⁾, так мерщій з'одягають ся і йдуть на річку, на „йордань“, і ждуть, поки поприходять з церкви з „охристами“.

Коло Павливської станиці переживає дуже багато хуторян; так сі хуторяне приїздять просто до річки своїми нетичанками та повозками³⁾. Кожен з хуторян стараєть ся стати поближе до річки, щоб, як посвятять воду, мерщій набрати та й податись до-дому. Сих хугірських повозок понастановлять по всій вулиці, від церкви до самої річки.

Як почне „батьюшка“ купати у воді хрест, та співачи заспівають: „Во Йордані“, сотня козаків, що стоїть подалі з'одягнута в парадне убрання, стріля з рушниць. Стріляють і поміж народом також з рушниць або з пістолів та „ліворіїв“.

Де-хто з панів та з „иногородців“ пуська з рукавів принесених з собою голубів; щож до павливців-козаків, то воци не мають сього звичаю, найбільш уживаного в Катеринодарі і особливе в Ставрополі⁴⁾.

Поки „батьюшка“ святить воду, той чоловік, що вирубав хрест, продає крамарям свій дерев'яний чіп, котрий стремів у хресті і не пускав води. Кажуть люди, як хто з крамарів купе той чіп, так цілий год буде лучче од усіх торгувати і наторгує багато грошей: усі люди, що були на „йордані“, неодмінно приходимуть до його „в лавки“ (в крам-

¹⁾ Спочатку в мене, замість слів: *б а т ю ш к а* і *д я ч к и*, було написано: „святченик“ і „дячки“. На се мині завважено, що слово *святченик* в Павливці не вживане: замість його кажуть: *б а т ю ш к а* — коли хотять виразити поважання до панотця, і *п і п* — коли кажуть з серцем або зо зневагою. Також слова *д я ч к и* в виразі не пошанованні, словом *д я ч о к* вживаєть ся в загальнім розумі. Про слова: *п а н і*, *п а н я н к и* сказано, що й вони не вживані в Павливці: їх заступають: *б а р и н я*, *б а р и ш н я*, а поруч з ними: *п а н*, *п а н и ч*. Вираз: *з чуськіх* є скороченим жартом: „Він не з простих свиней, а з чуськіх“, се-то з довговухих, з клопоухих, і тулять ся більше до простих міщан, що напуськають на себе панство. Порівняйте російську приказку: „Он бaрiн прiроднай, бaгaрoднай: настухoф син, на бaрскaм двaрe стaрiмi качирiшкiмi вaспiтувaлcя“, або французьку: *C'est la reine d'antioche qui mange plus de pain que de brioche*.

²⁾ Як починають співати у церкві: „Достойно і праведно єсть“.

³⁾ На санях припадає мало їзди зимою, а иньший рік і зовсім не був санный їзда: трапляєть ся більше так, що сніг випаде разів зо три — з пять за зиму та на другий або на третій день і ростане. По-заторік тільки підскачила така зима, що сання їзда була без перерви через три місяці; але такі зими бувають „в ряди-годи“.

⁴⁾ Там для відзнаки голубам, що літають над „йорданем“ густою хмарою і часом лаштують ся сідати на голову єпископови, чіпляють червони стрічки.

ницю) що небудь купувати. Чіп сей кушують навваводи: один дає, наприклад, десять карбованців, другий — п'ятнадцять, третій — двадцять і т. д. Кажуть, як коли то ціна тому чопові підскакує до п'ятидесяти карбованців. Розуміть ся, чіп візьме той, хто дасть більш од усіх грошей. Иноді за той чіп і побють ся. Один купець придбає чіп та тільки що візьме його від хазяїна, коли сусіль хто-небудь як штовхне його під лікоть, він і випустиє чіп той до-долу, а там і „шукай вітра в полі“: той ногою вдаре той чіп, той цїнком, а як хто так ще підніме та далі кине. Нещасний купець дасть ся, кричить, благає, щоб йому знайшли та звернули чіп, тільки він уже не впаде до рук купця: його хто-небудь підхопе та знову продасть ще кому небудь в крамарів. Тоді нещасний купець прискіпаєть ся до того, що стояв коло його взадку, і вони, коли не побють ся, то вже неодмінно добре полають ся.

Понабравши води на „йордані“, люди порозіходять ся з нею до дому. Тію водою однаково, як і на голодну кутю, кроплять у хаті і на дворі скотину і все иньше, п'ять воду сами, і тоді вже сїдають обїдати.

Учорашню і сьогоднішню воду зливають в чисті кріпкі пляшечки, ватикають і заберігають через увесь рік по чуланах, (коморах), б'удках ¹⁾ погрїбах то-що для вживання від хвороб, для бджіл і для иньших потреб. Як хто захорубе, його збрискують сїю водою і дають нанити ся: коли так зроблять тричі, то хворий, кажуть, неодмінно одужає.

Іван Хреститель, 7 січня. Сей день празникують, і нічого не роблять. Сим саме днем кінчать ся рїздвяні сьвятки і „святі вечори“; а єсть такі, що вже дуже розгуляють ся та розп'ячуть ся, що й на другий день, 8 січня, не роблять, а празникують: кажуть: „У сей день Рїздво було, так грїх робить!“

Подавані тут відомости вистачив мені павлівський козак О. Пі-нь, 25-літ, а додатки до сих відомостей Павлівці-ж: Б-ч, Са-ло і Ча-ів.

Чорноморія, 3 квітня 1895.

¹⁾ Будкою зветь ся зроблена з „комишу“ та обшпарована глиною і покрита „комишем“ же (очеретом) або соломою невеличка комора (так звана „турлучна“) на чотири кутки, з одним вікном (дїркою) а більше без вікна. Тепер будки вже виводять ся: замість них становлять тепер „вимбарі“. А в тім „турлучні“ та „саманні“ (глиняні) хати та иньшу будівлю можна постерегати в досить великім числі не тільки по станицях, але й у Катеринодарі.

Галицькі народні казки.

В Берлині пов. Бродського із уст народа списав
ОСИП РОЗДОЛЬСЬКИЙ.

(Впорядкував і порівняння додав др. ІВАН ФРАНКО.)

Отсе, що тут друкуеть ся, се тільки частина багатой збірки устної людової словесности, яку в остатніх роках згромадив молодий і вельми пильний та старанний збирач, д. Осип Роздольський. Дещо з тої збірки було вже напечатано в „Житю і Слові“: тут подаємо вибір казок, з гори зазначаючи, що навіть сеї категорії творів ми не вичерпали із сеї збірки, а зовсім лишили на боці новелли та гумористичні анекдоти, легенди, оповідання про особи і події історичні і т. и. Надїємось, що матимемо змогу в недовгій часі опублікувати й решту сеї збірки і хоч таким способом виявити признанє для праці шановного збирача.

Нехай нам буде вільно сказати тут кілька слів про резони нашого подїлу устної прозової словесности людової. Лишаючи на боці всякі філософічні подїли сеї словесности після змісту (найширший подїл того рода, уложений М. Драгомановим, гл. в передмові до его збірки „Малорусскія народныя преданія и рассказы, Кієвъ, 1876“) ми держимось далеко скромнїйшого та zarazом простїйшого подїлу по формам літературним. Головними з таких форм ми вважаємо:

1) Казку, т. є. оповіданє, в яким дїйсність перемішана з чудесним елементом, так що цілість являєть ся свобідним виплодом фантазії, без ніякої побічної, церковно-моралізуючої ціли. Оповідання сего рода, невірні названі деким „оповіданнями мітичними“, майже всі завандрували до нас із далекої чужини, з Азії та Єгипту

і являють ся, як про се легко переконатися з порівняного дослідю, калейдоскоповим пересипуванем та комбінованем досить нечисленних мотивів.

2) Легенду, т. є. оповідане, в яким дійсність також перемішана з чудесним, але взятим з обсягу виображень і вірувань церковно-релігійних. Цілість має звичайно глибоку основу етичну, моралізуючу або філософічно-релігійну. І ці оповідання, всі без винятку, випливають не нашого національного ґрунту, а переняті нашим людом із літератури християнської, біблійної, легендової та еретичко-апокрифічної, хоча досить часто являють ся в переробках, доконаних на нашій національній ґрунті під ріжнородними впливами культурно-історичними.

3) Новеллу, т. є. оповідане без примішки чудесного елемента, основане на тлі побутовім, часто переняте тенденцією соціальною, рідше національно-політичною або церковно-конфесійною. І ті оповідання в переважній частині — міжнародне добро, що разом з певними культурними течіями переходить від народу до народу і буває більш або менше докладно приурочене до обичаїв, обставин і поглядів даного народу.

4) Фацецію (анекдот), т. є. коротеньке, звичайно гумористичне оповідане, якого суть становить звичайно якесь одно спостережене, часто гра слів, незвичайний оборот мови, прозвище і т. н. По своєму характеру і тенденціям ці твори близько підходять до новел, і хоча й між ними багато елемента міжнароднього, вандрівного, то все таки локальний колорит в них далеко сильніший, ніж у новеллах і певно між ними знайде ся далеко більше виплodів нашого рідного поля, ніж між новеллами.

5) Оповідання мітичні, в яких говорять ся про явища і постаті фантастичні, та такі, що становили або й досі становлять предмет живого вірування люду (чари і чарівники, злі духи і т. н.). Звісно, називаючи ці оповідання мітичними, ми мусимо з гори звернути увагу на те, що для питомої, прасловянської чи праруської, дохристиянської мітології в них знайде ся дуже не багато матеріялу; може бути, що якесь зерно такої мітології в них і є, та не треба забувати, що воно виростило на буйній ниві міжнародньої середньовічної, варварсько-християнсько-сектярської мітології, і вилущити наше питомо-національне зерно з тих чужих шкаралощ дуже часто буває майже зовсім неможливо.

6) Оповідання про особи, події та місцевости історичні, німецьким терміном звані саґами (Sagen). Їх вартість історична звичайно невелика або й зовсім ніяка. Натомість часто до

звісних історичних осіб або подій причіпляють ся мотиви казкові, легендові, новелістичні та фацеційні (що до остатнього пригадаю популярні у нас оповідання про пана Каньовського). Та інколи в тих оповіданнях кристалізують ся в беллетристичній формі погляди і осуди люду про певні історичні особи і явища і в таким разі ті оповідання мають дійсну вартість як причинки до характеристики впливу даних подій і осіб на народ (гляди нпр. оповідання про цїсаря Йосифа II. або про конець Люблинської Унї у Львові, в Житю і Слові III, 228, 235.)

7) Байки звірячі, притчі і апологи, т. є. короткі оповідання, звичайно морального або загалом дідактичного змісту, в яких героями являють ся звірі або иньші неодушевлені ричи. Се твори також переважно чужого, книжного походження.

Коли до сего додамо ще такі твори, як приповідки та образові обороти мови і такі твори, що стоять на границі між поезією і прозою, як різні апокрифічні молитви, примови та формули, то будемо мати вичерпаний увесь скарб устної прозової словесности людової.

Др. Іван Франко.

1. Подоріжє до сонця.

Буў іїдєн вандрóуний. „Хóчу йти ў сьвіт, прахтикувáти, йак сóнце хорóше схóди і йак спочивáйи“. Али йде — здибáйи мєлника, стоїт на жóсьтї. „Де йдеш?“ — „Йду до сóньця, прахтикувáти, йак воно фáйно схóдит“. — „Скажїть там за мєни: минї дўжи бїдá. Три каминї йде, а йа жадєн хлыбá“. — Кáе: „Йа скажў“. — Али йде, йде, йде — вихóди лыўка, сьлыпá. — „Дє ви йдетє?“ Кáе: „Йа йду до сóньця“. — „Скажїть там за мєне, жи йа такá сьлыпá“. — Кáе: „Йа скажў“. — Али йде, йде, йде — бийгь сьа горá з горóу. I не мóже перейтї. — „Дє ти, — кáе — чоловїчи, йдеш?“ — „Йа йду до сóньця, йак ўоно хорóше схóдит і йак спочивáйи“. — „Скажїть там за мєне: дóки ми бўдим сьа бїтї?“ — „А, йа скажў“. — Акурáт ви приходит — хатїнка стоїт. I він приходит до тєйї хатїнки — нимá нїкóу, но-тїлько мáти сóнцева. — „Слáва Бóу!“ — „Слáва на нїка!“ — „Шó ви скáжети, що-сьти прийшлї?“ — „А йá хóчу знáти, йак то сóнце схóдит фáйно“. — „Али йак воно прїйде, йа вас ни мáйу де подытї. Дє б йа вас сховáла? Али вльсьтї пїд пїц“. — Пїц так нїби висóко стоїт, нїби на тих

лыгарах (на штимпальгах) — і він собі там вліз, піт ту пійц. І акурат приходить сонце. — „Е, де-сь ту ўже шо-сь смердїт тут-ўо, душа йакá-сь смердїт!“ — А мати каже: „Ет, ти, сїну, напахáў сьа-сь цїлий дєнь по свѣтї, то тибї смердїт“. — Дала йїму повечєратц, він повечєраў і льягайи спáти (хто? питаюся. — Ньїби Сѳнцє). От він собі заснўў, і мати льягла — і прокидайить сьа мати і кає: „Ти, сїну, спиш?“ — „Ньї, йа — кає — ни спльу“. — „А миньї такїй сон, нибѳи, приснїў сьа: вїйшоў мєлник і кає: три камины мєле — а він хлыба жадєн“. — А він каже: „А він такї бўде жадєн. Бо він мáйи три пси, — а він йїму хлыба ньїгди ни дасьт жадному вьїсти. То він такї бўди жадєн“. — І вони постїшили сьа і зноў спльать. І вона зноў йїгѳо прибўджуйи: — „Спиш ти, сїну?“ — Кає: „ньї“. — „А миньї такїй сон приснїў сьа: вїйшла дьўка, сьлыпá, і казáла: шчѳ ўона сьлыпá?“ — А він кає: „Вона йї і бўде сьлыпá. Вона ў недьїльу до схѳда сѳнцьа, йак йá маў сходїти, то вона мїла сьа, ў субѳту вона ни мáла чáсу ўмїти сьа, ў бўдний дєнь. Вона ўѳмивáла сьа, йак йá но-тїлько маў сходїти, і вона миньї валььáла вѳчи, вїльáла миньї тї помїйї в вѳчи.“. — Али вони постїшили сьа — і мати прибўджуйи зноў — „спиш, сїну?“ — Кає: „ньї“. — „Горá з горѳю — миньї приснїло сьа, такїй сон: — горá з горѳю бїить сьа“. — Він до нєйї каже: „І бўде сьа бїти, аш пѳки вона кѳго ни забїй“. — Али ўже, він ўже на-зáд йде, до свѳю крайў. Йде на-зáд і й акурат прийшоў до тєйї горї. Бїуть сьа — перевертáйуть сьа! Він перейтї ни мѳжи, бо дѳрѳа йї — а вони бїуть сьа на дѳрѳы. — „Бўв-їсь там, у сѳнцьа? дѳки бўдим сьа бїти?“ — Кає: „буў“. — „Ну, скажї-ж миньї!“ — „Йа скажў, áли перепусьтїтї минє на тамтѳй бїк“. — Вони перестáли сьа бїгї, і він перейшоў на тамтѳй бїк. — „Ну, кажї, йак бўде?“ — Кáн: „Бўдїти сьа бїти, аш пѳки когѳ ни забїитє“. — „Ко-б йа булá знáла, то-б йа і тибѳе булá забїла! Чикáй дупїру, йак хто будє йти зноў...“ — Приходїт — стоїт та дьўка сьлыпá. — „Споминали-сьтї там за мєне?“ — „Споминаў. Бўдїсь сьлыпá, пѳки ни ўмрєш. Нá шо-сь у недьїльу мїла сьа і до схѳда сѳнцьа вїльáла-сь той кўпель?“ — Але він йїдѳ — стоїт той мєлник на мѳсьтї. — „Ви ўже повертáйити на-зáд?“ — „Повертáйу“. — А споминали-сьтї там за мєни, шо йа вас просїў?“ — „Споминаўїм. Али казáў: мáйити три пси — йак бўдїти хлыб печї, шо на сáмий перєд ўсаджáйити сьа ў пїиц, і той хлыб добўги і роскрѳйтї йїгѳо на трѳйи і тїм псаж дáти, по пѳрцїйї. То хлыба бўети мáти, шо не бўдети мáти дѳе подьїти“.

(Записано від госп. Гандруха Кравцїкѳго 1894 р.)

Основа сеї казки вийшла в казку про Марка Б гатого, записану Ігнатієм з Никлович (Ігнатій зъ Никловичъ, Казки. Львовъ 1861, стор. 39—44, передруковано у М. Драгоманова, Малор. нар. преданія и рассказы, стор. 329—332). Обширну літературу, що вяже ся з сею казкою і ріжними єї паростям, звів до купи і розібрав по майстерськи М. Драгоманов у своїй статі „Славянскіѣ сказанія за рожденіето на Константина Великий (Сборникъ за народни умотворенія, наука и книжнина. кн. II, 132—184; III, 206—246). I. Фр.

2. Чоловік без страху і упир.

Буў собі такій йіден хлоп на сьвітї, жи він ни знаў, шчо то йист бідá і страх. І говори сам до сѣби: „Підү йа — каже — ў сьвіт, а бұду шукáти, чи йи межи людьми бідá йи страх“. — Вьаў собі тóрбу на плечі, пáлку ў рўки, і йде селó вѣт селá і питáйи страхү. Прийде до селá, питáйить сьа: „Чи немá шчо тут де новóго?“ — Так він идé дáлы. Прихóди до дрүо силá, зайшóў до коршми, кáе: „Дзьинь дóбрий!“ — Ті вѣтказáли: „Дóбре здорóўльа!“ таж, йак то у жидіў. Але жиді питáйут йигó, звѣтки він (жид зáра на сам перѣд питáйи); шчó ви тут рóбите і за чїм шукáйите? — так жиді кóжут до нѣго. А він каже: „Йа ходжү по сьвітї і шукáйу, шчо йист бідá і страх“. — І жиді йиму роскáвуйут, йакій тут йи ў силї страх“. „В нас ф силї хóди шчо-сь по нóчах і дүси лүди і висисáйи в них кроў. Теїй нóчї перѣйшлоїй ў нас госпóдар маў йіднóго сїна і шо-нó бұде тóму три недьльї, йак йигó вжениў, і вони лежáли вбóйи ў комóрі і помѣрли“. — Він кáе: „Дóбре, покажѣть минї, дѣ тї госпóдарї сидьáть“. — Зáра йигó запровáдили до тѣїй хáти, показáли йимү тих двóйи молольáт, жи помѣрли, він подивїў сьа на них і кáже до тих старїх: „Ви йїх ни ховáйти, йа зáўтра рáно прийдү до вас, і ўни бұдут живї“. — А сам пїшоў дáлы. Прихóди на цвинтáр ў нóчї, сьїў сьибї на грóбї і силѣт і дүмайи: „Кáжут лүди, жи на цвинтарї йист страх, а йа ни маў жáдноо страхү“. — Але так в нóчї коло десьáтоїй годїни слүхайи — хто-сь идé до нѣго. Але він ни маїи страхү с тóго. Так дівить сьа — пїшоў гет до селá. А він стаў та й идé дáлы на цвинтáр. Пїшоў мѣжи грóбї і дівить сьа: йїдна йáма роствóрана йи. Вльївáйи до тѣїй йáми, ростворáйи трүмну, ўльївáйи до серѣдини і лежѣт. А ўсе страхү ни маїи. Так прихóди так коло одинáй-цьáтоїй тóїй зі силá, жи вильїз в йáми і пїшоў на селó душѣти, стаў коло йáми і питáйи: „Хтó там йист ў йáми?“ — А тамтóй в йáми відзвѣвáйить сьа до нѣго: „Шчó тибї до тóс, хто тут йист! Скажѣть минї, дѣ-сь ходїў, то йа тибї скажү, хто тут йист, і пушчү тебе сьудї. Ну, йак ни хоч скáзáти, то не пушчү!“ — „Пустї!“ — „Ни пушчү, аш пóки не скá-

жеш, де-сь ходи́й!“ — А йи́му ўже час прихо́ди, двана́йцята годи́на, тре хова́ти сьа, півень засьпівáйи. — „Пусті́, тепе́р скажу́!“ — „Пе́рше скажи́, тупі́ру пушчу́“. — Їа ходи́й на село́, тамте́йї но́чи дво́йи молодба́т вздуши́й, а те́йї но́чи ходи́й — в них кроў смокта́у“. — „До́бри, зы-сь сказа́у, тепе́р не пушчу́. Їак мині́ ска́жеш, шчо́ йи́м зробі́ти, жи-б вони́ ўста́ли на-за́д живі́, то йа тибе́ пушчу́“. — „Ны́, не скажу́!“ — „Їак не хо́ц сказа́ти, то не пушчу́“. — Так то́й окрути́й сьа мо́цно, жи ўже час прихо́ди йи́го — припада́йи до те́йї йáми, ни може йак уві́йти! — „Скажу́ тибі́ тепе́р ўсьу пра́уду, пусті́, то йа тибі́ скажу́!“ — „Ну, пе́рши мині́ скажи́!“ — Так він йи́му роска́зуйи: „Пі́деш, йа буду йти́ до йáми, до те́бе, а ти злáпайиш мине́ за чупри́ну і ві́рвеш де́вѣть волоскі́у в ме́йї голо́ві і пі́деш до них, до тих дво́йи молодба́т, пі́тпалі́ш йи́х під но́сом йи́м, і вони́ поўста́йут“. — „До́бре, жи-сь мині́ сказа́у, йа ти-пе́р тибе́ ни пушчу́! По́ки мині́ ни ска́жиш, шчо́ тибі́ зробі́ти, жи-би ти ни ходи́й по но́чах, не робі́й ляду́ам страху́ і ляду́йї не дусі́у і криві́ не висиса́у. Їак ни ска́жиш, ни пушчу́“. — „Пусті́ мине́, то йа тибі́ роскажу́!“ — „Роска́зуй!“ — Так зачина́йи він роска́зувати йи́му — „Заўтра ў полудни́, одина́йцяти годи́ни, пі́деш до ксьо́ндза і ска́жеш ксьо́ндзови, жи-би йшо́у с тобо́йи на цвинта́р і мій грі́б запеча́тува́у — то йа ни бу́ду ви́йнци ходи́й і ляду́йї дусі́у. А ти во́зьмиш де́вѣть колі́у ўсо́икових і де́вѣть рав по де́вѣть зеро́н ма́ку і'пси́пш*) мене́ доўко́да ма́ком і заби́йш тих де́вѣть колі́у коло мо́го грóбу ўсо́икових“. — Так то́й хлоп вы́лизáйи с тру́мла і ка́же до то́го: „Ходи́ сьуда́!“ Так то́й скок до йáми і хты́й сьа схова́ти ху́тко ў тру́млу — то́й злáпау́ йи́го за чупри́ну і ві́рвау́ по́уну жме́нью воло́сьа (с то́го опи́ра). І заберáйиць сьа і йде до села́. Прихо́ди під ві́кно і пúкайи, клі́чи. Так вихо́ди слугá і пита́йиць сьа йи́го: „Чо́о ви хо́чите?“ — Він ка́же слузы́: „Йист йи́гомосьць у до́ма?“ — А слугá ка́же: „Йист, áле сплáть“. „Так йа хо́чу, жи-би іти́ до сере́дини“. — Так слугá ка́же: „Йа за́ра збуджу́, то йи́гомосьць ви́йдут на дві́р“. — Пришо́у́ хлоп такі́ до по́койи і ка́же: „Сла́ва Ісусу́!“ — Ксьо́ндз ві́тказа́ли: „Сла́ва на ві́ки!“ — і пита́йиць сьа: „Чо́го ви хо́чите?“ — „Йа пришо́у до йи́гомосьцьа, майу́ ма́ти ўзаўтра по́грі́б хова́ти — похова́йиш йи́го, а не бу́дем бра́ти за не́о грóші (ни бу́ди плáтно)“. — Али ксьо́ндз ка́же: „Шчо́ за по́грі́б, жи-би ни було́ грóші? Їа ни піду́ хова́ти!“ — „Їак ни пі́дете хова́ти, так на дру́гу ві́ч бу́дети ма́ти ў си́лі́ та́кий стра́х, і витрафля́йи ко́льїа са́ме до ва́шоо до́му“. — Так ксьо́ндз пита́йут: „А ў котрі́ годи́ни пі́дим?“ — А він ка́же: „Пе́ред полуднем, одина́йцяти А йа йду́ типе́р да́лы від ва́с“. — Прихо́ди до то́го госпо́дара, де тих дво́йи мо-

*) Обси́плеш.

лод'б'ят леж'ят, і зачина'ють робити з ними той гишефт. Зап'альують тих д'є-віть волоск'їв вол'ос'ся на чиренк'у і ўпк'рути'ють до-ко'ла три ра'зи па'льцем своїм, поста'влю'ють коло них, око'ло голови, і дму'хай, жи-би йшо'у той дим йїм під ніс. І д'ивить с'я на них, чи ўони' будуть ўста'вати. Али д'ивить с'я: ру'хайть руко'ю, ру'хайть ного'ю, зачина'ють д'ихати, підводи'ють голову і — ўста'ють. І йїдно' до дру'го говори'т, ка'є: „То топіру-сьмо сп'али мо'цно, же аны' ра'зу не прик'инули с'я! Блісько див'їята год'їна, а ми сп'им'о!“ — А той чолов'їк роска'зує йїм (жи ни зв'їли, шо то стра'х): „О, сп'али-сьте, али на віки!“ — Так ті стар'ї об'їли ўты'шили с'я і прий-ма'ють йїго за сво'ю ба'тька. І пита'ють с'я йїго, шчо-б він хты'ю за то, жи йїх д'їти витхорон'їть. А він йїм ка'же: „Ны'ц не х'очу від вас, тілько два злітники (й'ак то були пер'ши гро'ші), бо йду да'ль в дор'огу, робити кін'єц“. — І прих'оди до ксьонд'за, ка'же: „Ход'їм, підемо похов'ати то'го ўмерло'го, дру'гий ра'з буд'ем йїго хов'ати. Ві хов'али йїго ра'з, али ни по пра'ўды, а ми теп'єр буд'ем ўб'їдва, похов'айим йїго по пра'ўды, жи-бі ни ход'їть“. — Пішли до ц'єркви, з'яли кроп'їло, с'явач'єну во'ду, і йдуть на цвинта'р хов'ати той по'гріб. Так він іде ўпер'єд, а ксьондз за ним. Прих'одять на цвинта'р, до то'го гр'обу — і той гр'їб йїст роствор'аний, роск'їданий. Так бер'є ксьондз с'явач'єну во'ду, кроп'ить і к'їдає шти'ри ра'зи зем'ли, а він лы'зе до й'амн, б'їи д'єв'їять вос'їковнх кол'їв, і сил'є над'оу-ко'ла ма'ком. Й'ак він не зач'а'є 'псип'ати ма'ком, так зач'а'є тамто'ю до не'о говори'ти: „Та'к ти мн'ї роб'їш!“ — „Так ма'ю ти зр'обити, жи-би-сь по но'чах ни ход'їть і л'юд'їи ни дус'їть — теп'єр буд'иш т'їт лиж'ати і тво'ї ко'сги буд'уть робак'ї смокт'ати!“ — І вил'їз'ає з й'амн і закида'є йїго. Закида'є і йдуть с' ксьондзом до до'му. Так ксьондз пита'є йїго: „Ш'о то йїст за шту'ка, жи ўжи д'єв'їять лы'т, й'ак й'а йїго похов'а'ю, а він до те'бе ны'н'ї говори'ть?“ — Так то'ї роспов'їда'є ксьондзови ту'ю сто'рїю. — Так ксьондз закли'ка'є йїго на с'ньїдан'є — й'ак пос'ньїдали, так ксьондз пита'є: „Ш'о ви х'очити за ту усл'угу?“ — А він ка'же: „Ны'ц не х'очу, но-тілько два злітники“. — З'я'є два злітники та й пі-шо'у да'ль ў дор'огу, шука'ти стра'ху. Іде дор'ого'ю і зди'бає — три му-з'їки с' цимба'лами йдуть нис'уть цимба'ли. Так він пита'є с'я йїх: „Де ви йд'їте?“ — А ўони' йїму ка'жуть: „Ми йде'м нидал'єко до сус'їдно'о сил'а (й'ак ўот село при сил'ї, й'ак ўот Берлин — Йазлі'учик — то ўже сус'їдни) — на вис'їльа“. — А ті муз'їки пита'ють с'я йїго: „Де ви йд'їте?“ — А він ка'же: „Й'а йду ў с'віт, шука'ти стра'ху“. — А ўони' ка'жуть: „Е'т, ш'о то стра'ху найт'ї! От, нас йїде шти'ри (ўуже з ним рах'у-й'уть) — то мо'на д'їст'ати стра'ху ўот й'ак гор'їх роскус'їти“. — І йдуть да'ль гост'їнцем і б'єс'їдують. Гост'їнец бу'є висаджаний дерев'їною — і йїден муз'їка ка'же до не'го, до то'го подор'озньного: „Й'а х'очу йти на сто'рону, а ві потр'їма'йте мо'ї цимба'ли“. В'єа'є подор'озньний цимба'ли

в рўку і йїде по-над деревїноюу. Деревїна ма́ла галу́зья дўже нїсько — торкнўли галу́зья цимба́ли по стру́нах, стру́ни затрўмкали мо́цно, — по-доробньїй вьляка́ў сьа і ўмер. І так закінчиў своїй житья́ зі страхом.

Записано від господаря Юрка Соколовского в Берлинї, в 1893 р.

Подібний мотив гл. Grimm, Kinder- und Hausmarchen I, N. 4. Не дуже численні варіанти сеї казки з європейських та азіатських збірок звів у купу і порівнав Коскен (E. Cosquin, Contes populaires de Lorraine II, 253—263). I. Ф.

3. Чудесна мошенка.

То буў сибї такий хлопець бідний, він у пана стаў овець па́сти, на слўжбу. Даў йїму пан той погобїдати, хлы́ба кавало́к і казаў наймитови другому випровадити йго де, жи-б він знаў, де вїўцы па́сти, на лан. І він ті вїўцы пасе сибї на по́лы, але дївить сьа так, далеко́: ходять другї вїўцы, череда́, і дўже далеко́ поросходїли сьа йїдно від другого. Али приходит до не́го дьїд, до то́уо хлопця́, і ка́жи: „Жинїи мнїи доўкóла ті вїўцы до кўпи, бо йа — кае — старїи, ни мóжу йїх доўкóла обїйти“. Але той хлопець з батогóm йак обїишоў доўкóла них, збиў йїх до кўпи. Кае: „Шó-б йа тибї, сїну, подаруваў за ту штўку?“ — А він кае: „А йа знайу шó? шо дасьтe, то тe бўде“. — „Йа ти дам таку мошeнчку — а дайу тибї порóзьню — а йак схóчеш грóшї, нeйу потрасeш, та й грóшї за́ра бўдут“. — Та й той хлопець арадуваў сьа, пїшóу до своїй овець, позавертаў, і пробўи ту мошeнку, чи бўдут грóшї. Потрас нeйу — маїи поўно; висипаїи у ша́пку — самї червїньцьї. Але він не маїи шо робїти: бўду тра́сти кїлько.. поўну ша́пку шо-б натрас. — Трасe зноў натрас поўну ша́пку і не маїи де подыти. Найшоў кїньску гóлову, насїпаў тудї тих грóшї і закопаў пїд межeйу. — Йак колї прийдў, то йа йїх возьму. — Аж він ті вїўцы занеаў і пригнаў до пана, повечeраў і лыг сибї спати. Али спит і дўмаїи, кае: „Йа ўже заўтра ни жену ўовец, йа ўже бўду повертати до сво́у ба́гька наза́д, до до́му“. — Забраў сьа́рачо і вїбраў сьа, шо пан ни знаў навігь, фтык. Пїшоў там на те по́ле, де він сховаў ті грóшї — не маїи де подыти йїх; по кишеньах пороскидаў, за па́зуху, забраў ўсьї грóшї. Приходит до ба́гька — ба́гько бїдний, хатїнка така, йак та-ўó Мазeпова*). Але йїму ўже ўстид робить сьа, шо він маїи дўжи ўобдeрту хатїну. Кае ба́гько: „Ни маїу хлы́ба“. — Він вїкинуў грóшї: „Гдыть, купїть, а бї

*) Милата Ричар, з прозвищем Мазена, господар у Берлинї. О. Р.

буў хлыб. Уже хлыб майн, ше на приварок мукі пшенишної — выкинуў грóші шчэ на мукú. Те й він так сибі вийшоў на двір те й так дúмаи, і віньяў ту мошэнку і ка́же: Шо-би миньі такий палац стаў ма-льований, аш шо-б усьí здивували! — А палац стаў на тíх мйá-стах такий, шо квiти рiвньи, на три пльóнтра (то ўже Гбсподь Бóг ў тi мошэньци буў, бо то святий отец Миколáй даў йму), вiкна доў-кóла стáли чiсто залiвнi! А він зноў трасé мошанкойу, трасé зноў: Шо-б миньі такi стáли коньi, коньi с карiтоу! — Так він уже хóче йiхати на зальóти — ўже майн мур, грóші майн, ўже звичáйно Пáн-бiг йшкú ўже даў — пiд гiншого царá, до крульа, за вóду. Але він запраг тi коньi сибi i йiде. То він йiхаў до водi, а водóйу йак пойдé? Віньяў мошэнку, затрáс тóйу мошэнкайу: А-бi миньi залiвний мiст стаў! — I залiвний мiст стаў на-дúх. Али він прийiхаў до тóю пáна, до тóю крульа. Али той круль вийшоў на двiр, дiвить сьа по коньах: поўбiранi фáйно — запрóшуи йiгó до покóйу. От він там дайи йму пiти там, йiсти i пи-тáйиць сьi йiгó: Вiтки пан йи? — Али він йму сказаў, вiтки він — але він ка́же: Йáг-же пан сьудi мiг зайiхати, кóли тут дорóги нимá до мéни? — Но він ка́е: Йáг-же нимá дорóги? А йак йа прийiхаў? 'бо йá пiз дорóги йiхаў? — Али він до нéго ка́е: Но, йа ўже зва́йу, шо то йакá-сь штúка йи. Звiци с тóго бóку мóжи до мéни зайiхати, хто хóче, але звiци, звiтки пáн, то ни мóже на жаден спóсiб. — Но, та й вони там то роспитáли сьi там, чо він хóче, він йму сказаў. — От, ка́же — йи, йи, йа майу донькú. Анú тут йiйi заклiчте, нехáй пан подивить сьа, чи сподóбайи, чи нi. — Прихóдит. Убрáна фáйно — варт подивiти сьа. Но, йа дам сво́йу дочкú за тебе, али тák, йак до мéни йи тi мóри, шо-би-сь вiсадиў садовинú тiм бóком i тiм бóком, вiд мéни аж до сéби; i зáрас шо-би-сь вiсадиў i зáра шо-б зацвiла (багáцько вимагáйи) i зáра шо-б зродiло, шó-би йа йiхаў, зáра йáблока булi! — Али він ўже с тiм слóвом вiт пáна вiт тóю пойдiхаў. Прийiхаў до дóму i трéба ўже то... берé ту мошэнку, трасé: Абi миньi садовинá тiм i тiм бóком булá на-дúх, i зáра зацвiла i зáра зродiла! — Але дiвить сьа — ўже йи! са-довинá йи i ўже цвiтé i ўже зродiла! Запрагáйи тi коньi ўже зноў до карiти i прийiхаў а-ж до тóго царá. — Праўда, йи! йáк-iм казаў, i тák стáло сьа! — Но, ўже тепér дам, ўже йá ни мóжу ломiти слóво, коли тi постáвиу сьа с тiм! Йá-би-м сáм ни постарáў сьа так зрóбiти! — I зáра на-дúх музiки, росписаў лiсти по мiстáх, по панáх, там де він знаў, по сво́йiх (по фáмiльийi — додала стара Гананьиниха), та й вже висьiльа рóбльаць.

От по висьiльi він берé ту пáнну на пóязд на свiй i йiде до сво́ю ўбiйсьгá. Та пáнна так дiвить сьа на ту садовинú, йáблока рiвньи пáхнут, такi шо á! Прийiхаў си до дóму — палáци сподóбали

сьї йїї, ше мудрійші, йак у батька ў йїї! От она з ним була так мџи два, три дньї, штїри, і вона йїгџ випїтуїї: Вітки ти жийїш? йакү ти майїш професїїу? — Він кае: Минї так Пán-бї даў, йа ни знаїу нїїц. — Али скажї минї так праўду, йак! Пán-бїг так ни дасьть, но трџба де-сь шо-сь робїти. — І він признаў сьа перед нџау. Али вонї нольгаїли спати ў ночї і ўона від нџо ту мошџнку фкράла (огџ, будь здорџу, с празнїком! — сказала стара Гананїнїха). Йак хўтко ўкράла, і ше хўтши фтыклá, до свџго батька. Али він прикидаїть сьа: та немá йїї! — і мацаїть сьа до мошџнки — і мошџнки ни ма! і палаціу ни ма уже тих! (берї батїжџк, йдї ўвџец пáсти зноў! — сказав молодїй Микола Кравїцкїй, а стара Гананїнїха докїнула: То так! Йак колї-сь Пán-бїг дасьть йакџ дџбре, то ни на дџўго!). — Али ўстайї рáно — йїгџ батько пїтáйїть сьа: А де твоїї тї палаці подїли сьа? — Пán-бї минї даў, Пán-бїг вьаў! (Лџхко прїйшло — лџхко пїшло! — додав парубџк Антџшко Морџз) Ну, ви тáту... йа вандруїу зноў, ўо-тáкже, йак вандруваў. — Забрáў сьї, пїшџў. Але пїшџў аж на те мїсце, де тї вїўцї він пас. Али дївїть сьа: хџдьать вїўцї, йїднá чередá і дрўга. Але він тї вїўцї пїзнаў, жи він йїх пас, áли він пїшџў сїбї до тãтїх ўвџець, шо він завертáў йїх. Прїхџдїт: сїдїт дьїд той самїй. — А шо-ш ти, сїянку? Гарáс тїбї з мошџнџкџу з мџїу? — Та гарáз, áли ни на-дџўго. А нá-шо ти такїй дурнїй! нá-шо ти жїньцї праўду сказаў! Ну, ўже, нїбџжи, пропáло, ўже трўдно, шо-бї-сь тџїї мошџнки від нџїї вїдер... Али жáїу надїїу, шо ти йїї відберџш на-зãд. Тут пїдї до льїса, до тџўо льїскá возьдї-вџ, там над дорџгџїу стџїг йáблоньá, і то невеличкá йáблоньá, нїзџнькá. Там на нї йї йáблокá, такї, шо нїтдџ нїмá — і ти тих йáблок сїбї нарвї, кїлькџ мџжиш донџсти. — Али він пїшџў. Прїхџдїт до тџўо льїскá — запахли йїмў. Али-ж дївїть сьа: йї. Вїа тих йáблок зачáў рвáти — џджи такї йáблокá йак грушкї дџбрї! Та й він йїх вїрваў вїсьїм і ни мї донџсти. А пáхнут ше далџко, йак ідџш. Али той дьїд йїму казаў: Йдї ти тãм до тџўо мїста, де ўона рав-ў-рãз йї. Али переберї сьа так на-бїдно дўжи, латўн так чџрнїй і с тїм пїдїш, с тїми йáблокáми. — Та й він прїйшџў тãм до мїста, сьїу сїбї пїд мўром, тї йáблокá постáвїў, стџїáть коло нџо. Али казаў: три дукáти за йїднџ йáблокџ! — Али прїхџдїт вона самá — він йїїї пїзнаў, шо то йїгџ жїнка, али вона не пїзнáла йїгџ. — Шџо ти, чџловїчї, хџчїш за тї йáблокá? — Три дукáти. — А мџџ бўдї мџньшї? — То йїднá цьїнá, три дукáти йїднџ. — Та й вона вїньáла ту мошџнку, вїньáла три та й далá йїмў. Али вона вїймáла, а він за мошџнку, вїдер від нџїї, хапнўў, тих йáблок вїдрїк сьа, йак пїшџў межї мўри, — пропáў. Она ўпáла посџрїд мїста та й кричїт: Їваўт! — Він з мошџнџкџу прїйшџў аж до дџму — одже ше не вїрїт сам сїбї, шо він йї хапáўў... А мџи дўрно?

Можі вона пішла до інших рук, та й вже шобє ни бўли?... І він вінбаў сибі ту мошєнку, вийшоў на двір, стаў сибі ў такім куточку і бўде пробувати, чи ўона бўди давати гроші. Али потраєс нєйу — йи! поўна! вичкинуў ті самі гроші, шо в раву трас. От, хвалити Бóга, шо йа дїстаў. Уже на-зад до нєйї ни пойдю і ни бўду нєц казаў навітє. Та на-шó минї такі палати! — йа сибі... хата прóста шо-б була добра, хлїві дóбрі, товару поўно шо-б будó (то ўже по господарски, по пánьски ўже нї — замїтив Микола Кравіцкїй), чєтверо кóнїй, вовів два, і йа сибі ўожену сьа... — І він сибі пішоў до гóспóдара, посватаў і вьзаў сибі жінку. Мужїк дóбрїй... і сибі жили до смєрти, та й вже по цїлі справї. Та й помєр — та й мошєнка пропала! (Пánї до часу була, а бїда то до віку! — докинула стара Гаванїнїна).

Від гóсп. Гандруха Кравіцкóго зап. в мартї 1894.

Паралелї гл. Аєанасєвєв, Народнїя русскїя сказки II, 118—138; IV, 236—248; Hahn, Griechische und albanesische Märcchen I, 109—114; Basile, Pentamerone, übers. von Liebrecht, II, 3—12; Шидди-Курт, гл. XIII (перекл. в Этнографическомъ сборникъ, т. VI.) I. Ф.

4. Чудесні конї.

Маў бáтько три синї; два мўдрих, а йїден дурнїй (та йак той Фрáнко Цєгóлникїў). Під мóреж маў поле, — там на тїм пóльї посєйїнали пшеницьбу, і ў дєнь та пшеницьба лўже була фáйна, а ў ночї шо-сь прїйди і скўси ту пшеницьбу (нєйби зьїсьть) чїсто. Та й кáжи бáтько до тоўо найстáршоўо сїна, до тоўо мўдроўо, кáе: Пішоў-би-сь, сїну, пішоў-би-сь на-нїч, мóи бї-сь шо злáпаў. — Пішоў той син, трóха там посїдыў, посїдыў, сон йїго зморїў, заснуў; та й заснуў, та й пшеницьбу зїло шо-сь, прїйшло, та й він ни знаў шчо. На дрўгу нїч пішоў дрўгїй син, той мўдрїй ше. Тáе заснуў, та й тáе ни знаў, шо зїло ту пшеницьбу. А на трєтьу нїч кáе той дурнїй: Тáту, йá -- кáе — пїду. Кáже: Йá мўшу злáпати, шо то зьїдáйи ту пшеницьбу. -- А бáтько кáе: та дє, ти такїй дурнїй, дє ти там... шó ти будїш вїдїти! — Пішоў той дурнїй, пішоў там до тоўо пóльа, там стóйáла такá йáблїнка коло тоўо пóльа. Він вьзаў, вїльїз на ту йáблоньбу, і ни спаў, так сидїў, аш прїйшоў кїнь в мїсьацєж. Прїйшоў пїт ту йáблоньбу і стаў чўхати сї. Він помалєнку так зачаў злїзáти, і весьї на тоўо коньá і прїйхаў аж до дóму, с тим конєм. І прїйхаў до дóму, — і маў коньá ў дóма такоўо сухóўо і він зьаў тоўо коньá, вїгнаў так на вўлицьбу, а того пустиў до стáнї фáйного. На дрўгу нїч пішоў і зноў так сáмо вїльїз на те дєрево. І прїходї ше кїнь зї сóнцєм, — прїходї зноў там до тоўо самóўо дє-

рева і зачаў зноў чухати сьі. І він фсыў зноў по-маленьку на него і ўже маіи два. На трэты ніч зноў пішоў на те місце і прышоў кінь зноў в зоройу. І він зноў по-маленьку так на него, зноў ўхопіў сьі і прыіхаў до дому, ўже маіи три коньі, такі йак... — Али йіден цар росписаў лісти по ўсых сєлах, по ўсых містах, і кажи: Мџи-б такий йакій знайшоў сьі, жи-би на трэты пльџнтро с конєм віскок. Подаруйи йимў своџо половину добра і своџу дочку дайи за жінку. Али ті браті мўдрі маіи такі коньики своіи, а той дурний тат-жи маў. І батько каже: Йідте ви ўбїдва, мџе ви котрий віскочите. — А той дурний каже: Тату, йа поїду. — А батько каже: Дє ти, такий дурний, сїну, куді ти там вийїдиш! — А він кажи: Тату, ви ни дивїть сьі, жи йа дурний, а йа — кє — найхўтше віскочу йак хто. — Али ті мўдрі кажут: Ти нєвїть — ка — ни йїдє, бо ти нам ўстїду нарџбш, йак вийїдиш та-кєйу хабєтоїу, йак ти маїиш, сухџу. — Али ті браті поїхали, а він сїбї пішоў до стєны, вївїў йїдноџо коньє, зі сџнцем, і подивїў сьі йимў ў вўхо. Вїнєаў в вўха ўсьо на сєбї ўбрєнєа пєнєске, ў вўсьї сидьїло, і ўбраў сьі і фсыў на него, на тџџо коньє, і поїхаў: А йак прыіхаў там, и но-тїлько тудї прїгнаў, і зєра там віскок с тим конєм і хўсточку передєр, вєзєаў кєвалок сїбї, а кєвалок йїї даў, пєннєї, і на-зєд пої-хаў. Прыііхаў до дому, пустиў коньє до стєны, скїнуў той мўндур пєнє-ский і фсєдїў конєвї ў вўхо, і ўбраў сєа те шмєтєа своїи, те бїдне, і прышоў до хєти, сьїў і сидїт. Прыїхали ті браті йїго, мўдрі ті, і батько нїтєїи: А шџ там, сїнї? Зєручїли-сьєти котрий — кє — чи нєї? — О — кє — тату, дє там! Пєн — ка — прыііхаў йакїїї-сьє такий, коньє — кє — маїи с сџнцем, — кє — 'к там но прїгнаў, так віскок і хўсточку передєр і вєе. — А той дурний кє: То — кє — йє сєм буў. — А онї каут: Ідї ти, дурний, ти с тџџу хабєтоїу кудї там віскок-їсь (вїлїє-їсь)! — А — кє — а-нў, йїдыть-но, братї, подивїть сьі, і вї, тату, йакї йє коньї маїу! А вї менє — кє — дурнїм рџбите! — Али той цар росписаў, до него написаў: Жи маїи таких три ўсџбї, жи чи він йїх побїї, йїдєн з двџмєа гџловами, а другїї с трџмєа гџловами, а трєтїї зі штирмєа гџловами. Кєже: Йак ти йїх побїїш, то моїу дочку за жінку вџзьмєш. — Так він дўже зажуриў сьі с тџџо, кєже: Дє-ж йє мџџу побїти таких, жи він маїи три гџловї і штири! — Але пішоў він, влєз пїд мїст, пїд дєревїєнїй. Йїдє той йїдєн з двџмєа гџловами бєс той мїст, і но-тїлько вїїхаў на той мїст, і фпаў кїнь і зџдох йїму (ї згїнуў на тїм мїсєи). Так він кєже: коньу мїї, коньу! чи тї — кє — нївєки ни йїў чи ни пїў, чи бєс тџџо Попєльхєа маїиш погї-бєти? (А він писєаў сьі Попєльхє, той). Та й кє: Вилєзїй-но, Попє-льхєу, бўдємо сьі трџхє бїти — кє. — Той вїлєє с-пїд тџџо мџєа, зєчєлї сєа бїти, і забїў йїгџо той Попєльхє, тџџо з двџмєа гџловами.

І взяў, вліс під другій міст, під залізний. Аж надїхаў зноў той с трона́ гóловами, і так са́жо, йак вї́хаў, і ўпаў кінь йимў, і звоў... і зробіў сы неживий. Та й він зноў ка́же: Кóньу мій, кóньу! чи ти ниньки ни йіў чи ни пнў, чи бес то́го Попельху́ ма́йши тут погібáти? — Ка́же: Вильза́й-по ти, Попельху́, б́удем во́йну то́чити. — Той вільза, зачалі б́ити сы, і той Попельху́ такі забіў і то́ю. Вльиз зноў піт ка́мнний міст, ка́е: Кóби ше мнны́ то́го йідно́го! — Вльиз зноў піт то́й міст і прыйі́хаў зноў той зі штирма́ гóловами, и но кінь стаў на мóсьты, та й зноў ўпаў. Та й ка́е: Кóньу мій, кóньу! Чи ти нинны́ ни йіў чи ни пнў, чи бес то́го Попельху́ ма́йши погібáти во́зде д́урно-пу́сто! — Вильза́й, Попельху́, б́удем во́йну то́чити! — Йак той вільиз, йак зачалі сы б́ити, і то́й забіў зі штирма́ гóловами ўже то́го, ўже ни миг рату́нку да́ти....

Записано від господаря Миколи Кравіцкого в 1893 р.

Паралелі: Игн. з Никловичь, Казки, 46—52; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія 262—267; St. Ciszewski, Krakowiacy, monografia etnograficzna I. 186—188. I. Ф.

Б. Вдячні звірі.

Ма́ла ўдові́ця сїна йідно́го і далá йіму два рїньских, й ка́же: Йди шо купи́ до мїста, жи́би-сьмо ма́ли шо йїсти. Він іде, йде, йшоў до мїста, дївить сы: б́ий чоловік пса. А він до не́о ка́е: За шчо́ ти йиго б́ийши? йак ма́йши йиго б́ити на сме́рть, прода́й мнны́ йиго. — Ну, го купи́ собі ў ме́ни, шо дасїши? от, да́й мнны́ там кїлька ш́усток та й б́ирї собі. — Той взяў, даў йіму пїать ш́усток за то́ю пса. Ва́зאў, запла́тиў і нисе́ йиго до до́му. Здиба́йи зноў дру́жо́ю чоловіка: б́ий ко́та. — Йак ма́йши йиго б́ити, прода́й мнны́ то́го ко́та. — І даў іи за ко́та та́джи пїадесьáт грейца́рїў. І взяў та́джи собі до до́му, нисе́. Здиба́йи зноў... ўже ма́йи то́ю ко́тика і пєсика, — здиба́йи зноў тре́тьо́го чоловіка на до́ровы, йак ўже йде до до́му: б́ий ву́жа чоловік. За шчо́ ти, — ка́же — чоловіче, б́ийши то́ю ву́жа? прода́й мнны́ йиго́. — Йа йго за те́ б́йу, бо він мо́же кого уку́сити. — Йак ма́йши йиго б́ити, то лы́пши прода́й мнны́ йиго́. Ка́жи чоловік: Купи́ собі. — От, шче ма́йу йидно́́ю рїньского, ўже-м купи́ў пса і ко́та, шче й купля́ў ву́жа, б́уди мойї цы́ли господа́рство. — Даў він за ву́жа та́джи пїадесьáт грейца́рїў, пїадесьáт шче йіму зїста́ло сы — то йиго́ йідзе́нья. Прины́с він то до до́му: пса, ко́та і ву́жа. Ста́ла сы з ним мати сва́рїти: Йа тебе́, сїну, пїсла́ла купи́ти шо йїсти, а ти мнны́, сїну, наку́пиў такїх двьвїра́т йакїх,

жи страшно у хаті сидіти. Такого можна злібати де-будь. Типер ані йіго продасіш, нї шó зробиш з ним, і сам йісти ни майиш шó. — Він то віставиў у дома і пішоў шче раз вернуў сї до міста; купиў він пеови і котови хліба і взяаў, а гьля вужа купиў грісу. Кушиў грісу і ўсипаў ў дішку той грис і тоўо вужа ўкїнуў ў ту льішку, межи той грис. І той вуж сидїў так чи бив рік і той грис йїў, і так йіго спас, такий сї зробиў глаткий і вилїкий... І той вуж сї прóси й до нёо заговорїў: Берї мене і неси... А той вуж то буў найстарший віт ўсїх вужїў, він буў так йак крулем межи тїми вужами. — За тойи, жи тї мине викупиў віт смёрти, диставиш типер вилїку надгороду. Берї-ж мене і неси, там такі і такі гóри йист в лїсы, йа вже тибї буду погазувати, і мене тамтї мўсать викупити вужї, бо йа йївдим найстарший. Бўдут тобї давати грóши, то тї ни берї: бўдут тибї давати срібло і злото мїшками, кажї: ныц йа ни хóчу, іно минї даїти той перстїнь, жи той вуж майи на сибї (с тоўо вужа той перстїнь), то вони ни схтять тибї даїти. Али тї вертай сї зо мноїу на-зад до-дóму: йа йїго віткупїў віт смёрти, йа йїго гудуваў, сї мнї той перстїнь сподóбаў, — то ўони тибї мўсать даїти. Бо йак вóзьмиш грóши мїшок дадўт тибї, то тó бўдут самї галбї; то ўони тибе — бўдиш ітї до дóму, то на дорóзї тибé злїдять. (Так до нёго казаў той вуж, шчо він йїго вігудуваў). Той перстїнь йак з мене вóзьмиш, то будеш шчаслївим: насадиш йїго на палиц, йак ним поверниш, шó сибї замїслиш, то то ўсё бўдиш маў (так до нёго вуж говорїў). Тї-сь минї зробиў добре, — так каже вуж до нёго — а йа тибї зробиў шче льїпши. — От, хтїли вже йїму даїти той перстїнь з нёго. Йак той перстїнь дали йїму, йак він насадиў на палиц, і спогадў сибї: Жи-б йа, йак йа прїйду до дóму, — йївдим такий бідний, і мойа мама, то йак прїйду до дóму, жи-би-ж маў йїдзенья і питья. — Прийшоў ін до дóму: Так йак помїслиў, і тó майу. — Типер ше повернуў перстїнь: Хóчу, жи-б минї стаў файний палац, такий, йак то пани майут, грабїове. — І стаў жи йїму тагжи такий палац, йак помїслиў. Зробиў сї цалком вилїкий пан, бо усё майи. Мати сї дївуїї: Сїну, шо то йист такеїї? — А вїдити, мамо, вї-сьти мине сварїли, минї так Бог даў. — І дивуїуть сї навїть йїму і ў тїм силї льўди, шчо перши буў такий бідний, а типер таким паном сї зробиў.

Та й він ўже сибї так буў мóжн з рік, шче ходїў кавальїром. — А типер ўже сї, сїну, ўоженї, чогó ш так бўдиш ходїти кавальїром — йїздїсь таким паном богатим, чогó-ж бўдиш кавальїром ходїти? — Та шчо-ж, мамо, та йа прóстоїї хлопки ни вóзьму. — Взяаў той перстїнь, обернуў, і чўїи він, жи там ў йїдногó крульа йист дочка. І спогалў сибї так, замїслиў, шчо йа йїїї хóчу взяти за жїнку. І йак той перстїнь обернуў, і ф тї хвїлї стаў він там, ў тоўо крульа. Так той круль сї

шчудоваў, по йако́му він так до не́го зайіхаў — бо то було за мо́рам. — Йак ти — пита́йце сьі кру́ль то́ю — йак ти сьуда дой́хавись до ме́ни? — Йі де схочу, то йа мо́жу ігі і йіхати. — Ка́жи, так до не́го той кру́ль: То с те́би йист йакий-сь вели́кий фильзо́ф. Ну, йак ті йі такий фильзо́ф, а хочиш мойу́ дочку́ вьза́ти, то йа да́м за те́би. Али зроби́-ж ми́ні та́к: вимуруй-жи ми́ні такий мармуро́вий пала́ц за два́йцыгь шти́ри годи́ни, то йа да́м за те́би свойу́ дочку́. — Він той пе́рстинь оберну́ў і та́к сьі замисли́ў, і ў ті хви́лы стаў пала́ц мармуро́вий. Ми́нуло два́йцыгь шти́ри годи́ни, він пішо́в і замельдува́ў то́му кру́леві: Вже йист гото́у. — Той сьі кру́ль аш шчудова́ў: Шо то йист за комеді́я, шчо йа йізде́м кру́ль, ма́йу свойі́ во́йско, то ми́ні тре́ба такий пала́ц муро́ва́ги без де́сять лы́т, йак він поста́виў за два́йцыгь шти́ри годи́ни? Ну, то-сь зроби́ў, шо-м сьі́ каза́ў — так ка́жи кру́ль до то́ю сво́ю зьа́тэа — типе́р йа шче хочу́, жи́би шче ми́ні бу́ло.... до то́ю пала́цу зло́тий бу́рок, то допі́ру дам за те́би свойу́ дочку́. — Той пе́рстинь вьза́ў, оберну́ў, і сьі́ та́к замисли́ў: Жи-б ми́ні ў ті хви́лы ста́ло (зло́гий бу́рок). — І вже му́сьиў за не́ю да́ти свойу́ дочку́. — Му́шу за не́ю да́ти, бо він йист мудрі́йший йак йа — та́к той кру́ль каза́ў. І зроби́ли вони́ вже ве-сьи́ля, і йіму сьі ни сподо́бало та́м бу́ти. Вьза́ли шлюб, і він сьі́ та́к поми́слиў: Типе́р — (оберну́ў той пе́рстинь) — типе́р йа хочу́ бу́ти с sweйу жо́ноу на-се́рид мо́ріў, жи́ би ми́ні ста́ў пала́ц на-се́рид мо́ріў, такий, жи́ шче жа́дин цар ни ма́йи — та́к сьі́ замисли́ў. І та́к ста́ло, йак він замисли́ў: пала́ц на-се́рид мо́ріў, і він стаў ж жі́нкоу. Уберну́ў він зноў пе́рстинь і сьі́ та́к поми́слиў: Жи-би ми́ні ста́ло кі́лька ре́гі-ме́нтиў во́йска коло ме́ни. — Ста́ло коло не́го і во́йско, кі́лько він хти́ў. Типе́р вже йа сьі́ ни бо́йў ны́кого. Стаў він лы́цший, більши́й кру́ль, йак йіго́ тесьть.... Він сьі́ та́к заўсьи́гди ж жі́нкоу ночува́ў сьі́ ў покո́у. Али жі́нка йіго́ ста́ла пита́ти сьі́: Шо то йист таке́й, ти йізде́с мій муж, типе́р скажи́ ми́ні пра́уду, ни ма́йись сьі́ ми́не чо́го бо́я́ти, бо ти мій муж, а йа твойа́ жо́на. — Йак ста́ла йіго́ проси́ти, і він зьа́ў, сказа́ў пра́уду. Ка́жи: Йа ма́йу такий пе́рстинь, шчо йак йа ним пове́рну, шчо сьі́ та́к замисльу́, то те ма́йу. — І заўсьи́гди він трима́ў той пе́рстинь на ру́ці, на па́лци. І той пе́сик і ко́тик та́г-жи, шчо він купи́ў, то та́г-жи бу́ли з ним, де він ішо́ў. Польга́ли вони́ ў но́ці спа́ти, і він засну́ў тве́рдо; ўза́ла з не́го жо́на і той пе́рстинь зде́рла йіму́ с па́льця. І та́к сьі́ — ўже ўо́на наса́дила на па́лец на сві́й і та́к сьі́ спога́дала: Шчо́-би йа бу́ла ў сво́ю отця́ на-за́д — та́к сьі́ та́к поми́слила. Та й він зіста́ў сьі́ по с пе́сиком і с ко́тиком. Прибуді́ў сьі́ він: ни́ма ны́ц, а́ны во́йска, а́ны жі́нки, но-ті́лько зіста́ў сьі́ с пе́сиком і с ко́тиком. Подиви́ў сьі́ він на ру́ку: уже пе́рстиньа ни́ма! — О, типе́р йа зіста́ў ўже дупі́ру бі́дний! — Ка́жи до не́го пе́сик і ко́тик: Ни бі́й сьі́, наш па́ни, ти-сь на́с

відратуваў віт смерці, а ми тебе відрату́ймо шче. — Ка́жи пэ́сик до ко́тика: Усьа́дь.... Ё́а бу́ду плі́сти, а ти ўсьа́дь на ме́ні і ё́а тибэ́ бу́ду ве́сти чыри́з мо́ри, аш ту́дї, де во́на й́ст, до й́йї отча́, то ми ше то́й пе́рстнїнь дїста́немо у не́йї. — Пры́йхалї во́нї чыри́з мо́ри, пэс і кіт, і ка́жи пэс, вже ё́ак пры́йхалї ту́дї, ка́жи пэс до ко́тика: Зва́йш ти шчо, зла́пай-но ти миш. — Пішо́ў ко́тик, зла́паў миш. — І і́дї ти, сьа́дь під поро́гом з мишо́ў і трима́й ў гу́бі (А то бу́ло ў но́чі). Уна, та па́ны, ма́йш пе́рстнїнь ў гу́бі —, і слуха́й, сиді́ піт поро́гом — так кава́ў пэс до ко́тика — ё́ак-но бу́днш слуха́ти, ё́ак хто двірмі́ рі́чнш, бу́дї йшо́ў на двір, то ти ё́ак найху́тнш і́дї до покoйу і́с те́ў мишо́ў, — ўна́ то́й пе́рстнїнь ма́йш ў гу́бі, та па́ны — ти по-ти́ху пры́йдї до лі́шка, і те́ў мишо́ў і́ї так потерні́ по гу́бі, і во́на сьї абры́дї, ска́н: тфу, тфу! цо то та́кїго! — і то́й пе́рстнїнь ўпаде́ йї з гу́би на зе́млю, а ти ё́ак найху́тнш хапа́й за то́й пе́рстнїнь і тисні́ сьї під двéри. Ё́ак она́ плу́нула, то́й ко́тик ўхопі́ў за то́й пе́рстнїнь. Она́ сьї зі сну́ дужї зьака́ла сьї, ста́ла у покoйу крїча́ти, аш ті слуги́ почу́ли, пры́шлї ху́тко під двéри: шчо то та́кeйї за крїк? — А ко́тик ё́ак найлу́тнш с пе́рстнїнем уты́к на двір. А пэ́сик чика́ў на дво́рі. Ка́жи: Ма́йш? — Ка́жи ко́тик: Ма́йу. — Ну, сьїда́й типéр на ме́ні — так ка́жи пэс до ко́та — і йї́дмо на-за́д до сво́ўо па́на. — Сьїў ко́тик на пса і́с тш перстнїнем; алш вї́йхалї во́нї насéрид мо́ра, — пита́йш сьї пэ́сик ко́тика; Ма́йш пе́рстнїнь? — Ка́жи: Ма́йу. — Йї́дут, йї́дут зно́ў кава́лок, ка́жи: Ма́йш? — Ко́тик хты́ў скава́ти: ма́йу — та й то́й пе́рстнїнь ўпа́ў ў во́ду. Ну, та й ка́жи ко́тик до пса: Та й вже фпа́ў ми́нї ў во́ду. — І́дї-ж ми́нї типéр ла́пай ри́бу і шука́й ми́нї то́ўо пе́рстнїня, бо то ри́ба ўхо́плїла. — Ё́ак ста́ў ко́тик шука́ти за тш пе́рстнїном, пата́ти сьї ри́би і́тї глубо́ко ў во́ду — ка́жи ри́ба: Ё́а ма́йу. — Йди́ з на́мш на-вéрха, зо мно́ўо — так ка́жи ко́тик до ри́би — то́й пе́рстнїнь віддасїш, дїста́нш вилї́ку над-горо́ду, — Вза́лї пэс і кіт... та ри́ба підї́шла до горї́, пэ́сик і́с котoм вза́лї ту ри́бу розде́рлї й то́й пе́рстнїнь добу́лї, і так йї́дут до сво́ўо па́на да́лш. Пры́йхалї во́нї до сво́ўо па́на. Пита́йш сьї па́н: А шо, ма́йш? — Ка́жи ко́тик: Ма́йшмо. І па́н сьї дужї ўты́шїў, жш во́нї йї́му на-за́д дїста́лї йї́го пе́рстнїнь. Наса́дїў і́н на па́лцї і та́к сьїбї помї́слїў: Шчо мо́я жона́ так ми́не побї́дїла, нех во́на до ме́ні тепéр пры́йдї! Убeрнї́ў пе́рстнїнь й та́к сьїбї помї́слїў. Йї́хала во́на до не́го, і вї́н то́й пе́рстнїнь обернї́ў: Шчо она́ ми́нї бу́ла во́рогом, шчо типéр нех во́на у мо́рах пропаде́, нех сьї во́на фто́пї! — Ужe кїне́ц. Уто́плїла сьї за ту шту́ку.

Записано від кравця Юська Захарчука в мартї 1894.

Парадзкі г. Аванасьевъ, Русскія нар. сказки II, 118—133 і IV, 236 — 248; Ciszewski, Krakowiaczy I, 115—116; Вук Стеф Караджич, Српске народне приповјетке. У Бечу 1870, ст. 10—14; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 89—93; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 109—114. I. Фр.

6. Молодильна вода.

То буў сібi ідён круль. Маў три сині. Так він сібi казаў спрoсiти паніў, лісти пороспісуваў, шчо-б зыхали сьа до нeо. Али він зрoбiў той баль сібi, пані позыжджали сьа, і кaжe до нix: „Шо-б то рoбiти, шо йа старій, а йа хoчу бiти молодій? Угадуити, йак то рoбiти?“ Али жадного ни ма такогo і нхiтo то му ни зрoбит. Порузійжджали сьа пані ўжe, і той найстарішій сін кaжe: „Тату́нью, а-ж за мoрамі йи така стўдньа і тaм йи така вода; тeйi воді дiстати і ўумiти сьа, то бiди молодій. Али, тату́нью, дайти ми́нi вoйска і грoшi, то йа пойдi, то йа вам дiстану“.

Али вьзаў він, даў йiму вoйска і даў йiму грoшi, і пойхаў. Прийжджайи він на мoри — йи три дорoзы на тiм мoри. Али мiркўйи, на котрў дорoу брати сьа йiмў. Али він ўзаў сьа на лыву дорoўу. І йак він пойхаў, вийхаў по-сeрид мoра, вода стaла драгльа́ми, и він стаў і стойiт. Шо рoбiти — треба те вoйско цивiльни вiтoпати, а та старшина́ то дiстанeть сьа з нix, бо не ма скoнд гoдувати тiлько. Він стоiў на тих мoрах рiк і два мiсьацi і ни мiг вийхати а-нi сьудi ни тудi, стаў та й ўжe. Але той бaтько вичекаў ўжe... вийшоў рiк і два мiсьацi, і роспiсуий зноў лісти по свoйiх пaпaх, шо-б зыхали сьа, и він сибi зноў баль бiде справляў. Позыжджали сьа пані, таи сибi пiут, йидьать, і він кaжe: „Мoжe з вас такий йи, шчо хтo мoжe знайи, шчо-б чoлoвiк молодій стаў?“ „Жадeн — кaжe — ни знайимо“. — Ужe тi пані зноў порозийадiли сьа, ўжe по тiм бальў, а той син кaе до нeо, той сeредўшчiй, кaе: „Тату́нью, йа пойдi, то йа вам ўжe привезў. Дайти ми́нi вoйска, грoшi, — йа йиду“.

Бaтько йiмў даў вoйска, даў грoшi, і він забраў сьа й пойхаў. Прийжджайи на мoре — йи три дорoзы. Але мiркўйи: „На котрў то ми́нi йихати с тих, на тих три дорoзы?“.. Але пойхаў у сeрeдньу дорoгу. Йак він пойхаў, зайхаў по-сeред мoра тий застановиў сьа. Вода стaла драгльа́ми і йихати ни мoжна. Стойaть. Шо будeм рoбiти? трeба трoхa вoйска вiтoпати, а тi старшi дiстайуть сьа. Шо рoбiти — ўжe стойaть рiк і два мiсьацi. Бaтько виглядаий, ўжe рiк, два мiсьацi ўжe — ни ма! Роспiсуий зноў лісти по тих пaпaх; зноў баль хoчe справити (за кўждим сiном мўсит справити, бо ўжi нимa). „Мoжe хтo мeжи ва́ми

їи, що можете знати, що-би молодий стаў, вісімна́йцьць літ стаў молодий?" (А вже моє маў шісьдєсѣт — а він хтыў молодий б́ути!) — Вітка́зуїи до не́о, що ні, ніхт́о не помо́же. Ї́ак Па́н-біг ни помо́же, то ўже ніхт́о. Поро́выжджа́ли сѣа пані́, та й той наймоло́тній сін ка́е: „Тату́нью, йа пої́ду, йа вам ўже привезу́. Али ми́ні да́йти во́йска шма́т й гро́ші шма́т“.

І він даў йі́му во́йска, даў гро́ші, ін пої́хаў. Ї́ак він пої́хаў, приї́жджа́їи на мо́ри — йи три до́розы. Але й він сибі́ мірку́їи: „На ко́тру то ми́ні йїхати?.. Але пої́ду на пра́ву“. — Пої́хаў на пра́ву до́роу. Так він пої́хаў, пої́хаў, і заї́хаў посере́д мо́ра, і йїде да́лы — вже ми́нуў по-се́ред мо́ра. Але так йїде, по́ки до кінца́ ни дої́де, на тамт́ой бі́к. Приї́хаў ін на тамт́ой бі́к мо́ра, ўже во́ду переї́хаў. Ді́вить сѣа, стої́т ку́зьня на бе́ревы́ під мо́рами, і шо-сѣ там да́нька́їи ў ті ку́зьні. Али він сам зльи́з, во́йска поки́нуў на тім, шо йїхали, а сам пішо́ў до ку́зьні до те́ї. „Слава Бо́у!“ — „Слава на ві́ки!“ — Пи́таїи́ть сѣа той кова́ль: „А ві́тки ви тут заї́хали?“ — „Йа заї́хаў а-ж с тамт́оу кра́їу, за во́ди“ — „А за чі́м-жи ви тут приї́хали?“ — „Йа приї́хаў, йа хо́чу діста́ти во́ди“. — „Йако́ї во́ди? — „Йа хо́чу тако́ї во́ди діста́ти, ста́рий чо́ловік жи́-би зро́биў сѣа молоді́й, вісімна́йцьць лі́т“. — „Ни такі́ бу́ли му́дрі, а те́ї во́ди ни діста́ли, і ви ни діста́нити“. — „Йа — ка́е — му́шу діста́ти во́ди“. — Кова́ль ка́е: „Но, йак ти та́кий завзя́нтїй, а-бі-сѣ там досту́пїу. Там не мо́на досту́пїти на жа́ден спосі́б. Там стої́т ва́рта, там у бра́ми видмі́дь привї́заний стої́т, то ви там ни досту́пїти. Али на́ тибі́ чо́ўник і мо́лото́к і йїди, на го́ру йїди, там го́ра йи така́“... Взѣаў він чо́ўник той і мо́лото́к і йїди під го́ру. Али він йїди та й йїди та й йїди, а тим мо́лото́ком фу́рт у чо́ўник цо́каїи і да́лы йїди. Виї́хаў на го́ру, зльи́з с то́о чо́ўника, ді́вить сѣа: йа́кий-ісѣ фі́льва́рок стої́т. Він зибра́ў сѣа, пішо́ў до то́о фі́льва́рку.

Приїшо́ў під бра́му, — видмі́дь спит, привї́заний на залы́знім ла́пцуху́. Жо́мнїри спля́ть, ва́рта. Так він — ко́ні стої́а́ть, ісѣ сї́длами, — він приїшо́ў на той дві́р і пішо́ў до сту́дні і во́ди набра́ў у фла́шку і пішо́ў під ві́кно: сѣві́тить сѣа! Пішо́ў ді́вити сѣа під ві́кно, хто там йи. Ни́ма ні́кого, ля́мпа сѣві́тить сѣа на сто́лы, ка́ва стої́т ву скля́нцьцї і рога́льок ле́жїт. Але він пі́с ква́тиру вльи́з, каву ви́пиў, рога́льком заку́сиў, ді́вить сѣа — па́нна мо́лода́ ўу посте́лы спит. І він пішо́ў до те́ї па́нни і йи там зѣва́тува́ў на посте́лы і вона́ ни чу́ла. І він сибі́ забра́ў сѣа, на-за́д с ква́тири вильи́з, сѣу́ на сто́лы, вѣаў папі́р, написа́ў ка́рточку і на посте́лы кі́нуў ту ка́рточку, (жа́йїш привї́а́ку!) і сам пі́з ві́кно і пішо́ў. Виїшо́ў ў бра́му — ва́рта спит; ін по-тихе́нью і переїшо́ў. І приїшо́ў до сво-

їх жоньїр: „Вже — кáе — йа дїстаў! Типér йїдьмо у свїй край на-зад!“

Али вони йїдут і йакурáт посéрид мóра прїйїжджаўт. Али дї-
вить сьа, пїзнайї: йбо брат стоїт на мóри. Прїйїжджаїи блїшши до
них: ўони ўобїдва стоїаьт. Али зачали ўохóту сїравльáти сїбї, шо ўже
рїк і два мїсьацьї, а йїх не вїдбїў. І ўони до нео: „Чем ти ни йїдиш
до дóму?“ — „Йа топїру поїхаў і на-зад вертаўу сьа, а ви ўже пої-
хали рїк і два мїсьацьї, і на-зад ни мóити йїхати“. — „Коли ми заїхали
у такў рошчїну і ни мóим вїйїхати. Али поможїть нам йак, шо-б ми вї-
йїхали“. — Али вони мáли йакї-сь там ланцухї, учепїли, і те вóйско
зачалó тьагнути і йїх прїтьагнуло до сéби. Вїйїхали на чїсту вóду,
взьалї, забальувáли — тепér сїбї бóдемо трóха бальувáти. Онї сїбї там
пїли, йїли, і той наймóлтшїй ўпнїў сьа. І ўонї у нéго ту вóду вїдїкрáли
вїд нéго, йїгó фльáшку взьалї, ў своїў вїлььбали, а ў йїгó фльáшку
взьалї набрáли водї ў мóрах і ўсадїли йїмў ў кишéньу. „Но, йїдьмо!“
Пойїхали.

Прїйїхали ўонї до бáтька фсы три на-рáз. Ти й бáтько кóнтит:
„Де ви ўсьї три поздїбáли сьа? Наймóлтшїй поїхаў на ўостáтку, а ўсьїх
привїў. Ну, котрїй син дїстаў тейї водї?“ — Наймóлтшїй кáе: „Йа
дїстаў“. Даў бáтькови ту с фльáшкойу вóду, шó-би молодїй буў, бóди
ўживáти сьа. А тї синї кажут: „Тáгу, ни ўживáйте сьа тейу водóйу.
Возьмїть пса і умїйти тейу водóйу“. — Заклїкаў пан пса, ўубнїў йїгó,
те й той пес потрїскаў цáлком. Та й тїї синї кажут до бáтька: „Вїїти,
татўньу, ни будá-б вам смерть зáра?!“ — „Дай вам Бóже здорóўьа,
шчо ви мнїнэ вїдратувáли! Так-би йа буў зробїў, потрїскаў!“ — А той
дрўгїй: „Нáте но вам мейї водї, умїйте сьа!“ (ту вóду, шо вїн вїдїкраў
вїт тóго). Взьаў бáтько, ўмїў сьа: буў старїй, зробїў сьа молодїй! —

Маў стрїльцьá бáтько своўо, — вїн сїбї ходїў пó льсї, пташїнў
бнїў. Дайї йїму бáтько тóо наймóлтшого. „На тїбї йїго до льсá і забїй
йїгó! З нéўо шó-би-сь прївнїс сéрци і мїзїннїй пáлец, на знáк мннї
шó-би-сь прївнїс“. — Но, али слугá, йак пан кáе, мусит слўхати. Взьаў
йїгó, завїў ў льсї. Маў собáчку зї собóйу той стрїлєць, і вїн тóўо со-
бáчку взьаў, забїў у льсї. Вїньаў ножá, распорóў тоўо собáчку, ви-
ньаў в нéўо сéрци, завинўў ў папїр і сховáў до тóрби. — „Ну, а ти
мї давáй палець вїтнўти, бо шо йа маў тїбї смерть зробїти, то йа псóви
зробїў, а мннї тесé шкóда“. — Прївїў йїго до пинькá, той поло-
жїў палець на пеньковнї, той сокїроїу вїтцьаў йїмў палець мїзэр-
нїй; взьаў хлїба і шмáти, йїмў той палець завїазаў. „Ну, те-
пер сїбї йди, кудї хóчиш, а йа вертаўу сьа до бáтька до твóго
і скажў, шчо йа тїбе забїў, бо ўже знáк маўу“. — И вїн забрáў сьа вїд
нéо, пїшóў, а той пїшóў до йїгó бáтька. Прїхóдит до бáтька той стрї-

лєць. „Но, ўже-сь забіў?“ — „Вже“ — „Но, а майш тѳяи, шчо йа казў?“ — „Йи“. — Виймайи с тѳрби сѳрци і палиць : бѳтько подивіў сѳа — „Но, дѳбре, шо ўже йиго не ма“.

Топіру тамтѳа пѳнна за мѳрами вродїла сѳа вже. Так йїї бѳтько випїтуйи : „Де, йак, по-йакому?“ — Вона ни знѳйи. Такїй фстид ! І ўона вродїла, вже той хлѳпець йїї ростѳ та' йак в водї. І той хлѳпець топіру йак наўчиў сѳа лызати, він сїбї польїс по пїт лїшками, сьудї, тудї, і здїбаў той папїр. Вилызѳйи на-сѳрит покѳйу с тим папѳром, она кѳе : „Дай-но сьудї, дай-но сьудї!“ — Она перечитѳла, здивувѳла сѳа : с тамтѳоу країу, за мѳрїў прїйїхаў, і вѳрта стойѳала, і видмїдь у брѳмї закѳваний буў, і нї-хтѳ ни чуў, і прїйїхаў і пїтписѳў, йак він зветь сѳа і йак йїўѳ бѳтько !... Так вона... росписѳла по цїлїм свѳїтѳ, шо-би де йиго здїбати. Але вона взѳалѳ, сѳїла сїбї на мѳре з вѳйском і йїде до йиго бѳтька. Але вона допитѳла сѳа до бѳтька ; прїйїхала до бѳтька — царїцѳа прїйїхала, пѳновнї ўутѳїха ! Хоть він ни знѳйи, але видит, шо порѳдна. Отам прїйїмайи, зачали роскѳзувати ту штўку... — „Де вѳші синї?“ — „Два — кѳе — йи, а трѳтьгого нима“. „Покажїть-но тих два“. — Заклїкаў йїднѳоу пан ; кѳе вона : „Ти буў на мѳрах?“ — „Буў-їм“. — „Шо-сь ти там де видѳїў ? — „Ныц не видѳїў-їм, но зайїхаў-їм по-сѳрид мѳра і стаў і стойѳав-їм“. — Заклїкаїи дрўгоу. — „Ти буў на мѳрах?“ — „Буў“. — „Шо-сь ти там видѳїў?“ — „Ни видѳїў-їм ныц ; застрѳг та й стойѳаў-їм“. — „Давай трѳтьгоу“. — „А коли — кѳе — трѳтьгоу ни ма“. Тупіру трѳба шукѳти — ни знѳти де. Але росписуїт лїсти по ўсых крайѳх : чи не ма де такѳоу ? на-дўх шо-б йиго знѳйїти і на-дўх шо-б буў ! — Але найшли йиго и він до бѳтька прїйїшѳў. Али бѳтько сидѳїў на дворї на стїльци ; ѳле дївїть сѳа, по хѳдѳї пїзнаў своѳо сїна, їдѳ. Бѳтько вїйшоў на-протѳїў нѳюѳ і кльѳкнїў на колынах і колыньї до нѳо дѳлы їде. Али він прїхѳдїт блїшше до бѳтька, кѳажї : „Шо ви рѳбїти ? на-протѳїў мѳни ви колынаши лызайити ? Йа тоуѳ ни вѳрт, шоб ви лызали до мѳни колынами“. — Бѳтька пїдвїў, прїйїшѳў до покѳйу. Та царїцѳа сидїт, чїкаїи на нѳо. Кѳе : „Ти буў там на мѳрах?“ — Кѳе : „Йа бў“. — „Шо-сь ти там видѳїў ? — „Видѳїў-їм ўсї мѳри, і за мѳрами кўзьньу видѳїў, і на горў вїльїс чѳўником ; і прїйїшѳў-їм пїд брѳму, і видмїдь буў вїйѳзаний, спѳў і вѳрта спѳла. І пїшѳў-їм до стўднї і водї набрѳў, і пїшѳў-їм до покѳйу, дивїти сѳа, хтѳ йи. І ни булѳ нїкѳоу : скльѳнка стойѳала на столї їс кѳѳвоу ; йа випїў, рѳгѳльком закусїў, і сѳїў-їм сїбї : прїйїшѳў до своѳо вѳйска і поїїхаў-їм до бѳтька“. — „Ну, тепѳр збїрай сѳа зо мноїу, поїїдемо до мѳни!“ — І він зїбрѳў сѳа і поїїхаў. Прївѳзла йиго тудї до бѳтька до своѳо ; і дупіру лїсти росписѳў, пѳнѳство взїхѳло сѳа на висѳлѳа,

і вони собі пожинили сьа і ўже кінєць (і горілки збанєц — додав господар Соколівський).

Від господаря Гандруха Кравіцкоґо зап. в марті 1894 р.

Паралелі до сеї казки гл. Nahn, Griechische und albanesische Märchen I, ст. 248—286; II, N. 72 ст. 64 67; Grimm, Kinder- und Hausmärchen II, N. 97, стор. 55—61; J. W. Wolf, Deutsche Hausmärchen, ст. 54—64; Аванасєвъ, Народныя русскія сказки, т. II, ст. 23—65 (8 варіантів) і т. IV ст. (196—202), де вібрано богаті вказівки до порівнювочої студії про сю казку. I. Ф.

7. Три царівни на скляних горах і їх брат.

Буў йідєн цар, мав три донькі і йідноо синка. Але йак він умераў, то росписаў ўсьі добра свої на дыти. Йідну половицьу даў на три донькі, а друу половицу свому синові [сін такі цьілу половицу! — Микола Кравіцквй]. Але ті дыти ше були малолытні, пи міг він шче дати йім ў рўки самїя; так він даў йім упікуна, жи-би той упікун утрїмоваў йім те до зросту. Так по батьковї голові дыти були дўжи заґризьані і сумовали, і с теїї гнзїя ходїли собі на оґруд на спацєр шчо вєчєра. Але вони спацєрўйт собі пізно по оґродї, фєсї чєтєверо; али найстарша сєстра вїлїйшла від них на иншу стєшку. І вони зачали йїї клікати, гукати — і немá йїї. Так вони зачали плакати і пішли до покоїу і польгаґали спати. На другїй день рано ўстайўт і йїдўт шукати — ни мōжут найти йїї. А злий-дўхи приїшли ў ночі і ўкрали ту сєстру від них.

Так на другїй день у вєчир зноў вони пішли на спацєр на оґруд. Ходьать вони по оґродї, спацєрўйт; ўбґлядаїють сьа — ўже нїма друґойї сєстрї. Так йїх страх великїй зїбраў і пішли ўбōи зноў до покоїу. Так сидьать вони йїдєн день і друґїй день і трєтїй день, ўже бойать сьа йтї на оґруд. Так чєтвєртоо дньа вїйшли вони ўбōи на спацєр, спацєрўйт по оґродї — так та наймолōтша сєстра зїстала сьа йїґо в вáду, а той панїч пішōу до корчá і зачáў рвати порїчки. Оґлядаїть сьа — вже нїма сєстрї. Так він клічє йїї, ходи по оґродї і лōжи рўки. — „Шчо-ж йа бўду типєр робїти сам! Навїть ни маїу комў, жи б минї зґотувати вїчєру!...“ Так приїшōу до покоїу с плачєм, льїг на лўшко і заснўў. На другїй день рано ідє до своо упікуна і жáлуйть сьа перед ним, шчо він бўдє робїти, же нїма йїґо жáдноїї сєстрї. Так 'пїкун пішōу, позапичатуваў ўсьі дōми йїґо, грўнта ўу посєсїю, а йїґо взяў до сєби. Так то ўже тримало кїльканайцьїт льїг; підрїс він вже великїй, дїбраў сьа рōзуму, покушїў собі книжкї і зачáў

на них читати. Али сьїу він їднїоу вѣчера, читайи ті книжки, пізно, сам їдѣн, і пиривирнїу сьа на лїуку і заснїу, вже знимїх сьа. Так їмїу ў сьнїи приснило сьа: „Ставай, сьїдлїай коньа і їдї своїї сѣстри відбїрати. Пѣрша сестра твоїа їист на пѣршї горї скльаннї, друга сестра на другї горї скльаннї, а трѣтїа сестра на трѣтї горї скльаннї, пїт сїмим чѣрним мѣрем“.

Так він фстайи с того сну і ни каже нїц нїкѣму, сьїдлайи свѣго коньа, запичатуїи своїї дѣми і їїде шукати сѣстриї. Так він їїде десь цїлий день, і захїцуїи їїгѣ нїч ў дорѣзї. Але їїди і дїмайи сїбї: „Ко-б минї де зайїхати хоць до сѣла, жи-би-м мїг пириночувати, бо дорѣги ни знаїу“. — Їїди він, дївїть сьа з далѣка: блишчїть сьвїтло. І їїде він прѣсто на те сьвїтло. Пирїїадїть до тоїоу сьвїтла і дївїть сьа: такїї велїкий фїльварок стоїт. І каже сам до сѣбе: „Зайїду їа до тоїоу фїльварку і пириночїуї“. Пирїїадїть він до брїаи, брїама залїзна; вїїшла слуга, вїчїнїла і ўпускаїи тоо паничїа на фїльварок. Взьали від нео коньа, поставїли на стїанї, а їїгѣ взьали до покѣїу. Пирїїшѣу він до покѣїу, привїтаїу сьа с тѣїу пїанноїу і пїтаїи їїнї, чи вона їїгѣ пиреночїїи. А ўона каже до нѣго: „Їа-би-м вас переночувала, але їа маїїу такѣо чоловїка — їак він пирїженѣть сьа, то він вас пїрвѣ на дрїбнї кавалки“. — Так він зачинаїи її пїтати: „Шчо-ж ваш чоловїк їист?“ — А она каже: „Мїї чоловїк їист злїї дух“. — „А звїтки-ж ви похѣдїти?“ — пїтаїїть сьа тѣїї пїанї. — „Їа мала-м дьвї сїстри і їїднїоо брата. Холїлїсьмо на спїацїр на ѣгруд, і пѣршоїоу вѣчера укрїї минѣ злїї дух“. — І він зачинаїи її роскаїзувати: „Та-ж їа їист ваш брат, їа їїду і своїїх сѣстриї шукїїу.“ — Так она пирїнїала їїгѣ і каже до нѣго: „Де-ж їа тебѣ сховаїїу, їак мїї чоловїк пирїлетїт?“ — А він каже до нѣїї: „Сховаїїш менѣ пїд лїшко і накрїїш нѣцьками“. — Так она ўже слїхайи, жи їїїї той чоловїк, злїї дух, лїтїт, — садїла брїата пїд лїшко і накрїїла нѣцьками. Пирїгѣни він до хїати, той злїї дух, і фукїїи по хїатї, ўже лїтїт. Та її каже: „Дѣ-сь тут пїрсна душїа смѣрлїт!“ — А она каже до нѣо: „Та де! смѣрлїт! ти по сьвїтї лїтаїї, напїхаїу сьа, та її тїбї здаїїть сьа так“. Так вона їїгѣ пїтаїїть сьа, свѣоо чоловїка тоїо, злѣоо дїха: „Шчо-п ти робїїї, їак би тут мїї брат пирїїшѣу, а твїї шваїгр?“ — „Та шчо-б робїїї“ — він так уже каже [вїн-би їїгѣ затахїарїї де! втрутїв Микѣла Кравїцкїїї] — пирїнїаї-би-м їїгѣ фїїно, напѣїїї-би їїгѣ, побалакаї-би з ним, і їак-би хтїїї, то бїїї-би ў мѣни, а їак нї, то поїїхаї-би далї сїбї“. — Так вона пїдлїзїайи пїд лїшко, пїдїїмаїи нѣцьки і: „Брате, вилїзїї!“ Він схопїї сьа с крїсїла на нѣги, зьаї шваїгра за рїку, пирївїтаїу сьа з ним і каже до свѣїї жїнки, жи-би далї їїсти. Кавїїї пїтї натѣчїти горїлки і будїт пїтї ўбїдва (Ужѣ пѣрѣїде на їїгѣ вїру, дод. пїрубѣк Антѣшко Морѣа). Так

той паніч не хоче горілки піги. А він каже: „Шчо-ж йа тибі дам? 'накшого ни маю до пит'я!“ — Каже: „Скажү тибі наточіги меду“. — Наточіла меду, напиў с'я, пунойіли, і заберайить с'я зноў, йіде далы. І питайить с'я своіи сестрі: „Чи-б йа ўтрафіў до другоїи сестрі?“ — Так він почуў той злий дух і каже до него: „Йідеш до своіи сестрі? — йа маю такү хустіну, йа роздерү йи на двойи і дам тибі половіну, а сибі половіну. Йак тубі буде добре ў дорозы, то мойа хустіна буде чіста і рум'яна, а йак буде тибі кенско ў дорозы, то мойа хустіна стимнійи, то йа тибі прилечү на поміч“. — Али він йіди бес цылий день, і звоў захопила йигó ніч. Так дівить с'я: блишчіть сьвітло на горі. Так він йіде прóсто на те сьвітло. Прийідит на те сьвітло, там ше мудрійшій фільварок, йак той буў. Так зноў він вйідит до фільварку до тóго і прóсит с'я на-ніч. Відібрали від него кон'я, ті слүги, пустіли до стаїны, дали виўса, с'їна, воді конєви, а сам пішоў до покойу просіти теїи панї, жи-би йигó приньала на-ніч. Так опá глянүла на него і каже: „Чогó ти, чоловічи, сьуді зайіхаў? Йак мій чоловік приженеть с'я, то порох с тебе буди!“ — А він кажи: „Нех ўже шчо хоче буди зо мною, ўже ни підү ныгдé“. — Так она каже: „Ну, йак не жалуйиш свого жит'я, то ночуй“. — І зачинайи він розказувати свою бідү. „Йа маў-ім три сестрі, і ўсьи три сестри пікрали злий-дух“. — Так она ўбін'яла йигó з радости і поцьуловала і зачала плакати: жи она йист йигó систра. — А він каже до неїи: „Йа ўже найшоў йіднү сестрү свою, а тебе другу найшоў; і шче хóчу, кó-би йак зайіхати до трéгоїи!“ — А ўона каже до него: „Зайілеш до трéгоїи сестрі, али дужи далéко, піт самим чорним морем; але тамта моц бідүйи, бо ни добрій той злий-дух (найстáршій, а наймолóчшу майи)“. І каже до него: „Де-ж йа тибé сховайү?“ — „Де хоч, сховай минé“. — Підньала она лүшко, періни, накріла йигó мóцно, жи-би той дух навіть не виходіў, йак він прилетит, жи-би хүтко ни ўчуў. Так пригопи він з великим фўком, вичин'яйи двэри, переступайи без порі, і каже: „Де-сь ту прісна душá смердит!“ — А она каже до нео: Тибі так прйдайить с'я, ти пу сьвітї гонйү (нипосид'яш-чий), напáхаў с'и-сь рівних дүшйү — так тибі шче ў носі сид'ять!“ — А він каже до неїи: „Мóже й бути то праўда“. Сидит він а она йигó питайить с'я: „Шчо-б ти робйў, йак-би мій брат прийшоў?“ — „Шчо-би маў, тйч-би приньаў; і йак-би хтыў добрій шваґир бути ў мени, то буў-би, а йак ны, то нех йіде сибі далы!“ — Так она підньала періну, випустила йигó на пляц, своо брата. Він скочиў з лішка з радости, хопйў шваґра за руку і привитаў с'я з ним. Так каже жіщци, жи-би поставила йим до пит'я. Так она пішла, набрала вина [то богатйїши, — дод. Мик. Крав.], братови принёсла моцьнійшого, а свому чоловікови слáбшого. Так вони випили те вино; так він кажи йти по

други. Напіли сьа вони бідва, поставила вечерати, повечерали і льгайт спати. Каже той злий-дух, швагір йнго: „Ми льгайтмо ўбідва ў кўпі і будем сибі де-шчо бесыдувати, бо йа шче не знаў навітє, жи йа маіу шваіра“. — А ўона каже до него: „Та де ви будети ўбідва спати! Брат йи здорожаний, змўчаний, ни злўжайи, він би льг і спочиў сибі, а тибі сьа хоче балакати!“ — Так він кае: „Ну, то добре, то стелі йімў окрме“. Так рано ўстайи і береть сьа йихати далы ў дорogu до сестри до свейі. Вийшоў він за ним, вивіў йімў конья зі станы і каже: „Ну, йдыть сибі шчасливо ў дорogu! Але йа маіу такой ножик, дам йа тибі йнго половицьу, а половицьу зоставляйу сибі. Йак тибі буде біда ў дорogы, то мойа половицьа ножика зробіть сьа дўже заржаўльана, а йак буде тибі добре, то мій ножик зробіть сьа йасний“. — І йде далы. Вийхаў за браму, сестра виноси йімў скльанку такойи води моцнойі. „На тибі, сховай йи ў кишеньу і йак прийдиш до свейі сестри, то йак прийди йийі чоловік зі свїта, то він буди зачинати з тобоўу бороти сьа, бо він йи моц нидобрий. І йак він буди казати, жи-би йти з ним бороти сьа, то ти виймиш ту скльанку з водоўу і кажі до него: „Вийнимо перши могорич, потім будим бороти сьа!“

Так ййхаў він до свейі сестри наймолотшойі три добі. Прийїздїт на ту гору, вийжджайи на той фільварок, — на тїм фільварку такой слугїў, жи ни мона зльичити (самі злий-духи!) Так вони йнго опстунїли до-кола, так кажут до него, жи мї тїбе тут шїрвемо! Так він просити сьа — нїма жадного ратўнку!... Але тамтому шваірови, жи він відївдїў від него, зробіў сьа ножик дўже заржаўльаний. Так він зараз натїх-мїаст прильїтаїи на той фільварок. Прилетьїў на фільварок, порозговїў ўсьї тї слуги, пустїў конья до станы, даў конєви йїсти, а йнго запровадїў до покоўу. А сам полетїв далы.

Так він прийшоў до покоўу: так та сестра йнго зьакала сьа і каже до нео: „Шкода тебе, чоловічи, жи-сь сьуда прийшоў. Йак він прилетїт, то він тїбе своїм дўхом лигне!“ (Подуфалїй! найстаршїй, той, жи кльучї носї вїт пекла). А він каже до нейї: „Раз мене мати родїла, раз буду гїнути! Ни-ма мойїх сестриў, забрали злі дўхи, то ўже йї во мноўу шчо схвать, то зробльять“. — Так она подивїла сьа на него, жаль йї велїкий 'бгорнўў і заплакала. „Йа знайу добре, жи він йак прилетїт, то він тебе забїй, — али йа тибі дам троха ратўнку“. — А він йї розказуйи: „Йа ночуваў уже ў двох сестрах, і вони поцрїлїтали, привьалї мене файно і конья мого нагодувалї і вислали мене далы ў дорogu, а твїй такой неспокойний...“ А ўона каже: „Він не маїи жаднойі вїри, з йнго рук шче нїхтo не ўтык. Але йа тибі дам такойи водї — йак він прилетїт, так він зара буде брати сьа до тебе бороти. Але ти ни бїй сьа, но гостро до нео говорї; виймеш водоу і кажї: „напїймо сьа могоричу перши“.

Так приго́ни то́й зі світа, приходи до хати і просто летит до него і каже: „Типер йа тибé зьім!“ — А він каже: „Ни штука зьісти, може йа тебе!“ Так він хвильку постóйаў, віньяў скля́нку с кишéны і дайй йіму пíti; віньяў дру́у скля́нку с кишéны і напíў сьа сам. Так він зробиў сьа віт те́йі води, шо напíў сьа, такий сильній.... а той зробиў сьа моц слабій. Так каже той брат йійі: „Ну, ходым борóти сьа!“ — А він каже: „Ны, не піду, нех но йа напíў сьа свéййі води!“ — Так посилайй йі по тóу вóду і каже: „Принесі минні дві фляшки води: йідну сильну́, а дру́у слабу́“. — Так вона́ пішла, принéсла дві фля́шки води; ту сильну́ далá брáтову, а ту слабу́ йиму́. Так він напíў сьа те́ййі води і не змíркуваў, жи то слаба́. „Ну, ході, підем на пойдíнок!“ — Йак брат злáпайй злий-духá за чуприну, йак тарáхне йигó ў зéмлю, — те йно тíлько смолá потеклá... А сáм берé сестру́ і йіде до мóра. Прийíжджайй до мóра і дівить сьа: пасéть сьа кобíла з лошáм. Так те лошá скóчило ў вóду, а кобíла за вінн. І вихóди далé на бéриг. Прийíжджайй він до тóго лошáти — на немú йист золоты́ вуздечкí, і воно гóвóрит до него: „Чоловiче, пустí сво́ю коньá пáсти сьа, сьйда́й на мéни і садовí сво́ю сестру́ і пойдéмо, бóдем забирáти рéшти тво́йй сéстри“. — Так він пускайй свóо коньá пiд мóре пáсти сьа, сьйда́й на те лошá і йíде далé. Так вонó каже до нéо: „Тí, мій прийáтелю! пустí мене шче раз до мéйй мáми, нех йа пописсу́ шче раз сибí цiцькí“. — Але він бойáў сьа йигó пусти́ти, бо бойáў сьа, жи-б ўоно ни ўтыклó. Вонó кáе до нéо: „Ни бiй сьа, за пíать мiнут йа бóду на-зáд коло тéби“. — А він каже: „Де-ж за пíать мiнут повéрнесь сьа, коли до тóго мóра сто миль!“ — Так він йго пускайй і ўоно побiгло. Але він зачинайй с сестро́ю розмоўляти, — а ўоно прибiгайй до него [стáло сьа на слóвi, дод. пáрубок Антóшко Морóз]. Дiвить сьа — булó мальнiнькí лошáтко, а тепér великí! — І каже: „Сьйда́й ти типер на мéни, а бóдим йíхати далé“. — Прийíжджайут вони́ до те́йй сестрí дру́гойй, жи буў пёрши, берé сестру́ на сéби і йíде далé. Али видíядiт кавáлок, а лошá каже до него: „Прийáтелю мiй! пустí мене шче раз до цiцькí, а йа за дéсьáть мiнут бóду тут“. — Так він доўго не сперечáў сьа і пускайй йигó. Та за дéсьáть мiнут прибiгайй на-зáд — пёрши буў лошáчок, а типер зробиў сьа кiнь! Фiст йигó злóтий, грiвá злóта, копiта злотí, а пiткóви дiйáментóвi. І каже: „Сьйда́йте нз мéне, а бóдем йíхати до трéтьо́йй сестрí“. — Так прийíжджайут вони́ до трéтьо́йй сестрí; вiкликáў систру́ с хáти і каже: „Сьйда́йти на мéни, а бóдети йíхати на сво́ю бáтькiўшчину“. — Так сьйда́йуть фсi три сéстри і той брат і йiдут. Там чим рас той кiнь ступáйй лыпши, лыпши, так роспустиў нóги і так бiжить, жи нáвiть зиплы́ не дотиркаййить сьа. Привiз він йiх до йiх дóму; онí зрáдовали

ся і дайт їмү їсти, за то, жи їх привіз. А він каже до них: „Ныц ни жадаїу від вас їдзєнъа, но їдү до свєїи маїи і поїсєсу шче раз цїцьки. А ви сибї тут господартї і типїрка ни бїйти сьа нычогó злогó, бо до вас ни маїи прáва. Минé Пáн-бї пїслáў, жи-б їа вас завіз на мїсци“. — І покинуў їмү такү ксьоншку молитвóву, і каже: „Ныц, но Бóгу моли сьа, а бїдиш маїи, шчо сибї загадаїиш“.

Так той брát ўженїу сьа, спровáдиў сибї велику мўзику і зачинаїи висьїльá. І їа буў ти-ж на тїм висьїльá, давáли минї їсти і пїти, і ў кишиньу далї ї за пáзуху, і ў хустїну навїазáли і ў тóрбу паклáли... Але їа буў пїанїи — і лежáло ў куткү ў комóрі клóча — і їа льїг ў немү її заснүў. Але там дўже стрїльáли з гармáтїў, і брáли се клóча і набивáли до гармáтїў. Там їдєн сват молодєвнїкїи приїшоў, загорлүў те клóча зо мнóїу і забїў ўу гармáту. Їак вїстрїлили с теїи гармáти, і їак вїстрїлили, та ї їа льтїў та ї льтїў та ї льтїў, та ї прилєтїў ту до вас, до хáти, і на лáвцьї сьїў і вáж оповїў. І тї бáїцьї кїнєц, і горївки збанєц, і хлїба дробїáска, і кобáс вїáска, і цибєр кїсьїльбү, і ўсьї гóсьтьї подьїльбү. — Те шчо минї там далї то їа те ныс.

(Записано від госп. Юрка Соколовського з прозвискем „Горобец“ в мартї 1894.

Паралєлї гл. Nahn, Griechische und albanesische Märcchen I, N. 25, стр. 180—185; G. Basile, Pentamerone II, N. 33.

8. Дурень і царівна на скляній горї.

Маў бáтько три синї, і бўло два розумних, а їдєн дурнїи. Ну, так той дурнїи фцьонш сидїў за пїїцом, а тї розумнї маїи кóнї, фурманїли. І буў старїи бáтько і маїи шче. Али тї братї приїхали с фурманки ї розказүють свóму бáтькови стóриїу. Каже: „Ми булї-сьмо ў мїстї і ми чўли такү стóриїу, же наш цар маїи їднү донькү і казáў вївєди її на склянү горү, і їак хто вїїди на ту горү склянү і поцьулїи ту пáнну, то бїди царєвнїм зьáтїм. І так приїшлó ў кáртах, кáрти написáў по сьвїтї, на цїлий край: чи то бїди нан, чи жид, чи хлоп, нех нáвїтї і дурнїи бїди, аби вїїшоў на ту горү с конєм і поцьудуваў їїї, то бїди царєвнїм зьáтїм“.

Так найстáршїи брát гóвóрит те, а дурнїи за пїїцом слўхайи. Пїшóў на їáрмарок, купїў коньá за три-сто рївских, окуваў їнго стальовїми пїткóвами, купїў субї мўндур дóбрїи, ўбрáў сьа і поїїхаў. А маїи кажи до нєго: „Шо-ж ти поїїдиш, сїну, на ту горү, і тебє цар

Їозьме за свого з'я́т'я — кому-ш ти покинеш сво́ю жінку?“ — А він ка́же: „Та йак-би йа діста́у с'я царём, то-б йа присила́у грóші до жінки, і жінка жила-би“. — Али йак ви́й відїзді́у, то каза́у ма́тері, шчо-би то́ю дурно́ю ны́дє ни пу́стїти с х́ати. Али дурний сидїт і мірку́йи: „Йак-би йа ви́йшо́у с х́ати?“ Ка́же: „Ма́мо, йа хóчу на двір, на сто́рону“. — А ма́ти ка́же: „Йа тибé ни пушч́у, аш пóки брат ни при́йди“. — Али він скруги́у с'я мо́цно і ка́же: „Ни хóчите мнє́ на двір пу́стїти?“ — Спу́ска́йи з се́би штапї́ і с'їла́йи на-се́рид х́ати. Ма́ти дивить с'я, жи ни жарг, бирé кавáлок патика́ і вигóни с х́ати. Ви́йшо́у він с х́ати на двір, пішо́у до хлы́ва, ви́провзди́у ца́па, с'їу на ца́па і пої́хау в лы́с. Приві́у ца́па до лы́са, пу́сти́у па́сти с'я йи́гó, а сам збира́йи позьў́мки. Али збира́йи він позьў́мки (йáгоди), слў́хайи, шчо-сь шумїт за ним. Він ўгльада́йи с'я — іде кубїта. Али то ни бу́ла ко-бїта, во тї́лько бу́ла чарногло́ва (чарїўни́ця, відьма). Пита́йи с'я йи́гó: „Шчо ти, сї́ну, рóбиш?“ — А він ка́жи до не́йї: „Наш цар ви́провзди́у дов'ьку́ на скля́ну гору́; хто до не́йї заї́ти і поцьу́луйи йї́ї і зді́йи в йї́ї пальца́ срі́бний пє́рстинь, то бу́ди йи́гó з'я́тим“. Вона́ ка́же до не́о: „Твій брат та́ж пої́хау; а́ли йї́хау на гору́ і підї́хау тї́лько чверть мє́тра (йак то йи кі́льомє́тер на мї́цу, то по чверть), — і кїнь ві́снуу́ с'я з ним на-за́д на доли́ну. А во́єско стої́т ў́ два раткї́: ны́м він ў́тык на-за́д, то так йи́гó списа́ли нага́йа́ми, йак с'явату́ зє́мљу. І йї́де на-за́д до до́му. А ти с'їда́й на ца́па і йї́дь до до́му [лы́зь ў́ за-пїч, сидї́, дод. госпóдар Мико́ла Крави́цкий]; а при́йдиш аж на трє́тїй де́нь с'юдї́ — йа тибі́ дам сво́го коня́, то ти пої́диш до не́йї і поцьу́луйи йї́ї“. — Так він с'їда́йи на ца́па і йї́ли до до́му. При́йзди́ть до до́му, пу́ска́йи ца́па до хлы́ва, сам іде до х́ати і лы́зе прóсто ў́ за́пїч. При́йзди́т тамто́й брат йи́гó. Прихо́ди до х́ати — пита́йи с'я йи́гó ма́ти: „А шчо ж, сї́ну? ви́йїхав-їсь, чи ны́?“ — А він ка́же: „Там ни такї́ ко́ны ма́йут, йак йа — жа́ден не ви́йїхау́, а йа ў́о́ушим ны́“. — А ни роска́зуи, жи там йи́гó бїли.

На дрў́гїй де́нь ста́йи ра́но середу́шчїй брат, с'їдла́йи коня́ сво́го і ка́же: „Йак йа сво́йїм конє́м не ви́йїду ў́же, то-б ў́же бу́ло зле“. — А той дурний за пї́нцом сидї́т та й ка́же: „Йї́дь, йї́дь, то так набере́ш, йак мї́й брат набра́у“. — А той ста́ршїй ка́е: „Ти йак ви́дїв-їсь, жи йа бра́у?“ — А він ка́же: „Йа ви́дїу́ — йа ви́дїв на сво́ю тоно́бль, на са́мїй верх, і дивї́у сї́, йак тибé нага́йа́ми кропи́ли“. Ка́же: „Мо́же не пра́уда?“ — Скида́йи той сорóчку, а йи́гó тї́ло так йак са́джа чо́рне від нага́йок. Али той середу́шчїй ка́е: „Ег, йи́гó кїнь льада́шчїй бу́у“. — Ка́же: „Йа пої́ду, то йа ў́же пє́ўны ви́їду“ (ў́же чу́йи сво́ю коня́). — Так він йї́де і ка́же ма́тері: „А ни пу́стьїть дурно́го на двір“. — Али він пої́хау́, дурний ка́же: „Ма́мо, йа йду на двір“. — Так йи́гó ни

хоче пустити. Кає: „Ни хочити пустити?“ — Скідаїи штани, лїзи на стіл і сїдаїи. Мати за палку, дурноо по плéчах і вигнала с хати. Дурний пішоў до хлівá, вигнаў цапа, сїдаїи на папа і йїди зноў до лїса. Приїхаў до лїса, пустїв цапа пасти сьа, а сам зноў збираїи позьўмки. Али прихóди зноў до нéо та чарноглава і ка́же до нéо: „Приїдеш заўтра до мéни, а йа тибі дам коньá і поїїдеш на скляну́ гору́ і поцьдұлїш ту пáнну і здїймеш з нéїї срібний пéрстень. Бо твїй брат сирдўшчїй то гїрши збїтий, йак учéра стáршїй“. — Так вїн сїдаїи на цапа і йїде на-зáд до дóму. Приїздїт до дóму, загóни цапа до хлівá, сам ідé до хати і лїзе ў зáпїч на своїй мїсци. Приїздїт йїго брат і росказаўи своїу бїду. — „О — ка́же — тáжка ни йїдво пáнство йїде (і нагаїў берé, — дод. Микóла Кравїцкїй) і не мóже вїїхати, а йа óўшїм ни вїїхаў“. — А дурний ка́же: „Али-сь набраў дóсить!“ — А той ка́же: „Ти йак за пїїца вїдыў?“ — Вїн ка́же: „Йа буў на дворї, вїльїз на хату, та й дивїў сьа“. Ну, так на трéтий дeнь ідé дурний на двір, ўжé ни ўспїнаїут йїго, і ка́же: „Мáмо, йа веду цапа пасти“. — А мáти ка́е: „Ведї“. — Вївїў вїн цапа, сьїў на нéо і поїїхаў ў лїс. Приїхаў до лїса, пустїў цапа пасти сьа, а сам пішоў малиньїў рвáти. Але прихóдит до нéо та чарноглава і ка́же: „Лїї телéр во мнóйу“. — Прихóди вїн за нéїу і лїзе ў печéру (такá дэвурá, печéра) і показуїи йїму кóньї. — „Котрóо-би ти коньá хтыў, жи-би-сь вїїхаў на гору́?“ — А вїн ка́же: „Котрóо мїнї пáнї дадут“. — Так вона вивóди йїму коньá шчо найкращчóго, насьодлáла йїму і ўбрáла йїго ў свїй мўндур, далá йїму чáко, чипїла йїму пáлаш, далá йїму чóботи злóтї і вївела коньá йїму, фїст буў позлóчаний і грїва позлóчана і копїта були позлóчанї, а пїткóви були дїяаментóви (то дїяамент чиплá-йїть сьа, ни пўстит; мáгнес, мáгнесóви) — і ка́же до нéго: „Йїдь на ту гору́, али хўтко, і йак приїдиш на гору́, то приженеш до тéї пáнї і поцьдұлїш йїї с коньá і здїймеш з нéїї срібний пéрстїнь, і вїймеш своїу хўсточку, перелóмиш пéрстїнь на двóїи і хўсточку передереш на двóїи, половїну хўсточки і перстїньá дасї йїїї, а половїцьу сховáїис сїбї, і йак найхўтшї будиш ўтыкáти з горї, жи-би тибé ни поравїли.“ — А цар наказáў, йак вїїїде котрїй на гору́ і поцьдұлїи йїїї і йак буди ўтыкáти на-зáд, то жи б від нéо взьáти знак. Али вона йак вгльáнула, жи вїн ўтыкáїи на-зáд, махну́ла палáшом і вїтьалá йїму йїдeн пáлец, на знак; взьалá той пáлец, завїну́ла ў хустїну і сховáла до кнїшeнї. А вїн йак потїсне коньá з горї, то кїнь аж ровї повїбїваў ф тї склянї горї. Так вóйско ни моглó йїго злaпáти.

Так цьїсар росписаў по цьїлїм своїм країу́ і ка́же: „Де-сь тут такїй йї, пан чи хлоп чи жид, жи вїн моїў дочку́ поцьдұлывáў і знак покїнуў, а йїго нїхто ни мїг зловїти“.

Так він приїздить на-зад до тейі печері, віддайї тó конба́ ті чарноглові, скидаїи ўсьой мундур, ровдбагаїить сьа в не́го, а свїй на-зад бирé, ті лахманї. Виходи на лїс, лапайи цапа, сьдаїи і йїде до до́му. Привїу цапа до до́му, пустиу до хлыва́, сам пїшоу за пїїц зноу до ха́ти. І ка́же до ма́тери: „Типéр нех ваш цап здохне! Їа рвау́ траву́ і годувау́ йїго́, а він злапау́ минé за па́лец і віткусиу́. Уже типéр йа ни поведу́ йїго́, но б́ду сидїти за пїїцом“.

Али за па́ру час пїслау́ цысар по крайу́ воїско, шчо́би шука́ти тако́го мижи наро́дом, чи то по жидáх, чи по панáх, чи по хло́пах, кїлок віт кїлка́, ха́та віт ха́ти, таких льудїй, котрі не маїи вели́кого па́льця, то́го пéршого, жи-би на́віть буу́ і жибра́к, йак не маїи па́льця, так йїго́ бра́ти сьудї. Так хóди візита ха́та віт ха́ти і ка́ждого візетеру́ють, шчо́но йи ў ха́ты хло́пїу. Али приходьа́ть туди́ до тейі ха́ти, де той дурнїй, і визетеру́ють, чи маїи котрїй знак. Али ни маїи жа́дїи. Али ті шанда́рі ка́жут: „Мо́же шче маїите йако́го тут ў ха́ты?“ — А старá ка́же: „Ми маїимо шче йїдно́го, ў за́пичу ўцїонш сидїт, дурнїй, він на́віть ни хóчи на двір вїйти, бойїть сьа“. — „А пока́зїть но нам йїго́!“ — Вїйшоу́ він в-за́пича; дїу́льа́ть сьа на не́го — а він та́кий на́глий (го́лий), за-смарова́ний — вилїзаїи в за-пича. Али вони́ ни дїу́льа́ть сьа, жи він та́кий засмарова́ний, берут йїго́ за ру́ку і дївля́ть сьа, чи маїи ўсьї па́льцы. Так ўзвaлі йїго́ іс собóйу, садїли на ко́льїиу і везут до цы́сара. [Мо́е трóхи оу́хїбрали йїго́, ўбра́ли? — за́мїтнв Мико́ла Крави́цкий]. Так приво́зья́ть йїго́ до цы́сара — цы́сар за́ра ка́зау́ вїнести шчо́ найкра́шчїй мундур в ма́газїну, зробїги пожо́нднїй купїль, і жи-б він до́бри вїкупау́ сьа, да́ти доро́гїх ма́сьцьїу, жи-би він насмаровау́ сьа, жи-би па́хло (жи-би подобау́ на шчо́сь, дод. Мик. Крав.). Далї йїму білу білїзну і мундур шчо́ найкра́шчїй, і ўвели́ йїго́ до цы́сарского трóну, і питаїя́ть сьа йїго, чи то він сам буу́, чи ны? А він ка́же: „Йа сам, буу́“ (шче ни дови́раїут). — „А йак ти ни сам, то ми тебе стра́тїм, бо ти ло́миш віру“. — Він ка́же: „Йа на́віть маїу знакї“. — Так ка́жут до не́го: „Пока́жї“. — А він ка́же: Йа ны́кому не пока́жу́, но тї́лько само́му ца́реви і йїго́ доньцьї“. (Він мїслиу́: ті ўхо́плять і ска́же: то йа мау́). — Так вїйшоу́ цар і ца́рева дочка́ на трон і питаїуть сьа йїго́: „Пока́жї значкї“. — Так приходи́ він до ца́ра, кла́ньаїить сьа ниве́нко, цїлу́йи йїго́ но́ги і ка́же: „Про́ши найя́сьнїйшого мовáрхи, нех ца́рїна вїйме своїй значкї“. — Так она́ вїпала́ полови́цьцу пéрстинья́ і полови́цьцу ху́стїни і па́лец. А він вїймаїи зноу́ полови́цьцу пéрстинья́ і ху́стїну і по-ка́зуїи своїу́ ру́ку, свїй кїхоть [жи вїттьáте, то кїхоть, — пояснїв Мико́ла Крав.]. Так цар ўзьяу́ те в ру́ки, прїрїмньюїи до кўни — прїйшоу́ пéрстинь до пéрстинья́, хўсточка до хўсточкї, а па́лец до ру́кї. Так він ка́вау́ взы́ати йїго́ до сво́го поко́йу, згу́тува́ти йїму́ цы́сарскїй

мінаж, поставити йому вина, жи-б він собі попойіу і напиу сьа, зробити йому пожовдне лўшко, і жи-б він собі лыг спочіу [бо ў заічку бѣки подавиу — заміт. Мик. Крав.] і доўко́ла поставити варту, жи-б нїхтѣ туди ни заходіу в мунїстріу, жи-би часом йго ни стратиу хто (бо йи такі мунїстри, підбиваіуть сьа). Так на другїй день росеіаіи цїсар лісти по своїх крульах, цїсарах, жи-би позївділи сьа, бо він буде своїу доньку видавати за-муж і буде зьа́тља коронувати. Так повїзділи сьа крулі, царї, паньство, войско́ва му́зика, і зачинаіут висїльа. Так ўони зьали сьлўб, садовля́ть йго на трѣны на цїсарскім і віддайи цїсар йому своїу кору́ну і запи́суи йому свїй край, і ка́же до не́о: „Усьѣ твойї, шчо во́ком загля́неш; бо йа ўже старїй, так то́го ни зможу́ робїти“. — Али трива́ло то бес на́ру лыт. Іде́ три крулі на не́го во́йну то́чїти. Але приходї цар старїй до не́го і ка́же: „Сїну, будиш зачина́ти першїй во́гнь“. — Так він ка́же: „Дѣ́бре, йа пїду — али ви за мно́йу ти-ж му́сити йти“. — Так старїй іде́ — відау́ ро́сказ мунїстрам, мунїстри відали до корпу́су, корпус відау́ до шта́бу (до пля́ц-коме́нди), жи-б уўсьѣ на гальа́рму збира́то сьа і йшло́ до во́гню, жи-б ўсьѣ повїзділо сьа, бо йїди молодїй цар до во́гню. Но так позбира́ли сьа, і іде́ войско́ йак вода́ плїне. Али він собі ка́зау́ ла́ти шчо найгїршїй му́ндур і шчо найпїдльїйшїй кїнь і поїди́ до во́гню. Али йїди він вже доро́гоу, в-раз ві старїм; приїздіт до йїдно́о ба́гна, до го́вера, і ка́же до старѣ́о цара́: „Ви, тату́нью, йїтьти на во́йну, йа вістаїу́ сьа коло то́о ба́гна і бу́ду бїти жа́би“. — Так цар ни спереча́у сьа з ним: „Во́йнува́у йа перши, йак бу́у сам, і те́пер му́шу“. — Так забрау́ сьа і поїхау́. Али переї́хало ўсьѣ во́йско ўже, помїну́ло йго, — сїдаїи він на коня́ і жинѣ до те́йї печѣ́рі, де чо́рногло́ва. Приго́ни до чо́рногло́ви і питаїи йїїї: „Йа хо́чу во́йска на по́мїч“. — Так дайи вона́ йому́ цы́лий ку́пус во́йска (цы́лий ку́пус, то бу́ди кїльканайцы́ть регіме́нтїу) і ўбираїи йго ў за́льїзний му́ндур і своїй во́йско́ ти-ж ў за́льїзний му́ндур, і висїлаїи йго до во́йни. Так він йїде́ с тим во́йском своїм, ба́нда граїи, і стрїчаїут сьа с своїм ба́тьком. Так йго ба́тько загалтува́у своїй во́йско, ва́лькаау́ сьа і мїслиу́, жи то гїнший йго зайшо́у. Так старїй цар стоїт, — він приїздіт до старѣ́о цара́, привїтау́ сьа з ним, дау́ йїде́н дру́гому се́рвус, і ка́же: „Куди найїасньїйшїй мона́рха йїде́?“ — А він ка́же: „На во́йну. А куди ви йїдити?“ — до то́уо мо́лодо́о ка́же, до сво́о зьа́тља — ни пїзнау́. А він ка́же: „Йа йїду до найїасньїйшого мона́рха на по́мїч“. Так той цар ўты́шиу́ сьа, ка́же: „Таки знайшо́у сьа такий, жи іде́ до ме́ни на по́мїч“. — Так приїздіт блїсько то́о пля́цу, де ма́йи бу́ти во́гнь — так молодїй цар ўбертаїить сьа до старѣ́о і ка́же: „Йа би-м про́сиу́ вас, жи-б ви с своїм во́йском віста́ли сьа тут, а йа с своїм йїду до чо́ла, на са́мїй перѣ́д“ (голоу́льана ку́лька до

нео ни приста́не, — заміт. Мик. Крав.) — Так він йіди; прийіхаў під гра-
ни́цу — так він... тамто́й зачина́йи до не́го вогонь. Так він пустиў раз
с своїм войско́м йі́дну са́льву — так йі́дноўо кру́ля від ра́ву положиў
ўсе́о войско́ [до́бре шморгнуў — приміт. Мик. Крав.). Так тамто́й вий-
ма́йи фа́ну, пока́зуйи, жи спокі́й, жи па́рдон бу́ди. Заверта́йи свої́й вой-
ско́ на-за́д і йі́де до старо́у ца́ра. Прийі́здіт до ца́ра — а йі́го ўсе́о
войско́ ли́жит ў льо́гру. І ка́же заверну́ти на-за́д войско́, а-ж ўза́втра
підут зноў войува́ти, дру́гоо. Так він росхо́дить сьа йі́ден від дру́ўо́го
зноў. Так цар запраша́йи йі́го на кольба́цію, а він ка́же до не́о: „Аш по
тім усьі́м спокі́ю“. І йі́де на-за́д до те́йі пече́рі. Прийі́хаў до пече́рі, відаў
войско́ чарногла́ві, сам сьйда́йи на сво́го коня́ і йі́де на-за́д до то́го багна́.
Прийі́здіт до багна́ і бйи жа́би па́тичко́м. Але цар йі́де с свої́м войско́м.
„Пра́ўда, тату́нью, ви́били-сьте войска́ тро́ха?“ — А ін ка́же: „Ет, шо ми-
ны́ с то́о, жи йа́ ви́баў, — али ти ны́!“ — „Али поди́віть сьа, йа́ку́ йа́
ку́пу жа́біў на́біў! То ви та́ку́ ку́пу войска́ ви́били“. — Так на дру́гі́й
де́нь йі́дут зноў на во́йну. Так зноў він сьйда́йи на то́о коня́ і зноў
діста́йи сьа коло́ то́о багна́ бі́ти жа́біў. І ка́же: „Йі́дыть ви на во́йну, —
кі́лько йа́ ви́бйи жа́біў, ті́лько ви войска́ по́ложите“. — А старі́й ка́же:
„До́бре ми́ны ўче́ра Па́н-біг даў йа́ко́го-сь гіншого́ ца́ра з бо́ку та й за
ме́не войува́ў — хто-ж ми́ны́ ны́ны́ прйі́де на по́міч?“ Так він зноў
сьйда́йи на коня́ і йі́де до те́йі пече́рі. Прийі́здіт до пе́ре́рі, просі́т те́йі
чорногла́ўо́йі, шчо-би йі́му ны́ны́ зноў позича́ла войска́, бо ны́ны́ на ме́ни
йі́ст більша́ сі́ла. — Так вона́ да́йи вйи́нце войска́ і си́льни́йше; 'бе-
ра́йи йі́го зноў за́льва́нйи мунду́р і свої́й войско́, і виспла́йи на во́йну.
Так він йі́ди до́ро́го́йу і зноў стрі́ча́йи сьа с свої́м ба́тьком. Так цар
пита́йи йі́го: „А куди́ так па́но́ве йі́дут?“ — А він ка́же: „Йа́ йі́ду до
вас на по́міч“. — Так вони́ віддали́ йі́ден дру́гому се́рвус, і ка́же моло-
ді́й цар до старо́го: „Йа́ ны́ны́ йі́ду сам на во́йну, а йа́к ми́ны́ бу́ди за
тьа́шко, то йа́ пішлѐ́у йі́дноўо́ войака́ сво́го, жи́-би-сьте ми́ны́ піддали́
сі́лу, по́міч. — Так він зачина́йи вогонь до тамто́го. Пустиў йі́дну са́льву,
па́ло по́лови́ну войска́, пустиў дру́гу са́льву — ўпа́ло ўсе́о. Так ті́лько
йі́ден кру́ль діста́ў сьа шче. Так тамто́й вистаўля́йи фа́ну і да́йи спо-
кі́й на два́йці́т шті́ри годи́ви, на цы́лу до́бу. А йі́го войско́ ўсе́о ді-
ста́ло сьа, а-ны́ йі́дному ны́ц ни шко́ди. Зачина́йи ба́нда гра́ти — при-
йі́здіт до старо́у ца́ра, ві́дла́йи се́рвус, і ві́ді́здіт с свої́м войско́м
на-за́д до пече́рі. Але прийі́хаў до пече́рі, ві́длаў войско́, сьйда́йи на ко-
ня́ на сво́го, йі́де до то́о багна́ і зачина́йи бі́ти жа́би. Але йі́де старі́й
цар та й ка́же: „До́бри ти́бі, сі́ну, тут бі́ти, але ми́ны́ бі́да на старі́
лы́та!“ — А він ка́же: „Али-сьте побйи́ли! — Йа́ ны́ны́ два́ ра́зи ті́лько ви-
бйі́ жа́біў, йа́к уче́ра, а шче діста́йи сьа двѐ́и ча́сти ў во́ды. А ви ма́-
йите шче бі́ти двѐ́и ча́сти войска́“. (Шо но́ тротѐ́у ви́бйіў за два́ дьны́). —

Так вони приїжджають до дому, а на другий день йдуть знову до вогню з своїм батьком. Приїдуть до тоо багна, сьїдайи коло багна і бий жаби. Каже старий: „Так, так, сїну! Приньаў-їм зьагьа, та й сам мўшу войувати“... — Так поїхаў цар засмўчаний дўже, каже: „Маў-їм два дьнї помїч до себе, — а нїнї, Господь то знаїи, чи буди“... Так той сьїдайи на тоо кривобо коньа і йде до теїи печерї знову. І каже: „Шаньї ласкава! приходжу ўже третїй раз до вас і прошу вас шче раз помочи, жї-би миньї дали вїйнци войска йак фчєра, бо нїнї вїйнкшїй вогонь буди, йак тїх два дьнї, гострїйшїй“... — Так вона виводи їмў войско, ўсьо ўбрање, позлочане, і коньї ўсьї позлочанї, блишчать йак сонце, і дала їм мўндур головїанїй (з глова вже ни пристўпи ньїц, нї кулька, нї ньїц) і випровадила їго на войну, до вогню. Так він їди дорогоу, догони цара, свєго батька, блїсько ўже тоо вогню, привитаў сьа з ним, відлаў сєрвус і каже до нео: „Типєр ви с своїм войском поступайте на-зад, у тил, а йа с своїм рокуу до чола; буди вилїкїй вогонь“. — Так він приходи ўже до чола, зачинаи вогонь; тамтї зачали пускати вогонь. Пустиў раз — мало шчо ўпало, пустиў другїй раз — ўпало половїцца, пустиў третїй раз — і шче войско пїтходи, бий; так вїйшли сьа ўсьї ў кўпу ўже, їдїдо до друго. Так зачали вопї палашами рубати, сьїчи; аїи їдєн, найстаршїй межї тамтого войска, пригнаў сьа до него і ўгьаў їму рўку, перегьаў, знак зробиў. Так він вїньаў хусточку свєїи жїнки і завїзааў рўку. Так ўбернў сьа він до войска, крикнуў гостро до них — так пустиїи їднў сальву і побїли ўсьо войско. Так завертаїи він на-зад своїй войско; зачинаи грати банда, зачинают сьїпвати, — ўже закінчили вогонь. Приїздїт до староўо цара і росказуїи, жи ўже спокїй з войноу. Так старий цар свєму войскови даў рут, вистаўляїи своїу банду і зачинают грати марш. А сам їде на ту самў доробу, де він ўзьаў войско. Али той цар старий прбси їго ў гостїну до себи, а він не хоче їїхати. „Ми колї-сь гїнше будемо чатовати сьа. Мойї войско змордоване, йа мўшу їго запровадїти до дому, дати їмў рут — а за пїру дєнь то йа приїду ў гостїну“. — Запровадиў войско до печерї, відлаў чарноглаві, подьакуваў їїи — сам сьїдайи на кривобо кнїа і йде до багна. Берє патчок і бий жаби. Али їде цар старий та й каже: „Добри тибї, сїну, бїти жаби, але гїрко миньї було на вїйнї“. — „Але йа вибиў ўсьї жаби, ўже нема жадной ў водї — а ви вибиїли ўсьо войско, ўсьї три крульї“. — І приїшли до дому і лягаїют спати с теїи мєнтроги. Али ў ночї він спїт, той молодїй цар; ўже розвиднїаїть сьа, ўже блїсько будє полудєнь — такї й він спїт. Але царїцца, їго жена, приходи до покою, шчо-б подивїти сьа, шчо він роби, жи він так доўго спїт, чи він шче йи живий — мбжи ўшєр... Але пїсьльа войни він буў мочно смўчаний і лыг, так спаў, йак живий.

Віткинуў рúки віт сэбѣ — она гльáнула на нéго, і дівить сѣа на йгó рúку, жи йгó рúкá завйáзана йиї хустíнойу. Прихóди до бáтькa і кáже: „Ви казáли, жи він ни буў на вóйны — а чо́г-ж він такіи пораньании?!“ І пита́йть сѣа йгó, а він кáже: „Ви-сьте ййхали три рази на вóйну, а йа дiставаў сѣа коло багна. Ным ви ўбййхали, то йа с своим вóйском нагнаў вас і точиў вóйну. А третью дньá буў великй менй скрут і ўтьали менй рúку. А йа рúку завйáзаў і лыг-им спáти, спокóйно спаў.“ — Цар ноцьудуваў йгó ў гóлову, і спровáдиў йимў бáнду велику, по тiм спокóйу, і видáў йимў ўсьо царство свойи. І йа буў на тiм балў; і там ййли і пили. Але йа наййў сѣа і напиў сѣа, і лыг спáти меже пóрохом. Той пóрох лопáтоўу брали і канóни насипáли, і котрий-сь менé загорнуў і ў канóн торнуў (кинуў); і йак вiстрiлили (с тоўо канóна), то йа литыў, литыў — сьйў вóзьди коло столá і вам оповйў...

Записано від господаря Юра Соколовського з прозвищем Горобец, в марті 1894.

Паралелі: Jan Świątek, Lud Nadrabski. Kraków 1894, N. 26, стор. 354 до 357; Ciszewski, Krakowiaczy I, 194—195; в основі другої половини сєї казки лежить оповіданє про покуту і военні дiла Роберта Дiявола, гл. Ad. Keller, Altfranzösische Sagen. I. Фр.

Невдячний брат і живуца вода.

Маў бáтько два сини і вони у дóма ни хтьáть бúти. Кáже: „Йа ййду ўу сьвіт вандрувáти“. — Сьидлáйут сибі кóни і с тими кiньми сибі ййдут. І вьзали сибі пєсика зі собóйу. І ўони сибі ййдут. Виййхали в лiс, йи двi дорозы. І кáже один: „Йа ййду ййдноўу дорóгоўу“, а другий: „А йа ййду дрóгоўу. Али дáймо сибі такіи знак...“ — Стойáла деревина, клен фáйний, -- і той старший вiньаў сибі нóжик і ў ту деревину застромйў — вильз і застромйў. І стáли сибі, рáдьать сѣа: — „Знайиш шо, йак йа бúду жиў... йа поййду тейу дорóгоўу, а ти ййдеш тейу дорóгоўу; йак, борони Бóе, йак би йа ўмєр, то ти приййдиш до тейй деревини і подивись сѣа на той нóжик, — йак на тiм нóжику будє кроў, то ўжє мене нимá. Но, бувáй здорóў!“ — Далі сибі рúку, ййден дрóгому, і той по-ййхаў туді, а той поййхаў сьуді.

Али ййде лысом і далєко вййхаў в лiс, — стойт пáлац. І він при-ййхаў с тим пєсиком; а там була такá чаривниця, жи ўона ййму зробила, і він стаў камєнем і собáчка тá'-же і кiнь. Но, та й вже ййго немá.

А тамтої поїхаў. Приїхаў до йідноўо мiста, пішоў си на шиньк, вiпiў си горiлки, взяў си закуску, і кáже жiдова: „Даї минi вiвса конiвi“. — Даў жид вiвса, ўин коневи даў...

— Де ви так йiдите? — питайiть сáа жид.

— От, йiду сибi ў сьвiт.

Али вiн сибi поїхаў і поїхаў сибi... Вiйiхаў знов за мiсто, і йiди сибi і йiде. От вiн приїхаў зноў до селá, зноў сибi до коршнiй фстунiў і зноў сибi вiпiў, взяў сибi закуску, і зноў вiн сибi закусiў, конiвi вiвса зпоў казаў дáти, попáс коньá, сьдáйи на вiго і йiде. Але вiйiхаў до йiдноўо мiста, здiбáйи йигó двi пáньнi, йiднá старá, дрўга молодá. Але вiн склонiў сáа і поминўў. Але ўонi йигó... та пáньнi та молодá до мáтери до свейi кáже: „То йáкий-сь поїхаў, áле вiн минi сподобáў сáа“. А та старá мáти йiйi кáже: „Абó же ни мá фáйнiйшого вiгдi, но той, шо поїхаў?“

— Ньi, не вiдьдiлá-м фáйнiйшого, йáк той ўо.

Мáти кáе: — Ну, то заверньiм йигó.

Але крiкнули, і вiн завернўў сáа с конeм. — Ну, шо пáньнi скáжут?

— Ат, ми шо-сь бўдемó ўогорiти. Вiтки пан так йiдут?

— От — кáже — йiду, йáк по сьвiтi шо рóбiть сáа.

— Мóже пан чáсом голóден?

— Та шо, йáк йá голóден, — хто-сь минi дасьть? — Але добу-вáйи флáшчiну, та пáньнi старá: „Напiйте сáа сибi“. Добувáйи закуску; так той чудўйiть сáа: за шчо вони минi даўт?!

— Перекусiм, пойдeмó до свiго дóму.

А вiн кáже: — Ай, до жiго дóму далeкó, áле де там!

Та старá пáньнi кáе: — Ньi, до мóўо дóму пойдeмó.

Так вони сибi, тiйi йдўт, вiн сибi злiс с коньá і з нiми йдe. А ўогорáть сибi, ўогорáть: „Шó-би то пан знáў, шо мoйá пáнна вáс сподó-бáлá, і мўсите йiхати до дóму“. — А вiн кáе: „Ну, йáк трéбá, так йá йiду“. — Приїхали вони до дóму, а пан вiйшоў на двiр: „Що то там за йiден с кóньнi?“ — А та пáньнi старá кáже: „То — кáе — вандрóв-нiй, от сибi йiхáў і сподобáлá сибi“. — А пан кáе: „Ну, то дóбрe.“ — Закликáйи йигó до покóйу, питайiть сáа йигó, вiтки вiн; вiн йiму рeкáзўйи вiтки вiн. Даўт йiму йiсти, а та пáнна до вiтцáа: „Татўньу, такi то мiй бўдe чоловiк“. Пан лiсти рeспiсўйи, і шо-б пáнi зьйiж-джáли сáа, бўдe вeсьiльá. Пузьйiжджáли сáа пáнi ўжe, йи бáндá, то, грáйут... От вони ўжe сибi вэáли вот шьлyб, от ўонi ўжe сибi так ўо по вeсьiльi, ўжe порозйiжджáли сáа, і ўонi сибi так дóбрe жийўт обóйи, і вiн кáжи: „Йá мўшу йiхати ду свiўо брáтá“. — Вонá кáе: „Ну, та йдi“. — Уувáў сибi коньá, убрáў сáа, взяў сибi пáлáш, рушнiцьу

і йїди на-зат тейу дорóўоу, шо він йїхаў. Али прїйїхаў він а-й до тейї дорóги, шо ўонї розлучали сьа, йїакурат дївїть сьа на ту деревїну, на той нóжик, -- на тїм нóжику ўже кров йї! --- „Ну, ўже моўо брата не ма, ўже йїго смерть де-сь спїткала...“ — Йїакурат прїйїжджайї до тейї зноў, де тї стали камїням, дївїть сьа: йїго брат йї, али каменем стоїт, і кїнь стоїт і пес та-же. Але він прїходїт до тейї каменицьї, сїдїт та чарїўницьа. — „Шо ти тут — кажи — прїйшоў сьудї?“ — „Анў минї відробляйї на-дўх, шо-би мїй брат ўстаў, бо зара тїбї гóлову вїтнў!“ — і стаў над нейу с палашом. Она кае: — „Зара йї зроблў, а не рубай!“ — Стала і пшла сїбї до дрўоўоу покойу і вьзала сїбї фляшчїну і вїйшла на двїр і вьзала йїго, покропїла тейу водоўу чи там чим, і він сїбї встаў, вже ожїў, і кїнь і пєсик. Тупїру йїак він вже вжиў, і він ту чарївницьу зарубаў. І ўонї сїбї ўбїдва вже йїдут, той йїде, той йїде. І кае: „Ну, брате, праўда, шо-б смертї бўў-би-сь ўже пожиў, шо-б ни йїа?!“ — Ну, та й вонї йїдут, прїйїхали вонї сїбї а-ш тудї на мїсци, де він ожениў сьа. І онї сїбї ўже там контентўйуть сьа, ўже сїбї балўйут. І росказуїи, шо йїа своўо брата вїт смертї вїткупїў. А йїго жїнка кае: „А то дóбре“. — І він кае: „Пойїдемо на польованьї ўоби-два“. — Вонї вьзали і поїхали. Али вонї поїхали далєко в лїс, забїли сїбї там пару кїзлїў і пару сплхўлў, забїли сїбї, і ўонї... кае: „Йїак би то ми йїх донєсли?... Трєба до дóму давати знати, фїри.“ — Йїден дїстаў сьа кóло тóо, а тóй поїхаў до дóму. Запрагли сїбї кóны, йїдут сїбї ўбїдва, посьадали і йїдут. Али вонї ўбїдва йїднаковї булї, так йїдно лицє йїак тóўо, так тóўо. І він вьзаў тóўо, шо той ныби ожениў сьа там, — він поганьаў кóны, а той заду сїбї йїхаў, — вїньаў шаблўу і вїтьаў йїму гóлову; скїнуў з вóза йїго, і сам поїхаў. Прїйїжджайї тудї, прїводїт тї кїзлї, сплхўлї; вїйшла та панна і пан. — „От, дóбре-сьти спольввали!“ — Але вона не мóе пїзнати, чи то йїї чоловїк чи не йїїї? Пїтайїть сьа: — „А де тамтóй дрўгїй?“ — „От де-сь — кае — пїшоў і де-сь заблудїў. Йїа кричаў, кричаў, гукաў — ни ма!“ — „Ай, то шкóда. Мóи-би-сь поїхаў і йїго де вїтпїтаў.“ — Кае: „Трєба йїхати, мóе де вїтпїтаў йїго.“ — А-нў, поїхаў він, вьзаў іс собóйу зноў брунь; прїйїжджайї він ай-їш тудї, до він йїго забїў, — лїжит цьлїлїй, али вже нїживїй, — та шо ўже з нєўо бўди?... Так він сїбї дўмайї: „Шо йїа зробїў!...“ Прїтўлўйї ту гóлову до нєго, али на дєрєвї крук сїдїт. Кае: „Шо ти дўрно прїтўлўйїш, йїак вона ни прїтўлїть сьа! Ти минє попросї, то йїа тїбї йїго зроблў живóго“. — Але він, тóй брат, кае: „Но, зробї мнїнї, шо-п фстаў!“ — Пулїтьїў крук. Прїноєи водї у давбóвї і вьзаў, йїмў напустїў тейї водї, і він фстайї. Він устаў, кае: „Дóбре-м — кае — вїспаў сьа!“ — А тóй брат кае: „А, дóбре-сь вїспаў сьа, бо ти вже неживїй бўў“. — Али вонї сїбї вже ўбїдва їдут.

Прийшли собі ай-ш туди до жінки те й там собі поубідали. Йіго жінка питаїть ся: „Де ти — кáе — буў?“ — „Йа — кáе — трóха спаў там. А то — кáе — мій брат то зробіў. Кáе: вьзаў минї, вітьаў гóлову, і пó-тім зноў пошкодуваў мене і прийїхаў, менé зноў відратуваў.“ — „Кїпскоўо брата мáйш!“ — Кáе: „Треба йимú тá-же так зробіти, йак він тибі зробіў.“ — Али кáже... радьать ся старóўо пáна: „Шо то йимú зробіти?...“ — „Та шо йиму — кáже — зробіти, — такóму нема шо робіти. Вивести ўóгира і привїазáти до фостá і пустїти ў поле“. — Вївели вóгира, привїазáли йіго, йак пустїли йак пїшоў, на-зàт приходит і костюáхи нїгдé на-зàд ни приньїс. І вони ўже собі обóйи жили, а-ш пїрвáли ся жили... Уже кінéць. —

Записано від Андруха Бравїцкогo літом 1894 р.

Параллелі гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, N. 60, ст. 278—299 (початок скомпікований іншими мотивами і кінець троха відмінний); Nahn, Griechische und albanesische Märchen I, 166—173, N. 22; I. V. Zingerle, Kinder- und Hausmärchen aus Tirol. Gera 1870, N. 35, ст. 178—183; Ciszewski, Krakowiacy I, 47—51, N. 51. I. Ф.

10. Мерцеві дари.

Буў собі такий чоловік йїден, маў три синї. Йак умираў, то казаў: „Ти, сїну, шо ти хочеш?“ — Йїден кáже: „Тáту, даїте волá.“ — Дрúгий кáе: „Тáту, даїте коньá.“ — А трéтїй кáе, той найдурнїйшїй: „Тáту, даїте минї хлїба.“ — Той, шо даў йимú коньá, поїїхаў ў сьвіт; а той, шо дїстаў волá, — тїлько йіго вїна.

Та й той бáтько помér та й казаў наймолóтшому сїновї, жи-б на грїб прийшоў до нéго. І той прийшоў на грїб. Вітчїньáйить ся грїб йимú і кáже: „Йи ти, найстáршїй сїну?“ — Той кáже: „Ньї.“ — „Найсередúшчїй?“ — „Ньї.“ — „Наймолóтшїй?“ — „Наймолотшїй.“ — Вий-мáйи с себе сївий волосьїнь з голови та й даїи йимú й кáже: „На, отáм круль однú дочкú видаїи. Ти потернэш — бóдеш мáти сївого коньá. Тим сївим конéм прóсто на склянú горú вийїдеш, бо хто там вїїде, то той буде зьать тóго крульá й крульўство йіго.“ — На дрúгу нїч казаў, жи-би сирїдúшчїй прийшоў до бáтька. Але той наймолóтшїй син прийшоў, зачáў стóгнáти. Питаїють ся брáтья йіго, стáршїй і середúшчїй: „Чогó, брáте, ти стóгнеш?“ — Кáже: „Йа прийшоў там на вáрту, на грїб до тáта — гробї повїтчїньáли ся та й мерцьї зачáли камїньами на мéне кїдати, а йа лéдвї ўтык. І казаїи, жо-б найсередúшчїй прийшоў, на дрúгу нїч тудї на вáрту.“ — А тóго наймолóтшого

зробили дурним. Та й той допіру каже так до тих мўдрих, каже: „Йа лєдвн свойй відбўў. Але казали тату, жи-би-сь ти, брате найсередўшчій, прийшоў на грїб.“ — Так найсередўшчій каже до него: „Брате йди ти за мене, йа тобі заплачў.“ — Той пішоў — вітчиньайить сьа грїб, питайить сї: „Котрїй син? Найстаршій?“ — „Ньн.“ — „Найсередўшчій?“ — „Ньн.“ — „Наймолотшій?“ — „Наймолотшій.“ — Берє с своїй головї чорний волосїнь й каже так тепєр: „Бўдеш йїхати, потернєш той волосїнь, то бўде чорний кїнь, ўбїор чорний. Йак прийїдеш до того крульа, то прїсто вийїдеш тим конем, то ти будеш раховати сьа крулем.“ — Так він прийшоў, знов засмутиў сьа; і питаїи йїгї найстаршій: „Чогї ти такїй смўтний, брате?“ А він каже: „Менє дўже мерцї бїли камїнами і казали, жи-п ти прийшоў на трєтью нїч.“ — А той допіру каже: „Брате, йди ти за мене, йа тобі заплачў, шчо скїчєш.“ — А той каже: „Ну, то йа підў.“ — Приходї він на грїб — витворьайить сьа грїб і каже батько в грїбу: „Найстаршій син йи, чи середўшчій?“ — Той каже: „Ньн.“ — „Котрїй? Наймолотшій?“ — Каже: „Наймолотшій.“ — Той допіру виймаїи рїже волосїнце с своїй головї і каже: „На, потернєш — будеш маїи рижого коньа. І тодї буде рїсказ на цїлком край, жи-би хто хїче, жи-би йїхаў і йшоў і дивїў сї, нехай найбїднїїші йдут — хто на тўйу горў вийїде, то за того своїу цўрку дам і йїмў крульїўство цїлком запишу.“

Але враз і враз, ўсьўди по мїстах витрубили, шо-п тугдї і тугдї йїхати на той бал до крульа. Так тих два йїгї братї згїхмали сї собі (набралї ўохїти) і маїи стара собі, а йїгї на господарствї вїставїли. І кажут: „Ти будь ў дома й доглянь гўси, худїбу, ўсьї маїиш доглянути, покї вони прийїдут.“ — Але він запїўне припустиў йїх так чверть мїлї і сам ўьаў, замкнў хату на колїтку і худїбї подаваў йїсти кўждому і зачинїў хату, замкнў і сам вийшоў, виньаў сїве волосїньци і потернў те волосїньци — приганьайить сї кїнь сївий і ўбїор сївий на него, сїгнєти (перстєнї) злїти, шабльа злїта, нагаїка сїрна. І ўсьїў на того коньа і йїде. Моц на́роду йде тудї і на кольїнах уклякнўли кўждий, йак той пан йїхаў. Він дїгнаў своїй братїў рїдних і мать, вони кльакнўли і кажут: „Прїши пана, де ви йїдете?“ — А він виймаїи канчўк сїрбний і даваї йїх по плечах бїти і маїїр. Там приїжджаїи ўже блїсько — моц вїйска йи і варта велїка. Кїнь зньїсь сьа ў горў йак той птах і вїскок на ту скльанў горў, а вара круль вийшоў, ўьаў йїго за рўку і привїў йїгї до покїю та й каже: „Знаїиш ти, мїй аба́тў, шо — шо ти йи тепєр мїй, а мойа дочка то тобі жонa.“ — Вона ўьалa сїгнет в руки і дала йїнў той сїгнет на йїгї рўку й пїтпис. Він забавляў сї но тїлько три годїни там і за три годїни він звїттам вийїздў. Потиснў коньа, кїнь зньїсь сьа ў горў вараз, нїхтї

Йіго не відиў, не бачиў, і приїхаў він до до́му і ўваў те волосы́нцє, потернуў — кінь полетїї, а волосы́нцє віста́ло сьї у не́го. Поки́м братї йіго попрїїжджа́ли, і ма́ти пока́зуи́и то́му си́новї наймо́лѣтшому: „Си́ну мїї, йа́кий-сь пан йїхаў і ми поўкльа́кали перед ним і пита́ймо сьї: ку́ди пан йїдут? — а він йак ві́нѣаў канчу́к, йак зачаў бі́ти, ни питаў, чи голова́ чи ни голова́, но бвў на сме́рть! Мене́ покинуў бі́ти, зачаў твої́ брата́ бі́ти.“ — А той ка́же: „То то йа, — ка́же — ма́мо, буў.“ — „Е — ка́же — ти дурни́й, де-б ти, жи-би ти та́ким па́ном буў!“ —

Поки́м позаго́йувало сьї, зачали́ зноў витру́блєвати, жи-би зноў приїзди́, нїби той кавальїр. Допіру зноў го́хѣту підбра́ли тих два брата́, зго́хмали сьї і ка́жут: „Йїдьмо зноў!“ І та́йя стара́ ка́же: „Йа піду́ з ва́ми, дыгоньки.“ А той допіру ка́же: „Йа піду́ з ва́ми.“ — „Е, ти — ка́же — дурни́й, ти чо́го пі́деш? там тебе́ — ка́же — потребу́йт!“... — А він ка́же: „Оўва́, йа ху́тше бу́ду йак ви.“ — Та й ті забра́ли сьї, пішли́ ўсьї тро́їи, ма́ти і с сива́ми, а той дістаў сьї ў до́ма. Так він запевне́ погоньу за ними́. Вийма́и чо́рне волосы́нцє, потернуў — чо́рний кінь до не́го прилы́таи, ўбїур чо́рний йїму́ несє́ той кінь. Той ўбраў сьї, ўсьїу на коньа́ і доганьа́и свої́ брата́. І ті ка́жут: „То но той пан, шчо йа́ко-сь йїхаў — пита́ймо сьї ми то́го па́на: ку́ди пан йїдут?“ — А він вийма́и канчу́к, дава́й бі́ти дру́гий раз. І приїхаў туди́ піт ту скля́нуу́ гору́ — снїсь сьа кінь до горї́ і вілетїў на ту гору́. Так йіго та принці́зна ўхонїла за пі́тпахви́ і до покої́ку з ним, забавля́ли сьї. Приїшоў круль то́ди до них, до свої́х ды́тїи, ўваў за ру́ку і привитаў сьї з ним йак звїклі́ у па́нствї: поцїлуваў сьї. Так вони́ там забавля́ли сьї шьїсть го́дин, а по-тїм він ўже́ маў вийїа́дїти. Так круль крїкнуў на войско́, жи-би ві́стрілєвали́ віват де́вїть раз. Йак ві́стрілили́ віват де́вїть раз, так ўсьа му́нїстерї́я хты́ли йіго стра́тити, але́ кінь звнїсь сьа ў гору́ і пішоў під го́блоки. Так спустїў сьа він на-за́д до землї́ і приїхаў а-ж до до́му і даў худобї́ йїсти, попораў собі́ йак він знаў. Приїжджа́ют йіго братї́ і ма́ти прихо́ди. — „А шчо́-ж ви там чу́ли?“ — пита́и сьї. — А ма́ти ка́же: „Йа́кий-сь пан та́кий йїхаў чо́рним конє́м і — ка́же — биў, твої́х братї́у набиў, і мене́ набиў.“ — А той допіру ка́же: „Жи́-би-сь, ма́мо, зна́ла-сь, шо то йа, Йа́куб.“ — Ка́жут: „Е, ти дурни́й, де-б ти — ка́же — жи́-би ти та́ким па́ном буў!“ — А той ка́же: „Оўва́, а йа ше́ кру́лем бу́ду!“

Так він даў то́му кру́леві́ ру́ки і свої́ наре́чені, шчо йа то́ди і то́ди бу́ду. Але́ той час ми́нуў, а він там ни буў; чи́ка́ют, а той круль ўписаў по цїлі́ губє́рнїи́: шо то тако́го, шчо йіго не ма! мо́же йіго хто забиў! Описаў ўсью́да, жи́ буде́ баль сира́вля́ти, жи́-би при-

Йивділи на той баль і найбіднійші, нех буде сьліпі, нех буде криві. Але то разом ўдарило, жи де но йакій, жи би йакій, жи-би буў кіл віт кола — виганьайут, жиби йшли. І той Йакуб — прийшли до Йакуба: „Збирай сь, Йакубе!“ — віт кае. Так йіго братьа повивальували вочи: „Шо то такійи, ідымо ми!“ — Але він запевне ўзяў на себе панчў і прийшоў туді на той баль. Він там горівки льубіў випити — випіў горівки і так во голова йимў закрутила сьа — де безроги зробили йаму, йак звійкльи, і він ў ті йамі лыг. Але там ішли і кажут: „Йакій-сь чоловік лежи“ — і зара кажут: „Шо то такійи?“ — Прийшла пэтроль войскова. Питають сь йіго: „Звітки ти йи?“ — А він каже: „С того і того села йист.“ — Допіро дали знати до крульа, може то йакій-сь розбійник йи? Давай йіго візитерова́ти, по кишеньях, чи ни ма́йи йакі́йи збро́ни при собі. Зачали йіго гляды́ти — маў червоненьку хустінку і гудзок завйязаний. Зачали того гудка розвйязувати — то перстень крулівни злотий і пітлис. Так запевне дали до крульа знати. Казаў-жи круль йіго привести. Бирут від него той сэгнет і дивлять сь, шчо то те́йи крулівни той перстгўнек (бо то високо йде, то трошки дилыкатнійше трэба ўда́ти). Так ўзали йіго на ага́мент: „Шо-ш ти йи тако́го, шчо ти такий перши буў, а тепер такий йистесь?“ — А він каже: „Йак хочете так йа буду.“ Усьі заштрофували сь, а він каже: „Пустьгыть мене на двір — йакій йа перши буў, і тепер такий буду.“ — Вйняў він рйже волосыньце, потернуў — рйжий кйнь прилгыў до него, ўбйор йимў приныс, ше красший йак муныстерійи. І стаў він, затупгыў — він на конь сидыт, той шо буў — ўже ни ма́! І каже: „Ну то шо-ж! — хоть йа перши ў гнойвцы буў, а тепер дывгы сь, шо з мене йи.“ Так той круль угышыў сь і ўже йіго ни хоче пустыти до до́му. Великий баль зачаў справля́ти, і він там ўжениў сь. І йа, Ону́фрй Сто́льбар там буў — йак зачали там стрыля́ти с кно́нів на вйват, але йи, Вону́фрй Сто́льбар, вйна напыў сь багачько й меду, і йа собі лыг трощечки у каноны. Йак на вйват зачали стрыля́ти, йак с того канона вйстрылыў, йак йа зачаў лгыты — а-ж до Берліна ўпаў. Йа ўжениў сьа, і тўтенька ту прахтыку ўсьу сказаў, шо йа вйдыў.

Записано від господаря Онуфрйа Столяра з прозвищем Пецало.

Паралелі: Аванасьевъ, Русскія нар. сказки II, 68—77; IV, 202—209; Худяковъ, Русскія сказки II, N. 50; Ciszewski, Krakowiacy I, 194—195. I. Ф.

11. Дівчина-каліка.

Буў ііден цар, молодий шче, кавальір. Али ни мих сибі дібрати такої дьўчини, жи-би була така на здобу, йак він сам. Писаў листи по крайў по цылім своїм, може де найдеть сьа така на ўблича, йак він сам. Вибіў фотиграфію свойў і післаў ў край — можи буди йака хлópка, або с паньского лóжа, або можи йака кўхарка, жи слўжат по панэх, по жидэх, де ў хлópа, шчó-би придала сьа до тейі фотиграфії, — так нех зара до мени присилаўт, то йа присельў своо муньістра і привезут йїї до мени. — Так ходіло то по крайў бес пáру лыт, ным то знайшли. Приходит та фотиграфія до йїдноўо мистэчка, зачало паньство дивити сьа на ту фотиграфію — али йіден лысничий маў йїднў донькў, і та придала сьа до тейі фотиграфії. Так він написаў до цара, жи: „Йа маў йїднў донькў йїдиницьу, і та придала сьа до наййасньїйшого монáрхи.“ — Так той цар посилайи муньістра, запрагайи чéтверо коний, шчó-би йїхати по ньу і привести йїї до самоўо цара. Прийихаў муньістер до тоўо мистэчка і питайить сьа: „Де тут сидит той лысничий, шчо він маїи йїднў донькў?“ — Показали йїмў, запровадили йїгó на подвіра до то́го лысничого — вийшоў лысничий, привитаў сьа з ним і запровадиў йогó до своўо покойў і показуйи йїмў свойў донькў. Али жаль великій йїмў буў, шчо-би він йїднў йїдноўу донькў маў і ту вїт сéби віддаў. Так він бойаў сьа йїї пустити самў. Маў кльўчицьу свойў і казаў йїї, жи-б вона з йїгó донькóўу йїхала до монáрхи. Али вийіхали в дорогу, кильканайцьит миль — так вона ни знала йїдна ў другі, йакў котра маїи мисельў. Муньістер сидьїў ў перéды, погоний коньї, а ўонї ўбїдльви сидьїли в зáду ў бутьцьї, тихо; а кльўчицьа ўсé сибі мїркувала: „Шчó-б йа зробила йїї, жи-би йа йїї викинула с то́го повóза, а сама прийіхала до цара! Йа йїст слугá, лыпше-б миньї булó бїти царїцеўу йак йїї. Она маїи бáтька і мáтьїр і йїст богáтї, унá моглá-б бїти при сво́му бáтькови і мáтери, — а йа бїдна слугá, хтыла-би-м, жи-би-м була царїцеўу, шчо-би миньї лўди клáньяли сьї.“ — І йїдут дáлї ў дорóгу. Так прийіхали ў лыс великій — так та пánна заснўла; она добувайи ножа, повиймáла йїї вóчї, повїдрїзувала рўки, вїдрїзала нóги [мáтко Бóжа! скрикнула старá Гананїниха], казала фўрманови стáти, бо ўнá хóче злы́сти в лысы на стóрону. Фўрман стаў і не дивить сьа, чи вонї бїдут ўбїдльви злызáти, чи ны. Нїч була тёмна, нивїдна — вона ввэла йїї на-пéрит сéби, тўйу калыку, занéсла йїї в ломáквї, накрїла, і сьїла на повг і йїде дáлї. Прийїжджайи до цара, злызáйи і йїде прóсто до царёвого дзядзыньцу. Виймайи цар фотиграфію свойў, дивить сьа на тўйу панну і ка́же до дóо фурмана: „То не йїст та самá, жи йа тибé

післаў по нью.“ — А вона каже, говарит до него: „Я віз-им дві йіх, а́ли йідна у лысы умерла, і та́йа йі́й вікинула.“ — Так каваў цар замкну́ти ту́ю до темни́цы, а посилати лист до то́го лысничого, жи-би він прийіаху́ сам сьуді, чи то йист йіго донька, чи ньи. Та за па́ру день прийіади́т лысничій, — выпуска́й цар ту́ю с темни́цы, кльучни-цьу, і пока́зуйі то́му па́нови. Али лысничій подиві́ў сьа на пьу і ка́же цареві: „Проши свѣтльі́йшо́у цара, то не йист мо́я донька, то йист мо́я слуга. Яа післаў сво́ю слугу́ з донько́ю, бо мо́й доньцьо́ було смѣтно йіхати.“ — Так той цар розгнѣваў сьа мо́чно на то́го лысничого і каваў йіго замкну́ти до темни́цы.

Так сидѣў той лысничій без дѣсьать лыт у темни́цы. Але йідно́у ра́зу вийшоў бідний хлоп до лыса за лома́ками. Збера́й він лома́ки, кладѣ на вѣаску, але ка́же: „То миньі йист шче ма́ло, піду́ яа до те́йі кўпки, а паберу́ вѣйнци.“ — Приходи́ блисько те́йі кўпи лома́к, слѣхайн — шчо-сь там пишчѣт! Так він налькаваў сьа і зачаў задо́м поступати сьа. Але вона́, бідна калы́ка, лижа́ла ў тих лома́ках, ўже́ па́ру день, і почу́ла го́лос то́го чоловіка і про́си йіго: „Тату́ньцьу, возьмі́ть минѣ до свѣ́йі ха́ти!“ — Так той хлоп змиловаў сьа над бідно́у калы́ко́ю, віткида́й ті лома́ки і берѣ йі́й до до́му. Приноси́ йі́й до до́му, посади́ў на лаўцьі, а жінка зачина́йн з ним сваріти сьа. Ка́же до него: „Яа тебе післа́ла по дрова, а ти приньіс біду́ до ха́ти. Яа сама́ ни ма́ю шчо йісти, а ти приньіс та́ку калы́ку — чим йі́йі́ бѣдеш годува́ти?“ — А він ка́же до жінки до свѣ́йі: „От, чика́й, жінко, йіако́-сь Па́н-бі дасьть! Вона́ йист бідна калы́ка, те́мна, без рук і без ніг, ми бѣдем йі́йі ша́новати, а нам Па́н-бі дасьть за то бога́цтво.“ — Так сидѣт вона́ бідна на лаўцьі, — той чоловік приноси́ йі́йі кусо́к хлы́ба сухо́го, мача́йн в во́ду і дайі́ йі́ піткро́пити сьа. Так вона́ 'бзива́яьть сьа до то́го старо́го: „Тату́ньцьу, возьмі́ть мо́йі ті сьльо́зи, жи яа ма́ю ў фартушкѣ, йі-ды́ть до мѣста, а за них наку́пити, чо́го схочити.“ — Так пішоў він до мѣста, приходи́ до йідно́у скле́пу, вийма́йн ті сьльо́зи — так йіа́к горо́х, са́мі вло́тьі. Али жид пита́йн йіго: „Але́, Йіва́не, де ти вьзаў то́го?“ — А він ка́же: „Бог миньі даў!“ — „Шо-ш ти хоч за то?“ — А він ка́же до него: „Дай миньі два́йцьіть фѣ́унтиў му́кі, шо найкра́шча, і дай миньі па́ру фѣ́унтиў мьѣ́са!“ — Набраў мѣшо́к хлы́ба, накупи́ў будо́к, ме́ду, вина́ дльа те́йі калы́ки; приноси́ до до́му, поста́виў на столы́ — жінка зра́дувала сьа, жи ўже́ йист шо йісти. Дайі́ ті бідні поживі́ти сьа тро́ха; ўона́ поживі́ла сьа, і він робіи йі́йі́ лѣшко, кладѣ на лѣшку на мьѣа́хкім, шчо би йі́йі́ ті ра́ни ни болы́ли. А діста́ло сьа йі́му шче со́рок рѣнских с тих сьльі́з, і ті віддайі́ йі́йі, ті калы́цьі. А вона́ до него ка́же: „Та-ту́ньцьу, купи́ть собі́ коро́ву за ті гро́ші, бѣдети ма́ти чим сво́йі ды́ти жи-вити.“ — Так вона́ перебу́ла у него без рік і зроби́ла йіго вели́ким

мужиком. Али ў рік кажи вона тому старому: „Ідзьте, татуньу, до міста, а купіть мині такэ йапко і принесыть мині йіго.“ — Пішоў старый до міста, купіў йапко, прыніс йіго і положиў на постэлы. Уна вьзала те йапко, убернула три рази, і вийшоў с того йапка такій шаток (хусточка), жи шчэ на сьвітэ ни було такого. Каже вона тому мужикови зібрати сьз, наньаги сибі залыяницьу (кобыйу), вьзати ту хусточку і йіхати до самого царя. „Йак прійідिति до царя, так просыть царя, шчо-би він вас пустиў до темніцы — там сидят кльучниця моїа; дайте йіі в рўки, а йіі просыть, шчо-би она мині дала дьві вўчы.“ — Так він прійіхаў до царя і прўси йіго, шо-би він йіго пустиў до темніцы, до тейі кльучниці. Так цар казаў кльучникови вїтсўнути темніцьу і пустити того хлопа до тейі кльучниці. Приходит до тейі кльучниці, виймаїи хусточку і дайї ті кльучниці в рўки, а йіі прўси у дьві вўчы. Так та кльучниця вїньала дьві вўчы с кишэні, завїньані ў папэрі і дайї тому хлопови. Вьзаў хлоп вўчі ў кишэню, завїнуў ў хусточку свойў, сьїдаїи на кобыйу і йїде до дому. Прійїзїт до дому, виймаїи вўчі с кишэні і дайї ті темні калыцы. Та калыка вьзала ті вўчі, приложїла йїх до чола, і ўонї так йіі прїрослї, йак пёрши буї. І зувидыла вже сьвіт і каже: „Дьакуйў вам, татуньу, жи-сьти прїнесли мині вўчі, нех йа вїджу сьвіт. Тепер бўду прўсїти вас: ідзьте до міста, принесыть мині друге йапко, шчо-би йа за него шчэ дїстала своїї рўки.“ — Пішоў старый до міста, прыніс йапко, положиў коло нєїї, 'на ўбернула три рази, і вїбїў сьз з него шаток, шчэ крашчий, йак пёрши буў. І послаїи вона зноў йіго до свєїї кльучниці: „Йїдьте, татуньу, зноў до тоо царя, опадьїте перед ним на кобына і просыть йіго, шчо-би вас пустиў до темніцы, до кльучниці; а йак увїїдєти до темніцы, виймїть шаток, дасьтє йїї до рук, і просыть йїї, шчо-би вам дала рўки. А йак бўде питати сьз вас, на шчо вам, та кажїть, жи: мині такїї сон прїснїў сьз — йа до теби прійїхаў, жи-би-сь мині дала.“ — Так дїстаў він ті рўки, завїнуў у панїр, ўложиў до тўрби і прійїзїт до дому. Так прійїхаў до дому, прійшоў до хати, — так вона дўже зрадовала сьз, жи вже бўде маїи рўки. І зачала говорїти до него: „Татуньу мї найдорўжчї! дїстали-сьте рўки, — мўжу робїти нїмї; а шчэ хўчу прўсїти вас, жи-би-сьти дїстали мині нўги.“ — Посалаїи до міста старого, шчо-би прыніс зноў трєтїя йапко. Так прыніс він те йапко, — ўбїрїла три рази на-доўкола, і вїдбїў сьз вїд него шаток три рази крашчий, йак пёрши буў. — „Тепер ідзьте зноў до тейї паны, до кльучниці, дасьтє йїї той шаток і просыть у нўги.“ — Так він поїїхаў зноў до царя, попросїў царя, жи-би пустиў до темніцы, виймаїи той шаток, і дайї йїї до рук і прўси йїї у нўги. Так вона пїшла до кўфєрка, вїньала нўги і дала тому хлопови. Хлоп завєнўў

Ї папір ті ноги, кинуў до торби (то но по кольіна відрізала), і сьїдаїи на кольїї, відїїздїт до дому. Сьїу на кольїїу і зрадоваў сьа дуже весело і говори: „Господу Бóгу дяковати, жи-м їа дісїаў вже своїй калїци ноги. Може минї Пáв-бїг надгородїт за ту калїку“... — Приїздїт до дому, виймаїи ноги і даїи їїї до рук. Так вона взьала, притуїла до сьби, і ноги приросли так, їак пёрши булі. Так вона дужи ўтышила сьа. Ынала на кольїна, ўклонїла сьа нивенько, поцьбуловаła старóго в рúки, в нóги, і дякуїи їїмú за їїгó услúгу. І виймаїи торбинку сьльїз, тих злóтих, і даїи їїмú до рук і каже: „Идїть сїбї до мїста, а за то накупити, жи бúдите мáти на цїле житья гльа сьби і гльа своїїх дытїї, — бо їа вже бúду від вас відїїздїти а-ж до найїасьнїїшого монархи.“ — Так той старїї зачаў плакати, зачаў їїї просїти: „Де-ж ви поїїдете ф такú дорóгу! то їїст сїльно далéко, а вас на дорóвї шче збáвлять зноў — так минї бúде жаль за вáми!“ — Так вона дужи зачала плакати і жалувати за своїм рїдним бáтьком. „Їа мúшу їтї до царá і просїти їїгó, шчо-би випустяў мóго бáтька с темнїцы, бо він ўже сидїт десьїть лыт ў темнїцы, і шчорнїў їак чóрна земльá! А їак їа ни пїдú тулі, так за два мїсьацї бúде мїї бáтько стрáчений чїриа-швївннї!“ — Так сьїдаїи вона на кольїїу і їїде до тóго мїста, де сидїт сам цар. Приїздїт блїсько тóю мїста і наймаїи мульарї, шчо-би вїмурувати такї дóми коло сáмою цїсарскоо бúрку і вибити злóтї лытери на немú: „Хто бúде їтї тим бúрком і бúде ступáти до тейї камїяницї, бúде їїсти і пїти, а не бúде платїти!“ — Так їїдноо рáзу їде цар с своїм вóйском на марш; дивить сьа — стоїт камїяницьа. І говори сам до сьби: „Шчó то їїст за дїво, жи їа ўже кїлько тут їїжджу тим бúрком, не видїў камїяницї тутка, а типёр стоїт!“ — Так пїдїймаїи вóчї до горї, гльáнуў на камїяницьу — áле вибитї злóтї лытери! Перичїтаў він їїх і закомендеруваў своїй вóйско фсьó до камїяницї. Вїїшли до камїяницї і зачали там їїсти і пїти, і зачали платїти — áли нїхтó не хóчи приїмáти грóшї. А цар пїшóу дáлы ў середїну. Прихóди ў середїну і дивить сьа: сидїт молоденька пáнна і вишвáїи хúсточку золотїми лытерами. Але він фсе на ньу дївить сьа, говори до нейї, а вона ныц не вїтказуїи на тóїи і ни пїднóсит своїїх вочїї до горї. Так він стаў і дúмаїи: „Шо-сь то їїст такоўо штúчного“... — Так він зачинаїи до нейї гóворїти дáлы: „Прóшу вас, вильмóжна пáннї, звїтки ви їїст рóдом? і з їакóїї ви фамїлїїї похóдити?“ — Так вона зачала їїмú росповїдати, пїднвáла вóчї до горї і роскáзуїи їїмú своїу бїлу: „Мїї отéc рїднїї їїст лыснїчим і сидїт у найїасьнїїшою монархи ў тимнїцы, а моїа слугá, кльúчницьа, приїхала до царá і хтїла бúти цаїїцейу, áли ти-в сидїт ў тимнїцы. Так-би-м просїла найїасьнїїшого монархи, жи-би монарха буў такїї

ласкавий і престаиву їх мині до вочій.“ — Так найясьнійшій монарха вибрау десьть мужа і післяу, шчо-би випустити тих двох с темниці і привести с суду. Так пішли тих десьть мужа і привели йїї батька і йїї кльучницю до тейі каміанки. Так вона зувидыла свого батька, пала на кольіна і зачала кланьати сьа і цыловати в рўки і в ноги, жи вона вернула сьа с тамтого сьвіта. І росказуи ту фьсу прахтику свому царєви: „Мій батько родзоний післяу мене до царя, а йа йїхала в дорозы, а мойа кльучниця, та сама, жи перєдо мпоиу стоїт, йїхала в дорозы, добула мені вочі, відрізала рўки і відрізала ноги, занєсла мене в лєс і накрїла ломакми. Але йа була в йїдного хлєпа, йа йїго посилала і він фьсо мині поприносїу віт тейі кльучниці. А мій тато буу замкнаний ф темниці за те, жи то... за мєни, бо цар казали, жи то ни йїст ўсьо праўда.“ — Так цар вїнбау с кишєні фотиграфїю, і дивить сьа на ту фотиграфїю, чи то йїст праўда. Так глянєу на нєу і на фотиграфїю — акурат йїдно до друго приходит. Так вибрау він трїйцїть мужа і казаву тїю кльучницю взьати і замкнєти зноу до темниці. А своїм мунїстрам казаву запрашті гєсєро конїй, і взьати йїї і йїї батька на повїз і завєсти йїх до йїго палацу. Так вони приїжджают до йїго дому — так цар дужи розвисєлїу сьа, жи йїго згуба повернула сьа назад до нєго, шчо він собі жадау. Так по-тому піше листи і посилайи по ўсьїх крайах і спрєшуйи своїїх камратїу, крульїу, царїу, на своїї висьїльа, бо він дїстау вже ту панну, шчо він йїї жадау. І зробїу висьїльа, звїнчали сьа обєи, і він йїї батька, тоу лєсїничого, зїставиу ў себї за найстаршого мунїстра. Так по тїм бальу зїбрали сьа овї ўбєи на спадир, і вїйшли онї на поле — але та кльучниця сидыла ў тимниці, була засуджана на смерть. Так намовила мунїстрїу, шчо-би мунїстри пїтсадыли пїг той мїст канонїу, де вона буди йїти, і нарїхтувати пунтум на той час, йїак вона ввїде на мїст, жи-би тї канєни вїбили і розвїли мїст, і жи-би йїї забїло, а ўона буди царїцїю і будє ўсьо мунїстрам догоджати. Так пїткупльанї мунїстри злакомили сьа на велїку сїму, пїтсадыли два канєни пїд мїст, і шчо-би йїї пїрвати на кавалки. Али ў полуднї — ішли зі спацїру до дому і но ўходїти на той мїст, так тї канєни розвїли той мїст, і ту панну оглушїло. Так цар дужи нальакау сьа і зачуу дужи нарїкати на свої мунїстри, шчо ўонї такє молодєу царїцєу, трї мїсєацы в нєїу прожїу, і ўбїли йїї. Так він казаву вїмутовати кльаштор. Вїмутовали кльаштор і казали йїї поховати ў тїм кльашторї, жи-б вона там лїжала. Казаву змутовати такїй катофальок висєкїй і на тїм катофальку положїти і той кльаштор запєчатувати, а сам пїшоу до покєиу і засмутиу сьа. Так с тейї гривї цар загрїсь сьа і не йїшоу нїгдє нї на спадир, но ўцєнш сидїу ў дома і грїсь сьа. Але та кльучниця нїгїдна просїла мунїстрїу, жи-б йїї

випустити тріха на спáцир, на той óгруд, де стоїт кльáштор. Так вона вийшла на спáцер, скóчила хúтко помéжи деревино́ю, пішла до то́го кльáштора і віньала сёрце с те́ї царі́цы (то дупі́ру йакá-сь відліна! дод. старá Ганан.). Так віт то́о ча́су ни була́ она ўже за́мкнана до темни́ці, но ходіла вже скривь. Так минúло вже пúтора ро́ку, так царéви зробило сьа дúже великíй жаль, і пішо́ў на той óгруд на спáцир. Так вийшо́ў він на óгруд — зробило сьа йимú дúжи фáйна доро́га до то́го кльáштора: рíжні квіти позацьвітали, жи він ни віды́ў таких квіти́ў, йак жийй. Так прихóди він до кльáштора, під двéрі, і загляда́йи биз дэ́ўрку, де сьа кльуч стрáмляйи, шчо сьа рóбит з йигó царі́цею. Так придивля́йить сьа він дóбре, áле надовкóла то́го катофáлку бiга́йи малéнька дитiнка. Так він мóчно загрíсь сьа і кашельну́ў на тiм гáнку. Так почу́ла та дитiна той гóлос у кльáшторі, прибiга́йи до двéрiй і прóси: „Татúньцьу, вiтчынiть!“ — Так цар вiтчынíў двéрi — так та дитiна скóчила до нéго, поцьуловáла йигó в рúки, в нóги, і прóси йигó, жи-би пустiти до кльúчни́ці. Так наййасньiйшiй монáрха взьа́ў ту дитiну на рúки, зача́ў цьулува́ти ту дитiнку, ты́шити сьа нéю, і привíў йiй до поко́йу. Так цар в ночi засну́ў, áле тá дитiнка фстáла і пішла до поко́йу до то́го, де та кльúчни́ця спит, і вихопила йi за пáзухи свéйи мáтери сёрце. Та кльúчни́ця ўчу́ла і зачала́ бiти ту дитiну і видирáти те сёрце. Áле дитiна злáпала мóчно в рúки і зачала́ дúжи пла́кати і кричáти, же а-ж цар прибуди́ў сьа. Йак цар прубуди́ў сьа, прибiга́йи до поко́йу і зача́ў кричáти на кльúчни́цьу: „За шчо бийиш дитiну?“ — Так та дитiна скóчила хúтко царéви на рúки, притули́ла сьа до нéго і прóси йигó, шчо-би завéсти до кльáштора. Так прихóди вонó до кльáштора, цар засну́ў двéрi і дiвить сьа, шчо вонó бúде рóбити. Áле прихóди та дитiна до свéйи мáтери (онá мáла йигó ф кльáшторі), виймáйи сёрце за пáзухи і ўсáджуи до свéйи мáтери. Так зáра вона... йигó мáти стайи́ с то́го катофáлку і вихóди на кльáштор, такá лáдна, йак найкράшча рóжа. Так цар вiтсува́йи двéрi і пита́йить сьа йi, шчо то було́. Так вона́ йимú роска́зуи, жи: „Тво́йá кльúчни́ця, та ни-гiдна, віньала з мéни сёрци і йа не могла́ ўстáти; а йа за пúтора ро́ку привелá сiна у кльáшторі і той син відобу́ў мо́йи сёрци, і відда́ў мнни́ йигó до грудий...“ — Так цар взьа́ў йiй до свóго поко́йу, а кльúчни́цьу каза́ў вiвести ў чiсте пóле, і ви́проводи́ў регiмент вóйска, і зли-б до нéйи стрiля́ти, на дрiбнi куски пiрвáти там. А сам спровáди́ў вели́ку бáнду, вели́ку мúзику — і тáмки музика́и грáли, танцьува́ли, йiли, пiли (і йа тáк-же йiў. пи́ў), с канóнiў стрiля́ли... Áли ни мáли чим канóнiў набивáти (пóрох бу́ў, но ни мáли чим заткáти), — йа лежа́ў ў лiсьтьи, і вони́ менé взьали́ з лiсьтьям до канóни і нiсли́ мнiю; і йак вони́

вістрілили с тоо кавона, то йа литьїу, литьїу, литьїу, і сїу вольде на лаўцьї, коло стола, йї вам оповїу.

Записано від Юрка Соколовського в марті 1894 р.

Параллелі: G. Basile, Pentamerone I. 1—18; I, 238—245; Grimm, Kinder- und Hausmärchen II, N. 89, ст. 13—19; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 193—201 (N. 28); Schott, Walachische Märchen, N. 25. I. Ф.

12. Дівчина записана злому.

То йак буў йіден бідний чоловік, а він ни маў дьїтїй, і такий буў бідний, жи вот жили сибї — пішоў він сибї на йармарок до міста, купова́ти чобїт. Али йде сибї, кунїу двї парї чобїт. іде до дому — здибає йего панич та й каже до него: „Ти такий бідний — каже — запиші минї то, шо ти в вьїм ни знаєш, будеш велїким богачем.“ Так той чоловік записаў йїму те, шчо він в вьїм не знає. Прийшло за пару льїт, зайшла жїнка в цьївжи, так привелá йїму дитїну, льївчїну. Той вже сїї вьїбї зробїу богачем, вже йїму той злий даваў, шо він хтьїу, гроші маў, худобу, дуже собї гоїні хрестїни справнїу. Та дьївчина росла черес шїсьть рокїв, посїлає до шкóли йї. дуже красно вчїть сї, дуже була ровумна; жїла та дьївчина шїснайцьїт льїт — приходїт злий дух по ньїу. Прийшоў під вїкно, застугаў та й каже: „Ну, йїва не — каже — йди, ти знаєш, шо ти мнї записáу-їсь, чому ти мнї того ни даєш?“ — А та дьївчина дужи була мўдра і вона ни далá сї злому духу взáти, бо колї він прийшоў, то вона мала сьвачеву вóду і вийшла в покропила, та й той полетьїу, зьльакаў сьа води. Так злий дух — той косїу траву, а він прийшоў до него та й кажи: „Йак ти мнї йїї ни дасїш, то йа тибé возьмїу.“ — Так той старий зальакаў сї дужи, пошкодуваў свої душі, таї каже: „Прийдї на другїй день на ту дїбрóву. шо йа буду косїу, а йа йї вїведу сьїно громадїти, йа тибї йї дам.“ І каже: „Йак же-ж ти мнї дасїш, коли вона ни даєть сї приступїти?“... — А старий батько каже до того злого: „Йа йї возьмїу рўки 'бїтнїу, тогдї йї возьмеш.“ — Так казаў тї дьївчїнї забївáти припїн (жи сї коньї припїнає. кóлик з лерева) і рўки воштьáу сокироў йїї. Йак уштьáу йї руки, й та дьївчина пішла в льїс таї злий дух ни взьáу йїї, бо Бог ни допустиў злому. Так йак та дьївчина пішла в льїс, ходїла вона по льїсї і йї так Пан-бїг даваў крїпосеть, жи вона живїла сї тїми корїньчїками по льїсї: шо зїгнула сї там сибї, то пригорнула корїньчик там де кїхтьами тїми і так живїла сї. Прийшла до йїдної хатїни

в тім лїсы, а там сидїла така баба, чарівниця, і вона їйї дала та-
коїї води, шчо їйї руки зістали так йак жали бути. І вона їй вьзала за
своїу. Али їйден пан — вна дуже була ладна, письменна, дуже мудра
була — али їйден грабїа сидїу ф тім лїсы і він мау сина і той син
їйздау на польуванья сибї. Але вона ходила сибї там по сунїцы, по
дє-шчо, там за губами по тім лїсы, і вона зблудила в тім лїсы, прий-
шла аж до того палацу. Прийшла вона аж до того палацу і той дуже
їйї сподобау сибї, грабїого сина, і кліче їй до себи; али вона, хоць
ладна дуже, файна, але їе бїдна і вона встидаїеть сї їти до него.
Али він кажи: „Не встидай сї — каже — доньу, ходї до мєни сьудя
— кажи — йа тебе дужи сподобав.“ — Отой сий вьзав їйї, той гра-
бїого, до себи і вона була рік за покойївку; він шчо дїстау у свого
батька, то він все їй давау. Але-ж батько йак дїзнау сї, шчо вона вже
з ним зїзнаїеть сї, шчо вони так добре вже сї кохайут — а то бать-
кови дуже зївстїдно було, жи с такоїу його син перестайє, нї-би с слу-
гїу — і казау їй вїтпавити. Каже син до батька: Йак ви їй вїтпав-
вите, то їй йа пїлу від вас.“ Так сї закохав з неїу дуже. І йак він
їй вїтпавив, батько, казав слугам вїпровадити їйї, і він казав батькови
так: „Йак ви їй вїпровадите, то йа пїлу в сьвіт, а при вас ни буду“
— той син — „бо йа їй дуже в серцьї майу.“ — І батькови сї жаль
зробїу, жи сина шкїда, жи-б він його покинуу, і казау сї їйї поже-
нїти вїдвом. Оже йак вони сї побрїли, то там було гїйне весїльїа.
Вже рахувати по тім висїльїу і він поїхав з неїу в сьвіт; казав зало-
жити свої конї, набрав фўтрашу і поїхав у сьвіт. Йїхав він чирис
кїлканайцьїть миль і прїїхав до того села самїого, зайїхав на-нїч до
того самїого батька, шо та була дьївчина. Тїпїру той батько, вона його
нї-би зїзнала, батька, жи то він, а він їй ни пїзнав, шо вона їе за їйдна.
Пїру йак вона їїму розказала, шчо вона їест і йак їй було, той батько
дїшїру впау їйї до нїг і став дуже плакати с того жальїу і в ночї вьзау
і повїсїу сьа. І кїнец. Шо мау дїшу дати дїтїнїачу, то своїу дау уже
штанїови, с того жальїу, шо вона такоїу панїїу востала. І вони вїдїї-
хали до свого дому, с своїїм чоловіком, і пануїут до сего часу.

Від госп. Софрона Возьного з Боратина, пов. бродського, запи-
сано в авг. 1894.

Паралель: Grimm. Kinder- und Hausmärchen I, 149–156 (N. 31). I. Ф.

13. Дївчина міжє сиройїдами.

Була сибї дьїка і служїла ў пана за кўхарку. Али-ш ў тоу пана
буу сад фїйний, шо були дужи крїсні йаблока, шчо нїгдє такїх не

було. І з неїу так пан сваріў сї — хто-сь ті йаблока рваў: — „Ти повина йїх пилнувати!“ — І пішла ўона, на ту йаблоньу вїльїзла і сидїла на ті йаблонї. Але ф тим силї цїгани стоїали, так... йїхали вїтки-сь. Та дьўка називала сї Марўса, шо на ті йаблонї сидїла. І прийшли ті цїгани до неїї: „Продай нам йаблок!“ — „Ни можу вам дати, бо пан мнє сварїт.“ — І та Марўса дўжи була файна. Кажє цїган до неїї: „Пригни мнї гильаку, нех йа сибї йаблок вїрву.“ — Уна взалала, вїрвала кїлька йаблок, кїнула йимў на зємлю. — „Йа так не хочу, пригни мнї ногўу гильаку, йа сибї сам вїрву, і пїду і вїйнци тут ни приїду до тебе.“ — Та пригнула Марўса гильаку і той цїган злалаў йї за ногу. І прибїгло, прийшло вїйнци цїганїў — а ті цїгани бїли йакї-сь сиройди, шчо йїдно друўого йїло. І взалалї йї с собойу, і с тоўо сила вони вїйїхали в ночї, с тейу Марўсейу. Заїїхали вони ф свїй край і зачинїли йїї до пїўницї і давали йї горїхи йїсти і вино пїти — так вони йїї пасли, а-бї ўона була тлўста, то ўонї сибї годували на такїй празник. Бис кїлька час ўона так сидїла, аж до тоўо празнику, йакїй ўонї спраўльали. Вїбрали сї ўонї ўсї до церкви, до такої божнїци свейї, покинули но тїлько стару цїганку за господїню ў свейш дому. „Ми йдемў ўсї до божнїци (а та стара цїганка називата сї Ганўска, то казали ті до тейї Ганўски, до тейї господїнї:) „напали дїбре ў пїйцу, шчо-би бїло дїбре гарачо, і випусти йї с тейї пїўницї і кажї до неїї: сьїдай Марўсу на лопату, поїдемо за хату.“ — А ўна хтїла йїї спечї ўу тим пїйцу, тим цїганам на балї. Кажє Марўса до тейї Ганўски: „Нї, ви перши сьїдайти, пїднесу йа вас, чи ви дўже тьашкї.“ — Сїла та стара цїганка на лопату, а та шур ў пїйц йїїї, спеклала стару цїганку. І хўтко взалала, спеклала йїїї, потальувала на тальїркї — покї ті поприходили з божнїци, она ўжє изготївила йїм те йїдзєнїа. Кажє та Марўса сама до сєбе: „Бач, ти менє мала спечї, то йа тибє.“ — І сама взалала, вїйшла на двїр і вїльїзла на дўба. А ті сибї повиходили на двїр і стали те йїдзєнїа йїсти, ті цїгани. — „Смачнє мнїасо їс тейї Марўси, но тїлько твердє дўже. Бис кїлька лїт йїїї-сьмо годували, а така худа!“ — Убзївайїть сї та Марўса на дўбовї: „Твердє, твердє, бо то ни з Марўси, но тїлько з Ганўси, старойї цїганки.“ — Пішли ўонї до тейї пїўницї, подивїли сї: ни-ма ани Марўси, ани Ганўси. Чўли гїлос, а ни знаїли, де. Приглядайїть сї — а вона на дўбовї сидїт! Шчо мали робїти — стали тоўо дўба грїсти зубамї. Грїзали, і поломїли зўби, і ни могли тоўо дўба звалїти, шчо-би ўона ўшала с тим дўбом. Пішли ду ковальа сталїти зўби. — „шчо ми мўсим тоўо дўба типєр пїдгрїсти!“ — бо жадного спїсїбу ни знаїли. Ужє той дуб так грїзлї, маў ўпастї. Лїтїли гўси такї дїкї. — „Гўсоньки — кажї ўона — лїбєдоньки! возьмїть мнє на крїлонька, занєсїть менє

на крильонька, занесыть женé до бáтенька, бо тут менé смёрть чикайи. Даж вам корéц пшеницы і цебёр вóди за то́йи выгóди!“...

Записао від Андруха Кравіцкого в марті 1894 р.

Паралелі: П. Кулішъ, Записки о Южной Руси II, 17; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія 353—355; Рудченко, Малорусскія сказки II, N. 15; Аванасъевъ, Русскія нар. сказки I, N. 62 і IV, ст. 62—67; Haltrich, Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen ст. 156—162. Г. Ф.

14. Дівчина і розбійники.

Маў йіден бáтько дванайцьцять синіў і ўсі були злодыіи. А зноў йіден чоловік маў дочкү но йіднү йіднім. І ўоні дүжи на нью ўважили, хтыли йу сьвіта згубити. Али пойіхаў бáтько тейі дыўки із матырйу, пойіхали на весыльá, і вона вийшла с хáти, і тих дванайцьцять злодыіиў чатува́ли на нью і ўлызли до йі хáти. І вона пішла на двір, а вони ўзвали, поховáли сьі по-під лішками, по-під ша́фами, досить, жи ўсі сьі змістїли, так, жи вона йіх ни видыла. Ну, й вона ни знáла, шо вони йист у хáты, і ўона сибі пішла до дрүгойи дыўчини, хтыла закликати до сéби на вичéру, бо йі самі було смүтно вечéрати. І вона йак прийшла, та дыўчина ни хтыла прийтї; та й вона звáлá самá собі сьїла вечéрати за столóm і кажи: „Ни хтыла до мéни жáдна сусыда прийтї на вичéру“ — і вона сказáла: „ўсі сьваті йдыть до мéни вичéрати, і йа самá бóду зі сьватїми“ — так сказáла. Та й вони рáзом вилызли, — йіх дванайцьцять вилызло с-під лішкїў й с-пїт ша́фїў і сьїли рáзом з нёйу вечéрати. Та дыўчина самá йіднá, — а йіх вилызло дванайцьцять. Вона сьі мóчно пирилька́ла, та й йак вони з нёйу поссыдáли і казáли: „Давáй тпéр, шо хочиш, йїсти!“ та й вона звáлá, ўсьо постáвльувала пїти і йїсти. Та й вона бáчит, шо так на нью вáжать, хтыать йїи смерть зробїти, та й вона звáлá, ўтыклá до комóри, кажи: „Шчо-сь вам фáйного вїнису шче с комóри.“ Та й вона йак замкнүла сьі ў комóрї та й ни далá сьі чүти. Та й вони кажут до нёйї — а вона звáла сьі Марўсва: „А ну, Марўсву, вихóдь ўже, вихóдь!“ — А ўона сьа до вих ни ўбзпвáла, та й вони сьі стáли до нёйї добувáти до комóри. Та й вона на-рихтувáла кóсу, ту, жи кóсить сьа, — а двéрї були ўсі зилызні і зилызні замкї — то він жáдин ни мїг сьа так добути. Стáли до нёйї лысти по-пїт пїдвáлинойу. Та й по йідному лызли, а вона, шо котрий улыз, так вона кáждому вїтгьалá гóлову косóйу. Вїтгьалá оди-найцьцáтóm, а дванайцьцáтий дїстаў сьі. А той дванайцьцáтий шчудуваў

сьа, жи йїх ни ма ўсьїх і ни ма чўтки. І той дванаїцятїй ўзьаў, вїльїв на гору і вона нагльїанула йїго такї — а він хтыў поднїаїти сьа, шо то за кумедїя, жи йїх ни ма ўже. І вона ше й того нагльїанула і хтыла ше й тому голуву вїдрїзати, та й махнула йїго но трόшки по шїї та й він ўтык від неї ўже. Так вона ўже так сидьїла ў тїм дόмі, аш пόки тато й мама ни прїїхали. Та й йак прїїхаў тато й мама, то ўона сьї так мόчно перельїакала, жи навїть ни хтыла вїгчнїїти йїш. Вонї стали йї клїкати, і вона ни вїдївала сьа, аж мўсьїли дверї вїдлупувати. Вїдлупали — і вона такá перестрашена, жи сьї самї польїакали, такá стала перестрашена...

Так він до неї за пїў року — той самїй — прїїхаў на зальόти. І вона йїго ни пїзнала, шо то він той самїй, і пїшла за него, бо вїп дўжи влїкїм пãном зробиў сьї й вона йїго ни могола пїзнати. І вона пїшла за него і він йїї вьзаў, бўло весельїа; і вона йак ўже була ў него, і він йїї хтыў такї смерть зробиїти. І він ўставїў гόршчик ўкропу до пїїца (так-жи гўнцвот буў), хтыў йї ўпарїти. Али була йї свекрўха дўжи дόбра і кажи: „Збирай сьї, дїтївонько, та й ўтыкай, пόки мόжиш“... Ай, нї, помилила-м сьа... Та й він кажи: „Марўсьу, пїськай-но менé трόшки!“ — Та й вона йїго стала сьїкати та й здїбала йїму той шрам на шїї, шо ўона йїго зачїпила косоїу. Та й вона каи: „Ти, шо тїбї такоїи на шїї?“ — Та й він каи до неї: „А ти не знайїш, йак ти мнé косоїу зачїпила ў коморї?“ — Та й вона, йик той йїї сказаў, аьльїакала сьї, вїшльїла. Та й він кажи до неї: „Ти знайїш, йак ти згубїла мόїїх одинаїцїть братїў, а менé-сь дванаїцятого хтыла згубїти? Йа тїбї тїм ўкропом ўочи вїпару!“ — Та й вона пїшла до рїкї і ўбрала сьа ў шмãтьа, та й вона ўзвала, ўбрала стовп коло рїкї ў своїї шмãтьа, а самá дїстала сьа но ў йїднї сорόцьцї. І ўона стала ўтыкати до своїго бãтька. А йї бãтько так далéко вїд неї буў, дванаїцїть мїль... Та й вона ўтыкала, а він за неїу; сподьїаў сьї, шо ўона ни ўтечé. Нїч йїї захопїла, і вона вїльївла на дéрево й на тїм дéрелї но-чувала. Та й він йак гнаў за неїу, і вона сидьїла на тїм дéрелї, а вїн ни знаў, шо вона йї на тїм дéрелї. Та й вона дўжи плакала цыдў нїч і так тїхо була, а сьльόзи йї капали с тоўо дéрева на зéмльу, так плакала, такá прїїстрашена була. Та й він йак тї сьльόзи капали на него на дїл — а вона сьї ни дала чўти, шо ўона на горї сидїт — і він — стáло сьї роввїднїати, — та й маў пїку такў, хтыў йїї прїїбїти, він мїслиў, жи то пташкї цвїрїшкãють, та й йак махнўў пївоїу, йак йїї кольнўў ў бїк, т' а-ж йїї прїїбїў. Та й вона те ўсé вїтерпїла. Стáло роввїднїати сьї, прїїхаў йїдén чоловїк зї сьїном, та й вона до того геспόдара каже: „Возьмїть мнїне, геспόдаре, завезїть мнїне до мōйїго тãта, — шо ви схόчите, то вам заплатьãть.“ — І він ўзьаў, завїз

їїї аж до їїї батька, і вона стала ту ўсьу свою бідү росказувати батькові й матері, то ўсьо. Й вони їїї сховали, а той їїї кавальїр то ни знаў, шо вона ўже йист у батька; вона сї сховала, а він прийшоў до їїї дому. Ну, прийшоў, а вони їїго питајут: „А шо-ш там наша Марўса робит?“ — А він каже: „О, ваша дочка майи шо робити ў мени... такє богаство! такє ўсьо!“... А він затаїў сьа, шо їїї такі шўки робїў. — Та й вони їїї ўзвали та й ввели до него с комори, і вона стала те ўсьо росказувати перед їїго очїма, — та й він дўжи сї мочно знаў на тїм ўсьїм... глянў, жи правда, та й вони звели ўсьу громаду, кажи: „Шо то с тим робити теперичка?“ — „А — каи та громада — нїц їїму ни зробити — кажи, — коли він тїлько її шўки робїў рїзньої“, — та й казали їїго вївести ў чїсте поле і рострїлити. — Ну, і зробїли їїму смерть, а вона сї зїстала. І вона по-тому пішла ў-за-муж за дрўгого чоловіка; і по тому дўжи вилїкоју богачкоју дістала сьа і господїнеју, добри її було по тїм ўсьїм.

Записано від служниці Магди в Берлинї в груднї 1893.

Ся казка зложена з двох мотивів. Першїй: жїна в льоху підступом убиває богато ворогів, пор. Жате і Слово III, 228; другїй: розбїйник женить ся з дївчиною, котра втекою ратує ся з его рук і опїсїя видає его на кару. Паралелї: Игн. зъ Никловичъ, Казки ст. 7—13; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданїя и рассказы ст. 307—311; Świętek, Lud nadrabski 395—398; Аванасьевъ, Русскїя нар. сказки III, 227—234, N. 199 і 200; IV, 481—486; Рудченко, Малорусскїя сказки I, N. 77; Schleicher, Littauische Märchen, стр. 9—10, 22—25; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 190—194, N. 40.

I. Ф.

15. Дївчина і юбиляча голова.

Буў то дїд і баба, мали вони дьві дьїўки, дїд маў свою, баба свою; ходили вони 'бидьві на досьвітки. Ходили на досьвітки, та й та бабина була льадашча дуже, а дьїдова робїтна; і дьїдова понапрадала шмат почїнків, а бабина нїц не напрадє, бо льадашча була. Та й ка (бабина каже) — бес перелаз перельзайут: „Дай ми нї почїнки, йа потрїмаю, тїбї але перельзати“... — Та й та закїм перельзе, а та возьмє та й втїчє до дому с тїми почїнками; та й прибїжїт до дому та й каже: „То, мамо, татта льадашча! ни хоче прастї — а йа прадү — каже — йа понапрадала шмат почїнків, а вона нїц“... — Та й баба з дьїдом сварїть сьа, каже: „Возьмї сїбї йї де на слўжбу вїжень — каже — на шчо будем годувати, льадашчу такү“... — Ти й дьїд каже: „Ходї, доню, пїдєш во мноў, йа тебе заведү.“ — Та й донья вьзала

сибі пшонá, круп і муки с собою і ўзьалá сучку і півничкá тай ідут лысом, ідут обидво́йе та й найшли в лысо́й хатинку малéньку. Та й вони пішли до тей хатини те й там посы́дали сибі те й дьід каже: „Ти будь, доньу, тут уже, ў ті хатиньы, а йа йду, б́уду дрóва рубати.“ — Та й дьід причепив до́шку до б́ука, а сам пішоў до дому. Та й вітер дошкойу тейу лóнав те й вона думáла, жи то дрóва батько рубайе. І вона звары́ла вже вечэрати, бо вже буў вечер, та й вийшла на двір та й кліче — каже: „Ходыт, тату!“ — Кликáла, кликáла, а батька ни бу́ло; та й вона вже самá взьалá, повечерала собі та й вже собі лягáла спати, сучка ў хаты та й півничок у хаты коло не́й. Та й вона вже спит, а тут шо-сь стука́йе та й талáпайе в двэ́рі. Она вихо́дит — а то коб́льчача головá. Та й ка́же: „Ды́вко, ды́вко, вітчыннй!“ Та й ды́вка вітчыннйла. Вна ка́же: „Ды́вко, ды́вко, пересадй!“ — Ды́вка пересадйла. „Ды́вко, ды́вко, зми́й мене!“ — Ды́вка зми́ла. „Ды́вко, ды́вко, заплетй мене!“ — Ды́вка заплелá. „Ды́вко, ды́вко, ходй таньцьувáти!“ — Ды́вка ка́же: „Йа не майу в чйм таньцьувати, йа не майу вбранья.“ — Та й ка́же: „Ды́вко, ды́вко, подивй сьа минй в пра́ве вухо!“ — Ды́вка дивить сьа в те вухо, а там 'бранья розмай́того йе... Вона повитьа́гáла те вбранья, всьо: спидницы́, кожухи, спенцэ́ры, пасóваньцы́ (такі спенцэ́рики в нас роблять), карáлы, дукачй, хусткй і на востáтку брычка й конй — вона і те витьа́гнула. Та й тим часом ка́же головá: „Ходй вже таньцьувати, ды́вко!“ — али півничок заку́ри́кав та й та головá розилья́ла сьа коло́мазе́у. Та й вже сьа розвидны́ло, та ды́вка вбрáла сьа красно́ та й сы́ла на брычку, запрагáла сибі конй та й прийхала вже до до́му. Та й баба дуже сьа студо́вала та й пита́йе йй, де вона того набрала? Та й та зачалá розка́зувати, жи ййй голова понадавала всьóго. Та й баба ка́же: „Старий, заведй мойу!“ — Та й дьід уже взьав, повів ту ййй; вона так-же взьалá сибі круп, пшонá, муки і сучку і півничкá знов ўзьалá сибі. Те й вона — дьід знов йй покинуў у ті хаты самй — те й вона сибі запалила в пйецу, звары́ла вечэрати сибі, повечерала сибі та й лягáла спати. Аж тут знов стука́йе та й ка́же: „Ды́вко, ды́вко, вітчыннй!“ Ды́вка ни вихо́дит, 'но ка́же: „Сучко, йди там вітчыннй!“ Вна була лядáшча. Сучка вітчыннйла. „Ды́вко, ды́вко, пересадй!“ — „Сучко, пересадй там!“ Сучка пересадйла. „Ды́вко, ды́вко, зми́й!“ — „Сучко, зми́й там!“ Сучка зми́ла. „Ды́вко, ды́вко, заплетй!“ — „Сучко, заплетй там!“ Сучка заплелá. — „Ды́вко, ды́вко, ходй таньцьувáти!“ — А ды́вка с постелькй кичу́! кичу́! таньцьувáти. Зачалá таньцьувати, та й в не́й кйсточки́ порозно́сыла головá вже. Те й баба прийшла на другй день те й 'но кйсточки́ позберáла... те й за шўстку жыдови продáла.

Записано від Маланки Кірік з Боратина пов. бродського в авг. 1894 р.

Паралелі: Рудченко, Малорусскія сказки II, 19, 20 і 21; Данилевскій, Степныя сказки, Спб. 1852; Худяковъ, Великорусскія сказки I, 13 і 14. I. Ф.

16. У чорта в наймах.

Маў батько три сині: два було розумних, а йіден дурний. Той дурний каже так: „Чо йа буду вас тримати сьа! Дайте миньі — ка — сплат, йа йїду ў сьвіт.“ Даў йїму батько сплат та й він іде ў сьвіт сибі. Йде ў сьвіт і шукайи сибі слўжби. Али йде і дивить сьа: такий йи великій фільварок. Приходи на той фільварок і каже: „Може-б йа ў вас служйў, за найшита буў?“ — Каже той до него: „Но — кае — добре! ти будеш ўу мени за найшита, али йа тибі ни дам ныц йїсти, но йіден бїб зальїзний.“ — Бо то були енцїпри. І вьзаў йїгб, замкнў до такої комїрки на-нїч, жи-б ўже ни ўтык (булі грати, жи-б він ни ўтык). На другїй день рано ўстайи той пан і каже до него: „Івасьу, йа тибі дам роботу. Йак ту роботу зробиш, то вбзьмиш мойу дочку за жеву. На тибі — кае — зальїзний дручок і сокїру і лопатку, іди — каже — на ту високу гору, там така висока гора йи, там йи лыс — жи-би-сь той лыс за день викорчуваў чїсто і ў сажнї порїзаў і ломакї спалиў і колоди вїрїзаў і матерїал потесаў і фьсо до кўпи позбвїзї і жи-би чїстий пльац лїстаў сьа.“ — Ну, та й він каже доїру: „Ну, йа пїду, але котру миньї пан дочку дадўт?“ — Він маў три. А він каже до него: „Йа хочу ту молбтшу, наймолбтшу“ — та була найкращча. Він кае до него: „Ну, добре, йа тибі дам наймолбтшу дочку, али зроби миньї те, шчо йа тибі кажў. Йак ни зробиш, то ми тебе розїрвем.“ — Так він ўзьаў сокїру і лопатку і зальїзний дручок і йде на гору. Али йде, йде на гору вже, вже сонце пїт полўдень, а він ше не вїльїз навїт третої чїсти. Так він мбчно змїх сьа, і стоїаў лобвїий корч, і він пїт тим корчѐм лыг і заснўў. Али вже дванаїцьата годїна дохбдїт, — так каже той пан, той енцїпер до найстаршбї дочкї: „Несї йїму йїсти.“ А ўна каже: „Йа ни понесу йїму йїсти. Він молбтшу полубїў, то нех йїму нїсє йїсти!“ — Молбтша ўзьала ў баньак той йїден зальїзний бїб і понєсла йїму йїсти. Али приходи до него — а він спїт пїт корчѐм лобвїим. Тї й клїче йїгб: „Йївасьу! ўставай!“ — Він стаў, зачаў плакати. Она каже: „Чо ти плачеш?“ — А він кае до неї: „Бо йа плачу тбўо, жи йа шче ни зробиў тбго, шчо миньї пан казаў.“ — А ўна кае: „Ни журї сьа, Йївасьу! за двї годїны будеш матї ўсьб готбве.“ — Принєсла йїму бохоньа хлыба, принєсла йїму фунт мьваса, принєсла йїму

батьку пива, принесла йому пачку тьтуну і сирників, і кає до него: „Йїдж і пий і не смуті сьа, а за дві годїни будеш мати ўсьо готове. На тобі мою палку залїзну і ўдарїш три рази ў скалу — так будиш маў робїтники тисьачами.“ — Він вїльїз на гору, підняў палку і ўдарїў три рази ў скалу — назбїгало сьа робїтників, жи ни мїг зльїчїти їїх, і шчїстїли лїс за дві годїни. Так він по полудньї, четвєрті годїни, зльїзїи сїбі з горї, роби сїбі дўтку з вєрби і зачинаїи грати її сьпївати. Так приходї він на той фїльварок до своєо пана і вїддаїи ўсьу роботу своєў, шчо він зробїў. Той пан ўзвєў від него роботу, причїтаў і кає до староїї: „Даї їму вечєрати, нех їде спати.“ — А самї пїшли ўобоїи старї радїти сьа, шчо-б з ним зробїти, жи-б за него дочкї не дати свєїї, жи-б їїго стратїти. Так старá кає до него, до старого: „Шчи ў заўтра їїго вїпровадим на роботу. Їак він пїди на ту гору зноў і ту гору погорє і васьїи, і ўсьї ломачкї позбїраїи, і вїжне і ў стїрти поскладаїи за вїсьїм годїн (так вїзначїли), і принесє ўсьо на папєрї снїсано, то дамó своєў дочку за него, а їак ни зробїт того, ми їїго стратїи.“ — Али старї говєрат те ўсьо, їїдно друєого радїт сьа, а наймолотша дочкá ўсьо слўхайи. І приходї до него ў ночї і пїтаїить сьа їїго: „Ївасьу, спїш?“ — А він кає до неїї: „Не спїлу, мою павно, но дўмку думайу, їак у свїтї жїти майу.“ — Вона кає до него: „Ни журї сьа, Ївасьу, будєм жїти ў кушї. Мї тато говорїў з мамоў, жи ўнї тїбї дадўт роботу на заўтра. Ти пїдиш на ту роботу, то заїдиш зноў під лозовїй корч і льажїш сїбі спати, а їа ў полудень принесу їїсти, то їа тїбї скажу, шчо майиш робїти.“ — І акурат приходї дванаїцята годїна і кає той старїї пан до середўшчої дочкї: „Нїсї їїму їїсти.“ — А ўона кає: „Носїла вона ўчєра, нех і нїнї несє. Він їїї польубїў, а вона їїго.“ — Так она звєзала залїзний бїб і повєсла їїму їїсти. Али вїїшла на дороўу, вїкинула бїб залїзний і звєзала їїму того самого шчо ўчєра. Приходї до него, а він спїт. Кає: „Уставай, Ївасьу! будиш ўобїдати.“ — Він ўстаў і плачи. Она пїтаїить сьа їїго: „Чо ти плачїш?“ — Ін кажи до неїї: „Їа плачу, бо-ж ни зробїў того, шчо мїнї пан казав.“ — „Ни журї сьа, Ївасьу, за двї годїни будиш мати ўсьо. Іди на гору, на тїбї палку залїзну, моцнїшу їак фчєра, і вдар три рази ф скалу, а будиш мати вєсо, шо тїбї потрібно.“ — Вїльїз на гору і ўдарїў три рази ў скалу, і назбїгало сьа робїтників, шчо ни мїг зльїчїти. Їїднї горут, другї сїїут, трєтї ломачї збїраїут, четвєрті за ними жнут, пїятї снопї зносьать, шєстї ў стїрти складаїут, — а Ївась сидїт на крїсьльї і пїше на папєрї, кїлько майи робїтників і їаку майи їїм дати плату, кїлько збїжа майи, кїлько стїртїў і кїлько їїго коштўїи ўсьа робота. У четвєрті годїни по полудньї зробїў сїбі зноў вербєву дўтку і зльї-

зайи в горі і граїи на дутку і таяцьцуйи. Приходи до пана і віддайи своїу роботу. Взяў пан від нео роботу, перичитаў і каже до старойі: „Давайи йму вечерати!“ — І зноў замкнуў йнго до тейі самойі комірки. Так у ночі зачали сьа обойи старі радити: „Йаку-б ми роботу йму дали, жи-би він ни потрафиу зробіти ййі, шчо-би нашойі дочкі ни взяў за жену, жи-б ми йнго стратили?“ — А дочка наймолотша ўсьо слухала, шо старі говорили. Каже: „Взаўтра вислем йнго на ту гору, шчо-би він нам ўсього пригнаў по сто пар, шчо но йи ў сьвітї: дичинї, зьвиринї, гадинї, ўсього, ўсьойі тейі худоби, шчо вот йи ў нас, так вот товар, свинї, вівци, ўсьо, ўсьо“... — Так у ночі вона приходи до него і питаїть сьа йнго: „Йивасьу, ти спиш?“ — А ін каже: „Ньи, ни сплю, но думку думаю: зайшоў в вилїкїй сьвіт і найшоў сїбі службу смертнў.“ — А ўона кае до нео: „Ни журї сьа, Йивасьу! ўсьо будеш мати, шчо тобї кажут, бо йа ўсьо слухайи і знаю с тим шчо зробіти.“ — На другїй день рано висилаїт йнго до тейі роботи, а ўна каже до него: „Іди, Йивасьу, пїт той самий корч лозовий і лбажи спати, а йа ў полудень принесу тобї йїсти, то роскажу тїбї, шчо маїиш робіти.“ Али вже доходи дванаїцята годїна — приходи той пан до свейі дочкі, до наймолотшойі, і каже до нейі: „Носїла-сь без два дньї йїсти за сестри, нїнї неси за сєби.“ — І взяла ўна зальїзний бїб і понєсла йму йїсти. Али вїйшла на доругу, викинула той бїб, а купїла йму тоўо самоўо, шчо бес тамтї дньї. Приходит до нео і буди йнго: „Ставай, Йивасьу! будиш йїсти.“ — Ін стаў і зачав плакати. — „Чогó плачеш, Івасьу?“ — А він каже: „Йа плачу, бо-м не зробїў того, шчо менї пан казав.“ — „За двї годїнї будеш мати ўсьо перет собойу і приженеш свому панови на фїльварок. На тїбї трубочку, і вилїзь на гору, затрубїш на три чаети доўкола сєби, так будиш мати ўсьо коло сєби.“ — Вїйшоў на гору Івась, затрубїў ў трунку — повбїгало сьа ўсьо до нео, позлытало сьа, і він сїбі враховав, списав на папєрі, шчо маїи ўсього по сто пар, і шче дєсїть пар на -звїш. І схода він з горї на долину, взяў трубочку і зачинаїи сїбі граїти, і йїде просто до свого пана до фїльварку, ўсьо за ним рокуїи. Так вїйшоў пан с свого покоїу і каже до свейі старойі: „Тó-сьмо приньали сїбі бїду! Він йи мудрїйшїй йак ми, шо но ми сказали, так він ўсьо зробїў!“ Привоси до пана папїр, положиў на столї і каже до нео: „Прóши вильможного пана, нех йїде сїбі пан порахуйи, чи йїст так, йак маў-їм приписано.“ Вїйшоў пан на доругу і зачав ітї межї те... раховати, межї ту дичину. Али вїйшоў блисько, зачали вуї шипїти, гадї до тоо пана, зьвирини до него лїтїти, птїцы, хтїли того пана розїрвати. Так той пан налькав сьа і каже до него: „Возьми сїбі те ўсьо і поросїлїй там, де-сь йнго набраў.“ Так Йивась обернїў сьа, затрубїў на трубочку, і те ўсьо пїшло

ў свойў дорóгу. Пти́цы политьіли, га́ды, ву́жі пішли ў кра́ки, а зьвірня́ ў лы́с. І заклікаў пан Ё́васьа до поко́ю, казаў ё́му да́ти до́бре пове́чэрати і замкнўў зноў до те́й само́й ко́мірки. І ў но́чі зачалі сьа ра́дзці ўобóй старі́: „Ў́ак-би ми мо́гли ё́нго стрáтити?“ Старá ка́же до не́го: „Ма́ймо три дочкы́ — поста́ймо ё́их на ста́йны і зроби́м ё́их коби́ламі мо́цнымі, а ра́но ё́нго збу́дзи і ска́жеш, жи-б вiн прова́дзiў ё́их на па́шу. А ё́ак вiн сьа́де на котру́, так вонá пёўны́ ё́нго ко́сти рознесé.“ — А та дочкá наймо́лтша ўсьо́ слўхала, шчо́ тi старi ўогорiли. Прихо́ди до не́о і пита́йце сьа: „Чи ти сплш, Ё́васьу?“ — А вiн ка́же: „Ни сплзу.“ — „Та ўзаўтра́ ра́но бу́де тебé пан буди́ти, зьйоби-сь вiў лоши́цы на па́шу. Ў́ак прiйдеш до ста́йны, то бу́деш ма́ти за дзвернi залы́зний дручо́к, а ми ўсьi три бу́дзи сто́яцi лоши́ца́мі. Так старша́ бу́де сто́яцi на лывiм бо́цы, середў́шча ў́ серё́дны, а ё́а, наймо́лтша, на пра́вiм бо́цы (крылы́). Ў́ак прiйдеш до ста́йны, так нарóбш крiку, вóвмш дручо́к в рў́ки і бу́дш рахувáти з лыво́ крiлá до пра́воў. Бу́деш кавáти: ё́днá, двi, три, — так на мéне бу́деш сьдáти. Ў́ак ўсьа́деш на мéне, то цiтпасáйш своi но́ги по пiд живото́м по-пiд моiмi. Вiйiдеш на подвiра, то ми с тобóу бу́дем литьiти ў́ гору́. Але памн̄я-тáй, шчо́-би-сь до́бре тримáў сьа, і ў́сé тш дручо́к залы́зний тш двi коби́лы бу́деш биў.“ — Так вiн вiйшоў на подвiра, вiйiхаў, так зачáло тш двi коби́лы дў́жи крутiти сьа, зачалi дў́ба ставáти на не́го, фiр-гáти, кусáги, а вiн ў́сé но тiлько залы́зний дручо́к пiдносiў і по голо́ви биў. Так ё́нго висóко носiли, пiт сáмi облоки, а ў́нá ё́нго тримáла. Так вiн припровáдзiў на-зáд до фiльвáрку тi лоши́цы, заврóвáдзiў до ста́йны і зачáў дў́же лáйати на нш, і шче поправлáў ў́ стáны тш дручо́к залы́зний. Прихо́ди до пáна і милё́дўи, жи вiн прывiў лоши́цы с пáшi. Так той пан казаў да́ти ё́му ё́исти і замкнў́ти зноў до те́й само́й ко́мірки. А сам пiшоў до ста́йны подивiти сьа на своi лоши́цы. Пришóў, забрáў ё́их до свёйi хáти і пита́йце сьа: „А шчо́ там бу́ло з нш?“ — А ў́онi гóвóраць: „Та шчо́, бiдá! Ў́ак ў́хопiў сьа на нас, ё́ак зачáў гнáти нáми, ё́ак зачáў кулако́м по-мё́жи вў́ха бiти (вонi ни знáли, шо пáлка, но кулáк кавáли), позabивáў нш пáмороки, шчо́ ми ни памн̄ятáли, де ми ё́ист.“ — І завiў ё́их до поко́ю і поклáў на лў́шках слабiмш. І ў́нi лежáть ў́сьi три ў́ лў́шку, ё́ак смертнi. А мо́лтша мiркў́нш сьбi: „Вас двi слабiх, áли ё́а ны! Но тiлько мў́шу сьа зроби́ти слабóу, шчо́-би тáто ни стрáтнў́ Ё́васьа.“ — Пiшоў пан до поко́ю і рáдцт сьа с старóу. — „Шчо́ ми бу́дзи робiти з нш, шчо́-би ё́нго стрáтити?“ (Тáкi ў́сьо́ жада́йцт стрáтити). Кáже старá: „Ё́а пiдў́ на ста́йню, зроблў́ сьа коби́лоу, а ти ё́нго ра́но збу́дзи і ска́жш, жи-б вiн мшé вiў на па́шу. То ё́а мў́шу з не́о ко́сти повитрáсáти!“ А та наймо́лтша дочкá ў́сьо́ слўхала, шчо́ старi гóворiли. Пiшлá до Ё́васьа і кáже до

него: „Йівасю! заўтра рано поведеш кобілу на пашу, і та кобіла — то буде мойя мама. Будеш мати за двермі зальвний дручок, йак фсьадеш на нью, то так будиш біти, жи-би аш кіости трішчэли.“ — Так на другій день рано приходи старій пан і буди йигó: „Йдї, Йівасю! веди кобілу пасти!“ — Так він ўстаў, пішоў до стаїны, взыаў дручок і зачаў біти ў стаїны шче. Вїбіў ў стаїны, сыў на нью і йїде. Але вїйїхаў він на подвіра — та й вона йак зачала гнати ним, в гору, по-над водн, перевертаїть сьа в ним, жи-би йигó забїти. А він ўсе підносіт дручок і по-за вўхами (бїи по-за вўха). Так не змогла тїлько стерпїти і спустила на-зад йигó на долину. Привїў до стаїны, і пішоў до пана, замельдуваў, жи він привїў кобілу с пашї. Так пан даў йїму повечерати і замкнўў вноў ў ту саму комірку. І приходи до стаїны і питаїть сьа свейї старойї: „А шчо там було з ним, жи ти привезла йигó живого?“ А ўона каже до него: „Дай мнї спокїй! йа ледво жива. Він йак фсьїў на мени, йак зачаў мене біти кулаком, то йа не памнятала, де йа йїст. Приньаў-їсь сїбї бїду, він побїў мойї дочки і менє побїў, а ти типєр шчо хоч то роби з ним!“ — Так приїшоў до покою, моцно розлостїў сьа і каже: „Чикай, заўтра, то йа з йигó кіостї зроблў мѡзок!“ — Приходїт до него і каже: „Йівасю! заўтра ранєнько ўстаїши — йа маїу на стаїны гогїра, він ўже стоїт кїлька лїт, ўже аж ногї йїму повростаї сьа, — жи-би-сь йїгó вївїў трѡха на спацер!“ — А дочка фсе слўхала, шчо він говорїў. Приходїт до него, каже: „Йівасю! памнятаї, рано поведеш гогїра на пашу. Будеш мати палку за двермі зальвну, три разї моцнїйшу, йак бес тамтї разї, жи-б тїбї сьа ни злошала, бо пропадєш на вїкї.“ — Так він виходї рано, вїчнїнаїи стаїнью — стоїт гогїр на стаїны. Приступаїи до него, йак він зачинаїи фїргати, кусати, квїчати — він злѡпаў за ту зальвну палку, розлостїў сьа і зачаў біти. Так нїгдє не бїў, но по ногѡх. Йак він моцно йигó вже вїбіў, виводї на двїр, фсьїдаїи на него і провадї йигó на пашу. Йак він фсьїў, та зачаў той гогїр дўже гнати, зачаў перевертати сьа і хотїў йигó стратїти. Али він ўсе тѡу зальвнѡу палкѡу бїў йигó по-за вўхами. Привїў йигó до стаїны, пуствавїў і пішоў сам до покою. Сыў у покою на крїсьлї, пїтпєр сьа рукѡу і дўмаїи сїбї: „Ужє м побїў ўусїх, мѡжи ўже буду типєр тут панѡм.“ — Али сїдїт він на крїсьлї — ідє старїй пан до покою, шо-но шо-но ступ, так помалєнько — і питаїть сьа йигó: „Водїў-їсь гогїра на пашу... на спацер?“ — А він каже: „Водїў, прѡши пана, аїи дўжи нїспокоїнїй. Тамтї булї спокїнїйшї.“ (Він знаў дѡбре, аїи вже ни маў страхў). „Мѡже пан буде сварїти на мени, бо йа йїму ўсїнаў кїлька лїсѡк.“ — „Нїц то йпанў лїска ни шкѡдї“ — кажи той старїй — „вн дѡгѡ стоїаў на стаїны те й здїчавїў, а ти трѡха йигó приўчїў, то мѡже будї трѡха,

спокійнійшій. Бері собі повечерай, бо йа не здужаю. І йді до комірки, льягай снати.“ — Пішоў до комірки і лых собі й дұмай: „Шо-сь то буде с тоо!“ Али чикайи йіден день, чикайи другій і третій і читвертий, ўже й тїждень і двї нидьлі — і тїхо в ним. За двї нидьлі вїадоровіли ті трόхи і вакладайут собі раду, -- (ўонї так такї наповажили на него, жи-б йигό стратити). „Шчо-б ми зробили в ним, жи-б ми йигό стратили, жи-би він вāшої дочкї ни вьзаў за жену?“... Замкнїм йигό до тейї коморї, а ў ночї пїдемо на стрих і стрїпнемō стрїхом, і сўфїт упадє й забїй йигό.“ — Так дочка слўхала ўсьо, наймолотша, пїшла до комірки, вїнвала грати, вїпустила Йивасья іс тейї комірки і заправила йигό далєко на поле, до такōй бѹтки. Кāе: „Сидї тутка, а йа вьзāтра прїйдѹ до теби, бо мї тато хōче тебє забїти.“ — Так у ночї, дванайцьата годїна, првхōди, бѹдит дочки, берє стару і йдє на стрих, вальбати сўфїт. Так онї стрїпнѹли тим сўфїтом і ўсьо камїня ўпало до тейї комірки. Прихōди до покōю і кāже: „Типєр ми збули сья Йивасья, ўжє-сьмо там йигό забїли.“ — На другій день рāно стайї каймолотша дочка, идє на поле до тейї шōпи. „Типєр, Йивасью, бѹдим утыкати.“ — Али фтыкайут вони ўбōйи і кāже ўона до Йивасья: „Тыкаймо дōбре, бо за нāми женє сестра.“ Так вона ўбгльāнула сья — ўжи сестра блїсько них, -- а старїй наказāў свої доцьцы, тї найстарїи: „Шчо здїбайиш на дорōвї, то берї — то ўона бѹди в ним.“ — Так ўона ўже мāла йїх догонїти — так зробила сья ўона телицьєу, а йигό зробила старєньким пастухом. Прилїтайи ўона до него і питайиць сья йигό „Старѹшко, ни видлїў ти тут двōйи молодбāt, чи ни йшли тут дорōгоѹ?“ — А він кāжи до вейї: „Йа видвїв-їм двōйи молодбāt, йак йшли тѹю дорōгоѹ, али йа пче буў малєньким хлōпцем, а та корōва була тельātко, йак вони йшли, а йа ўже вїстарѹ сья, уже сївїй йак голуб а та телицьєа то ўжє зробила сья старōѹ корōвоѹ, ўже зѹба жадноѹ не мāйи. Так вже йїх не доженетє!“ — Так она вернѹла сья на-зад до дōму. Прихōди на-зад до дōму і кāже, же нигдє не дїгнала-м. — Так він кāже тї середѹшчї зноў догонїти. Кāже: „Женї, а доженєш йїх, — шчо бѹдє стойати на дорōвї āбо лежати, так берї, то ўонї бѹдут.“ — Так вона зачала гнати, āли ўже блїсько них — так вона стāла каплицєу, а він у тї каплицї сьватїм. Пригōни до тейї каплицї і стāла. Хōче вьзати каплицѹ зї собōѹ, і не мōже приступїти блїсько до вейї. Так вертайиць сья на-зад до дōму. Прихōди до дōму і кāже бātькови, жи пѹц ни здїбāла на дорōвї, но йїднѹ каплицѹ і сьватїй буў ў нї. А він кāе: „Чомў-ш ти ни брāла?“ — Она кāже: „До нєо ни мōна булō приступїти.“ Так старїй кāже: „Тепєр йа сам полечѹ, то йа йнō мѹшу злāпати з вейѹ.“ — Так ўона кāже: „Типєр утыкаймо дōбре, Йивасью, бо за нāми женє бātько, то він нас злāпайи. Але тыкаймо йак найхѹтшї

до воді.“ — Так біжать оні, диўлять сьа: біжит річка. Так коло тої річки старій догони йїх. Али ни відьїу йїх, жи вони утыкалі — так воцá зробїла сьа млинóm, а йїгó зробїла старім мѐлником. Приходи він до млина, пригавняйїм, і дивить сьа — стоїт млин. Взьаў-би той млин — шчо-ж буди з ним робїти: такїй полóманий, без гóнтуї, і но тїлько йїдно кóлесо йї, так шо-но шо-но ўобертáйить сьа. А той старїй мѐлник бїгайї, ўсѐ напраўляйї. Він питайїть сьа йїгó, каже: „Паньї майстер! не відьїли ви тут двóйї молодьáт, чи ни йшли тѐїу дорóгоїу?“ А він каже: „Йá відьїв-ем, йшло двóйї молодьáт, али вже даўно — йак шче той млин зачаў сьа ставити, а мїй дьїд мѐлником буў тўтка, а та річка то така булá велика, жи ни мóна булó зоглянути йїї. А типѐрка ўже млин поломїў сьа, річка вїсхла, й йá буў малѐнькїй хлóпец — типѐр старѐнькїй, сивѐнькїй, зубїў ни майї... То ви йїх не доженетѐ, вертáйте сьа до дóму.“ — Так він вернў сьа на-зãд. Пригони до дóму і роскãзуйї старї. Старá питайїть сьа йїгó: „А шó-сь здїбаў на дорóвї?“ — А він каже: „Ньїц-ни ви здїбаў, но полóманий млин і старóїо мѐлника.“ А ўонá каѐ до нѐо: „Чо́му-сь не браў! то то ўонá самá з ним булá, ўнá булá млинóm, а він мѐлником!“ — Так ўонá каѐ: „Типѐр йá самá побїжу за нїми, йá йїх злãпаїу.“ — Так ўони зачали обóйї фтыкãти, а старá йїх догонїти. Так онї дивлять сьа, жи ўжѐ ни ўтычўт, жи ўжѐ старá злãпайї йїх, так ўони ўтыкалі йак найхўтшї до водї. Так пригони ўонá до водї блїсько і каже: „Тыкайїмо, Йївãсьу, йак найхўтчї, бо ўжѐ лапãйї мãти нас.“ — Вонá но до водї з ним, а мãти за плїчнã. Каже: „Черес тѐбе, шѐльмо, він нас побїдїў, покараў так, ти йгó наўучала на ўсьо! Типѐрка ни ўтычѐш!“ — Так онá зãра зробїла сьа кãчкоїу, а йгó зробїла кãчором, і пїшли на вóду. Так старá пригони, дивить сьї — ни ма нїчóго, но двóйї кãчóк. Так старá пригони до тих кãчóк і хóче брãти. Шо старá до кãчки зїгнеть сьа, то вони ўпїрнўт, ў вóду нуркã дадўт. Старá дивить сьа, де ўони вїплинут — то ўони вїплинут, то старá звоў за нїми. А на-рѐштї ни мãла шчо з нїми робїти, вїньала три йãпки с кишѐньї і кїнула на вóду. Каже: „На тобї вїно твоїй. Ужѐ-с типѐрка утыкла, зловїти сьа ни дасї, а йá знãїу, жи ми проãли на вїки черес тѐби.“ — Так вонá зачала з ним машерувãти до йїгó бãтька. Приходи до йóїо бãтька — бãтько зрадóваў сьа, жи йдѐ йїгó пропãўшїй син. І справїў йїнїу весьїльã, ўженїў йїгó з нѐїу і дўже бãтько пануваў при немў, він бãтька-мãтер шануваў і ўнá зробїла йїгó лїкарѐм.

І йак мужїки грãли і сьпївãчи, гульãли, і там з мовьдзїрїў стрїльãли — на те висьїльã — а йá лежãў ў папѐрї завїньãний, а йак ўони брãли тї папѐри те й ўсадили минѐ ў мовьдзїр — те йак вїстрїлили, то йá литьїу, литьїу, сьїў вóзьди на лаўцї і вам ту каску ўоновиў.

Записано від Юрка Соколовського в авг. 1894 р.

Основою сеї казки є стара грецька повість про Ясона і Медею. Паралелі гл. Basile, Pentamerone N. 17 і 29; Grimm, Kinder und Hausmärchen II, 118—126 і 358—368; Wolf, Deutsche Hausmärchen 286—300; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 295—300; Ciszewski, Krakowiaczy 73—75. I. Ф.

17. Як чорт у бідного служив.

Буў собі тепер зноў такій бідний чоловік і поїхаў до ліса по дрóва. Приїхаў ін до ліса, взяў, розв'язав сї, — і спеклї йїму жінка паланїчку малєньку там ўот на полудинь. Ту паланїчку положиў на пїнькú, а сам пішоў шукати за дровами якіми. Приїшоў злий дух, взяў ту паланїццу, ўкраў ў нею, і взяў, і вїў. І приходи він там до тих своїх компанїстїх і каже: „Йа — каже — ў йїдною хлопа ўкраў — каже — паланїццу, і взяў — каже — і-м зїў.“ — А вони каут до него: „Той хлоп бідний, він йїсти — каже — сам хтїў — на шо ти йїму — кае — зачїпаў! Типер — каже — мусиш іти до него, за ту — ка — паланїццу цїлий рік дурно служити; і шчо він тобі — ка — скаже зробити, так — кае — ти мусиш йїму то ўсьо спóунити.“ — Приходи він до тоо хлопа і каже: „Приїми мине — кае — госпóдаре на слóужбу.“ — А він кае до него: „Чим же йа — кае — ни маїу чим заплатити тобі, бо йа — каже — бідний.“ — Каже: „Йа ў тебе плати жаднойї не хочу, но — кае — йак вїбуду рік, то но тобі дам йїдною шчїгла в нїс, і йа сибї пїдú.“ — Так той госпóдар — шо то бідний, шо то то. „Дасїш минї йїдною шчїгла в нїс, то йа вїтримаю.“ Взяў він до жінки... ж жінкоюу сьа радити: „Буде — кае — робити нам цїлий рік, і шчо йа скажú, так він муси минї зробити... плати жаднойї від нас ни жадаїи“... Каже: „То може ми шо сьа дорóбимо. А тоўо йїдноўо шчїгла, жи він минї дасеть ў нїс, то йа заўше вїтримаю тейн.“ — Але пішоў ін — так буў пан блїсько, такій урадник — пішоў він до того ўрадника порадити сьа, шо він такоо наймита дїстаў, шчо плати жаднойї ни хоче і рік буде дурно. Каже той пан до него: „Скажи йїму, нехай він приїде до мене, і скажи йїму, шо йа вїнен тобі йїднú стїрту сьїна. А йа маїу такого бугайа, — йак він те сьїно буде нести, йак йа випушчу того бугайа, то він йїго забїї.“ Приїшоў він, той госпóдар до того наймита, каже: „Той пан минї вїнен стїрту сьїна, пїдї, нехай минї відасеть, і привнесї минї сьудї.“ — Пішоў він до того пана, пан йїму показав, котрú взяти, він ўвзяв, кротиў перевесло с того сьїна, ўпшмутаў ту стїрту доўкола і завдаў на плечї і несé. Взяў той пан, випустиў того бугайа, той бугай приїшоў та й там йїму шипóртаїи колн

тоо сына, бұцым йнго хоче біти, той бугай. Він каже: „Пане, возьми собі бугайа, бо ўозьму йнго задущу.“ — Пан ни слўхаў, хтыў, жи-би йнго забиў той бугай. А той слуга злапаў за риг, закинуў на плечі і несé сыно і бугайа. Приньис до госпóдара. Каже: „Майнш — кае — сыно і мьвасо.“ — Пішоў він зноў до пана на пораду, каже: „Йака-сь бідá!“ — Каже: „Пане, шчо йа буду — каже — робіти з ним? Ко' він — каже — приньис стиргу сына на раа і такоўо бугайа великого, — то йак він миньі дасьть шчїгла в нис, то йа не витриваю!“ — Каже пан до него: „Возьми — каже — йнму дай пїать мїшкїў половн і нех твбї поїїде до млина і майн привести твбї мукў такў йак сóнце йасне. А ў тїм млинї, там йист багáцько злїх дўхїў, і — каже — він йак там... він не бúde дивїти сї, шо він повезé.“ — Він прийшоў вїт пана і каже до него, до того найнїта: „Майнш там пїать кóрцїў пшеницьї, ідї, ўложї і поїїдє до млина, там і там; а мукў жи-би-сь миньї привїз так йак сóнце йасна жи-б була.“ — Взьаў він, вложїў тих пїать мїшкїў половн і поїїхав до млина. Приїїхаў він там до млина, скїнуў... Каже йнму мѣлник: „Зара ни бўнш молóти, бо кошї засїпанї, а вьаўтра в-рано насїпнш. А возьми, скинь і зложї собі на кўпу.“ — А він кае до тоо мѣлника: „Йа твбї скидаїу і ў твоїї рўки даїу — жи-б йа ту хїби жáдної не маў на немў! Майнш пїать кóрцїў пшеницьї — йа льгаїу спáти, а ти миньї майнш змолóти, жи-б миньї була мукá йак сóнце.“ — Мѣлник подивїў сї, хтыў ўсїпати на кїш, — так то полóва, згóнннї! і не майн шо молóти! Прихóди, бўди йнго, каже: „Шо-ш ти привїз-ись до млина! полóву молóти?“ — А він каже: „Йа твбї привїз пшеницьу, йа полóви не вїз! Шчо миньї до того — миньї мукá мўси готóва бутї!“ — Дївнть сї, стоїт пїать мїшкїў мукї, пшенишвоїї, фáйноїї. Взьаў тих пїать мїшкїў нарáс так загорнўў на-прóтыў сéбе і несé на фїру. Мѣлник фчнпїў сї мїшка, ни пускаїн — він і мѣлника нисé. Вложїў на фїру та й поїїхаў до дóму. Приїїхаў він до дóму, до госпóдара до того, пвтáїнть сї — каже: — „А де-ш ту мукў скїнути вам?“ — А госпóдар каже: „От, скинь там пїт плóтом!“ Кае до жїнкї: „То полóва — кае — ни мукá, с полóви де мукá бúde!“ — Взьаў, скїнуў пїт плóтом; приїшлá бизрóга, мїшóк роздérла, та й йїсьть мукў. Госпóдар вїїшоў та й каже: „Жїнко, та-ш — кае — мукá, така фáйна!... Спóўнїў — каже — то, шо йа йїму казаў!“ — Взьаў мукў до комóри, а сам пішоў до пана зноў сла радїти. „Взьаў-їм — каже — даў йїму полóви, — привїз мукў!“ — Каже той пан до него, до того госпóдара: „Кажї йнму, нехáй йїде до лыса по дрóва. А там ў тїм лысы йист багáцько медвїдыў, то воїн — каже — йїму вже... йнго там конéчне зьїдáть.“ Приїшоў госпóдар, кае: „Запрагаї воли, привезї миньї сáмнх штахэт до горотьбн, соснóвнх гиллáк.“ — Приїїхав їн до лыса і постáвнў воли,

і вільіз на сósну і спускайи гильáки на штахéти. Прихóди мидвїдь і в баў, задушиў вола і тьáгне до йáми. А він кае: „Ни руш, мидвѣдь, вола, бо буйш — кае — сам тьагну́ти дрова́!“ — Али мидвїдь тоо ни слўхаў, таки задушиў вола. Пришоў дру́гий, задушиў дру́ого вола. А він кае: „Ни руш, мидвѣдь, вола, бо буйш сам тьагну́у дрова́!“ — Али він ни слўхаў, таки зноў задушиў. Али він на то ни пита́йи, жи вольіў ни ма, но тілько рубáйи ті штахéти, кладé на фіру. Наклаў дóсить, ўбвйазаў фіру, і пішоў до йáми по тоо медвидьá. Вїтьагнуў медвидьá за вўха, запраг в йармо, пішоў по дру́ого, алапаў зноў за вўха, запраг зноў до йарма, і вже ма́йи два. Ка́же-ж до них: „Ге! — ни хтьáть слўхати! Вїрваў дупчакá молодóго, ка́же: „А йа тибі казаў: ни руш вола, бо мўсиш сам тьагну́ти дрова́!“ — І йак зачаў тим дупчакóм йїх смарувáти, і мўсили тьагну́ти. Прийїхаў до до́му і ка той госпóдар: „Жїнко — кае — вьáаў воли́, а привїў йакé-сь чудóвиско на двір!“ — Вьáаў він, вїпрах ті медвидї і пустїў на ўбóру; ті медвидї вьáали, подушили фсьу худóбу, шо була на ўбóри. Прийшоў госпóдар в-рано до худóби — так ни ма́ жáдної худóби, но тілько тих два медвидї! І прийшоў до пáна, ка: „Привїз дрова́ і — кае — йакїх-їсь два медвидї привїў минї. Фсьу худóбу подушили, і шчо йа бóду робїти?! Нех пан минé порáдять! Вже — кае — блїсько... блїсько рїк ўже ўо — йак дáсьть шчїгла ў нїс, то хто знайи, чи бóду жити нáвїть“... — І ка́жи той пан: „Скажи йїмў, нехáй йїди до нáшоўо цы́сара і скажи, нех там скáже, шо вінен штіри бóчки грóші, а пїáту ма́йи дáти за привїзїю.“ Ка: „Цы́сар ма́йи вóйска досїть, то йнó там забїй“... — Пойїхаў він до цы́сара... запраг два медвидї, пойїхаў по грóші. Прийїхаў він там, — стоїт вáрта, пита́йиць сьа йнó: „Де ти йїдиш?“ — А він кае: „Йа йїду до самоўо цы́сара, йа тибé ни знайу! Цы́сар мóму госпóдареви вінен штіри бóчки грóші, а пїáту ма́йи дáти за привїзїю, жи тілько чикаў.“ — Так йнó пустїли і він пойїхаў далї. Прийїхаў до дру́гой вáрти, ті йнó спиньáйут і ни пускайут, каут: „Тибі до цы́сара ни вóльно приступїти!“ — Він ка́жи: „Пусьтьїть минé! жи-би вас шче тілько раз було вóйска, так йа вас ни бойў сьа. А шо цы́сар минї вінен, то вїдáти мўси!“ — І пустїли йнó. Прийїхаў він пїт трéтьу вáрту і спивїла йнó і пита́йи йнó: „Де ти йїдиш?“ — Він ка́жи: „Йїду до самоўо цы́сара; мóму госпóдареви вінен штіри бóчки грóші а пїáту за привїзїю.“ — Тї йнó пита́йут: „Шо-ш то йи за госпóдар, жи наш цы́сар мїг їти до нéго, грóші позичáти?! — Кáже: „Стїй! і нех... ми напїшемó лист, і цы́сар вїйли на трон, і ўдалекї — кае — буйш казáти.“ — Вїйшоў цы́сар, стаў там на трóны, а він бес тих фсьих нерескóк, бес ту ўсьу вáрту, і приступїў до цы́сара. І ка́же: „Цы́сар вінен штіри бóчки грóші, пїáту за привїзїю, — і прóшу зáраз від-

дати. "Каже цысар до нео: „А шо-ш ти — каже — за йіден?" — „А йа — кажи — ййстим наймит." — Кажы цысар: „Йа ни вынен грóшi. Вiтки йа -- каже — приходйў грóшi — кае — позичати! Миньы йак хибуйи, то йа сибi — ка — кажў зробити — а позичати йа ни йдў на силó." — „Ах — кажи — прóшн дóўго во мнóйу сьа ни дражнити! Вжи меньы — кае — рiк блiсько, далéко ше майу йихати; рiк миньы ўже блiсько, тре миньы йихати — давайти!" — Цысар види, жи ни жарт, жи сьы ни мóжи збути ўже — i казаў ййму дьвi бóчки тiлько дати. А вин вичинйў сьы той магазны там, с тiми грiшми — так вин прийшоў до тóго магазину, i взяў три бóчки пiд ййднў пчхву, а дьвi пiд дрўгу, i ту жомьыри ййгó рвут, ни дайўт, польгагли на тих бочкáх — вин не пятайи, грóшi несé i тi жомьыри несé за собóйу i на фiру. Вложиў на фiру i ййде до дóму. Прийхаў вин до дóму i скинуў тi грóшi, даў гóсподаровi та й каже: „Пáны гóсподáру! шо-сьти — кан — сибi загадали, то йа вам спóвнйў. Типér жи-ж ўже миньы рiк ниньки виходи, i шо ви загадали-сьте — нех йа вам спóвнью тáт-же шче, шчо йа вам майу при кiньцьы рóку тá'-же шче дати." Та й взяў, даў ййдноо шчiгла в нiс, та й гóсподар перевернйў сьы, а вин забрў сьы та й пiшоў. Та й жiнка поховáла за тi грóшi.

Вiд Юрка Соколовського зап. в авт. 1894 р.

В сiй казцi сплетено до купи два мотиви: про чорта, що за кару мусiв вiдбувати службу у мужика i про сильного та простакуватого наймита. Першйй з тих мотивiв оброблений гр. Толстим в однiм iз его народнiх оповiдань, а також (в звязку з винайденем горiлки) у нас Львом Трещакiвським в оповiданю „Село Липовицi" (Зоря Галицка 1851 i осiбно). Другий мотив осiбно вiд першого гл. L. Bechstein, Neues deutsches Märcchenbuch „Der starke Gottfried"; Haltlich, Deutsche Volksmärcchen aus dem Sachsenlande 61—64; А е а п а с ь е в ь, Народныя русскiя сказки I, 410—414 i IV, 147—156; Wenzig, Westslavischer Märcchenschatz стр. 124—127. I. Ф.

18. Дурень i Бiда.

Було сибi три братi, два розумних, а ййден дурний. Али тi розумнi покупили сибi коньы i фурмáнили, али не велi сьа ййм коньы дóбре; шчо кўпит коньá, то вин ййму згiне. Так дўже вони зробили сьа бiднi, сьтьагнули сьа. Так каже ййден до дрўо: „Льпше тi льўди живйўт, жи рукажи рóблять, йак ми кiньми. Йоўо нидыльа вiльна i нiч ййгó вiльна, вин ў день напрацьуйить сьа, вéчир прийшоў, спокóйни, лых спати i ныхтó ййо ни зачипайи. А йа цылий день тоўчу сьа с кiньми, вéчир прийду, мўшу сьiчку рiзати, йак йи ш чóго, а йак ни ма ш чóго, так мўшу де-сь iтi шукати, в льты по цытих нóчах на нiчлi' водити коньы,

і вийди ни на спокійу! Так тоўчу сьа йак чорний вил, і ўжé тепэр так-ім збіднїў, жи й сорóчки ни маўу на сибї! Закїну йа ті коньї, а бóду ходїти в рукамі. [І в рукамі так сáмо, — додаў госп. Микóла Кра-вицкїй]. Знáйу трóшки грати на скрипку [о, то алé буди госпóдар! дод. старá Гананїнїха; буди музїка! дод. Микóла Кравицкїй], бóду ходїти по висьльáх грати, бóду мáти заўжди свѣжий грѣйцар і пвїрижиўлў сьа. По-тóму куплў сибї жóрна, бóдут лўди йтї до мѣни молóти і далўт минї мїрку і с тóўо бóду жити.“ [Йак буде мáти ўсїпаньцьї, то бóде жити! дод. Мик. Крав.] А дрўгий кáже: „А йа сибї куплў бас і бóду с тобóу ходїти ти-ж по висьльáх. По-тóму куплў стўпу, бóдут лўди йти до мѣни тоўчи прóса і бóдут давáти минї мїрку. То йа жити бóду тї-в с тóо.“ А дурний кáже: „А йа пїду до лыса, бóду дѣрти в лыпї лыка і бóду плѣсти мотўзьа, с тóўо бóду жити. Лыпшїй мїй талáнт буди йак ваш.“ — „О, не видáў хто твоїх мотускїў!“ — І заберáйуть сьа тїх два братї і йдўт на висьльа. А той дурний ўдыгаїить сьа ў свої лáхманї і йдѣ до лыса, дерї лыка і плетѣ мотўзьа. Али вїн сибї смдїт на пенькў, прихóди до нѣо дїявол і питáйить сьа йнó: „Шчо ти рóбиш?“ А вїн кáе: „А тибї шчо до тоо, шчо йа роблў!“ Кáже: „Тибї не рехт? — Зробї сибї рехт!“ — А той злий дүх кáже до нѣо: „Али заўжди запитáнья мóже бўти.“ — А дурний кáжи: „Та шчо роблў — плетў мотўзьа, і шчо но вас йи ў свѣты, так ўсѣх вївїшáйу!“ — Злий дүх зльáкáў сьа і кáже до нѣо: „Ет, ти даї спóкїй с тим, тóго ни робї!“ — „Та шчо маўу давáти спóкїй! Мóже маўу стpax с тебе! Чѣриз вас то бїдá ў свѣты, бо ви чоловїка пїдвóдїти на ўсьо кѣпски, до бїйки, до крадыжий, до пїаньства, йїдѣн дрўоо вїшáйи, идѣн дрўоо забїйї, идѣн дрўо' зарїжи, идѣн дрўоо ўтóпи, лайкї провáдять, проклўони, а ви ўсьо намóўльáйїте на то. Йа ўже даўнó на тебе чикаў, жи-бї тебе злáпати і повѣсити!“ — Так той злий-дүх кáжи до нѣо: „Ти, даї спóкїй, ни вїшáй, ми тибї дамó грóшї, кїлько схоч, а-бї-сь нас ни вїшáў.“ — Вїн здїймáйї с сѣби капильўх чóрний: „Дасьтѣ минї той капильўх пóвен грóшї, то йа вас ни бóду зачїнаў.“ — „Ну, то ми тибї дамо. Йа йду до тамтїх стáрших і скажў йїм, жи-б зносїли до тебе грóшї.“ Вїн пїшóў до тамтїх; дурний вїконаў йáму глубóку й шерóку, в вѣрха наклáў щїтинї, накрїў вїшлѣйу, і но тїлько такў зробїў дэзурў, жи капильўх вльáе. Зьаў нóжїка, вїрїзаў капельусьї дэзурў на дьнѣ і постáвїў на тї йáмї. Так злий-дүхї нóсять грóшї, сїплять і не мóжут капильўхá насїпати. Де йакї мáли грóшї, то повносїли, і ни мóжут насїтїти капельўхá дурнóо! Дївїт сьа дурний, жи ўжé йїст грóшї дóсить ў йáмї, — заткáў капельўхóвї дэзурў, і насїпали пóвен капельўх ўжѣ. І кáже дурний: „Вже дóсить в мѣни тїх грóшї, йа ўже маўу пóвен капельўх.“ — „Ну, так типѣр пїтпїшї сьа нам, жи ни бóдиш нас вїшáти.“ — А

дурний каже: „Йа пітпишу сьа тибі, жи ни б́уду вішати, а́ли ти пітпиши сьа, жи ни б́удиш ні́кому зле робі́ти.“ Дурний пітписа́ў, жи ў́же ни б́уди йі́х вішати, а вони́ дурно́му, і забра́йуть сьа і й́дуть від не́о. Дурний кі́даѝи могу́за на пиньку́, скида́ѝи с се́бе штани́, завя́зауѝи моту́зочка́ми і сипле по́ўно грóші. Затягну́ў з ве́рха гучкурóм, поста́виў на пиньку́, берé на карк і несé до до́му, так йак ко́здец (жи звива́ють ў мі́тки бабі́, або те́рлицьа йак йи́ на двох нога́х, жи тьупа́ють коно́плі). Прино́си до до́му — браті́ мисли́ли, жи він нисé чоло́віка без голо́ви, — от дурний, ни ма́ў ро́зуму! Кажут браті́: „Напха́ў штани́ мо́ху та й нисé, мисли, жи нас зду́ри, ска́жи, жи то грóші.“ Він штани́ с карку́: тара́х! на зе́мљу, штани́ трі́сли, грóші росі́пали сьа! А 'ті браті́ ка́жут: „То пе́ўні дурний де-сь ко́ўо-сь заби́ў, грóші забра́ў та й ў́тык — шче за ті грóші то б́уди бідá“... А дурний ка́же: „Ми́ны ни б́уди жа́дної́ біді́, али тибі́ а-ж на карк сьа́ди! Бері́ть но ви мі́шки а й́ды́ть за мно́у, то йа шче й і вам дам.“ — „О, дурний би-м бу́ў ти й йшо́ў за то́бойу!“ — „Ни хоч і́ти, йа найму́ сусьі́ду. Йа дам йі́му штани́ грóші, та й він помо́жи ми́ні поно́сити.“ — „Хтó-сь би то хты́ў на се́би біду́ бра́ти!“ — Забра́ў сьа дурний та й пішо́ў Прихо́ди до сусьі́ди: „Дьа́тьку! іды́ть во мно́у до лы́са, а помо́жити ми́ні шишо́к носі́ти!“ — „Шчо-ж йа б́уду робі́ти ш ши́шка́ми?“ — „Б́удеш ма́ти хлы́б за них, б́удку б́удеш йі́сти, мнья́со, ко́баси, підеш до коршні́, горі́лки напйі́сь сьа“... „Дурна́ жиді́ўка да́ти горі́лки за ши́шки!“ — „Б́удиш віды́ти, жи дасе́ть!“ — „Ту лы́пши бу́ло взя́ти свої́х браті́ў.“ — „Е, де та́кий льада́шчий пі́де! Він волі́т спáти, йак йі́сти!“ — Сусьі́д помі́ркова́ў і пішо́ў з дурним до лы́са. Прихо́ди до лы́са, скида́ѝи с се́би штани́, лы́зе дурний до йа́ми і сипле йі́му ў штани́ ши́шки. „Казáў-ісь: ши́шки — а то грóші!“ — „Йа тибі́ каза́ў, жи б́уиш пйі́ти горі́лку.“ — Насі́паў йі́му по́ўні штани́ і сибі́, заўда́ў та й й́дуть до до́му. Сусьі́д пішо́ў до се́би до до́му з грі́шми, а дурний до се́би. Прихо́ди сусьі́д до sweйй хáти і кри́чїт до жінки: „Ві́чинья́й двéрі!“ — А ўо́на ка́же: „На шчо ми́ны до хáти нисéш ті ши́шки? Кинь у сы́нях там у кутóк!“ — „Йа тибі́ кажú: ві́чинї двéрі!“ — Ві́чинїла жінка двéрі, то́й йі́де до хáти, а-ш сто́гне. — „Ві́чинья́й скрй́ню!“ ка́же до жінки. — „Чи ти ска́зйіў сьа, чоло́віче, чи тибі́ шчо приплі́до до голо́ви! Б́уди сьмі́тьа́ сйі́пати ў скрй́ню! Йак зля́паѝу за ті штани́, то ві́кину а-ж за воро́та!“ — „О, йакá ми́ны мо́цна! Жи ві́кине а-ж за ворота! Ти но ві́чинї скрй́ню — йак йа ві́сипльу ши́шки, йак за́чиниш скрй́ню, йак сьа́деш на ньу, то не схóчеш ў́ступі́ти сьа!“ — І ві́чинїла жінка скрй́ню, розрва́ў гучкúр, ві́сипаў грóші ў скрй́ню — жінка а-ж у до́лоны́ сплэ́снула. — „Де-ж ти ўза́ў?!“ — „Шчо ти пита́ѝиш? Де ўза́ў, то ўза́ў, а-бї́ булі́!“ — Берé штани́ на плéчі і зво́ў йі́де до лы́са. Прихо́ди до лы́са — дурний

Їже берé грóші. От помага́йи сусы́д йи́му носити. Заны́с йи́му два ра́зи, а шче там ў йа́мі дста́ло сьа трóхи по кутка́х. Ка́же дурни́й до не́о: „Іди́ сибі́ там забері́ рéшти ті грóші, бо йа ўже... мины́ сьа ни хóчи ўже йт́и по них.“ — Сусы́д приб́іг до до́му: „Іди́, жінко, во мнóйу, шчо йа ма́йу так т́ашко не́сти, помóжеш трóхи.“ — Прийшо́ў ин до йа́ми, насипа́ў грóші штани́ і ви́браў рéшти ба́бі ў за́паску і йду́т до до́му. От, в вéчир берé сусы́д жиньчу́ грóші ў кишэ́нчу, наві́ть ни раху́йи, шчо там йи, і йде́ сибі́ до коршми́. Прихо́ди до коршми́ і ка́же: „Ха́йко, дай горі́лки квáрту!“ — Жиді́ўка ка́жи: „Іди́, йди́ до до́му, ти ни ма́йиш грóші!“ — Сади́ў ру́ку ў кишэ́нчу, вьза́ў грóші без раху́би: тара́х на сто́лик. Жиді́ўка берé, дай́и горі́лки. Завлика́йи він до се́бе своїх сусы́дїў па́ру і пйут ту горі́лку. Али йі́ден до дру́гоо ка́же: „За шчо-сь то він пйи́ так горі́лку!“ Ка́же: „Пе́ўны кавáлок пóльа прода́ў!“ — Віпнў́ ту горі́лку, підно́си він лы́тру. — тара́х у сті́л! — „Ну, чо хóч?“ — „Дава́й горі́лки!“ — Жиді́ўка дай́и, ни пита́йи за грóші... От віпнў́ він три, пита́йи сьа: „А ўже́ пла́тно?“ — А жиді́ўка ка́же: „Вже, шче трóха дста́лось сьа; али йди́ до до́му, то ўже заўтра́ віпнйш.“ — Прихо́ди він до до́му, дала́ жінка вечéрати, він сибі́ фа́йно попо́йў і ды́х спáти. На дру́гий де́нь ра́но ка́же жінци́: „Ві́жи — ка́же — до горенда́ра, там від учéра дста́ло сьа па́ру грéйцарі́ў, во́зьмеш горі́лки, посьны́дайи́м, пойдéм на йáрмарок.“ — Пішла́ жінка до коршми́, прино́си квáрту горі́лки, два ф́унти мн́ьаса, ста́вила мн́ьасо до вогню́, жи-б зготова́то сьа, а горі́лку беру́т і пйут. Віпнйи кі́лька кйльшкй́ў горі́лки, пообі́дали і йду́т на йáрмарок. Так він берé торбйну́ грóші і йду́т. Прийі́дїт на йáрмарок і йде́ ме́же това́р. Купй́ў дві́ корóві тильба́чих, купй́ў два во́лі до робо́ти, поста́виў жінку́ з бо́ку коло йáрмарку, сам пішо́ў ме́жи свй́ньи, купй́ў вéприка гудо́ваного, клу́стого, приві́ў до жінки, поста́виў, а сам пішо́ў до скле́пу, вьза́ў кйло му́ки, кйло пшо́на, найма́йи ф́іру, кладе́ вéприка на ф́іру і ту му́ку, те пшо́но, даў дві́ корóві жа́нци ў ру́ки, сам вьза́ў два во́лі, і йі́де до до́му. Прийі́здїт до до́му, берé грóші ў кишэ́нчу, іде́ до кува́ля, купу́йи віз. плуг, тельшкй́ і бо́рони, ўсьо ремесло́, шчо тре́ до господа́рства. І зачина́йи новé господа́рство. Рóби ў пóльи, до коршми́ ни йде́ пй́ти, статку́йи і зроби́ў сьа вели́ким богачéм.

Но тепéр вирни́м сьа до дурно́о на-зад. Йак дурни́й поно́сиў ті грóші, попра́таў йі́х і зачина́йи сибі́ ти-ж господа́рство. А тих два бра́тй мо́цно роспй́ли сьа, сво́йу часть про́дали, пумарнй́ли і беру́ть сьа до кра́дыжи. Але найста́ршій з них пішо́ў до йі́дної́ ўдовйци́ у садо́к і хты́ў убрва́ти зьі шче́пи йа́нка. Али вильзé він на ту шче́лу, натра́с йа́блок, зльыва́ти, а йа́блйнка ни пуска́йи. Така́ йи́му бідá на ті йа́блйн-цы, жи ни мо́жи зльы́сти з не́й. Так вихóди с те́й ха́ти та ўдовйца́,

загляда́йи на щéпу, а він сиді́т. А ўо́на ка́же до не́о: „А ві́дши, йа тибé зла́пала!“ — Так він йі́ про́си, жи-б она́ йго́ ссади́ла. Так вона́ йго́ попусти́ла трóха, жи-би він зльы́з нисче, жи́-б она́ могла́ йго́ злапáти. Та він спусти́ў сьа нисько, ўна́ ўхопи́ла йго́ за но́ги і ка́же: „Типéр йа тибé злови́ла!“ Так він про́сить сьа, жи-б йго́ пусти́ти, али вона́ ны́ц ни пита́йи на то́йи, прувáди йі́о до хáти. Привелá до хáти і привйáзала́ йго́ до постéлы. А сама́ сьла пít пий́цом. Він лы́г на змилы́ і бұ́цым спит. (А то Бидá булá). А вона́ спéрла сьа лы́ктем на прýпчок і задримну́ла сибі́. Він виньаў́ ніж с кишéны, видри́заў по-тихо́ могузо́к [дай́и сибі́ рату́нок, зам. старá Гананы́ниха], стаў по-тихэ́нько і йде́ до дверй́й. І мисли́ сибі́: „Ко-б но мины́ двэ́ри вичини́ти а вийти на двір — то йа ўты́чу!“ — Али він вичиньáйи двэ́ри, кльáмцнула́ кльáмка вона́ прибуды́ла сьа та й за ним. А він в но́ги. Она́ дáлы за ним. Він ўты́кайи до лы́са, — вона́ за ним до лы́са. Али він бй́жит лы́сом і ўгляда́йи сьа, чи вона́ далéко. Али вона́ — туй туй йго́ злапáти. Він дивит́ь сьа на со́сну, а ў со́сьны́ стремі́т соки́рка золотім топоры́ском. Він мисли́ сибі́: „Йак йа зла́пайу́ за ту соки́ру, то йа йі́ не дам сьа ўже́ зла́пати; хоць-би она́ мене́ зла́пала, то йа рúки повіт-тина́йу ййі́ і ўты́чу.“ Али він ўхопи́ў за ту соки́ру, та й рука́ прики́піла йму́! Берé він, сы́найи, гризé зубáми, і не мо́же видрвáти сьа, а ўо́на з далéка йде́ та й сьмй́йить сьа. Та й ка́же: „Види́ши, ти казаў́, жи ўты́чэш, а йа тибé зла́пайу́!“ — Прихо́ди до не́го, зла́пала йго́ і провáди до до́му. Ка́же: „Типéр йа тибé зым!“ — Привелá йго́ до до́му, привйáзала́ йго́ ланцухом́, заби́ла скóбиль (такий́ знак) ў порі́г, принóси до хáти два ўберéмки дроў́, ки́дайи ў пй́иц і палі́т. Але нагорі́ло ўже́ дóбре ў пй́ицу — вно́си вона́ лопáту, видвйáзуйи́ йго́ від ланцухá, сáдові́т на лопáту і бúде сáджáти ў пй́иц. Али він пидньáў́ вóчи до горі́, дивит́ь сьа, жи ў кóмини́ дзьу́ра велі́ка, слóпнить сьа в лопáти, йак шурне́ ў кóжин, скóчиў на сьни́ і ўты́кайи. Так бáба вй́рвала́ сьа за ним і женé [Бáба мýдра! дод. старá Гананы́ниха; То Бидá! дод. госп. Соколóвськнй́]. Так вона́ жинé за ним та й жинé, ўганьáйи йго́ до лы́са. Ты́кайи він лы́сом і дивит́ь сьа: стремі́т соки́рка зноў́! Скóчиў він до тей́й соки́рки, хты́ў ййі́ ўхопити́ і му рука́ прики́піла! Рве́ він ту рúку — ни мо́жи видрвáти! [ўже́ сýдить сьа смéрть такй́, дод. старá Ганан.] кусáйи зубáми — ни мо́жи видгрі́сти! Бáба йде́ з вáду та й сьмй́йить сьа. Та й ка́же: „Типéр йа тибé ўже́ зла́пала, типéр ўже́ ни ўты́чэш!“ — Дивит́ь сьа він, жи бúди бидá, жи він ни ўты́чé з ййі́й рук, виньаў́ ніж с кишéны, видри́заў рúку і ўты́кайи. А вона́ за ним. Так він ўты́каў та й ўты́каў, заплúтаў сьа ў терни́нья, змй́х сьа та й упáў. Бидá прыско́кла до не́го, сьла на карк те́ й визé. Ну, так уже́ йму́ бидá цáлком. Так він прихо́ди на-зáд до свой́х братй́ў с тей́у бидóйу. При-

ходи до дому биз руки, голій, босій, подрпаній, і росказуїи, йакá йїму бідá. Середушчїй кáже: „Ет, бідá — шо то бідá! Ти дурнїй, жи даў сьа-сь Біды! Ти потиснї Бїдú, жиби сьа а-ж ўсьцьáла!“ — А вїн кáже: „Йá не так тиснуў, те й йї ныц ни стáло сьа, ни то ти зробиш!“ — А той середушчїй кáже: „А ну но йá пїдú до лыса шукáти Бїдї.“ [Ни йдї за Бїдоу — Бїдá самá йде за тобóу! такї то прáуда дыйснайá, дод. старá Ганан]. — А той кáи до нéо: „Дурнїй, Бїдá ни ходї по лысы, но по льудьáх.“ I кáже йїму: „Ти, бїжї минї — кáе — там ў лысы йї садóк — кáже — там йї фáйны йáблока, а принесеш минї во штїри.“ Приходї вїн до лыса, лызе ў садóк, вильзайї на шчéпу [то бóде йїму такá чóрна бїдá, дод. старá Ганан.] i трасé йáблока. Натрас уже дóсить, зльїзáти з йáблїнки — йáблїнка ни пускайї! Так вїн рветь сьа — на жáднїй спóсїб ни мóжи зльїсти! Виходї та бáба с хáти, заглядáйї на йáблынку — „А, ўжé ти там сидїш!“ — А вїн йїї прóси: „Бабуньу, здїймть минé з йáблїнки!“ — „Ну, ну, зльїзайї!“ — Вїн зльїзайї на долину, ўнá злáпала йїгó за рúку i провáди до хáти. Привелá до хáти, привязáла йїгó ланцухóм до порóга, пїтпáлуйї ў пїйцу i кáже до нéо: „Йá тебé спечú, булú мáти на сьнїдáньá.“ — Нападїла дóбре ў пїйцу, вїгорнула жар на прїпїчок, вїчїпльуйї йїгó з ланцухá i садовїт йїгó на лопáту, бóде саджáти ў пїйц... Вонá посадїла йїгó на лопáтї, вїн ўбернуў сьа, ўонá кáже: „Так сьадь!“ — А вїн кáе: „Йáг-же сьїсти?“ — „Так сьадь, йак йá тїбї показуйю.“ — „Йá ни знáйю, йак сьїсти. Йдїть показїть минї, то йá бóду знáти.“ — Зльїзайї вїн з лопáти, бáба сїдáйї на лопáту i показуйї, йак то сїлїти. А вїн: шур! бáбу ў пїйц, крушкóм затулїў, кáжнїм пїтнер, наклаў дроў на прїпїчку, а сам ўтыкáйї. Бїдá вїрвала сьа с пїйца, на здогїн за ним та й женé за ним. Так вїн ўтыкáйї. Уже мóцно змїх сьа — дивить сьа, жи ни ўтычé вїд Бїдї, вїтьáгнуў гучкúр зї штáнїў, чїпїў до бзїнї i повїсїў сьа, а-бї йїгó ни пеклá!

I йá там буў i вїдбыв-им ту Бїдú i тих вїддїў, жи ўтыкáли, — али минé страх вилїкїй злїнчáў i йá бойáў сьа, жи-б минé Бїдá ни ўчїпїла сьа, i йá ўтыкáў та й ўтыкáў i ни мїг потрафїти до сéби до дому, прїбїг-им сьудї до хáти i тут сьїў, за ту Бїдú ўповїў...

Записано вїд Андруха Кравїцкóго в сент. 1894.

Казка зложена з двох мотївїв: 1) дурень обдурює чорта при насыпуваню грошей у капелюх, паралелї гл. Grimm, Kinder- und Hausmárgen II, 371—372; Wolf, Zeitschrift für deutsche Mythologie, Bd. II, 147—148; И. Боричевскїй, Повѣсти и преданїя народовъ славянскаго племени, стор. 66—72; Аеанасьевь, Нар. русскїя сказки I, 410—417; IV, 147—156; 2) другий мотїв, як чоловїк тїкає вїд Бїдї i завсїгдї попадаєсь йї в руки, схожий з численнїми оповїданнїми про Бабу-Ягу, гл. Аеанасьевь, Нар. р. сказки, Рудченко, Южно-русскїя сказки Чубля-

скій, Труды II, 85—86. Ся казка лежить також в основі великоруської нар. піснї про „Горе-Злочастіє“ гл. Рыбниковъ, Русскія нар. пѣсни I, 484—485; Н. Костомаровъ, Памятники древней русской литературы, изд. кн. Кушелевымъ-Безбородко СПб. 1862, т. I, 1—4, і его статья про сю пісню „О мифическомъ значеніи Горя-Злочастія“, Современникъ 1856, т. LIX, 113—124. I. Ф.

19. Як брат брату за дві чвертки жита, очи вибрав.

Буў собі такій бідний чоловік і маў брата богáтого. І він ни маў за чим жити і прийшоў: „Брате, дай минї чвѣртку насѣнї йакôйї, бо йа ни маю за чим.“ — Али брат кажи: „Зна́йиш, йа ти дам, али йа тибї добу́ду ўоко йїдно.“ — Йї даў йїму і добуў ўоко за чвѣртку жїта. Прийшоў він до до́му, принїс ту чвѣртку жїта, дыти зыли ж жїнкойу, — ўока ни ма і ни ма ўже вїйниці шо йїсти! Али прийшоў він на-ва́д до тоўо своўо брата. „Брате, дай мї чвѣртку жїта!“ А він кажи: „Йа ти дам чвѣртку жїта, али ше й дру́ги ўоко добу́ду.“ — „Ну, і дасьтѣ ми?“ — „Дам, али добу́ду дру́ге.“ — Він йїму ўзаў і дру́ге добуў і даў. Йї так він ту чвѣртку жїта йїму даў дру́гу й він зноў добуў йїму. Но, та й він допіру до дытїй кажи: „Ну, йа ўже ўочнїи ни маю ўобôх, жїто-сьти зыли, гнїньшого то вам ни дам, — типѣр минѣ бирїть і вивезыть минѣ де під фі́гуру, і йа б́уду Бо́гу молїў сьа, мо́же де-хто б́уде йїхати і йтї і минї хлы́ба кавáльчик дасьтѣ або грѣйцар.“ — Али йїгô жїнка взьалá, вївила йїгô пїт фі́гуру, і він сибї там ўже стаў, йїгô покїнула й самá пїшла до до́му. Али він сидїт до двана́йцятьоїї годїни, ни ма ны́кого. Прилїтаїи три пта́хи на ту фі́гуру і радьать сьа сибї ўсї три. Кажи: „Хто йи сьлыпїй, він ни знаїи, шо робїти. Али типѣр по пїўночі росá на травї йи, рївньнї зыльа, росá, — він шо-бї руко́йу потьагнуў по ті росьї, так він би за́ра сьвїт вїдыў.“ Али тої зра́дуваў сьа, та й руко́йу потьагнуў і замїтаїи тѣньоў долонейу по ўсї росьї, шо мо́же дїстáти, і по твару́, по ўочáх то ма́цькаїи. Али він трôшка, кáнку ўже вїдит. Али а-но́ він потьагнуў дру́гїй раз, ўже лы́пше вїдит. Али потьагнуў трѣтїй раз, і ўже ўочнї маїи цылі. Али ти пта́хи на горї зноў такѣ ўогóратѣ. Кажи: „У такім у такім мїсьты йи пáны д́ужи слабá, тї пáны ны́хто ни знаїи, шо йї за брак йи. Али шо-бї буў такїй а най-шоў сьа, то ни вилїка рїч то зробїти, но тїлько ўзъáти, пїдло́гу зирвáти пїд йїїї лїшком, там йи така́ шкарáба (ны́-би так така́, шо ў нас називáїиць сьа жа́ба, така́ вилїка, шкóдит: йак ўона́ надїхáїи, то ўже буваї зрорóў); ўона́ там сидїт і дїхáїи, і йїїї то шкóдит.“ — Кажи дру́гїй: „Там а там йи мїсто, а ў тьїм мїсьты нимá водї і ны́хто ни знаїе, де йї ўзъáти. Вилїкї грошї даїут і ны́хто ни знаїе дати рáди. А то ни вилїка рїч. Треба но серед рїнку вїкопати йа́му і вїважити плиту шо там

йи, то вода буде. Той чоловік, що він уже зувидиў на ўочи, нех він іде до тоўо міста, і він уже буди за дохтора.“ — Али приишоў він до йидної коршми і — „Дай-но минї пїўкватїрок горїлки і бўлку!“ — Али той жид даў йїму пїўкватїрок горїлки і бўлку, і він сибї йїсть то, випїў, йїсть і закусиў і сидїт. Али питаїть сьа йїго жид: „А вітки ви?“ — „Йа йїстем вандроўний.“ — „А шо-ж, ви шо мѳжи знаїйти, йак ви вандроўний?“ — „Йа знаїу, йак хто слабїй мѳжно, і йа йїго знаїу відратувати.“ — „А добри! альї ту ў нас йи така паны, альї богата, — йак-би йї хто відратуваў, половина майѳнтку ўона-б свѳго дала.“ — „Альбо-ж у вас ни ма дохторїў?“ — „Алї булї дохторї павїть в Відня, с Кракоўа, — і йї ни помоглї!“ — „Но, жїде, дай же ми пїўкватїрок ше горїлки і дай бўлку! Типер жи дай знаїти, -- пїшки ни пїду, но маїи заїїхати пѳязд по мени; то йа сьаду і поїїду.“ — Йаг-жи той жид на дух патїнки на нѳги і сўрдут на сѳби і пїшоў. Йак жи він пїшоў і акурат приїжджайи. Приїжджайи, — він сидїт. — „Ну, йа вам ўже привїў пѳязд.“ — „Ну, та йа, жїде, так ни поїїду на-тшчи!“ (Він най прѳсит Бѳга, жи сьвіт повїдлїў! замїтив госпѳдар Микѳла Кравїцкїй). Даў жид йїму пїўкватїрок горїлки зноўу і даў бўлку, і він сибї ўже-то зьїў, — а той льѳкаї чикаїи нал ним: „Но, їдлїть жи сьадаїти, поїїднї!“ — От-жи той ўже сьадаїи на той пѳязд і йїди. Приїхаў, йїго привїз а ж до тѳїї паны. Но, вїйшоў пан і — „Шо ви йи, лѳхтор, чи шо?“ — „Прѳши пана, дохтор.“ — „Мѳжи ви минї так порадїти, йак тї дохторї ўсьї, — йа йїх маў ўже мѳжи сѳрок — пїатдесьат (а кажїдї дїсьатку ўьзаў, додав Микѳла Кравїцкїй), грѳшї забїали, і паны рїмно слаба лїжїт!“... „Прѳши пана, йак йа пораджу, минї пан заплачьать, а йак ни пораджу, то минї пан ни заплачьать.“ — „Ну, та ходїм до тѳїї паны.“ — Пан йїде на-перѳд, а дохтор за ним. „Ну, маїити звїтсї ўступїти сьа! но йа дїстаїу сьа сам с панѳїу.“ — Али пан на-зад до покоїу вїйшоў сибї і двѳри зачинїў і кльучѳм каваў замкнїти, той кльуч дати покоїѳвї, і йак буди кїнец, то допїру йа скажу вітчїнїти. От-жи-ж він зара ту паны зрўхаў, лїшко віднїс на бїк с тоўо мїсьцьа і зїрваў двї пїдлѳги, і жаба силїт там пїт тѳїу пїдлѳгоїу. Йак він йїїї ўьзаў і зара запўкаў у двѳрї: „Вїтчїнї!“ — Али покоїѳва почўла, вїтчїнїла. „На-ш тїбї те ўо і занїсї далѳко гет від мїсьцьа!“ — Вона занѳсла і кїнула, — зара паны ўже ўстала; така була слаба, шо ни могла лїжати навїть, а йак він ўже йїїї вїкїнуў, так паны ўже здорѳва стала! І хѳдит, спацѳрїїи сибї по тїм покоїу і кажи: „Пан-бїў вас наднїс! Шо булѳ тїлько дохторїў і шо сўми ўьзали, нїхтѳ не потрїпнїў, йак ви!“ — „Али йа від Бѳга прїсланїй! ви дўмаїти, шо дохторї... али ўонї так не ўо шо.. ўонї ни від Бѳга“... „Йак ви від Бѳга прїсланїй, ходїм-но до вилїкоо покоїу.“ — Уже паны хѳдит, ўже ўогѳрит, пан кутѳнтїн, шо йїго жїнка

Їже ўста́та. „Но, дава́й йако́ўо тру́нку. будим ше сибі забаўля́ти!“ — Арба́ти, йі́сти, пьта́. — йи на столы́ ўсе́. Той до́ктор забаўля́йить сьа, пий й йі́сьть, і ўо́ні ўсы́, пан і па́ні і ўсы́. Йак ўо́ні сибі ўже ўо понапыва́ли сьі, понайдáли сьі, зачали́ сибі у ка́рти гра́ти; гра́ют ті ка́рти і зноў пйут. От йі́х ўже заха́плуйи́ день. „Но, прóше посьны́-дати!“ Уно́шуйи́ (там кúхарка, покойóўа) сьны́дати, посьны́дали. „Но, і шо вам будить сьа... шо ви будити жада́ти за то ўсьо?“ — „Ну, а-бó-ж пан ви зна́йут, шо миньі́ нале́жить сьа? Йак ви ма́ли тілько дох-торі́ў, а нхтó ни порáдиў, — а йа порáдиў!“ — „Ну, а́ли прóшу ска-за́ти, шо нале́жить сьа.“ — „Шо па́ньска ла́ска шо мнє́ даду́т, то йа те прійму́.“ — „Шту́ка, шо ти прійми́ш шо-ви-бу́дь, — йа вам дам шо-нибу́дь, а ви по-тїм мо́жи шо зрóбити, ше будé гїрши. Йак ви дале́ко сидитé?“ — „Ой — ка́н — бу́ди с пйатдеся́т миль до до́му до мо́ўо.“ — „Шо йа вам дам, то ви то ни заниситé; йа вам скажу́ запрахчї́ трóйи ко́ний і тілько грóші вам дам, шо трóйи ко́ний завизé. Но, за-прага́й ко́ны, фúрман, і зайі́дь до мага́зину, йа там за́ра йду́ с кльу-ча́ми.“ Прійшо́ў пан, вітчині́ў мага́зин: „Вийнци́ фурма́ни сьуда́, биріть тми́ бочка́ми... тих три дьі́шки (бóчки) грóші і клады́ть на віз [три бóчки! ни спасува́ў з ним!] Но, ко́ньам обрї́к на пйадеся́т миль да́ти, фúтраш, грóші фúрманови, шо-б ма́ў за чим йїхати́! Льóкай, ко́ны чéтверо запрага́ти, йїго відвэ́сти (па́ра ко́ний то мýсит вэ́сти грóші, а льóкай мýсит йїго само́го вэ́сти). „Ну, йа вам ўже да́ў грóші три бóчки!“ — „Дóбри, жи ви далі́ три бóчки грóші, — а йа зна́йу, йакі́ то йи? мо́жи мідьаки́?“ — [Най бу́дут і мідьаки́, то ўже йи; йак би бу́ў сьлы́пий, то би бу́ў ни віды́ў ны́ц! дод. Мико́ла Крав.]. — „Прóши па́на, чи ви зна́йтии́ письмо́?“ — „Ны́, ни зна́йу.“ — „То ма́йтии: йїна́ бóчка срї́бло, дру́га злóто, прійа́ли, там на тих бочка́х йи пї́тис.“ — „Ну, дóбри, нех бу́ди так, дзьявкúйи́ па́нові! То-ўж йа на-сéред дорóги бóчки ни бу́ду розбива́ў! Нех миньі́ пан даду́т на ўопхї́д, у кишэ́ні!“ — Насї́паў йїх по́ўну кишэ́ньу. „Ше бу́ди ма́ло тих, ше хúстку трéба.“ Ше насї́паў йїмú по́ўну хúстку. „Но, фурмане, ті гроши́ забира́й на по́азад!“ — Прійшо́ў, забра́ў, так він йїха́ў а-ж до сво́ўо до́му. Грóши приві́з, жінка а-ш шчудова́ла сьі, де то він сьлы́пий і ўзьа́ў і відит зно́ў! — Али там він ўже́ приві́з ті грóші, скї́нули йїмú, і льóкай ўже на-за́д йїди до до́му. Уже льóкай по́йха́ў до до́му, йїго́ жінка пита́йи: „Де ти, чоловї́чи, бу́ў?“ — „Шо ти зна́йиш, де йа бу́ў, а-бї́ булó! Па́н-бїг миньі́ да́ў і йа ма́йу. Ше ў йї́днó мї́сце ма́йу йїхати, до йї́днóго мї́ста.“ — Йї́де він, йї́де, ўже наньа́ў сибі́ фі́ру, ўже фі́роўу йї́ди, ўже ма́йи за шчо. Силó від силá, коршма́ віт коршма́, — так він йї́ди, кажи да́ти сибі́ і фúрманови. Прійї́жджа́йи до йї́цнóйи́ коршма́: „Да́й-но горї́лки, пї́ўкватї́рок миньі́ і фúрманові́, по бу́льцы!“ — „Альї́, ві́тки ви?“ —

„А, йа в далéка.“ — „За чим ви йївдяти?“ — „Йа дóктор.“ — „Али тут у йїднім мїсцьтї, тут недалéко, альи вун так у тїм мїсцьтї дўжи вода дорогá, ни ма ле водї дїстáти... Можи б ви пойїхали, йак ви знáйти, — ай, сўму-би-сти дїстáли!“ „Знáйу від уўсьогó.“ „А йак-би так тã дáти знáти“... „Ну, абб-ш ти ни знáйиш, йак? йак так дўжи минé потрїбно, дай знáти, мáйи по мéни тут прийїхати.“ — „Та-ж ви мáйити свойў фїру, мóжити йїхати.“ — „На шо минї! Мойї кóнї нixáй ту стоїáть, спочивáють і йїдбáть!“ „От-жи ви ту зачкáйити, а йа пїдў, дам знáти.“ — Ни ма жїда, ни ма жїда, — йїде пóйаад зноў, зайїжджáйи пéред кóршму: „Но, бўдим йїхати.“ — „Ну, та шо будим йїхати так! Та трéба шо-сь вїпити, звїсти, — хто знáйи, йак далéко тã.“ — „Ну, ну, шо хóчати, ў мéни йи ўсé: мед, винó, тéйи.“ „Ет, то ни хóчу, винá; мед-винó пїют вилїкї панї, а йа мужик, дóктор звичáйний, ўжé йа собї горїлку пїу.“ — Даў жид пїўкватїрок горїлки йїмў. — „Дай фўрмановї мóму! по бўльцї! Но, йа ўжé йїду, орендáру, звїсти, áли кóнї шо-б мойї стоїáли тут, шо-б... йи тут трéба дáти, фўрмановї шо-би-сь даў, кїлько він схóчи, шо йїсти, пїти, шо-би-сь йїмў даў; а на-зáд йак бўду повертáти, то тибї бўди плáтно ўсé“... Сьадáйи на пóйаад, йїде. Прийїжджáйи до тóго мїста, де вода дорогá. Привїз йїгó тã до тóго старшóго тã, шо нат цїле мїсто, запровáдиў йїгó до покóйу. Али пéрши йїгó питáйи: „Чи ви знáйити, шо-би-сьти нам зробїли, шо-би булá вода ў мїсцьтї? На цїле мїсто, такé мїсто велїки, водї ни ма на лыкáрство“... — „Знáйу вид ўусьогó.“ — „Мóжи пан голóдин? шо-сь трéба перекусїти“... (Хлоп-мужик, — а ўже на нéго ўже кáжи „пан“). „Та, прóши пáна, та пан знáйут, шо йа вандрóуний. Та за мнóйу кўхня ни йдé, но йїсти йа хóчу!“ — „А дáйти но шо перекусїти, дáйти-но сьудї!... А шо ви, йакїй трўнок пїйтé?“ — „Горїлку прóсту.“ — „Та йа мáйу лыпше від горїлки.“ — „Йа смакў не звáйу ўу тїм!“ — Унїс йїмў фльáшку горїлки, хлїб, вїпивў сибї пáру кїльшкїў і — „Дáйти шо звїсти!“ — Нисé покóйóу ўо мнвáсо, капўста смáжена [сьмїх; на те оповїдач: „Но, но, йак панї йїдбáть, ну шо-ж, ну!“], — óтжи він сибї попойїў фáйно і си по-тїм по обїдї — „Ше мóжи-би пан вїпили скльáнку пїва?“ — „А, та дóбри, пїво по обїдї. Ну, тим чáсом, шо-м звїў, вїпивў, — али Пáн-бїг знáйи, чи бўди за шчо... Йак йа те спóуньу, то годї бўдемо лыпше пїти. Ну, ходьїм на те мїсто!“ — Мїсто велїки, — ведé йїгó пан (мáйстрáт, так йак ўу нас у мїсцьтї, завїдуий мїстом). Перейшоў пїс те мїсто здоўж, по-перék, розгльáнуў на ўсї бóки. — „Но, телér минї дáйти тут пáру хлопцїў!“ — „Кїлько хлопцїў?“ — „Дванáйцять... Тут минї давáти шаканї!“ [Дзїганї, тї, шо камїньа бїют, дручкї залїзнї, — пояснив Микóла Крав.]. А, зачалї тї хлопцї... „Тут минї кльўй на-сéред мїста!“ — Бїут, бїут...: „Бий!“ — Бїут... „Дру-

ка́ми зава́жуй! зава́жуй!“ Зача́ли друка́ми зава́жувати. Йак ту плі́тоґу відва́льа́ли, так вода́ на цы́ли мі́сто за́топи́ла! Так — рату́нку ни мо́на да́ти, так бухти́т до го́ри! — „Ну, типе́р йі́шти і пйі́ти! Али ма́йти, пра́ўда? Пе́рши-сьти бу́ли жа́дні во́ди, типе́р мо́жити купа́ти сьа, ше й плі́вати по во́ди!“ — Так той пан берé йго́ до до́му зно́ў. Пішли до до́му, па́ны пита́йи: „А цо там?“ — „Ай до́бри, до́бри! сам Па́н-біг... кі́лько бу́ло... во́ди ни бу́ло... ны́хто́ ни зна́ў, йак діста́ти, куди́ путя́, — типе́р на ті́лько йи во́ди, шо мо́жут купа́ти сьа по місьты́ ўсьу́да. Ну, типе́р тре́ба за ту шту́ку... ўже хо́чемо йі́сти. Ну, дава́й-но нам шо тут йі́сти!“ — „Ну, йак йі́сти! йа йі́сти... а́ли пе́рши тре́ба пі́ти, йак йі́сти.“ — Поста́виў пан фля́шку го́рилки зно́ў. Ві́пну́ па́ру кы́льшкы́: „Ну, про́ши па́ны шо да́ти перекусі́ти.“ Принéсла па́ны йі́сти на сті́л: пйі́т, йі́дба́ть. „То вас Па́н-біг спрова́диў сьуди́! Чи ви йі́хали мй́сни, чи то...?“ — „Йа — ка́и — так йі́ду собі́ по сьві́ты, а́ли ми той жи́д... ми́не тут зра́йіў; ну, йа шо мй́у, те зро́бльу́.“ — „Ми ту во́ду то ми возы́ли сьы́сьть миль до то́ўо мі́ста; котры́й бі́дний, то пі́з во́ди гй́нуў“... — „Но, тепе́р ві́тпроважайте ми́не йак!“ — „Шту́ка ві́тпрова́дити, ну, а́ли скажи́ть-но, шо тре́ба вам за ту шту́ку да́ти?“ — „Но, та ўже пан зва́йнут, шо за таку́ шту́ку тре́ба шо-сь да́ти“... — „Но, а́ли тре́ба... сво́йі гро́ші йа так ни мо́жу да́ти; йа-би-м мй́г да́ти сам, а́ли ўсьы ма́йнут ужи́ток. То́піру ми́ны тре́ба пі́сла́ти палы́цайі́ў, ві́т кужно́го до́му, від ну́мера, ви́бира́ти... Но, а заклі́ч-но ми́ны тих палы́цайі́ў сьуди́!“ — Пішо́ў, — йі́ду́т. — „Шо́-би-сь ми́ны пішо́ў ну́мер від ну́мера, тре ви́брати́ дльа то́ўо чо́лові́ка гро́ші!“ — „А кі́лько-ж йа мо́жу від ну́мера сказа́ти?“ — „Так по сто рй́ньских.“ (У місьты́, йак йи му́ри та́кі, жи́ди, па́ни, то то му́си да́ти...) — „А йак-жи котры́й бі́дний, а він ті́лько ни мо́жи стьа́гну́ти сьа?“ — „Кутры́й найпы́льня́йшы́й, пйа́десьа́т, а котры́й бога́тий, по сто.“ — Так жи пішо́ў палы́цай на мі́сто, шо йі́х пішло́ два́три, і: „За́ра на тих мй́а́стах, но прй́йдиш, ска́жиш, за́ра шо-п то́бі да́ў, а йак-жи він ни схочы́ да́ти, то він нй́ха́й ни ўважа́йи, шо вода́ мі́сто за́топи́ла, йа йі́му скажу́ запива́ти на-за́д.“ — Пішо́ў, — да́йу́т, а й ше ка́жи: „То ше йи ма́ло“ — з вохо́то́у да́йи. „То тре́ба то́ўо чо́лові́ка ві́тпрова́дити.“ — Йак ўо́ни за́ча́ли хо́ди́ти, то ўо́ни хо́ди́ли три дьны́! Йак во́ни за́ча́ли ті гро́ші зно́сити, то кужен ма́йи принéсти до па́на, кужен ну́мер, і він йі́му записа́ў, шо він да́ў йі́му. Та йак во́ни назно́си́ли йі́му тих гро́ші, цы́лі покóйи за́ложи́ли грі́шми, йак він йі́х ўже ўсьы́х зй́браў чы́сто. Но, ўже ўсьы ну́мери зй́браў, так той пан ка́жи до не́го: „Йак ви занеси́те йі́х?“ — „А то — ка́и — му́сит бу́ти фі́ра.“ — Йак за́ча́ли ті гро́ші пакува́ти у мй́шки, та й на́пакува́ли йі́х пйа́тнайі́цьба́ть мй́шкы́. Но, та й типе́р тре́ба фі́ри; тре́ба та́к-жи затру́бити по місьты́, шо́-би фі́ри да́ли. Йак ві́ттру́били, — фі́ра йи. Фі́ра кошту́йи бага́то гро́ші, но бу́ди пла́тно;

шо ти хочиш, йісти, піти фўрманові, — мўсит бўти. Узьали ті мішки, піклали на фіру, поїхаў. А той дóхтор кажи: „Ну, то фіра поїхала з грішми, а йа на грóші сьадати ни бўду; ше-б ўпаў де с фіри.“ Мўсит бўти пóязд піл нёго, так, йак пан [Фіі́акір — дол. Мвко́ла Крав.], айа! Крикнуў: „Ану́, по фіру, заказа́ти!“ — Йи фіра. Сьў на фіру й йіди. — „Ну, та йа йіду від вас, ўже ма́йти ўсе добро́ ў се́би; а ше мўсити да́ти на доро́гу, за чим заї́хати, окрім твх грóші, шо ў мішка́х.“ — „Но, ўже то мен́ши с тим, шо ми ўже кошту́йи вїйици, ни́хай мен́ши! Тиге́р йа да́ў свої́, по-тім то йа роскину́ зноў.“ — Даў йіму пан грóші свої́, і набраў, ви́дакуваў сьа фа́йно, даў йіде́н дру́гому ру́ку, с пана-Бо́гом до се́би! — Прийїджайи він ўо до те́йи корши́, де йіго ко́ны спочива́ють. „А шо ти тут, фўрмани, рóбиш?“ — „Ай, шо ро́блю! Мо́жи і ко́ны на́віть ни ва́ші бўдут тут“... — „А дльа чо́ўо?“ — „Бо-м найі́-напи́ ту до́сить.“ — „А йди-но, ўоренда́ру, бўдимо ра-хува́ти сьа. А шо ти́би тут бўдить сьа на́лежати, оренда́ру?“ — „Ну, те ко́ны... дава́-ім йісти, а фўрманові та́к-жи дава́ йісти, окрім горілки. Али йа тут ма́йу спи́сано ўсе, шо йа ви́даў.“ — „Но, да́й-но той квитóк (ту ка́рточку) сьуді́! бўдим сьа диві́ти, шо набраў, тре запла́тити.“ — „А йа й так хочу.“ — „Покава́ў ка́рточку, дивіть сьа пан: ой, два мильйóни! „Дава́й-но, ше ко́ням фўтраш і фўрманові!“ — Даў пі́кваті́рок горілки фўрманові, бу́лок, ко́ням чвэ́ртку ви́са ісь сьчко́йу. Ви-плати́ў чїсто жи́дови, чїсто ви́кидаў грóші йіму. — „Но, жи́де, ўже спокóйни-йісь?“ — „Уже́, про́ши пана.“ — „О, ше дай но ми́нї ше на доро́гу, бо ўже бўду ви́дїйджати.“ — Вїпи́ў пан, бу́лку... закусї́ў — „Мои то бўди тринкель, шо йа тї́лько сўми висипа́ў?“ — „Ай, про́ши пана, нї, мипе́ кошту́йи“... — „О, йак йа ўже тї́лько даў, то ўже й то дам то́би.“ — Натхóди тамта́ фіра ўже з грішми. — „Но, бўдимо ўже ви́бирати сьа, паны́ ўоренда́ру, бо ўже йіди фіра.“ — Ну, ви́дакували сьа чїсто ўже, сьїў, — прийїхаў він а-ж до до́му до сво́ю. — „Ай, йак, чоло́вичи, ма́йнсь сьа? де ти бу́ў так до́ўго?“ — „Но, де-м бу́ў, то бу́ў, али д' до́му та́кі прийїха́ў-им“... Надїйджайи фіра тамта́ з грішми ўже. — „А де ті грóші ски́дати?“ — „А до ха́ти.“ — Ски́дають; по-ски́дали, даў йім на доро́гу, на́лизно — „Бува́йти ви здо́рові!“ — По-йїхали фіри й той пóязд поїхаў, а він ўже ди́стаў сьа ў до́ма. — „Ну, жї́нко, ма́йимо ўже грóші до́сить.“ — „Богу дя́ковати, йи. Де ти, чоло́вичи, тї́лько набраў?“ — „Пан-бїг ми́нї даў! Вїдиш, бу́ў-им сьлы-пїй, і тиге́р ўóчи ма́йу і грóши ма́йу... Пі́ди-но ти ми́нї (вї-би сянка́ маў) до бра́та, позїч чвэ́ртки; а йак бўди пита́ти сьа тибé дя́тько, на шо чвэ́ртка, то ска́жиш йіму: „Та́то купи́ли жи́та с корец, чи бўди с-по́ўна, чи до́бра мїра.“ — Несé чвэ́ртку. — „Но, бўдемо мїрати ті грóші.“ — Ви́дбива́йи ті бочкі́, ви́биў дно, висипа́ў на ха́ту й бирé па

чвѣртку міри... Но, ўже перемірили ті ў бочках грóші, ше с тих мішкй... Ну, перемірили ўже ті грóші чісто — „Занесі на-зад ту чвѣртку! і подьакуй дьацькові за чвѣртку.“ — „На-ти вам, дьацьку, чвѣртку.“ — „Шо ти міриў чвѣрткоў?“ — „Жіто.“ — „А де бaтько купиў?“ — „На йáрмарку.“ — „Де твій бaтько грóші ўзвaў?“... А тейи... чвѣрткоў бресь! — кинуў до підлоги, і два прийáли (імперіáли) витрасли сьа за обручй — де-сь застрйáли і він так заньс. — „Добри твій бaтько стойг, йак він грóші міриў!“ — „Будьти адорóві!“ — „Йди адорóў!“ — „Ти, жінко, — сказйў сьа, дивй сьа, і сьльпий буў!... Та-ж йа йимў вóчи добувaў, — по йакому він вйди?! А-нў-но, йа до него йлў сам.“ — Али трѣба пiтй до коршми вьвати фльáшку горiлки, трѣба квáрту горiлки ўвaти. Узвaў ту фльáшку горiлки, йде до брáта. — „Слaва Бóўу, брáте!“ — „Слаў на вiки! гóсьцы до нас!“ — „Гóсьцы дьвйнкўйи!... Брáти, де ти ўзвaў ўочий?“ — „А-бо-сь такі ўсьи, йак ти? Ти за чвѣртку зiта миньй пiднó ўóко добóў, а за дрóгу дрóге-сь добóў! А миньй так Пáн-бiг даў — й ўóчи мaйу і адорóў-им“... — „Дáйтн-но кiльшкa!“ — Вiпили по кiльшкy горiлки — „Здорóў, брáти!“ — „Дай Бóжи адорóўльa!“ — „Видиш, брáти, ни гвйвaй сьй, йак йа тьй так зробйў, — йа ўже пóтiм кáйаў сьа. Мiн Пáн-бiг минé ни бiди карáти... Али дурний рóзум так зробйў... От, адорóві булй!“ — ше раз. От йак вонй ту квáрту горiлки вiпили, і ўонй ўже мaли собй ў голóви трóха — „Покажй-ж миньй ту пасьвaў, жи ти міриў.“ — „Та йа — кáже — купиў сибй корéць жiтa, та йа — кáи — ўот переміриў, чи дóбра мiра.“ — „Ни прáўдa. брáти, шо ти міриў жiто, — ти міриў грóші!“ — „А йак-жи ти знáйиш?“ — „Бо йак йа кiнуў чвѣртку, то два прийáли в-за 'бручá вилитьили миньй на хáту.“ — „Ну, мóжи-ш то ўже так бiди“... — „Ну, скажй-но миньй, брáте, будь такой дóбрый, — йак йа тибй вiвнaў ўóчи, вййи й і миньй так.“ — „Йа до тóўо ни до-пускайу сьа, брáте, тибй робiти!... Ти миньй зробйў, — а йа тибй ни бiду.“ — „Ну, скажй-ж миньй, йак ни хóчиш, йак тубй, шо-б миньй так булó“... — „Ну, видиш, брáти, мaйу грóші дóсить, прáўдa? Йак хóчиш, то йа тибй тaг-жи скажў... Йа тибй ўóчи завйвaжў хўсткоўй і завпрáвджу тибé пiт ту фiгўру, шо йа сидьвйў.“ — Завйвaзaў йимў ўóчи хўсткоўй і завйў йiгó до тейй фiгўри: „Сидй-ж ту, пóки тибй шо-сь ни скáжи шчо.“ — Збрáў сьа, пiшóў від него, йигó покiнуў. Прильтáйи три птáхи посьадáли на фiгўри на тй, сидьáть. Кáжи до него, йидén до дрóгого: „Тут пiт тейу фiгўроўй сидiт той самий, шо брáтовй ўóчи подобувaў.“ — А той дрóгий кáжи: „А чóўо він тут прийшóў сидьти?“ — „Бо він хóчи то дiстáти, шо йóго брaт дiстáў. Ми йигó брáтовй тaлáн далй на цьли йго житьá і на йго дьйти, а богáч дóсить мaйи, й він ше вййици

хочи! А-ну, йімú тут за́ра смерть треба робіти!“ — Йак разом спали, так розірвали, — і ўже ківець.

Від Юрка Соколовського записано в сент. 1894.

Паралелі: Świątek, Lud nadrabski 340—341; Ciszewski, Krakowiacy I, 131—136; L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch „Der Blinde und die wissenden Thiere.“ I. Ф.

20. Березо-вабій, мудрий кінь і золоте перо.

Буў собі чоловік і жінка, дўже великі богачі, не мали вони межи собойу жаднойі дитіни. Але поі́хаў він до лыса по дрóва й акура́т рубайи дрóва, слўхайи: дитя́чий го́лос в лысы, малёнькойі дитіни. Йак він зача́ў і́ти на той го́лос, прихóди а-ж до тейі дитіни: йак він прийшо́ў і глянóў на ту дитіну, дўжи йго хіньць вилі́ка взы́ла, жи то свойіх ни ма́йи, Пáн-бiг ўіму даў, в лысы знайшо́ў. Лежашче та дитіна в лысы під березойу. Так він ўже відрі́к сьа дроў рубати, дўже сьа зра́дуваў, йак найхўтші, о, ко́вы до до́му, жи-би ўохрестіти. Прий́хаў до сьвашчённика хрестіти тейі дитіни і сьвашчённик опові́даў, йак йго назва́ти? „От, опові́дайи він, йак йго назва́ти? Неха́й бу́ди „Березо-вабій“ — йак знайшо́ў під березойу, то так треба назва́ти.“ От, він йімú росте́, дўже такий красний хлóпец і скóро так росте́ йімú; маў він шісьть лы́т, зачина́йи йго посла́ти до шко́ли. Але так сьа він ўчи́ў ф шко́лы, жи ті ўже по три ро́ки, то ше так ни ўмі́ли чита́ти-писа́ти, йак він за йдну́ зиму, так сьа пилно ўчи́ў. Але ходи́ў він до десьць лы́т до шко́ли і скіньчи́ў свойі шко́ли. Йа' скіньчи́ў він свойі шко́ли, — от, хлóпцы ўсе́ йго за́чипа́ўт, йімú до́пика́ўт: „Ти такий, ти зна́йда, ти шо“... Йімú сьа то ни ўподóбато: ну, на-шо йго назива́ти, коли він йист до́сить на ўсы́м му́дрий і зна́йи до́бре письмо́... Прихóди він до до́му і пові́дайи до сво́о то́о отца́: „Йа від вас підú у сьвіт.“ — Оте́ц йіму пові́дайи: „Сы́ну, шо видиш, шо йи, майóптoк мій, то ўсьо йи твoйи.“ — Він ка́е: „Ни хóчу ны́ц від вас, жадно майóнтку, іно́ да́йти мнoй и́дноо конья́.“ — „И́ди собі до ста́ны, ви́бери, котро́й ти́би подóбайи́ть сьа.“ — Взы́аў він собі́ йднóго конья́, найстарі́шого. Йі́де він тим ко́нём доро́гоў, злы́байи таке́ золоте́ пйурó. І пові́дайи до не́го той кінь: „Березо-вабій, ни руш пйура́, бо бу́де бідá.“ — Він зноў до то́о пйура́, схи́ляйи́ть сьа бра́ти, те́ кінь зноў до не́о: „Березо-вабій, ни руш пйура́, бо бу́де бідá.“ — Той за трэ́тым разо́м зноў. „Березо-вабій, ни руш пйура́, бо бу́де бідá.“ — Але той та́ки за трэ́тым разо́м ни слўха́ў, взы́аў, то сьа йімú дўжи сподóбало і взы́аў зі собойу. Але він йі́де, йі́де,

прийжджайи до їднвоо парá. От, повідáйи їиу: „Мóже-б йá ў вáс буў за найгíршого слугу“... — От даў вiн їиу páру кóннiй, бо то ше буў невелiкiй хлопчiна. Тi йдúт сiбi до кóннiй чiстити там, з вéчiра то ў-дó-свiта, берúт свiчкi, лiхтарнi, жи-б то вiдно йáк вiпуцовати коньá, а вiн iдe сiбi так, нiц не берe. Але тi кóннi, жи то до них берúт свiчкi, лiхтарнi, то там такi позакúрованi, те, а тóо кóннi аж льялькi стоiять. Ну, то булó пару час так, але булi то вúдрi ўже фурмáни до тóо, жи то кiльканайцiць лiт служили, то вони ни мóгут так вдáти глáвцу на худóбi, йáк вiн... 'Пiру зачалi йiго пiдглядáти, шо то такóйи, жи вiн ни берe нi лiхтарнi, нi свiчкi, тупiру ўстерегли йiго. Далi до парá знáти, цар йiго покликáйи до сeбi. — „Покáжи мнiнi то, шчо ти нáйши“... — Но, показáў вiн то, цар дуже тии уврáдуваў сьá, повідáйи до нeго так: „Скоро ти то дiстáў, то мýсиш мнiнi дiстáти, шчо вá мóрах хóдьть такi óгьири“ — 'Пiру вiн прихóди до свóо коньá до стáни i зачмiвáйи плáкати. А той кiнь отповiдáйи до нeго: „А вiдиш, — кáе — Берeзо-вabий, йá тибi казáў, жи ни руш пiурá, бо бóде бiдá“... — Але кáе: „Знáйиш ти шо? Кáжи цáровi, нех дасьть чвeртку червiньцiў.“ — Прихóди вiн до царá, кáе: „Ну, йáк дасьтe чвeртку червiньцiў, то мóе йá дiстáну.“ — Цар зрáдуваў сьá тии — „Шо то — кáе — чвeртка червiньцiў.“ — Намiриў такi, даў йiму. — „Берi си ту чвeртку червiньцiў i фсьiдáй на мeнi, пойдáи до велiкoo мiстá.“ — Поiхáў до мiстá, казáў кiнь: „Накупi дóсiть прáдiвá!“ Накупiў вiн прáдiвá i казáў свiбe ўобвинúти чiсто фсьо, нóги i вúхá i кóпiтá, фсьо, шче накупiти дóсiть смолi, жи-би ту смолú в велiкiм коцьóлку ростонiти, так йáк на вóду, i вбiльзлáти йiгó раз вiд рáзу по тii прáдiвi. — „I фсьiдáй на мeнi, йiдьмо до мóра. Йáк йá — кáже — прийiду до мóра, ти сховáй сьá; зaiржú раз — ни йди до мeнi, зaiржú дрúгiй раз, тáг-жи ни йди до мeнi“... Йáк зaiржáў трeтiй раз, той óгьир з мóра вискáкуйи, хтýў йiго фкусiти, йáк алáнаў за те прáдiво зубáми, застрáг та й вже стоiт коли нeго. Ну, так той йáк найúтчи фпаў сi на коньá i тóо óгьира вьзэáў, привóди а-ж до царá. Цар дуже зрáдуваў сi — де то такiй хлопчiна жи-би такú рiч iг зробiти!... „Ну, дóбре — кáже — коли ти мнiнi то дiстáў, тóо óгьира — так цар повідáйи до нeго — мýсиш мнiнi дiстáти такóго птáха, шо по мóрах лыгáйи.“ Тáг-же йiму рiзьню кáру давáў!... — Прихóди вiн до тóго коньá i дúжи зачмiвáйи сирдeчни плáкати, а кiнь йiму то ўсьó вiтповiдáйи: „Йá тибi казáў, Берeзо-вabий, ни руш пiурá, бо бóди бiдá!... Ну — кáже кiнь до нeго — знáйиш ти шо, цить, йá шче тибe с тóо вiратуўи.“ — Прихóди до мóра, вiн зльiз, сховáў сьá; но-тiлько тi птáхи повихóдили, повипливáли на мóре, йáк кiнь скóчит — дiстáў вiд рáзу. — „Но, фсьiдáй йáк найúтчi, гоньi!“ — Прийжджайи до

царá, но, сам ўобрадовáний і цар ўобрадовáний. „Добре!“ — ка́же. Даў й́му вiгпочи́ти три днi. Оповiда́йи до не́го цар : „Ну, йак ти женi ше ту йiдну́йу рiч iзроби́ш, то буди́ш iз ме́йу дочкóйу на мойiм царствi царéж. Диста́нь мивi ше ту пáнну, жи йак мо́ре гра́е, то вони́ по мо́рах сьпiва́йут.“ — Прихо́дит той до коньá, зно́у злáнаў коньá за ши́у, зачина́йи сердечни пла́кати. А кiнь й́му ўтоповiда́йи ўу третiм разi : „Вiди́ш, Берéзо-вабiй, — йа тиби́ каза́ў, жи ни руш пiура́, бо буди́ бiда... Iдi ти до царá i кажi, жи нех дасть пiўкóрца червiньцiў!“ — Прихо́дит до царá i повiда́йи, жи : тiлько i тiлько мивi грóшiй. Цар сьа зрадува́ў i з великóй охóти даў й́му. — „Но, фсiда́й ти — ка́же кiнь — на мéни — пойдeм до мо́ра. Але — ка — пёрши йiдьмо до мiста до великoo.“ — Прийiхали до мiста, ну, руска́зуйи й́му кiнь, шо майи купiти : „Купi сибi такi ша́фку“... Купiў вiн ша́фку. — „I накупi вивá, рiзньих бутельóк — були червóни й чóрнi й бiлi ; купi рiзньих сукнiок i рiзньих панчóхiў (то ўже с тим то вiн дiуже маў затруднiцьна), рiзньи штiбiльнiта жи-б бiли i жи-би булi рiзньи чiпки, такi, жи то на гóлову пани́, — вiнкi, капельу́шники, то фсьо там“... Прийiхаў вiн до мо́ра, поста́виў ту ша́фку i йак поста́виў, самi вьзали́, поховали́ сьа. Оповiда́йи кiнь до не́го : „Йак йа заiржу́ раз, жи-би сь ни рiухаў, йак заiржу́ дрiугiй раз, тат-же жи-би-сь не рiухаў, йак заiржу́ трéтий раз, жи-би-сь йак найхiтшi хапаў сьа.“ — Але сто́ять вони́ коли́ мо́ра, вiшниц йак мо́ри зачина́е гра́ти, мо́ре перегра́ло, то вони́, тi пани́, зачина́ют сьпiва́ти. Но, йак зачали́ сьпiва́ти, але поприходiли вони́ так пiд бéриг. та й ўгльáнула йiдна́, жи сто́йт такá дiужи золотá, хорóша ша́фка. Йак вона́ вгльáнула, жи ў тi ша́фци́ рiзньи бра́ньа йи, штiбiльнiта, сукнiкi, на сáмiй перéд ухони́ла сьi до тéй ша́фки i до фля́шки, до винá. Поку́шала з йiднóй фля́шки винá, з дрiугой, с трéтёй, йак вже пани́ла сьа винá, сьiла сибi i зачала́ вьзвáти панчóхи i черевiки на нóги. Зачала́ сьа вбирáти — траск та ша́фка, i зачинiла сьа. Йак зачинiла сьа, заiржаў кiнь раз — ни приходи́, заiржаў дрiугiй раз, заiржаў трéтий раз — той прибiга́йи, фхопiли то на сéбе, ну, вже йи, вже йiдут, тьагiр такий ма́йут на сибi... Прийiхали до царá, дiужи цар з великóйу радóстиўу вiдiбраў вiд не́го, зноў даў й́му три днi спочiти. За три днi ўповiда́йи й́му цар, жи : „Мáйу... буди́ш мойiм настiпником, таким самiм йак йа, жи ма́йу дочкóу... Али ма́йу сóрок пiять кобилiў — йак тi сорок пiять кобилiў подóйиш, ў коцьóлок молоко́... буди́ мо́цно ки́шти, мо́ц кипльáче, жи-би-сь ў нiму́ скупаў сьа.“ (То ўже перед сьльубом, буде ма́ти сьльуб брáти). При́оди вiн до коньá i зачина́йи пла́кати сердечни, жи вже тепёр то буди́ й́му смeрть... А вiн фурт й́му вiтка́зуйи : „Вiди́ш, Берéзо-вабiй, йа тиби́ каза́ў: ни руш пiура́, бо буди́ бiда“... Ка́же до не́го : „Ну, але звáйиш шо, iдi ти до лiса, вiрубай ти дóброо дiуба,

так шо зду́жайиш в руках утримати, і ка́жну коби́лу тим дубом в лоб, жи-бі-сь сказа́у: А до до́у!..." Їак вдари́у ка́жну коби́лу в лоб: „А-но́ до до́у!“ — ка́жна коби́ла пішла сама і ви́дойіла сьа сама ф той коцьолок, сорок п'ять коби́ліу. — „Тепе́р — ка́же кинь — ході зо мно́ю і бері мене́. Їак ѝа прийд́у до тоо коцьолка, заіржу́ раз, жи-би-сь скида́у сподни́, заіржу́ дру́гий раз, жи-би-сь русьсьцьбува́у сьа шма́тља с се́би, ѝак заіржу́ трэ́тый раз, жи-бі-сь скака́у ў той коцьолок.“ А той цар фсьіх царі́у посклика́у і дивить сьа на то́йи. Їак той ско́чиу ў той коцьолок, то ви́плиу ў са́мих злоте́ на-верха с тоо молока́ [та то ны́-хто́, но Іа́н-біг да́у, мо́е то коли́-сь і пра́уда була́, дода́в один з присутних]. Тупіру вони́ сьа, ті фсьі царі́, дуже ѝи́жу сьа задивува́ли, жи він ви́плиу ў са́мих злоте́, ше мудрі́йший ста́у, ѝак ті фсьі царі́. Вже вва́ли сьльуб за́-раз і повіда́йи той цар: „Но, тепе́р ѝа зда́у на тебе́ — за-раз по сьльубі́ — фсьо свої́ царство́, шо ѝа ма́у на сибі́.“ — Тепе́р каза́у цар са́бі зно́у слуга́м уфсьі свої́ коби́ли подо́йти. Їак подо́'ли ті коби́ли фсьі, зачалó моц молокó кипіти, розібра́у сьа цар, ѝак ско́чиу — ино́ білі костюма́шки спліли. Ну, тепе́р вже ѝи́го коронува́ли, того молодого́ царя́, (а фу́рт с тим коне́м... вже такий старі́й бу́у, жи 'но склад бу́у на німу́..). І відали ѝи́му три царі́ во́йну. Вже нішут ті царі́ до не́го, жи-б става́ти до вогню́, до во́йни. Приходи́ він до коня́, ше до сво́го, і зно́у зачина́йи пла́кати. Але повіда́йи ѝи́му той кинь: „Ни бі́й сьа — ка́же — ны́ц, фсьо-сьмо — ка́же — діста́ли і лехко́ тибі́ те́йи піди́.“ — Повіда́йи до не́о той кинь: — „Нех вони́ ста́йут на-перед, ті царі́, шо ма́йут во́йува́ти, готу́ють сьа.“ — Поўстава́ли вони́ там вже, наготува́ли сьа чісто до во́йни, повіда́йи до не́о кинь: „Їак буди́и гна́ти, над доро́гою сто́йит криж, фі́гура — жи-би-сь зла́пау́ сьа за ту фі́гуру, ўона́ сьа лехко́ вийме"... — Зла́пау́ сьа за ту фі́гуру, вінья́у і пре биз ны́чо́, шо мо́же кинь ви́скочити, без во́йска, без ны́чо́. Їак ті ўгла́нули, жи той пре с кри́жом с та́ким вели́ким, коне́м, і так ѝак вітер жинé на то́му коне́ві, при́гони́ бли́сько них, ті ўгла́нули, поўкля́кали і ча́ки фсьі позди́мали, зачали́ сьа Бо́гу мо́літи і повіда́йут ті царі́, жи: „То ѝист сам Го́сподь Бог"... І забра́ли сьа так на-за́д, кирт-а́йх, так ны́ц, ни було́ во́йни (виды́ли сі́лу...). Їак вже по тім ўсьи́м вирну́у сьа на-за́д, отповіда́йи до не́го кинь, жи: „Зна́йиш шо, жи ти́пер ўже ми́ны при́ходи́ сме́рть... Їак ѝа — ка́же — згі́ну, вове́ми мене́ спали́ і тоо по́пілу вове́ми сибі́ ф ху́стінку: шо ти сибі́ загада́йиш, то так тибі́ буди́"... — І вже кінéц — нех вони́ ше жи́йут до котро́го ча́су.

Від Андруха Кравіцко́го записа́но в сентя́брі 1894 р.

Пара́лелі: Аванасье́въ, Народны́я русскія сказки IV, 207—208; S. Grundtvig, Dänische Märchen II, 2—23. I. Ф.

21. Дуб-береза і его подорожє до сонця.

Буў госпóдар, ни маў дьвигий та й пришьаў сибі наймита. Та й той наймит поїхаў до лыса по дрова та й знайшоў хлопця; та й приїхаў до дому, сказаў госпóдареві, а госпóдар каваў, жи-б пішоў привіў. Та й пішоў, приніс (бо то маленъкій буў) та й охрестіли йигó „Дуб-береза“, бо буў межи дубами й межи березою. Те й він ходіў до школи те й йигó називали „Дуб-береза“. А він каваў: „Йа — кае — ни бóду ходіў до школи, бо минні жнѣ дали-сьте паскóдне.“ Те й кае: „Йа йду сибі ў свѣт.“ Те й пішоў ў свѣт та й знайшоў коньба те й сыў на коньба те й ііхаў. Те й йіде: горá з горóйу бийть сѣ дужи. Та й перейхаў за ті гори та й кае: „А, йак сѣ майиш, Дуб-береза, а де ти йідеш?“ — Кае: „До сóньца переконáти сѣ.“ — Кае: „Спомйані за мене: доки ни бóдем сѣ так ўже бийти?“ — Та й ііхаў далы, без мóре, та й рѣба везла кѣпец на сибі землѣ, та й вона кае: „А, йак сѣ майиш, Дуб-береза! Де ти йідеш?“ — Те й кае: „До сóньца переконáти сѣ.“ — Та й кае: „Спомйані за мене: доки йа ўже бóду ту землѣ на сибі возити?“ — Та й йіде далы, вноў мѣлник вибѣгайи. Та й кае: „Йак сѣ майиш, Дуб-береза? Де ти йідеш? — А він кае: „До сóньца переконáти сѣ.“ — Він кае: „Спомйані ўже вноў за мене: йа на штири камѣньци мѣлѣ, а не майу чáсу кавáлка хлѣба зѣсти.“ — Та й він ііхаў, приїхаў гет до сóньца того переконáти сѣ. Те й там сидѣла така старá бáба ў запичу (то йигó мáти, того сóньца) та й та мáти кае: „А чогó ти пришоў-ись? Бо йак мѣй син прийдѣ, то тѣбѣ йідчим волоскóм спалит.“ — Те й він пришоў, той син, та й она кае: „Такий минні йіден сон снѣ сѣ, жо горá з горóйу бийть сѣ.“ Та й кае по-тóму: „Минні такий другий сон снѣ сѣ, жи рѣба на собі кѣпец землѣ по мóрови вóзв.“ — „Дóти не перестáнетъ сѣ горá з горóйу бийти сѣ, аш пóки межи собѣю когó ни забий“... Те й він вноў: „Рѣба — кае — дóти теї землѣ не скине, дóки когó на собі не перевезѣ без мóре.“ — По-тóму кае: „Минні сѣ такий сон снѣ сѣ, жо мѣлник мѣле на штири камѣньци, ни майи чáсу хлѣба зѣсти.“ — Та й він кае: „Він майи двавайцьте псѣ, оже йак дасѣть тим двавайцьте псам пѣрши йѣсти, допру буде маў час сам зѣсти.“ — Те й той йіде на-зáд, дѣвить сѣ — мѣлник вибѣгайи. Кае: „Йак сѣ майиш, Дуб-береза?“ — Кае: „А шо-ж там, спомнѣануў-ись за мѣни?“ — А він кае: „Спомнѣануў. Він кае, жи ви майити дванайцьте псѣ, ни хочити йим дáти йѣсти. То йак дасѣ, то й самі будѣти мáти час зѣсти.“ — Те й він приїхаў до мóра, та й рѣба кае: „Йак сѣ майиш, Дуб-береза?“ Та й кае:

„Споми́няю́-сь за мене?“ — А він ка́же: „Споми́няю́.“ Та й ка́же: „А шо-ж каза́ў?“ — Він ка́же: „Казаву́, йак перевезеш кого́ без мо́ре, допіро скінеш.“ — Те й вона́ ка́е: „Сыда́й, йа тебе́ перевезу́.“ — Те й перевезла те й скінула ва́ра ту зе́млю с себе́. Ну, та й йіде да́лы, та й гора́ в горю́ бйть сьа так — ни на йак перейхати. Та й пере-скочы́ без них те й стаў на тамті́м бо́цы; та й вони́ ка́ут: „Йак сьа майи́ш, Дуб-береза?“ — Та й ка́же зноў: „Йак ко́го ме́же собо́йу за-бйте, то допіру перестанете сьа бйти.“ — Вони́ ка́ут: „Жи-б ни булі зна́ли, то ми́-би-сьмо́ булі тибé забйли“... — І прийіхаў до цы́сара і ка́е цы́сар: „Йак ти такий, переконаў сьа-сь до со́нцьа, так — ка́е — будеш браў мо́йу дочку́.“ — Та й ка́же: „Ну, йа буду́ браў“... „Але перше скупа́йсь сьа ў мо́лоці ше.“ — Та й д́же заки́піло мо́локо́ та й він думаў, жи ўже́ йму́ буде́ смерть. Те й той ка́е: „Чекайте, йа ше піду́ на сво́го коньа́ подйвльу сьа“... — Та й ідо́ до коньа́ та й пла́че. Та й ка́же: „Дуб-береза, чо́го пла́чеш?“ — Те й той ка́же: „Йа майу́ сьа ў мо́лоці купати́ нйнька.“ — Та й ка́же: „Поведі́ мене́ до воді́.“ — Той повй́ до воді́ те й той шмат воді́ набраў ў себе́, те й привй́ до то́о мо́лока́, зачаў н́ухати. Ну, та й підливаў фсе во́ду, жи-би́ бу́ло зиннйше́ йму, жи-би́ маў сьа купати. Та й фсе шчо́ скупа́йить сьа, то ше кра́шчйй. Те й той скупаў сьа, те́й ка́же: „Ну, тепéр нех во́ма́ купа́йить сьа.“ — Те й те мо́локо́ заки́піло те й вона́ вльзла те йно шкварка в не́йі зробйла сьа. — Вже́ фсьа.

Записано від Юська Захарчука в марті 1894.

Слабо розказаний і спутаний варіант казки про Марка Богатого і вандрівку до сонця, гл. N. I отсеї збірки. Початок нагадує трохи оповідання про Знайду-Крово-сумішника (пор. М. Драгомановъ, Славянски-тъ приправы на Египтовата история, Сборникъ на нар. умоворенія, т. II), а koniec похожий на koniec попередньої казки.

I. Ф.

22. Вірний брат, що брата і братову вратував і через те каменем став.

То бу́ло сибі́ два браті́, йіден буў трóхи м́дрий, а дрóгий трóхи буў дурний. Вйи́нц умéр йи́м ба́тько — ма́ти, діста́ли сьа во́нй самі́. Йак діста́ли сьа самі́ — ну: „Шо ми́ — ка́е — тепéр будеш робйти самі́ на господа́рстві?... Возьмі́м — ка́е — то пу́сты́м у посéсйи“... І пу-стéли те́йи ў посéсйи. — „Ходы́м у свéт вандрува́ти, мо́же ми́ знайдем шча́сьтя сибі́, бо ми́ на сво́йі ба́тькйшчыні́ ни мо́жем сьа ро́жкйти“..

Етнографічний збірник, т. I.

6

От ідуть вони, йдуть, ідуть, вже захопуєи їх ніч. Захопуєи їх ніч, йакурат адібайут таку маленьку хатинку. „Буде ночувати там“... От приходять — ни ма ў ті хатиньці і-но тільки йідна йідним дыўчина. Повідайт до неї: „Добрі-вечір тобі!“ — Она вітказала: „Дай Божі здоробула!“ — „Може-б ти нас переночувала? Ми йи подоробьні людзі“... Уна каже: „Йа-би вас переночувала, але — каже — йа така ўбога йи, жи ни маю нї шкорінки хлыба, вас погодувати.“ — „Чекай — каже — йа маю пару грэйцаріў, піді ти, мо' ти знайиш тут де купи ти хутчі шо“... Пішла вона так на госпóду — на гостиньці госпóда була — взыала сибі три парі булок — вже йих трóйи буди — і взыала три селетці, то ўже буди спраўляти на вечеру йи. Ну, переночували вони, вже повечерали, переночували, пофставали рано, поўмивали сьа і повідайт до неї: „Ти йист така бідна сиротá, йак і ми, може-б ми сьа с тобóйу котóрий вженити?“ — Она каже: „Йа така дуже йист убога, а ви прибрані — так йак ўот павіч, так йак ўо шльахтичі, — то мині ни вальóрно з вами“... Повідайт той старшій до молóтшого, кае: „Знайиш ти шо, — йа йи трóшки хитрійшій, а ти майиш мэншу гóлову від жéни, то жéні сьа ти — старшій до молóтшого каже — то жéні сьа ти із нёйу, а йа — кае — буду штудерова́ти і буду гльады́ти, а-бї ми ма́ли з-вітки жы́ти.“ — А той молóтшій каже, хоть дурний буў, але повідайт: „Брате, ни йде так — каже — жи-би ти, старшій, ходиў за мно́йу, молóтшим, а менé-сь оженіў. Тільки — каже — так іде, по Христу сьвато́му: йак ти старшій йи, заўжди тобі подобайи перши жиніти сьи, а йа буду при тобі так йако слугá, твій брат“... Ну, перебули вони вже бес пару час і там от уўсьó йи так Бог дайи, шо вони сибі замисьлять, у ті хатиньці. Ну, вже вони сибі раду майт: „От ідым до ксьондзіў, чи то нам узво́льять вже жéнити сьи“... — Прийшли й акуратні зара́дили сьи сьвашчэни́кы, вже то так тра́фили, дóбре йи пішло, жи віт першого разу сьвашчэни́ки лад зробили так йак ма́йи бутн. Взыали вони шльуб сибі, от Бог даў ніч і польга́ли спáти. Польга́ли спáти, повідайт той старшій брат: „Брате, льагай — кае — ти з йидно́го бóку коло жéні жінки, а йа з дру́оо бóку.“ — Отповідайт той молóтшій брат: „Ни прика́зуєи так Бог, шо-б ми так льага́ли, бо присьагаў ти йийі і Бóгові. Ти льагай спáти, а йа засьвичу сьвичку і буду сьа Бóгу молити“... Він засьвигиў сьвичку, молить сьа Бóгу, — прилытаи птах і кае: „Цáру-царі́це, ти спиш, ныц не чуйиш: за тобóйу дуже велі́ка кáра іде. Але хто те ўчуєи і свóму камратові скаже, по колы́на ка́менем ста́не.“ — А той брат сибі сидит і читайи тейи і то ўсьó чуєи, жи так той птах гóвори. Прибудиў сьа той брат і повідайт до не́го: „Брате мій коханий, дльа чо́го ти ўже ни льага́йиш спáти?“ — „Йа ішчé сьа висплу.“ Положиў сьа він спáти, переспáли, поўставали рано,

зварили сьнідати собі, посьнідали. — „Отó — повідáют — будни сьа ми вибрати вже з-віци дáлы ф сьвіт, бо й тре нам заробáти на шко-ринку хлыба.“ — Але йдúт вони, идúт вони, йдúт — захоплуйи йix уже полудень то, обід. От, йак то в дорóвi чоловiк, то там вони собі мáли такú машинку, раз-два звинула сьа вона i зготувáла ўобiд. Ну, йак вони поўобiдали — „Забирáймо сьа зноў, идым дáлы вже, поки ше часу стáйи нам.“ Вандрúют вони, вандрúют, вже й захоплуйи йix зноў нiч. Прихóдять, зноў такá маленькá сáмо дúже ўўбóга хатинкá, ни на ныц ў тi хатиньци, сто́йáла пустиньа. Ну, той старшiй ка: „Будем тут ночувáти.“ — Там зноў йáко йигó жинá ровложiла вогонь, звинула сьа сьуди-тули та й вечеру зготувáла, повечерали те й зноў той старшiй брат повідáйи до молóтшого: „Льагáймо фсьи три на йднiм лiшку.“ — Повидáйи той молóтшiй брат: „Ни йист то так лáдно нам — кáже — ни буди Гóсподь давáти нам нычó. Льагáй ти собі зi сьвёйу жонóйу в лiшку.“ — Ну, польагáли вони, порозберáли сьi, польагáли в лiшку, той молóтшiй брат засьвiтiў собі сьвiчку i вьзаў книшку, зачáў сьi дúже Бóгу молiти. Прильiтáйи птах, сьидáйи на ўкреньтi (плóты) i повідáйи: „Цáру-царiце, ти спиш, нычóго ни чуйиш. За тобóйу дúже велiкá вóйна йде. Але хто те ўчуйи, а сьвóму пáновi скáже, по пóйас кáменем стáне.“ — Дúже брáтовi велiкiй жаль зробиў сьа i зачáў плакати. I прибудиў сьа брат йигó той, жи снаў в лiшку ж жонóйу, i повідáйи йигó: „Брáте мiй кохáний, шчо ти так тужиш? Мóже ти тóго тужиш, жи йа сильу зi жонóйу? Иди, йа — кáже — ўступльу сьа, а ти льагáй iз мёйу жонóйу на льiшко.“ — Вин кáже: „Брáте мiй кохáний, ни приказуи Гóсподь так, шчо-бм йа с твёйу жонóйу снаў, i ти Бóгу присьагáў i йийi, бо то йист жонá твоиá сьльубна, жи-и тибi на перешкóды бúти“... Ну, лыг вин спáти, заснуў. Даў Пан-бiг день, поўставáли рáно, зготувáла сьнiданьа йим, посьнiдали. — „Ну, заберáймо сьа дáлы, в дорóгу йдым!“... От идúт вони, йдúт, йдúт, нахóплуйиць сьа вже час, обiд, дванáйцáтá — ровложiли вони на дорóвi сiбi вогонь i зготувáли раз-двá сiбi обiд. Поўбiдали, заберáйуть сьа, идúт уже дáлы. Идúт, идúт, захопуи вже й нiч йix. Прихóдять вони зноў до лыса i йакурáт зноў так трáфiли такú хатинку маленьку, йак бес тi нóчи ночувáли. Повидáйи той старшiй брат: „Тут будем ночувáти.“ Ну, вьзалá вона, запалила ф пiйцу, зварила вечерати, повечерали, та й прóси йигó брат: „Брáте мiй — ка — кохáний, шо ти? Чи ти — ка — йи на вáрти коли нас, шо ти ўже трёту нiч ни хóчпш спáти?“... — „Ти сiбi льагáй, а йа засьвiчу сьвiчку i по-вольу сьа Бóгу.“ — От, сидiт вин, Бóгу сьа мóли — прильiтáйи птах, сьидáйи на окреньтi i повідáйи: „Цáру-царiце, ти спиш, нычóго ни чуйиш. На тéби дужи велики нишчáсьтьи спадáти мáйи. Але хто те

фчуйи, а свому панові скаже, то цалком каменем стане.“ — Прикидають ся брат та й уповідаїи до него: „Брате мій коханий, шчо ти нас так жалуйиши? Йи уже третья ніч, ти нас вартуйиши... Положи ся сибі уже і спочивай!“ — А він отповідаїи: „Йа ішче ся виспљу.“ — От кўри заїли, йакурат дванайцята, він загасїў, положиў ся. Ну, даў Бог день, він кае: „Фставай, жонб, бо вже найи день.“ — Фстала вона, зготовала сьніданья. „Вже забераймо ся, далї вандруймо!“... Вже три нѳчи в дорѳві... От идут вони, идут сибі, акурат дивлять ся, — вже сонце так, дохдїт дванайцята — розложили сибі ўгобн, там жина звинула ся сьудї-тудї, зготовала ўбїд, поўобїдали. — „Забераймо ся далї!“ Вандруїут і вже то вони змагаїут так хўтчі. — „Мо' то ми дїйдем до такоб, де мїсто йи альбо шо-сь“ — Бр то чоловік, знаїите, в дорѳві загїбайи... О, приходять на-ніч аж до йїдноб царя. „Мѳже-б ви нас приивали на ніч?“ — „Ну — ка цар — дѳбре, йа йїднако дї-тїй ми маїу, то йа вас прийїу так йак за свої дїти“... Али далї йи окрім такїй покоїиик, а ф тїм покоїу була змїя. Була змїя і йак вони польгаали, і та змїя хтыла йи зїсти. Польгаали, а той брат прѳсит, кае: „Брате мій коханий, льягаї — кае — ти з йїдноб бѳку, а йа з дрѳо бѳку“... — 'Пїру тї польгаали, а він вьзаў, лїг сибі під лішком, той дурнїй брат. Польгаали, той на лішку, а той під лішком лїг, але ў тїм покоїу дрѳгїм буў такїй стѳрож. І та змїя по прийшла до них і йак хтыла так йи разом обѳх ўкоўкнўти, а той с-під лішка йак маў меч, йак фтыў, так фсы сым гѳлови разом зїгтаў, від йїдноб рязу. Йак зїгтаў гѳлови, ну, 'пїру сам ў свої гѳлові радить ся, де то подїти йї... Вьзаў, зїрваў помостїну і фсидїў ту змїу під помостїну, а с тих гѳлоў вїриваў сым йазїкїў. 'Пїру дївить ся, на пїлѳзї дѳжи побрїскана кроў. Засьвітїў свїчку, то чїсто пїдлѳгу стїраїи, жи-би вони поўста-вали, ни полькаали ся. Але дївить ся: на йнѳ братовїй так йак він зїгтаў — бїла сорѳчка, і побрїскана кроў була. І він вьзаў, схилиў ся сибі так — вона лежала вїт сьтынї — він схилиў ся і вьзаў йазїком ту кроў зачаў злїзувати. Той стѳрож черес той кључ. де то дьзурка йи ў двѳрах, і дивїў ся на тойи. Ну, вже то він порѳбїў то, чїсто по-пратаў, загасїў свїтлу і сам положиў ся спати під лішко. Поўставали рано і той стѳрож цїшоў до царя, жи такїй, жи з ним буў, чїрес него браў ся до йнѳ жїнки. Ну, рано поўставали, викладаїут, цар, жи-би буў баль.. справити баль. По тїм бальї бѳдут йнѳ тратїти, йнѳ брата. А той брат ўу зїм ни знаў ныц, жи спит. О, росписали по рївньнх на-рах, жи-б ся позїїгдїли на той баль. Позїїгдїали ся, сїльно пань-ства, царїў і спраўляїут сибі той баль, — то йи так йак вїнчати буде ўже той цар. Йак онї там позасїдали за столѳм, зачїнаїут сибі там рївньнї радї робїти. Вже йи поблагословиў той цар. Йак йи поблаго-

словінь ті й кає: „Ну, тепер ви так йист, йак мої рідні дьти, даїть вам своїй царство, в вік віка.“ — Приходи той локай, вже по фсьім, і повідайи йим: „Йа вас, панове госьти, परिпрошайу, буду йїдну вам каську казати: шчо він браў сьа ў ночі чирез вєго до йїго жонї.“ А той повідайи, брат йїго: „Ни мєже так бѹти — каже. — Він менє віт фсьакоїї бїдї ратуїи, — шчо-би він браў сьа до мєїї жїнки!“... Ну, та й допіру вже там сѹдять йїго: такі смєрть тре зробїти йїму, тому молотшому братови... А той брат оповїдайи (шо йїму майи бѹти смєрть): „Шчо йа із ним ночував-їм по лїсїх“... Але каже так: „Вже минї фсьо йїдно, чи менє будити вїшати чи рїзати, фсьо йїднакоўо!“ Зацаў він казати, йак пєршу нїч мочуваў, жи дѹже велїке нишчїсьтьє на нєго чикаїи, на брата і на жонѹ братову. Йак він то росказаў — по колїна каменем стаў. Піру зачинаїи росказувати дрѹгу нїч йїи, — а ті ўсї сїдять і слѹхайут, ті царї і ті госьпи, — шо на нєго дѹже велїка вѹйна майи бѹти, на йїго брата. Вже стаў по пѹяс каменем. За трєтѹ нїч, йак приїшло вже на трєтѹ нїч, то йїмѹ казав, шчо йїго змїїа і йїго жонѹ майи зїсти... Але допіру ка так: „Йа вам то ўсьо покажѹ, то тепер минї смєрть і зрѹбите“... Виймаїи тих сьїм йаїзїкїў із бїлоїї хустїнки і кладє на столї; положиў на столї і шче пїшоў, вїнѹа тих сьїм голоў с-пїд пїдлогї. Йак вїнѹа тих сьїм голоў с-пїд постєльї, і допіру отповїдайи йїи, шчо то йїх мала бѹти смєрть — і стаў сам цїлком каменем. Йак стаў він каменем, та й вже він... вже ни майут йїмѹ жадноїї смєрти ше рѹбїти. Дупіру ті фсьї радять, жи йїго тре поховати. Але йїго брат повідайи: „Ньї!“ — каже. Йак він так стаў каменем, то він стоїаў сьїм лїт, ў тїм куткѹ ў покѹю — ни хтѹї йїго нїгдє хѹвати. Але за сьїм лїт ішла йїго жонї, братава, і зачїпїла сьа за нєго, йїго звалїла. Йак йїго звалїла, він фстайї і каже: „Ай ай-ай! але-ш то йа спаў доўго! Чо йа тїлько спаў?“... Тупїру вони сїбї царствѹвали вже а-ж до смєрти.

Вїд Мїколи Кравїцкогѹ записано в сєнтїбрї 1894 р.

Пєрєдєї гл. Grimm, Kinder- und Hausmãrchen I, 34—42 (з іншїм початком); Basile, Der Pentamerone II, 116—134; Hahn, Griechische und albanesische Mãrchen I, 201—208. I. ф.

23. Заздрїсна мати і єї дочка царїцї.

Була ўдовїцїа і мала дочкѹ так-же ўже тлѹ, шо ўже бѹло час давати за-муж. Али-ж йакї приїшли кавалїри до старѹїї, то йак поди-

вїли сї на дочкѹ, то — бо та її дочкѹ була дѹжи фѣйна — і кѹжи так, котрїй прїйшоў, то: „Дѹйти — кѹжи — своєю дочкѹ за мѣни, бо сї мнї льпши — кѹжи — дочкѹ сподобала, ѣак старѹ пѹнї, нї-би ѣак мѹти ѣїї.“ — І допїру та мѹти була на своєю дочкѹ лихѹ за тѹи, жи мѹти хтїла ѣти зѹ-муж, а чириз дочкѹ ни моглѹ. Вонѹ вѹѹжди, та дочкѹ, ѣїхала на спѹцер сибї. Од-жи-ж кавѹла та мѹти ѣїї до льѹкаѣна, кѹжи: „Ти ѣак ѣїдиш з неїу на спѹцер, завезї її так у льїс далѣко, шѹ-би ѣа ѣїї не вїдѹла вїйнци. Уїї забїй там у льїсї, і привезї мѣнї прѹву рѹку з неїї, вїдрїж, і добѹдь сѣрци... привезї мнї такий знак. Бо ѣа шче самѹ молодѹ — так кѹже мѹти — бо ѣа шче самѹ пїду зѹ-муж, а чѣрез нѹу не мѹжу.“ — Так кавѹла до льѹкаѣна та ѣїї мѹти. А покоїѹва почѹла тѹи, шчо до льѹкаѣна мѹти кавѹла, шчо-би вїн ѣїї стрѹтїѹ, і дупїру кавѹла тї пѹннї. Вїїхѹ той льѹкаѣ з неїу на спѹцер, далѣко в льїс. Уїдут та ѣ їїдут, та пѹнна с тим льѹкаѣом. Кѹже пѹнна до льѹкаѣа: „Шчо то такѣїї, жи ми нїгди так ни ѣїхали далѣко на спѹцер ѹ льїс, а-ж нїньки?“ — „Шче — кѹжи льѹкаѣ — шче поїїдемо кавѹльчик, то сї пѹннї так здаїї.“ — Взяѹ льѹкаѣ завернѹѹ ѹже брїчку, далѣко у льїсї, і дупїру кѹжи до пѹннї: „Знѹїти ви шчо, ѣа вѹш мѹїу зробїти смерть тѹтѹї.“ — Стѹла вонѹ дѹжи плѹкати і ѣїгѹ просїти: „ѣа ѣи шче такѹ молодѹ, ѣа шче хѹчу жити ѹ сѹвїтї!“ — Шкѹда тѹму льѹкаѣовї сї зробїло за тѣїу пѹннѹю. — „ѣїт-жи бѹди — так кѹжи льѹкаѣ — шчо ѣа мѹїу привѣсти із вѹс знак, прѹву рѹку мѹїу вїдрїзати і сѣрце добѹти їс пѹннї.“ — Стѹла пѹнна їшчѣ дѹжши плѹкати і ѣїгѹ просїти. На тѹї час литїли пси льїсом. Вїн взяѹ стрїльбѹ і застрїлїѹ їднѹго пѹса і тѹго пѹса роспорѹї і добѹѹ з неїу сѣрце, їс пѹса. „А — кѹже — а ви, пѹнно, мѹсите дѹти рѹку вїдрїзати, ѣа знак мѹїу привѣсти. Сѣрце бѹди с пѹса, значїт собѹче, а рѹку вїдрїжу і скажѹ, шчо ѣа пѹннѹ забїѹ, ѣак прїїїду до дѹму.“ — А ѣїї рѹку ѣак вїдрїзаѹ, і вна сибї пїшлѹ, а вїн поїїхѹ до дѹму. Ту рѹку ѣїї завїзаѹ кѹльїку, прїїїхѹ вїн то... і прїїїз тѹї знак ѹже до дѹму і показѹѹ ѣїї мѹтерї рѹку і сѣрце. А та ѣїї мѹти бѹчи, жи ѣїї рѹкѹ, і сѣрце то не моглѹ пїзнѹти, чи то ѣїст з нѹїї, чи то ѣїст ѣакѣ. І далѹ льѹкаѣовї вїру, шчо вїн так ѣїї забїѹ вѹже. І понѹѹхала мѹти те сѣрце: „Пѹсѹ креф — кѹже — ѹна пѹсѹ смїїрдѹвѹлѹ!“ — І ѹнѹ сибї так ѣїшлѹ, ѣїшлѹ льїсом, так заїшлѹ а-ж у дрѹгїй край, а-ш пїд ѣїден ѹгруд такий, їднѹго крѹльѹ, де бѹѹ дѹже велїкїй сад. І знѹїшлѹ сибї такѹ лїпу дуплѹву пїт тим ѹгродѹм і там сибї сїдѹла ѹ тї лїпї, та пѹнна. А там, ф тїм ѹгродѹ дѹжи бѹло дѹсїть ѣїблѹк, і ѹнѹ ни мѹла шчо ѣїсти і ходїла сибї до ѹгродѹ по тї ѣїпкѹ, зробїла сибї такѹ... пїткѹпѹла сї пїт тѹї паркѹв, тѣїу дѹзурѹїу ходїла до тѹї ѹгродѹ і зберѹла ѣїблѹка. Але там бѹѹ

огрідник, жи то доглядаў тоўо огрѳду — і він шчо прійди рано до тоўо огрѳду, піт кáждоу йáблонеу значіт лежáть йáблока, а тоўо блісько паркану́, піт т́ими йáблоньами ви ма йáблок, шо вже хто-сь зби-ра́йи, так огрѳник півнаў. І вьзаў, засыў у но́чі, хто то такий зби-ра́йи йáблока? І злáпаў ту пáнну, шчо без рукі. Але вона́ б́ула д́ужи фáйна, подѳбна така... — А той огрѳник служиў у кру́льа, і той круль маў с́ина і той син, той панич, тоўо огрѳника... об́идва л́убіли с́и сибѳ. І той огрѳник й́и тримáў, ту пáнну, бес ќілька день і вьзаў, ска-заў то́му паничѳви. Кáже: „Йа... шо йа скаж́у!“ — так огрѳник. „Йа злáпаў д́ужи фáйну пáнну ў огрѳдѳ.“ — Кáжи той кру́льу́ син: „По-каж́и сьудá й́и!“ — Йак й́им́у огрѳник показáў, д́ужи с́и то́му спѳдѳбала тáйа пáнна. Він вьзаў ту пáнну і з огрѳду с собѳю до покѳю́ і так й́и тримáў у т́им покѳю́у своїм, де сам мѳшкаў, шчо нáвѳть й́игѳ рѳдичи ни знáли, шчо він ту пáнну ма́йи. Шчо він значіт пн́ў й́идн́у кáву сибѳ пѳрци́у, ўже пѳ-тим казáў покѳю́ви нѳсти дьви, і так сьнѳдá-вья і об́ид, шчо пѳрши й́иў й́идн́у, то ўже пѳ-тим дьви сибѳ казáў принос́ити. І та с́и покѳю́ва чудовáла, áле рѳдичам не спѳмина́ла, жи вона́ дай́и дьви пѳрци́и, а він й́и́и тримáў ў шáфі, ў своїм покѳю́у. Понѳсла ўона́ раз об́ид і пѳдѓланула й́и́и, шчо ўона́ й́ист ў шáфі, а-сь с́и самá ф́ты́шила, шчо й́ист така подѳбна пáнна. Але прос́иў покѳю́во́йи, шчо-би ўона́ ни казáла й́игѳ рѳдичам. То так тривáло биз рѳк, шчо він й́и тримáў, а рѳдичи ни знáли. Вже й́им́у с́и бу́ло час і жен́ити. Кáжут й́игѳ рѳдичи: „Жени́ с́и вже с́ину, де-сь тре тоб́и шукáти пáнни.“ — Кáже він до свої́х рѳдичи́н: „Шчо йа вам скаж́у? Йа вже ма́ю пáнну собѳи ў своїм покѳю́у, ўже-м... шукáти нѳгдѳ не бу́ду др́угойи.“ — Кáже до нѳго, рѳдичи: „Покаж́и-ж но й́и́и.“ — Він й́и́и тримáў без рѳк, і та рука́ й́и́и в́irosла др́уга. І й́ак т́и с́и рѳдичи подив́или на ту пáнну, і так-жи с́и й́им спѳдѳбала, рѳдичам. — „Де ти й́и́и вьзаў, тѳйи пáнни?“ — „В огрѳдѳ-сьмо й́и́и злáпали, áле вона́ с́и мен́и д́уже спѳдѳбала.“ — Кáжут рѳдичи: „Ну, й́ак спѳдѳбала с́и тибѳи, то бер́и з нѳю шльуб.“ — Зроб́или ўони вис́ы́ля й́и вьзали́ шльуб с тѳю пáнноу. І стáла во́йна у др́уги́м кра́йи і він пшѳбу́ там на пѳмѳч, а й́и́и з́истáвиў при свої́х рѳдичах. І ўна́ заступ́ила ў ц́ынж́и, вже від нѳго, і пѳ-тим, й́ак він ше там буў на во́йни, мáла ўона́ два хлѳпцы́, бу́ли блив́ьнуки́. Т́и й́игѳ рѳдичи бу́ли на ньу ли́хѳ чо́го-сь і написáли ўони́ до нѳго, шчо: „Ма́йи пса і котá тво́я́ ж́инка.“ — А то ни бу́ла праў́да, но т́илько два хлѳпцы́, а написáли, жи пса і котá ма́йи. Писáли той лист а-ж до нѳго на во́йну, шчо с т́им роб́ити, чи то потрáтили й́и́и, бо нам стѳд, чи шчо с т́им роб́ити? А він в́итписáў: „Нех б́уди, шчо хѳчи, то то й́ист мой́и, мой́и дь́ити. А-ж й́ак йа до дѳму пр́ий́иду, нех йа то побáчу.“ — І по-даў́ лист п́исланцев́и і той п́исланѳн ны́с ў́же від нѳго а-ж до й́игѳ рѳ-

дичіу і захопіла йнго ніч, то́го післанцьба, шо він пішоу с тим лістом, і трéба йнму ночувати так у силі. Акуратні трафіу той післанец на йїї матер, шчо йїї казала стратити. І питайить сьа йнго тайа паны: „Де ви так ходіли?“ — „Іду з листом віт пана, круля“ — так каже післанец той. Взяу він, той післанец, васуу, бо сьі змучіу, і взяла той лист причитала і вже догадала сьі, шчо то йи йїї довька, і взяла написала той лист, приписала йна́кше: „Стратіте йїї і тії дьіти, бо навіть ни хочу то слухати.“ — Той післанец приніс той лист до йнго рідичіу; йак ті родичи причитали, шчо: „Піше наш син вітам, шчо-би йїї стратити і ті дьіти.“ А то не була праўда, він написау добре, але тайа паны переписала кіпско. Та й родичи — кажут: „Ну, то трéба йїї стратити. Йак наш син піши, то ми йи так зробимо.“ — Але та покойова дуже йїї лубила і то слухала, шчо йїї родичи кажут стратити, і сказала ті паны молоді: „Паны мойа, шчо йа вам скажу! Шчо написау ваш пан, жи-би вас стратити і ваши дьіти. Али йа паны то кажу, бо мині дужи шкóда паны.“ — У ночі, ўсы поваспильали, та паны молоді взяла ті дьіти, ті близьнюкі, і фтыклá: „Йак мині майи б́ути смерть і мойім дьітам, то трéба тьікати.“ — Пішла ўона сибі далéко в лис с тїми дьітїми. А він йак йшоу йїї чоловік на войну, то мау два перстéні і такú хустїнку злоти́ми лїтерами і зїставіу йи до́ма йїден перстень, і ту хустїну передер на двóйи, дау йїї половїну, а сибі взяу половїну тейї хустїни: покїнуу йїї такий знак, бо він йїї дужи лубий. Він повертайить сьі на-зад з войни — ўже ни ма дьітїй, а-ны йнго жонї. Питайить сьі він там своїїх рідичіу: „Де ви йїї подьїли і мойї дьіти?“ — „А на шо-ж ти писау до нас, жи-би йїї стратити і дьіти?“ — „То не праўда — так каже той — йа писау до вас: нех б́уди, шчо хоче, то не робїть йїї ныц.“ — „Ми-ж йїї не робили ныц — так кажут родичи до не́го — а ўона забрала дьіти і фтыклá від нас.“ — „Мусьїла вона тьікати, йак ви йи хты́ли стратити! Не ма мейї жонї і мойїх дьітїй, то йа іду від вас у сьвіт на-зад і б́уду йїї шукати.“ — Взяу він сибі с собóйу льóкайа, набрау сибі йїдзёньа і так фсьогó, а-бї він мау на рік за чин у сьвіт йїхати. І вийїхау ныби сибі ў доро́гу, свейї жїнки шукати. Йїздуу він без доўгий час по сéлах і по мїстах, і не мїг йїї де знайтї. Шче стау йїхати лыса́ми. Йїхау він лысом так-жи доўгий час. Йїде він так доро́гойу, лысом, али бу така ланьа, така... ныби дзвїр такий, али ўона сьі дойїла так йак корóва, і пасла сьі на' доро́гойу, тайа ланьа. І він йїї хты́у застрїлити, ту ланьу. Вона ўзьяла, стала ўтыкати, шче так кавалок у лис від доро́ги; він за не́йу стау ітї, де ўона сьі подьїсьть. Аш прїйшла ўона і сховала сьі ў такú нурú, була така гора, ў ті горї така там йа́ма була, і та ланьа тудї увїйшла. Він сибі мїсли: „Пїду йа тудї, до тейї йа́ми, по-

диўлў сьї.“ І вона там була, та йигó жонá і с тїми дьтїмї. Так сьї ўонá с тейу лánїиу присвоїла, шчо вона йї доїла так йак корóву, і тїм молокóм жїла і йїї дьтї. Але йак та лánьа тудї увїйшла, і вїн пїшóу за нейу, і вона йигó пїзнáла, та йигó жїнка, шчо там сидьла, де та лánьа. Але фстїдáла сьї до него вїйти, бо ўже б́ула такá нáгла, шчо з нейї одéжа ўблетьáла, шчо на себї мáла. Кáже до него: „Мўжу-ж мїй, шчо ти тўтай рóбїш?“ — так до него вїтповїла, ў тї норї. Вїн вїтповїў до нейї: „Хто-ш там йї? ходї сьудї, бо йа не мóжу тебе пїзнáти, хто такїй?“ — А ўонá до него вїдповїла: „Та-ш ти мїй муж, а йа твоїá жонá!“ — Сказáў вїн так шче раз: „Та ходї сьудї, бо йа тебе не мóжу пїзнáти!“ — Подалá ўонá той пёрстїнь йїмў, шчо вїн йї покїнуў у дóма, і тейї половїну хустїни: — „Йак не вїрїш, то на знак!“ — так ўотповїла ўонá. — „Та ходї-ш сьудї до мени!“ — Дўжи сьї вїн фтїшиў с тóго, шчо йїї здїбаў. — „Ни вїйду до тебе, бо йїздїм дўжи нáгла, одéжа з мени ўблїтыла, бо йа ўже дóўгий час тўтай мéшкайу, в тї норї.“ — Зьáў вїн с себї одéжу скїнуў своїу і подаў йїї: „На, ўберї сьа!“ — Убрáла сьї она ў йигó одéжу і допїру вона вїйшла до него. І дўже сьї вїн фтїшиў с тóго, шчо вже своїу жонў здїбаў і своїїми дьтїмї. Узáў вїн йїї на брїчку на своїу і тїх два хлóпцї, шчо булї з нейу і дўжи з велїкóйу хьїньцьїйу йїхаў до дóму, до своїїх рóдчїў на-зáд. Прїйїхали ўже онї до дóму, до сво́йо палáцу. „Спрáўмо тенёр баль такїй велїкїй, роспїшїм по цáлїм країу такї газéти, шчо мóжи на тїм бальу б́удут с твейї фамїльїї і з мейї.“ — Спрáвили ўонї той баль, багáцько наро́ду булó на тїм бальї с цáлого країу. Стáла ўонá казáти мeжї тїми ўсьїма гóсьтьами: „Шчо рóбїти такїй мáтерї, шчо мáти казáла дочкў стрáтити, бо хтїла йтї самá зá-муж, а дочкў сгрáтила?“ — Обзївайїть сьї та мáти йїї, шчо йї казáла стрáтити тóму льóкайовї, завéсти ў льїс... шчо той льóкай прїньс знак... Та мáти нї спóдывáла сьї, жї то йїст йїї дочкá, бо та йїї рукá ўже вїросла дрўга, шчо йїї казáла вїдрїзати, а то акурáтнї б́ула йїї дочкá. І кáжи так дочкá: „Шчо такїй мáтерї рóбїти за тейї?“ — Кáжи так мáти: „Панóве гóсьцьї! цeрeпpашáйу вас, шчо б́уду казáти — взьáти таку мáтыр, прївїзáти óгїровї до фостá і пустїти ў чїсте пóле!“ — Так самá сїбї мáти засудїла; áле вона сьї не спóдывáла, жї то йїст йїї дочкá живá. Трáфїла акурáтнї на своїу дочкў, і сама сїбї засудїла такў тьашкў смeрть! Ужe кїнeц йїї.

Записано від Андруха Кравїцкóго в юлї 1894.

В сїй казцї спутанї два мотїви: мати завдрїсна на красу дочкї каже еї стратити, гл. Musäus, Volksmärchen der Deutschen „Der redende Spiegel“; O. Kolberg, Lud III, 129; XIV, 69—72; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 237—246; Аванасьевъ, Нар. русскїя сказки II, 240—244; Худяковъ, Русскїя сказки I, N. 16; III. N. 90;

Nowosielski, Lud ukraiński I, 245; Gliński, Bajarz polski I, 165; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 134—143; Schott, Walachische Märchen N. 5; порівнай також Аванасьевъ, Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу II, 715—716, — і мотив середньовікової повісти-поеми про св. Геновефу, гл. K. Simrock, Die deutschen Volksbücher I, 381—439 і численні рефлекси сеї повісти в устах люду, гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 342—347; II, 51—55; Wolf, Deutsche Hausmärchen 168—177; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 40—49, пор. Renaud, Vie de sainte Geneviève в журналі Romania, Revue trimestrielle, XVII, 331. — I. Ф.

24. Як швець чортови записав ся а до неба дістав ся.

Буў то йіден швец дўже бідний, він не маў вітки жити; але ввзаў, записаў сьі злому дўхови. Та й іак він записаў сьі, на двайцьцять і штіри роки, от прийшло, досьть, жи він майи вже на тилько [оповідач показує рукою на горлі] фсьогот: і йісти майи шо і піти майи, подостатком фсьогот. Так йіму лўди завидуўт, тому шеўцеви. От, пережив ін гоїно сибі черес тих двайцьцять штіри льіта, так ужé скінчить сьа йімў ті льіта. Али ішоў сьвятий Петро і Паўло і Сус Христос, ішли ўони ўсы три і ніч йіх захопила, та й кажут до него: „Може-б ми ў вас переночували?“... — Але швец злому піписаў сьі, то ўже ни стойаў ў йіх ласку. Али жінка була дўже милосёрдна (добротой во́лы) та й каже: „Та переночуймо ті льўде“ — до него. От, та й він каже: „Ну, то переночуймо“... Але-ж Сус Христос знаў, жи він ўже піписаний злому, бо він ўсы мїсли знаў йігот. І кажи: „То льагайти -- каже — спати у шопі, ў стодолы“... Але жінка каже: „Треба тим льўдьям дати вечерати“... — От спражила ўона молока і дала йім по скляньцы молока і хлыба по кавальчыку. Вони то повечерали і подьяковали; на другій день поўставали рано, то кажут: „Шо-би вам. паньі господару, дарувати за тойи, за ті нічлыгі?“ Але він каже: „Шчо ва́ша ласка“... — А вони каут до него: „Ну, та шчо-ж би ви сибі жадали?“ — А швец каже: „Йа-б сибі то жадаў, жи-би хто сьіў на мойім стільчыку, то жи-би ни ўстаў, поки йа йіму ни скажу: ўстань. Друге: хто-би прийшоў ў мій сад, а потрас мейу слиўкоўу, то жи-би ни поступиў сьі, поки йа ни скажу. А третья зноў, жи-би хто прийшоў під мойі вікно, йак прійде, то жи-би сьі ни поступиў, поки йа ни скажу“. І ті дали йіму тойи і забрали сьі і пішли. Ну, і пунтом вийшло тому двайцьцять штіри роки, те й вже приходит злий по шеўца. Приходит та й каже: „Ну, ти ўже знайиш, жи ті льіта вийшли, жи ти буў записаний“... — Але швец каже: „Ну, то прошу сьісти сибі на стільцы трощки, закїм йа повечераўу“. — Так злий той дух йак сьіў

на стільці, так той сидіт, швец повечераў, — той сидіт, крутіт сы; та бо той злий каже: „Ну — каже — ходым!“ — Швец каже: „Ну, то ходым, збіраймо сы“... — Та бо злий ни може ўстаіти. Та й він от сидіт, та й вже прубуйи, прубуйить сы раз — ни може ўстаіти. Та бо вже й дивить сы й прубуйить сы другій раз та й каже до шеўця: „Пусті мене!“ — А той каже, швец: „Йак ти ше мині придоўжиш на тім сьвітї штіри рóки, то... то ты пұшчу“... — Каже злий до него: „То придоўжу твбї, ни буду ты зачипаў штіри рóки, али пустї-ж мене!“ — Той пустїў.

Пунтом жиў швец зноў штіри рóки, гоїно жиў сибі; але скінчило сьа йїму штіри рóки, приходит зноў до него той шатан — але ўже ни йшоў до хати, тілько стаў сибі під вікном. Та й каже: „Ну, шеўче, збірай сы!“ — Каже: „Добре, добре, йа ўже знайу сам, почекай“ — каже. Каже: „Нех йа повечераў, та й — каже — будемо йти.“ — От, за-кїм то швец повечераў зноў, той стоїт, стоїт такї під вікном. Та й каже швец до него: „Ну, то ходым ўже!“ — Вийшоў на двір, а чортїско ни може поступїти сы від вікна. Той кліче йїго, а той ни може поступїти сы. Та й прóсить сы в него, каже: „Та-ж пусти мене живóго!“ — Каже: „Йак подаруйиш ше мині штіри рóки тұтай жити, то тибé пұшчу.“ — Так він каже, чорт, до него: „Ше будеш жиў штіри рóки, пусти мене!“

Ну, перейшло тих штіри лыта, приходит зноў трéтїй до него, ўже той старшїй сам прийшоў до него, кривїй той, жи на йїдні нозї. Те й каже: „Шеўче, ну, чомў ти сы ни збірайиш ўже?“ Каже: „Кїлько-сь крутїў, то крутїў, а тепér збирати сы мўсиш ітї вже.“ — А той швец каже до него: „Награсым ми собї сливóк на дорóгу!“ — Кае: „Йа буду збіраў сы, а ти підї натрасї, будим маїли шо йїсти.“ — Йак стаў чорт трастї сльїкоў, трасé та й трасé та й трасé та й трасé та й бес перестаньа ўже трасé. І прóсить сы шеўця: „Вже пустї менé, ўже дóсить будé!“ — Він каже: „Йак ти минї ўсьó подаруйиш, то йа тибé пұшчу.“ — А він каже до него: „Всьо тибї подаруйи, пустї мене живóго!“ — Та й швец каже: „Ну, то йди собї!“ — Та й злий той пїшоў. — Али миңуло тóму ше рїк чи два швец прожиў, два рóки ше прожиў по-тїм те й помér. Йак помér, так він, швец, прóсто йде до нéба. Але сьватїй Петро йїо — він йдé ў браму — сьватїй Петро йїго за плéчї та й не пускайи, кае: „Та ти злóму дұху пїписаў сы, де ти тут мóжеш влыісти до нéба?“ — Али швец такї напér сы, такї форт, йак жид. Але пїшоў сьватїй Петро до Ісўса Хрїста та й каже: „Гóсподи Бóже, шо ми будем робїти с тим шеўцем?“ Каже: — „Він пїписаў сї — каже — шатанови, а він тепér хóче до нéба — кае — доступїти“... — А Ісўс Хрїстóс каже до сьватóго Петра, каже: „Та ти дóбре знайиш,

Йак він нас пиривочуваў. Пусти там йго за браму, нех чоботи роби"... — (То коли-сь було праўда...). — І такім способом швед прійшоў до царства небэснаго.

Від Миколи Кравіцкаго записано в марті 1894 р.

Паралелі: Ciszewski, Krakowiacy I. N. 115, 116, 118, 121; Аванасьевъ, Нар. русскія сказки IV, 249; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія и рассказы стр. 120—123. I. ф.

25. Христова похресниця.

Булó двóйи такіх старéньких, ни мáли доўго дытій, пó-тiм ўже мáли ў старіх лытáх дыўчынку. І він такій дуже бідний буў, жи ныхтó навiть ни хтыў йтi за кумi. Та й він вже взыаў, бáба йi він, та й идут обóйи до ксьóндва, вже ныхтó ни хтыў йтi. Та й идут та й здiбали на дорóвы дыда старéнького, та й він того дыда прóсит, ны-би за кúма. Той дыд ни відмагаў сьа та й вже идут фсы трóйи, идут, вже та бáба і той бáтько і той дыд, фсы трóйи идут. Али идут та й здiбали пáныi такú дуже фáйну; та й той дыд кáже: „Просi тéйи пáныi, то ўона пiде за кумú.“ А він сьа стидáйи, кáе: „Та де ўона до мéне пiде, до такóо бiдного!“ Той дыд кáже: „Пiде, пiде, но просi, то ўона пiде.“ — І він попросiў і вона пiшла. А то той дыд буў Сус Христóс, а та пáныi то пресьватá Дыва була. Та й вже ўхрестiли те дитиньáтко те й вже идут до дóму; те й він йiх не клiче, тiх кумiў, до сéби, бо ни мáйи до чогó. Те й той кум кáе: „Ну, то ми, кúме, пiдém з вáми“... Кáже: „Чогó-ж йа вас бóду кликаў с собóйу — кáже — коли йа ни мáйу навiть шкiрочки хлыба ў дóма“... — Ну він кáже: „Не гризi сьа, ми так пiдém, а-бi-сьжо своiў кумú вiдвiдали і твiй дiм вiдвiдали.“ — Те й вониi приходiли те й посыдáли, той кум сыў і та кумá, коло столá посыдáли, те й він кáже, той кум, до тóо свóо кúма: „Бiжi-но до комóри, може там дé-шчо мáйиш, то нас приймеш — кáже — трóхи.“ — Він кáже: „Кúме мiй вiрний, чогó йа пiдú до комóри, коли ў моiй комóри ни ма ныц, хоць розвалi йi, то ни ма ныц, ны кришки, нычóго“... — А він такі йго ўчепiў сьа, кáже: „Бiжi-но, бiжi, там шо-сь йи“... — Та й пiшоў кум до комóри, а там ўсьо йи, шчо душá забáгнэ, ў комóри, на ўсьi бóкы: і хлыб бóхонцьамаи і коўбáси і мнъáсо і ўсьó, шо душá забáгнэ, шо потреба, то ўсьó сьа ў комóри напоўнило, поўна комóра... Те й він сьа в-рáзу трóхи зльакаў, трóхи зрáдуваў, жи то так пёрше ныц не бóло; а пó-тiм взыаў ўже, нарэзаў тоо мнъáса, кобáс, те й приймаў сибi тiйi кумi. Тi й вони... вже він йiх приймаў, вже сi найiли дóсить, та й той

кум каже: „Ну, тепер-би-сьмо віпили або вина, або піва пісьльа того йидаєнья“... — А він сьа зноў скривіў, жи ни майи грэйцара, жи ни майи за шчо принести [коли-сь добре було: Сус Христос ходіў по землі, за кума буў!...] Каже: „Віжи-но до комори, там де-шчо надіблеш віпннї“ — той кум сказаў до него. Та й той кум пішоў, але дивить сьа: стоїт піўбочок піва і вино ў бутельках, ўсьо. шчо душа забагнє, ў коморі. І вони ўже сибі напіли сьа і куму своіу покарили, і вже по-тім посідыли сибі, подьаковали, і на вітходы каже той кум, Сус Христос: „Йа тибі ўже, куме, йакій-сь подаруночок дам, ті своїі похрєсници“... — І ныц він ни даў, но берєзовий прўтик, і каже: „Вона... вона буде тибі дўже спокійна, ныґди ни буди плакати — але будеш йи бити тим прўтиком, ныґдє, но по чіколотках“... Каже: „Ти ни будеш мати шчасьтья за нєйу, но до дванайцїть лїт, а по дванайцятох лїтах ти йи продає.“

От оно так собі росло і дўже спокійнє було, та дитїна, ныґди ни заплакало, такє спокійни було, жи ныґди ни заплакало. От так вже бес пѳру лїт оно росло, росло і ныґди ни заплакало, такє добре було. І вони сибі за пѳру лїт нагадали за той прўтик, жи то той кум даў, вони йїго положили де-сь були, те й вона кажи: „Ти, чоловічи, гляди-но того прўтика, шо той кум нам даў“... Те й він найшоў той прўтик де-сь на полицы, де-сь буў заложїў на полицы, і затьаў ту дитїнку по чіколотках і оно зачалє плакати грїшми. Дўже сьа зрадуваў тим і шо раз ўже по трїшки ту дитїнку биў і оно ўсє йїму плакало грїшми; і він до такоґо майонтку дїшоў, жи йїму а-ж льуди завїдували. Вже йак дїшоў дўже до майонтку, зачаў сибі такі палаци муровати, такі мўри розмайїтї, палаци, такі доми, — а ўжє ті дьїчннї ны-би кінчїў сьа дванайцятїй рїк, ўжє йшоў йи дванайцятїй рїк. По-тім йак зачалї йїму льуди... на него зыпати, на него нарикати, далї йїго до цысара, жи він сам грїши рїбнїт. Душїру цысар вїїхаў до него зі своїїми мїнїстрами і хтыў йїго гарештувати, ны-би фсьї говорїли, жи він сам грїши рїбнїт, жи він такїм дўже майўчим стаў, ны-хтє не знаў, шо то сьї стѳло. Та й він вьаў ту дитїнку, — вже дьїчннѳ була, ўжє дванайцїть лїт йи стѳло, ўжє дьївоншка була, — він йак ту дьїчннѳ поставїў на-сєред хати, йак затьаў йи тим прўтиком, йак вона зачалѳ плакати тїми грїшми, то сьа так сплѳкала по бокї тїми грїшми, таку кўпу наплакала тїми грїшми. Той цысар йак на то подивїў сьа, та й каже: „Дай шннї йїї за невїстку, йа йїї озьму за невїстку“... Те й вони за-раз сибі нагадали, жи то той кум йїм казаў, жи то: „До дванайцїть лїт будете мати шчасьтья“ — та й вони вже ни збороньали йїї за невїстку до цысара. Те й він сказаў там, котроґо днѳа там: ни прїїде сам по ньу, но прїшлє своїу вїрнїцѳу і прїшлє йи сўкннї розмайїтїї і вона йи вберє і возьмє

її, та вірниця, ны-би до цысара. То вона по ньу прийїхала, та вірниця, привезла їй шматъа, сукны розмайїті, ўбрала їйї, і хтыў їй батько даѳи на дорогу йакэ-сь йндзєнъа, ны-би то їйї рїднїй батько, а вона ныцц ни хтыла, та вірниця, каже: „Йа маїу свойї фсьо, йндзєнъа і пшты́а, на дорогу“... Каже: „За-досить ўсьогó маїу, ни трєба вам ныцц давати“... Та й вїйїхали вже та й йїдут та й йїдут, вже в далєку горóгу йїдут; та й вона ўже дўже зголоднїла, бїдна та дыўчинка, а вона їй ни дайї, та вірниця. Та й вона каже: „Йа йїсти хóчу“ — та дыўчина. Те й вона каже: „Дай жи рўку вїдрїзати, то йа тибї дам йїсти!“ — каже та вірниця. Та й вона їй взыала трóшки зысти, ни дала їй шмат, но трóшки перехопїти їй дала (то то вже по тї руцы, шо вїдрїзана була). Те й зноў йїдут та йїдут, зноў ў далєку дорогу, те й вона зноў зголоднїла (жи-б була терпїла, бїдна, ўже...). Вона зноў сказала: „Йа хóчу йїсти!“ — А вірниця кае: „Дай-же другу рўку вїдрїзати!“ Те й вона дала другу. Ну, та й дала їй зноў трóшки йїсти, ни дала їй шмат, жи-б сѳа дўже найїла... Ну, та й зноў йїдут та й йїдут та й ўона зноў зголоднїла те й зноў прóсит: „Дайте минї зноў ше трóшки йїсти!“ — Те й вона каже: „Дай-же воко вїнъати!“ — Те й вона дала воко вїнъати, бо дўже йїсти хтыла; те й вона їй дала трóшки зысти, али ни багачько. Та й зноў йїдут та й йїдут, ўже там пару миль ўїїхали зноў, та й ўона зноў каже: „Йа хóчу йїсти“... Тїй вона каже: „Дай-же друге воко вїнъати!“ Те й вона дала друге воко вїнъати те й вона їй нагодувала трóшки — бо вона ўже ни вїдыла і ни мала рук, то вона їй нагодувала. А вона, та вірниця, мала таку дочку, йак вона, така воўсым до нєїї була подóбна. Те й ўже блїсько цысара те й та дочка їй вїбїгла, тєїї вірницы, вїбїгла в лысє, та дочка; та й та вірниця взыала с тєїї шматъа те ўобдєрла, тї сукны, те й їй взыала те й в лысы скїнула, ту бїдну, ту без рук, без нїг, ту тємну. Вона взыала свойу дочку вбрала те й привезла до цысара; те й цысар там не прубуваў, чи ўона плаче грїшми, чи ны, бо йїмў ни тре грóшї, вїн маїи. Та й взыаў, поже нїли сѳа, тої цысарїў син з нєїу; а та собї лежала ўже бїдна в лысы без рук без нїг, от бїдна лежала. Те й вона лежит, але прийшлò шчо-сь ворóхайи нєїу; те й вона сѳа зылакала бїдна, бо вона тємна. І питайи — каже: „Шчо то такє менє рўхайи?“ — Вїн каже: — а то пустєлник прийшоў до нєїї, такїй, жи вїн собї сидыў в лысы на такї хаты, на пўсьты — та й каже: „То йа йи пустєлник, ни бїй сѳа!“... Уна каже: „Возьмї-ж менє с собїю.“ А тої взыаў їй та й прыыс до тєїї свєїї пўстки. Те й вона каже: „Дай минї шчо йїсти, бо йа йїсти хóчу“ — до тóго пустєлника. А вїн каже: „Шчó-ж йа тибї дам, коли йа ныцц ни маїу, йа но тїми корїнчыками жийў, шо в лысы“... Она каже: „Вїжи де йаку птаху забий те й зварїш та й будемо йїсти“. А вїн кае: „Чїм-же

їа забіу, коли їа ни маїу нї піштольїта, нї рушніцї, нї нїц“... Уна каже: „Шо-сь підо мноїу лежїт, давїт менé возьдé“. А він подивїу сьа, а то рушніцьа під неїу лежїт! (Так Бог дау, вона така була мучаницьа, так їїї мучили). Те й він вьау ту рушніцьу, пішоу та й забїу пáру птáхїу, та й вже зварїу те й вже сибї покaрмїли сьа ўбóйи, їїї нагодуваў і сам зїу, вона ни мала їак, бідна. Те й зноу лежїт вона, лежїт те й каже: „Возьдé шо-сь підо мноїу зноу їи, їдї-но возьмеш“. Він дївить сьа, а то під неїу рúки лежáть. Те й він а-ж зьлaкáу сьа те й каже: „То їакї-сь рúки, де-ж їа їїх подьїїу?“ Она каже: „Возьмї їїх і підї, там на долинї їи кринїчка, і возьмї ті рúки розмочї“ (вонї дúже засушанї булї, ті рúки). І він так зробїу, послúхау їїї; приньїс ті рúки і каже: „Де-ж їа їїх подьїїу?“ А вона кажи: „Притулї минї до тих кїктїу!“ Та й він попрутúльовау та й вже вона маїи рúки. Та й вона зноу каже: „Шó-сь возьдé зноу підо мноїу лежїт.“ Вже рúки маїи, вже беспéчна. Те й він дївить сьа, вїньяу с-під неїї — а то ў пацeрї вóчї. Вона каже: „Возьмї ж підї і ті вóчї там розмочї.“ Та й він пішоу, розмочїу ті вóчї ў ті кринїцї і приньїс. Она каже: „Возьмї-ж минї попрутúльуй“ — (до тих їамóк, шо то булї повїрїзуванї). Та й він вьау, попрутúльовау та й вона ўже маїи вóчї. Та й пó-тїм вже вона каже, мóже за два дньї ўже, за три днї: „Возьмї-но ти їакóго прúтика, бúдеш мене бїу по чїколотках.“ А він каже: „На шчо-ж їа тебé бúду бїу, ти така-сь бідна булá, калыка, такú-сь мýку терпїла — за шчо їа тебé бúду бїу?“... А вона каже: „Ни питáй нїц, но послúхай менé, то фьсо дóбре бúде.“ Ѓак він її зачáу тим прúтиком бїти, затьáу її так по-малéнько по чїколотках, она зачалá плáкати грїшнї; то так наплáкала тих грóшїй жи ўже дóсить. Та й він поїхау до мїста, во так до Брóдїу, їак то там де до мїста мóже, та й накупїу їндзéньа розмаїїтого... дóсить, жи ўсьогó накупїу, шо трéба до гóсподáрства. Пó-тїм... та й вона фьсе казáла сьа бїти, чáсто, тим прúтиком; от він їїї фьсе вже бїу бїу і вже дúже сибї... вже грóшї шмат вже мáли, те й вона казáла такї палáци, їак у їїї бáтька ў рїдньогó, такї казáла вїставити. Ѓак він такї повїставляў, фьсо такé самé, їак в їїї бáтька булó, ў тóго рїдньогó, такї брáми залїзнї, — та й цьїсар поїхау на польуваньа та й поїхау та й зблудїу з дорóги, запїзнїу сьа, — чи зблудїу чи запїзнїу сьа, те й прїїхау з лóбкаїом с тим своїм пїт ті брáми та й каже: „Застúкаї-но, мóже-б ми тут переночувáли, шо ту їи за їакé тут пáньство їи“... Те й він застúкау, той лóбкаї, а той вїйшоу, гóсподар, та й каже: „Мóже-б ви нас переночувáли?“ — Каже: „Дóбре, дóбре, прóшу, прóшу на нїч“... Та й вонї прїїїхали те й вже там він їїх приньáу фáїно, чим мау, то приньáу; на дрúгїй день цьїсар вїдїїздїу і просїу їїх дúже ўбїдвóйи до сéбе на баль, те й на котрóй-сь там ўже,

він уже сказаў на котро́й час, йа там не зна́ў; те й вони по́йіхали на той балъ до цысара. Те й там ўже ўот позасы́дали доўко́ла ў цысара за столѡм, шват гѡстий бу́ло, та й вже сьа там балъували та й де-йакі стѡрїїи казали, так ўсы ў ко́лыїу, йак то на балъу́. Те й прийшла ўже до не́їи ко́лыїа, казати ту стѡрїїу, до те́їи, шо то ўона́ бу́ла биз рук, биз нїг. Те й вона́ ка́же: „Йа бу́ду казати стѡрїїу, але про́шу позамікати ўсы двѡри!“ Там бу́ла та неві́стка, та ўже вірницьа по-тїм догадала сьї. Те й вона́ допіру зачала роска́зувати стѡрїїу те й зачала роска́зувати, жи: „Там в їднїм силы́ йа чу́ла, шчо їднѡ дьїучина пла́кала грїшнї.“ Та й ка́же: „Йїїи цысар вьзаў за сво́їу неві́стку; али цысар не йїхаў сам по ньу, но вїпровадїў сво́їу вірницьу. (А та вірницьа а-ж мїнїть сьа, зна́їи, жи бу́де йї цемброхнї, — а то такі ни бѡйка бу́ла, но праўда ко́лї-сь). Те й вірницьа ни дала йї йїсти, вона́ дўжи зїхты́ла йїсти, казала йїїи да́ти рўки повїдрїзувати. Она́ йї дала трѡшки йїсти те й йїдут те й вона́ знѡў зголодньїла дўжи, те й вона́ ка́же: „Йа хѡчу йїсти“ — она́ ка́же: „Да́й-же во́чи вїбрати.“ Та й вона́ вїбрала во́чи, дала йї трѡшки йїсти; ну, та й вже прїйїхали блїсько цысара, тї й вїбїгла йїїи дочка́, те́їи вірницьї, те й вона́ вьзала в не́їи тї сўкнѡї ўобдѡрла, ўбрала сво́їу дочку́, те й вьзала йї, ту, скїнула пїд дерѡвїну в лѡсы, те й вона́ так лежала́, а-ж прїйшоў пустѡлнїк та й йї вьзаў. О-же так Пѡн-бїг даў, жо вона́ по-тїм ма́ла во́чи і рўки ма́ла.“ Те й ка́же: „Ош-то йа вам тепѡр, мїлї гѡсьцы, ка́жу, шо то йа йн сама́. Тнпѡр-же про́шу бїти ту нивїстку по чїколотках, чим она́ бу́ди пла́кати.“ За-чали йї бїти — ўона́ пла́че такі сьльѡзѡми, та нивїстка цысара (йак дѡбре скропїли). „Ну, тепѡр-же про́шу бїти менѡ по чїколотках.“ Ту-піру затьгали йї по чїколотках — вона́ вьзала пла́кати грїшнї, напла́кала дуже шват грѡшїй. Оже тї гѡсьцы дўже сьа ўсы́ адивували с тоўо. Тупіру цысар вже ўвїруй, жи то йїгѡ то ўже нивїстка ма́ла бу́ти. Ту-піру цысар казаву́ кїнути... запалити кўцу тѡрну, кїнути ту вірницьу сво́їу на спїд, а ту йїїи дочку́, а сво́їу неві́стку на вѡрха, ў той во́гонь. Тупіру ўоженїў сї той син с те́їу такі, шо пла́кала грїшнї, вьзаў шльуб... І так капарайут і дѡсы.

Вїд Юрѡа Соколовського записано в авг. 1894 р.

Б се варїант казкї „Дївчина калїка“ (ч. 11). До поданих там бїблїографїчних вказївок додай ще: М. Драгомановъ, Малор. нар. преданїя і разказы стор. 304—307; А. еанасєвѡвъ, Нар. русскїя сказкї, III, 31—41; IV, 368—377, де подана богата лїтература, а надто Жїтє і Слово III, 377—381 і статю Л. Р. (М. Драгоманова?) Корделїя Замарашка (Вѡстїяиъ Европы 1886). I. Ф.

Показчик казочних і інших мотивів, ужитих в казках NN. 1—25.

(Зладив др. Іван Франко).

Баба ненавидить свою пасербицю, велить дідови відвести її в ліс, а коли ця вертає з ліса з богатим віном, велить дідови за-вести там і свою ледачу дочку, котра там гине	51—52
„ збирає кістки своєї дочки і продає їх жидови за шістьку	52
Батько лізе на колінах напротив сина, котрого вперед був скривдив	20
„ вмираючи велить синам, щоб кождий за чергою прийшов у ночі вартувати на его гріб	36
„ встає в ночі з гробу і дає вартуючому синові волосок із своєї голови, що уможливлює синові добути королівство	36
„ покидає дочку в лісі таким способом, що завішує дошку на дереві, вітер лопає дошкою, а дочка думає, що батько дрова рубає	52
Березо-забій — хлопець знайдений у лісі під березою, гнівається за те, що его називають знайдою, покидає прибраного батька і іде в світ	76
„ помило триразової остороги коня піднімає знайдене по до-рові золоте перо	76
„ стає у царя на службу за конюха, цар завдає ему три тяжкі роботи, котрі він сповнює при помочи свого коня	77—78
„ ловить морського о'єра, морського птаха і морську панну і за те дістає царську дочку за жінку	77—78
„ перед сльбом має скупати ся в кіпучому молоці з 45 цар-ських кобил, сповнює се при помочи свого коня і скупавши ся робить ся ще кращим, як був уперед	78—79

- Березо-вабій** воює в трьох царях без війська і змушує їх до відвороту хрестом вирваним в землі при дорозі 79
- Березовий прутик**, дар Христа, має таку силу, що коли вдарити ним дівчину (Христову похресницю) по чиколотках, то вона плаче грішми 93, 94, 96
- Біда-вдовиця** ловить кожного, хто вилізе на її яблінку 67
- „ гонить за втікачем, а зловивши хоче его спекти і з'їсти 97
- „ всаджена в піч вискакує з неї, здоганяє втікача, вскакує ему на шию і каже ся везти 67
- Біди** не шукай, вона сама йде за тобою; вона не по лісах ходить, а по людях 68
- Бідний чоловік** записує злому те, о чім сам не знає 46
- „ за пару літ має дочку 46
- „ згоджуєсь дати її злому і обтинає їй сокирою руки, щоби злий міг її взяти 46
- „ вішає ся дізнавши ся, що его дочка, отак скалічена, зістала уздоровлена і зробила ся великою панею 47
- „ за чвертку жита для жінки і дітей дає собі око добути, за другу чвертку друге, опісля каже себе сліпого вивести під фігуру як жebraка 69
- „ коли ему вродила ся дівчина, не може найти кумів 92
- „ здибає Христа в виді старого діда і Богородицю в виді пані і просять їх за кумів 92
- „ не просять їх до себе на гостину, бо не має чим їх гостити, та вони самі запрошують ся до него 92
- „ на жаданє кума-Христа йде до комори і находить там богато всячини до їди і питя 93
- „ від кума-Христа одержує в дарі березовий прутик, котрим має свою дочку бити по чиколотках, від чого вона плаче грішми і він робить ся богачем 93
- „ віддає ту дочку цісареві за жінку для его сина 93
- „ обмовлений зависними сусідами, що робить фальшиві гроші
- Бог** не допускає злому духови взяти душі вевинної, скаліченої дівчини 46
- „ дає кріпость скаліченій дівчині 46
- Богач** вибирає брату бідному очи за дві чвертки жита 69
- „ переконавши ся, що той бідний не тільки провидів, але й великі гроші роздобув, просить его, щоб і ему очи вибрав 75
- „ з завязаними очима сидить під тою самою фігурою, де сидів его сліпий брат, і гине розірваний птахами . . . . . 75—76

Богородиця в виді гарної пані пострічає ся бідному чоловікови і на его запросини йде до него за куму	92
Брат невдячний стинає в лісі підступом брату голову, щоб жити з братовою жінкою, але опісля жалує сего і бажає віджити вбитого брата	35
„ чинить се при помочи крука	35
„ гине привязаний оґерови до хвоста	36
„ старший повинен уперед женити ся, ніж молодший	82
„ молодший уважає себе слугою старшого	82
„ старший предлагає молодшому лягати коло своєї жінки з одного боку, а він буде з другого	82, 83
„ старший хоче молодшого пустити спати з его жінкою, а сам ему вступить ся	83
„ молодший пильнує 3 ночі сплячого брата і братову, і довідує ся, що їм грозить небезпека	83, 84
„ не може їх остерегти, бо ему загрожено, що стане каменем, для того вартує далі лежачи під ліжком і вбиває змію з семи головами, що хотіла пожерти сплячих	84
„ заховує вбиту змію, а з сімох голов відрізує язики і ховає собі на знак, опісля стирає кров з підлоги і злизує язиком з сорочки сплячої братової	84
„ оскаржений перед царем за чужолозство і засуджений на смерть оповідає все, показує язики і стає каменем	84, 85
„ по сімох літах потручений братовою опять оживає, немов зі сну прокидає ся	85
Вандрівний , що хоче бачити, як сонце сходить і як спочиває	3
Вбитий , оживлений живущою водою, встає і каже, що спав	35
Військо на царський розказ стріляє девять разів на віват на честь будущего царського зятя	38
Вікно , під котрим хто стане, не може відійти без дозволу властивця дому	90, 91
Вірниця царська за страву відрізує дівчині, що має бути царською невісткою, в дорозі руки, ноги і виймає очи, по чім викидає каліку в лісі, а в її оліж убирає свою дочку і віддає єї за царського сина	94
„ здемаскована на царськїм балю гине разом з дочкою спалена на терновім огні	96
Вода така, що вмивши ся нею 60-літний дід може стати ся 18-літнім парубком	17—19
„ вона є в студні, що на горі за дригляним морем	18
„ єї стереже варта і ведкідь привязаний до брами	18

Вода , доїкати можна до неї тільки штукаю, щоб човном виплисти на гору а молотком веслувати	18
„ слаба, така, що хто її випе, робить ся слабшим, ніж був уперед	25
„ мощна, що додає сили тому, хто її випе	24, 25
„ живуща, що влічує розрубане тіло і оживлює вбитого	35
Волосок з голови жерця, потертий перемінює ся в чудесного коня, такого коліру, як той волосок	36—37
Вуж , найстарший між вужами, вигушлений дурним від смерті і вигодуваний через цілий рік грисом, дає ему за себе відкуп — чудесний перетинь	13—14
Газети (листи) розписує цар по цілім краю, запрошуючи всіх на свій балъ	89
Гори , що бють ся з собою, гл. Сім плегади.	
Горіхами і вином годують людюїди дівчину призначену на заріа, щоб була пухка	48
Гості на цісарськім балю оповідають за чергою всякі історії	96
Громада засуджує розбійника на смерть і его розстрілюють	51
Гуси заносять дівчину від людюїдів до батька	49
Дитина вроджена в неживої матери, у котрої вкрадено серце, виростає чудесно, пізнає свого батька, відбирає у зрадницї материне серце, віддає матери і відживлює її тим способом	45
Дівка сліпа від того, що в неділю до схід сонця мила ся і тими помиями залляла сонцю очи	4
Дівчина записана батьком злomu духови, боронить ся від него свяченою водою	46
„ коли батько обтяв їй руки, блукає по лісі і жие корінцями	46
„ стрічає в хатині чарівницю, котра уздоровлює її руки	47
„ заблудивши в лісі заходить до графського палацу, де син графа її вподобав і взяв за слугу, а потім з нею оженив ся	47
„ їдучи через рідне село ночує в свого батька і даєсь ему пізнати	47
„ кухарка пильнує панської яблоні	47—48
„ вкрадена циганами-людюїдами і годована на заріа всаджує замість себе в піч стару циганку, а сама вилізає на дуба	48
„ дає ся чути циганам і ратує ся від них на крилах перелітаючих гусей	48—49
„ удає, що не знає як сидіти на лопаті і заставляє стару циганку, щоб їй се показала, при чім всаджує єї саму в піч	48

- Дівчина** забирає ся в коморі і косою вбиває 11 розбійників, що
лізли за нею по одному і ранить дванацятого, котрий уті-
кає . . . . . 49—50
- „ (чортова дочка) переїнена в качку, а парубок в качура,
так що чортиха не може їх зловити 59
- „ переїнена в млин а парубок в мельника („ті а ті йшли
туди, коли я був молодий а сей млин новий“) 59
- „ Христова похресниця, вдарена по чиколотках березовим
прутиком, даром Христа, плаче грішми, збогачує свого
батька і стає невісткою царя 93
- „ іде до царя в товаристві царської вірницї, а зголоднівши
відає тїйже за троха страви свої очи, руки і ноги, по чім
вірниця скидає єї в лісі 94
- „ принята пустельником відаєскує чудесно свої очи, руки й
ноги а наплакавши багато грошей будує в лісі палац, у
котрім гостить заблуканого на лови цісаря 95, 96
- „ запрошена на цісарський бал оповідає там свою історію,
каже для проби вдарити себе прутиком по чиколотках і плаче
грішми, чого фальшива цісарева невістка не може зробити 96
- „ стає невісткою цісаря по страченю фальшивої невістки і єї
матери 96
- Дід** (св. Николай) пасе вівці і надгороджує наймита, що поза-
вертав єму ті вівці 8
- „ (Христос) іде за кума до бідного чоловіка, наповнює
єго комору і дає охрещеній дитині чудесний дар 92, 93
- Дочка** лісничого, похожа на лице на царській фотографії, має
вістати жінкою царя, по дорозі покалічена ключницею в по-
вові і викинена в лісі без рук, без ніг і без очей 40
- „ лежить там кілька день, поки єї хлоп не найшов і не взяв
до дому 41
- „ плаче золотими слїзьми 41
- „ відаєскує свої очи, прикладає їх до голови і стає опять ви-
дюща 42
- „ іде до царя, щоб випросити свого батька з темницї 43
- „ велить коло царського палацу вимурувати новий палац і по-
класти на нїм напис: тут усякому дають їсти й пити, а не
кажуть платити 43
- „ сидить в тїм палацу і вишиває хусточку золотими літерами 43
- „ оповідає цареві свої пригоди і просить о увільненє батька . . . . . 43—44
- „ стає царевою жінкою 44
- „ переходячи через міст оглушена вистрілом з двох гармат,

- лежить як нежива, покладена в кляшторі на високім ката-
фальку, в такім стані, ще й повбавлена серця, родить сина,
котрий дістає її серце, а оживлена стає гарна як най-
красша рожа і оповідає цареві все що було . . . . . 44—45
- Дочка** бабина ледача набріхує на дідову, котру мачуха велить
відвести на службу 51
- „ котру мати веліла вбити за її красоту, дає собі відрізати
руку, ховає ся в дуплаву липу край царського саду і ла-
зить нічю в сад, збирає яблука і тим жне 86
- „ зловлена огородником і віддана царському синові зістає его
жінкою 87
- „ в неприємности мужа родить двох хлопців, та родичі єї
мужа пишуть до него, що має пса і kota 87
- Дуб-береза**, хлопець найдений у лісі між дубом і березою, сер-
дитий за те, що его так називають, іде в світ, знаходить
кона і їде ним до сонця переконати ся 80
- „ стрічає дві гори, що бють ся з собою, мельника, що меле
на чотири камені і терпить голод, і рибу морську, що во-
зить на собі копець землі, і обіцюєсь запитати сонця, як
би їм помогти 80
- „ застає сонцеву маму, котра за него розпитує свого сина, як
би тим трьом порадили 80
- „ подає сонцеві ради мельникови, рибі і горам, а за те цар
дає за него свою дочку під умовою, щоби скупав ся в кіпу-
чім молоці 81
- „ dokonує сего при помочи свого коня, котрий набравши в себе
богато води студить нею кіпяток 81
- „ виходить з купелі ще красший як був, но чім велить цар-
ській доньці скупатись в тім молоці і вона гине 81
- Дурень** за гроші дані єму на закуп хліба, викупує від смерти
пса, kota і вужа 13
- „ при помочи чудесного перстенья сповнює дві тяжкі роботи,
які єму загадав король і за те бере его дочку за жінку . 14—15
- „ живе з жінкою в палацу серед моря 15
- „ відкриває жінці свою тайну, вона в сні викрадає єму пер-
стень і тікає з ним до свого батька 15
- „ діставши опять перстень, при єго помочи затоплює в морі
свою невірну жінку 16

- Дурень** все сидить за пецом 26
- „ на цані їде до ліса, де його здібає відьма, котра подає
ему спосіб здобути руку царівни 27, 28
- „ не признаєсь перед матірю, що поцілував царівну на скля-
ній горі і що вона відтяла ему палець, але каже, що цап
відкусив ему палець 29
- „ приведенний перед царя показує знаки: пів перстень і пів
хустки 29
- „ вибравши ся на війну лишає ся коло багна і бе жаби, а по-
тайно дістає від чарноглави військо і тричі побиває ворогів 30—32
- „ за третім разом ранений, завязує рану хусткою своєї жінки,
котра й пізнає опісля, що він був тим невідомим лицарем,
що побив неприятелів 33
- „ дере в лісі лика і плете мотузя, щоби чортів вішати . . . 64
- „ вичитує чортови мораль 64
- „ жадає капелюх грошей за те, щоби чортів не вішав . . . 64
- „ підписує ся чортам, що не буде їх вішати а натомісць
каже їм підписати ся, що не будуть нікому зла робити . 64—65
- „ носить у штанах гроші до дому 65
- „ дає сусіди штани грошей, щоб ему поміг решту поносити до
дому 65
- Душа** людська смердить, так що сонце зачуває єї запах . . . 4
- „ прісна (людська) смердить для злого духа 22, 23
- Енципер** (антихрист, чорт) в виді пана приймає чоловіка на
службу і згоджуєсь віддати за него свою дочку, коли той
сповнить его умови 53
- „ годує найшита зелізним бобом 53
- „ загадує ему одного дня зрубати з цілої гори ліс, другого
викорчувати і зорати ту гору, третього засїяти і вижати . 53, 54
- „ каже ему назганяти по парі всяких звірів, гонити на пашу
чортівські коні, в кінці думає привалити его завалюючи су-
фіт его спальні 55, 58
- „ гонить за втікаючими, та здібавши свою дочку змінену на
млин а слугу на старого мельника, вертає 58, 59
- Жінка** хлопова сварить ся з чоловіком, що змилував ся над ка-
лікою найденою в лісі 46
- „ ськаючи мужа находить на его шиї шрам від рани, по ко-
трому пізнає, що він розбійник 50
- „ вдягає свою одіж на стовп над річкою, а сама в одній со-
рочці тікає від мужа розбійника 50

Жінка тікаючи від мужа розбійника ночує на дереві і плаче, а єї сльови капають на єї мужа, що біжучи за нею ночує під тим деревом	50
„ видає свого мужа розбійника	51
„ царевича, що пробуває на війні, тікає з дому з маленькими дїтьми, боячись щоб єї в наслідок сфальшованого листу єї мужа не страчено; не бере з собою нічого, лиш перстїнь і хустку дану їй мужем	88
„ ховає ся в дїтьми в лїсі, в печері, де ланя своїм молоком годує єї дїтей	89
„ обдерта встидаєсь показати ся своєму мужеви, аж той дає їй із себе плащ	89
„ подає своєму мужеви перстїнь і хустку, щоби дати себе пізнати	89
„ вібраним на балю гостям завдає питанє, що робити такїй матери, котра всякими способами настає на житє своєї дочки	89
„ шевцева, милосерна, приймає і гостить Ісуса Христа і апостолів	90
Жінці не слїд правди казати	10
Звірі скликані чортовим наймитом при помочи чудесної трубки, хочуть чорта розірвати	55
„ розходять ся на голос тої самої трубки	55—56
Зелїзна палка , котрою вдаривши три рази о скалу, чортів наймит скликає велику силу робїтників	54
Зелїзний бїб — одинока страва чортового наймита	53
Зелїзний мїст через море стає в одній хвили за потрясенєм чудесної мошонки	9
Злий дух пориває царівну і живе з нею як з жінкою	21—22
„ живе в фїльварку (на скляній горі?)	22
„ прилїтаючи до дому зачуває запах прїсної (т. є. людської) душі	22, 23
„ дає царевичеви, своєму швагрови, половину своєї хустини, котра в разї небезпеки робить ся темною і дає знати про се влому духови	23
„ пє горїлку, а царевичеви дає меду	22—23
„ пє вино і вечеряє з царевичем	24
„ дає швагрови царевичеви половину ножика, котрий в разї небезпеки робить ся дуже варжавлений і прикликає єго на поміч	24
„ не має жадної віри	24

Злий дух хапає ся бороти ся з гостем-чоловіком	24
„ хоче вісти чоловіка	25
„ не слабу воду замість сильної і гине в боротьбі з чоловіком	25
„ краде бідному чоловікови в лісі паляничку і відає	60
„ в виді панича, видурює від бідного чоловіка запис на те, о чім він не знає (ненароджену дитину)	46
„ боїть ся свяченої води	46
„ не може взяти дівчини скаліченої батьком	43
„ посаджений шевцем на стільчику не може з него встати і мусить шевцеви дати ще 4 роки жити	91
„ ставувши під вікном у шевця не може відступити і мусить дати єму ще 4 роки жити	91
„ видівши на сливку не може з неї злізти і мусить зовсім увільнити записаного єму шевця	91
Злі духи , слуги найстаршого чорта, хочуть розірвати царевича, та інший злий дух розгонює їх	24
„ дорікають своїому товаришеви за те, що вкрав у бідного чоловіка паляницю і кажуть єму у того чоловіка рік слу- жити	60
Злодії — 12 — засідають ся на дівчину в її хаті, вечеряють з нею, а потім хочуть її вбити	49
Змія з семи головами в ночі хоче проковтнути сплячих царя й царицю, але молодший брат царя відтінає їй відразу всі сім голов	84
Ісус Христос , вандруючи по світі з св. Петром і Павлом, ночує у шевця, що запродав ся алому духови і в відплату за нічліг дає єму три дари, при помочи котрих шевць увіль- нює ся від злого духа	90
„ велить св. Петрови пустити того шевця до неба, та поса- дити при брамі, нехай шие чоботи	92
„ в виді старого діда, запрошений бідним чоловіком за кума велить єму ще просити за куму паню — Богородицю	92
„ впрощує ся до кума в гостину і чудесно наповнює его ко- мору всім що треба до гостини	92, 93
„ на відході дає своїому кумови березовий прутик і каже бити ним ту дитину по чиколотках і пророкує, що батько в 12-тім році її продасть	93
Каменем стає вірний брат, що виратував брата з братовою від смерти, а опісля оповів се перед царем, та по сімох літах потручений братовою опять оживає	85

Капелюх яко міра для грошей	64
Кара смерти через привязанє огерови до хвоста і розволоченє	
по полю	36, 89
„ через розстріляне	45
„ через спаленє на терновім огни	96
Кінь паде і здихає на мості, під котрим сидить противник, що має вбити єго пана	12—13
„ морський, чудесний, має на собі золоті вуздечки, сам приходить до царевича і каже єму сідати на себе	25
„ тричі перед небезпечними пригодами просить ся у свого пана, щоб пустив єго троха поссати матери і за кожним разом робить ся сильнійший	25
„ вивозить на собі царевича і єго трьох сестер	25
„ біжить не доторкаючи землі	25
„ посланий Богом для ратунку від злих духів	26
„ лишає царевичеви книжку молитвову	26
„ з золотою гривною, золотим хвостом і золотими копитами а діяментовими чи магнесовими підковами вибігає на склячу гору	28
„ відушый остерігає свого їздця, щоб не брав найденого на шляху золотого пера	76
„ помагає єму сповнити всякі важкі роботи	77—79, 81
„ каже себе по смерти спалити і свій попіл заховати яко чудесне средство	79
„ говорить до свого пана людським голосом	76, 77, 78, 79, 81
„ морський, виходить з моря на беріг і ловить ся таким способом, що звичайного коня обмотують прядивом і обливають смолою; морський кінь починає єго кусати і зачіплює ся зубами в смолу так, що не може втекти	77
„ остуджує кіпуче молоко, доливаючи в него води, котрої вперед сам напив ся багато	81
Кіньська голова повна грошей, закопана під межею	8
Ключниця йдучи з панною до царя хоче сама стати царницею, виймає тій панні очи, відрізає руки й ноги і саму єї викидає в лісі з повоза і прикриває ломачем	40
„ приїхавши до царя увязнена	41
„ віддає мужикови за одну гарну хусточку очи, за другу руки, за третю ноги тої панни	42
„ всаджена знов до темниці, коли та панна стала царницею, підкуплює міністрів на єї загибель	44

Ключниця з оглушеної цариці, що лежить на катафальку в кляшторі, виймає серце	45
„ бє царську дитину, що в ночі відбирає у неї те серце	45
„ за кару розстріляна на шматки військом	45
Кобила морська з лопатем, пасє ся на березі, ховає ся в морі	25
Кобили царські, всіх 45, доять ся самі в котелок тоді, коли кожду вдарено в лоб дубовим поліном	79
Кобиляча голова — втастителька хатки в лісі	52
„ з єї вух виймає услужна дівчина всяке добро	52
„ танцюючи з дівчиною розбиває єї на дрібні шматочки	52
„ щезає від півникового голосу	52
Коваль за морем нараює королевичеві, як доїхати до молодильної води	18
Конець і горілки збанець — приговорка при кінці казки	21
„ і хліба дробязка і кобас вязка і чебер кісілю і всі гості поділю	21
Конї чудесні, виходять з моря	11
„ один з місяцем, другий з сонцем, третій з зорею	11—12
„ у кожного в вусі пишне вбранє	12
„ вони вискакують з їздцем до палацу на третій поверх	12
Королевич найстарший з трьох оповідає батькови про молодильну воду, вибирає ся з військом єї добувати, запливає на таке море, де вода густа як дриглї, там стоїть і вигублює половину війська	17
„ середушний попадає в те саме море	17
„ наймолодший їдучи на право перепливає на другий бік	18
„ наймолодший їде на гору в човні і молотком поганяє, усипляє медведя і варту на брамі, набирає молодильної води, насилує сплячу царівну в палацу, лишає їй записку об сїм на ліжку і відходить	18
„ здибає своїх братів застряглих серед моря, витягає їх ланцюхами з дриглїв і вертають до дому	19
„ підпоєний старшими братами везе батьковн замість молодильної води труючи, котрою вмитий пес тріскає і здихає	19
„ відданий стрільцеві, щоб єго в лісі забив, дає собі відтяти мизинний палець батькови на знак, і їде в світ	19
Королевичі , два старші брати, підпокують наймолодшого, відбирають від него молодильну воду, а єму наливають труючої морської води у фляшку	19

- Королевичі** остерігають батька перед тою водою і обмовляють наймолодшого, що хотів батькової смерти 19
- „ дають батькови правдиву молодильну воду, котру відікрали від наймолодшого брата 19
- Король** старий хоче відмолодити ся і питає панів про спосіб, та ніхто не зміг ему порадити 17
- „ одержує від наймолодшого сина воду, та слухаючи остороги старших синів каже вмити нею пса, котрий від неї зараз здихає 19
- „ велить стрільцеві вбити наймолодшого сина і принести на знак серце і мізаний палець 19
- „ довідавши ся правди велить відшукати наймолодшого сина і коли той надходить, батько ему на стрічу лізе на колінах 20
- Крук** на просьбу чоловіка приносить в дзьобі живущої води, котра оживлює вбитого і згоює его рани 35
- Лажене** на колінах — знак жалю за поповнену несправедливість 20
- Ланя** живе в печері в лісі і своїм молоком годує дітей вигнаної цариці 89
- „ здібана в лісі царевичем, мужем тої цариці, втікає до печери і провадить его за собою 89
- Лінарі** не знаючи нічого про жабу під ліжком під підлогою, не можуть нічого порадити хорій пані 70
- Ліпше** руками робити, як фірманити 63 64
- Лісничий** має дочку похожу на той малюнок, який цар розіслав по всіх краях, пише до царя про се, а відтак висилає дочку до царя під доглядом зрадливої ключниці 40
- „ коли дочка его не прибула до царя, увязнений сидить 10 літ в темниці 41
- „ сидячи в темниці почорнів як чорна земля 43
- „ увільнений по просьбі дочки стає у царя найстаршим міністром 44
- Льокай**, котрому мати поручила вбити її дочку, жалує її, відтинає їй руку, а серце видобуває з убитого пса і віддає матери 85
- Мати** і її два старші сини клякають перед наймолодшим перебраним за пана . . . . . 37—38
- „ не вірить томуж синові, коли він опісля признає ся, що то він був тим паном 38
- Мати вдовиця** каже служі стратити свою дочку за те, що та дочка гарнійша від неї 86

Мати-вдовиця каже принести собі з дочки на знак серце і праву руку	86
„ пізнає руку дочки, нохає серце і пізнає запах пса	86
„ переймає у післанця лист царевича і фальшує его пишучи, щоб его жінку а єї дочку враз з дітьми зараз убити	88
„ на царськїм балю, не пізнавши цариці свої дочки, на єї питанє сама видає на себе засуд смерти, котрий на нїй і виконують	89
Медведї , що побили в лїсі волів, запряжені сильним наймитом (злим духом) у віз мусять тягти дрова, ошісля пущені на обору мордюють за ніч усю господареву худобу	62
Мельник , що на трьох каменях желе, а жадєн хлїба	3
„ на чотирьох каменях желе, а часу не має їсти	80
„ не дає псам їсти, то й сам терпить голод	4, 80
Міністер везучи до царя дївчину, лїсничого дочку, сидить на передї і поганяє конї	40
Міністри хочуть стратити парубка, що вискочив на скляну гору і має вяти царську дочку за жінку	38
„ на розказ царя запрягають осьмеро коней, щоби царську наречену везти до царського двора	44
„ підкуплені зрадливою ключницею підсаджують двї гармати під міст, котрим іде молода цариця і оглушують єї	44
Молоко кобиляче, кіпуче, — коли в ньому купає ся хлопець при виливі віщого коня, вискакує з купелї весь у золотї	79
„ цар купаючись без такого впливу, гине, лиш білї кістки випливають на верх	79
„ кіпуче, остуджене водою, скупавши ся в нїм чоловік виходить ще красший як був	81
Море , на котрім є три дороги	17
„ котрого вода стає дреглями, так що судно не може плисти нї в зад нї в перед	17
„ грає, по чїм морські панни співають	78
Мошонка чудесна, котрою потрясти, то випадають гроші	8
„ потрясти нею, то на жаданє стає на тїм місці палац	9
„ стають конї з каритою	9
„ стає залїзний міст через море	9
„ стає садовина по обох єго боках і зараз цвїте і зараз родить	9
„ коли єї вкрадено, то все те щезає	10
„ при смерти властителя щезала	11

- Мрець** чудесно привернений до життя, прокидає ся зі словами
„А то я міцно спав!“ 7
- Наймолодший син** сам один іде вартувати на гріб помершого
батька 36
- „ одержує від мерця кожної ночі один волосок з голови,
з котрого в разі потреби робить ся чудесний кінь . . . 36—37
- „ ідучи на скляну гору, перебраний за пана, бив нагайкою
своїх старших братів і матір . . . . . 37—38
- „ вискакує з конем на скляну гору і одержує від царівни
сигнет і підпис 37
- „ бавить ся там три години і їде так, що ніхто не бачить,
куди щез . . . . . 37—38
- „ дає цареві слово, що буде в тім а тім часі, щоби взяти
слюб з царівною — і не являє ся на означений час . . . 38
- „ впив ся на царськім балю і ліг спати в ямі виритій
свиньми 39
- „ коли при нім найшли перстінь і підпис царівни, він викли-
кає чудесного коня і переминає ся в блискучого лицаря . . . 39
- Ніж** застромлений в дерево на розпуті, а коли на нім покаже ся
кров, то знак, що один із братів-погиб 33, 35
- Ноги** дівчини-каліки, відрізані злою ключницею, по довгих роках
приложені на своє місце прирастають опять 43, 94, 95
- Ножик** розломаний на дві часті, котрі в разі небезпеки обі на-
раз ржають даючи знак властивцеві одної часті, щоб ішов
на поміч властивцеві другої часті 24
- Огородник** царський бачить у саду під одною яблонею що рана
яблока вивбрані, засідає ся і ловить гарну нанну без руки,
котру опісля віддає царевичеві 87
- Оповідач** був на весілю героя казки, набитий з ключем до гар-
мати і вистрілений прилітає на те місце, де оповів казку . . . 26
- „ був на царськім балю, напив ся, ліг спати між порохом, єго
враз з порохом набито в гармату і вистрілено, так що він
прилетів аж на те місце, де оповідає казку 33
- „ завинений в папір, набитий в моздір і вистрілений прилітає
на те місце, де оповідає казку 59
- „ з царського балю від гарматнього вистрілу летить аж до
села, де тепер живе 39
- „ після царського балю лежав у листю, єго взяли з листем,
набили до гармати і вистрілили і він залетів аж на місце,
де оповідає казку . . . . . 45—46

- Оповідач** во страху перед Бідою забіг аж на те місце, де розкажує казку 68
- Очи** вибрані дівчині, носить її зрадниця в кішені завинені в папері і за гарну хусточку віддає їх по кількох літах мужикови 42
- „ їх первісна властителька діставши їх прикладає їх собі на місце і вони приростають зараз і опять видять 42
- „ вибрані дівчині вірицею царською, чудом являють ся опісля у неї і розмочені в воді та приложені знов вростають на місце . . . . . „ 94, 95
- Павло** святий, товариш Ісуса Христа в его вандрівці по землі, ночує з ним разом у шевця, що запродав ся злому духови 90
- Панна** вподобала собі проїжджаючого парубка і бере его собі за мужа 34
- „ морська співає тоді, коли море грає 78
- „ зваблена золотою шафкою в жіночими строями, попадає ся в самотрісок 78
- Парубок** переіменений в старого діда а дівчина в стару корову („ті а ті йшли туди, коли я ще був малим хлопцем, а ся корова теличкою“) 58
- „ переіменений в статую святого, а дівчина в каплицю — чорт не може до них доступити 58
- Парубок і дівчина** (чортова дочка) тікаючи від чортів тричі чудесними способами змилкують погоню і ратують ся від неї 58—59
- Перстін** чудесний, дар вужів, насадивши его на палець що задумаш те й маєш 14
- „ укравши его від мужа невірна царівна в ночи держить его в устах і випльовує, коли кіт приложив їй миш до уст 16
- „ кіг упускає его в море, де его ковтає риба, та кіт виваблює єї на верх, роздирає і добуває перстін 16
- „ переломаний на двоє і хусточка передерта на двоє, в котрих одна половина у панци а друга у парубка, — знак заручин 28, 29
- Пес і кіт**, котрих дурень виратував від смерти, перепливають море, щоб від его невірної жінки відкрасти чудесний перстін 16
- „ заставляють царівну виплюнути той перстін із уст 16
- „ пливучи через море в перстенем упускають его в воду, та опять видобувають з нутра риби і приносять своєму пану 16

- Петро** святий — товариш Ісуса Христа в его вандрівках по землі 90
- „ придверник небесний, не хоче пустити до неба шевця, що записав ся злomu духови 91
- „ питає Ісуса Христа, що робити в сьому ділі 91
- Післанець** висланий з листом царевича, ночеє у матери царевичевої жінки, котра в ночі перемінює лист і піддає ему такий лист, щоби її дочку і її дітей стратити 88
- Плита** закопана серед ринку в місті, криє під собою воду з усього міста; виваливши ту плиту вода попливе . . . . . 69—70
- Покойова** підстерігає царевича, що у него в покою в шафі є схована гарна панна; на просьбу царевича не говорить о тім родичам 87
- „ остерігає царицю, що родичі її мужа хочуть їй зробити смерть 88
- Попелюх** (третій, дурний брат) стереже в ночі батькової пшениці і щоб не заснути, вилізає на яблінку 11
- „ вискакує на чудеснім кони на третій поверх до царівни 12
- „ схований під мостом дожидає ворога — потвора з двома, потім з трьома а в кінці з чотирма головами, вбиває двох перших, а від третього сам гине . . . . . 12—13
- Попіл** з віщого коня сповнює все, що собі загадає его властивець 79
- Потвори** з двома, трьома і чотирма головами . . . . . 12—13
- Птах** морський (з золотим пір'єм?) впливає на море, там его ловить віщій кінь 77
- „ віщун прилітає в ночі, заповідає сплячим цареві й цариці велике нещастя, а zarazом грозить тому, хто се чує і їм скаже, що сам стане каменем 83, 84
- Пустельник** находить у лісі дівчину без рук, без ніг і без очей, заносить її до своєї хати, находить під нею рушницю, бе птахи і годує ту дівчину, опісля находить так само її руки, ноги і очи, розмочує їх і прикладає до відтятого і все приростає на своє місце 94, 95
- „ на розказ дівчини бе її по чиколотках, вона плаче грішми а за ті гроші він будує в лісі палаці 95
- Риба** морська проковтнувши чудесний перстїнь, признає ся в тім перед котом і впливає на верх, де її нес і кіт розривають, щоб видобути з неї перстїнь 16

- Риба** возить на собі копець землі і не може его з себе скинути, поки кого небудь на собі не перевезе через море . . . 80—81
- Розбійник** перебраний за пана женить ся з дівчиною, що вбила его братів а его ранила, женить ся в тій ціли, щобн на ній піжстяти ся 50
- „ полошить спісою на потемки пташки з дерева і ранить свою жінку, що там перед ним сховала ся 50
- Роса** чудесна, котрою помазавши лице сліпий відвєскує очи і видить 69
- Рука** дівчини, відтята на розказ злої матери, відростає з часом на ново 87, 88
- Руки** дівчини каліки, відрізані злою ключницею і переховувані довгі літа, опісля діставши ся до первісної властительки і приставлені на своє місце, приростають опять . . . 42, 94, 95
- Серце** і мізинний палець — знак, що того, кого велено вбити, справді вбито 19
- „ і права рука дочки, принесені матери на знак, що її дочку вбито 86
- Сильний наймит** (злий дух) бере від разу стирту сїна, ще й бугая, що хотїв его вбити . . . . . 60—61
- „ замість пяти мішків полови привозить во млина пять мішків гарної муки 61
- „ привозить дрова медведями замість волів, котрих ті медведі поїли . . . . . 61—62
- „ вимушує від цїсаря для свого господаря чотири бочки грошей . . . . . 62—63
- „ убиває господаря, давши ему одного штовшка в ніс . . . 63
- Син** дістає по батькови половину спадку, а дві дочки другу половину 21
- Сини** два розумні а один дурень 53, 63
- Сімплєгади** — дві гори, що бьуть ся одна з другою 3, 89
- „ перестають бити ся, коли кого забьють між собою 4, 89
- Скаменїлого** брата не ховають, але старший брат держить его у себе в куті покою сїм літ 85
- Скляні гори** — місце пробуваня злих духів 22
- Скобель** вбитий в поріг не пускає зловленого чоловіка втекти крїзь двері з хати 67
- Сливка**, на котру хто вилїє, не може злітати без дозволу властивця 90, 91

Сльози дівчини невинно покаліченої — чисте золото	41
Сокирка з золотим топориском, застромлена в сосні: хто її чешить рукою, то так і прикіпить до неї і не може далі рушити ся	67—68
Сонце зачуває людську душу в своїй хаті	4
„ вечерає і лягає спати	4
„ осліплює дівку, що мила ся в неділю рано і тими помиями залляла єму очи	4
„ має матір і живе з нею в домі, до котрого приходять на ніч	3, 4, 80
„ може одним своїм волоском спалити чоловіка	80
Сонцева мати — прихильна до чоловіка, ховає его під піч	3, 80
„ розпитує свого сина о те, чого треба сему чоловікови	4, 80
Старшому брату випадає вперед женити ся, а не молодшому	82
Стільчик , на котрім хто сяде, той не може встати, поки властивець его не пустить	90
Сторож бачучи в ночі крізь дірку від ключа, як молодший брат царя зливає кров на сорочці жінки старшого брата (царя), оскаржує того молодшого брата о чужолоство	84, 85
Страху можна дістати, як горіх розкусити	7
Стрілець королівський, котрому велено вбити королевича, вбиває пса і виймає з него серце, королевичеві відтинає палець, а самого пускає в світ	19
Сучна й півничок — товариші дівчини, що йде в ліс	52
„ услуговує кобилячій голові	52
Терновий огонь , на котрім палять матір зрадницю і єї дочку	96
Три царівни покрадені злими духами підчас проходу в садку	21
„ живуть з ними, як жінки з мужами	22
„ ховають брата перед мужами і показують его аж запевнивши ся, що муж прийме его ласкаво	22—23
Три важкі роботи яко ціна за відданє дочки за жінку 53, 77—79, 80 (?)	
Три дочки чортові , перемінені в три лошиці, мають убити наймита, котрий за порадою наймолодшої дочки побиває їх а сам лишає ся живий	56
Три птахи на фігурі о-півночі розмовляють людським голосом і дають бідному сліпому, що сидить під фігурою, три добрі ради, як відискати очи і прийти до маєтку	69
„ розривають богача, що сидить під тою фігурою	75—76

- Трубочка**, котрою затрубивши на три сторони, чортів наймит скликає до себе по парі всякого звіря 55
- Упир** ходить по ночах, дусять людей і виспає з них кров 5, 6
- „ в ночі виходить з гробу і йде в село, лишаючи яму отворену 5
- „ ок. 11. години вертає з села і застає живого чоловіка в своїй труні, а той не хоче его пустити 5
- „ о 12-тій годині мусить ховати ся, поки півень заспіває 6
- „ щоб оживити подушених ним, треба вирвати з его чуприни девять волосків і ними підкурити мерця 6
- „ щоби не встав більше, треба з попом ще раз гріб запечатати, а надто вбити в гріб 9 осикових колів і обсіпати гріб 9×9 зернами маку 6
- „ коли его „не по правді поховати“, то буде ходити 7
- „ промовляє з гробу в 9 літ по смерті 7
- Цар** каже вивести свою дочку на скляну гору і оголосити, що хто до неї вискочить на коні і поцілує її, той візьме її за жінку 26
- „ велить шукати по всім краю парубка, що виїхав на скляну гору, поцілував его дочку і має відтятий палець 29
- „ оголошує, що хто вискочить з конем на скляну гору, дістане его дочку і царство . . . . . 36—37
- „ каже пильнувати свого майбутнього зятя, щоби міністри его не стратили 30
- „ справляє баль, на котрий завзивають усіх парубків з цілого царства 39
- „ молодий хоче мати жінку лицем подібну до него і розсилає свою фотографію по всіх краях з наказом, щоби дівчину похожу на те обличчя прислати до него 40
- „ одержавши ключницю замість папни, замикає її, а також батька папни до в'язниці . . . . . 40—41
- „ переходячи з військом бачить новий палац з написом, що тут дають всякому безплатно їсти й пити, входить там з усім військом і знаходить уздоровлену каліку, котра оповідає ему свої пригоди і просить за своїм батьком 43
- „ переконавши ся о правді її слів увільнює її батька, женить ся з нею, а ключницю замикає до темниці 44
- „ по трьох місяцях жінка его оглушена вистрілом з двох гармат паде мов нежива, він складає її в кляшторі на високий катафальку і запечатує той кляштор 44

- Цар** з жалю за жінкою півтора року не виходить з покою, а вийшовши бачить дорогу до того кляштору обсажену прекрасними цвітами, заглядає до середини через дірку від ключа і бачить, як довкола катафалька бігає мала дитина 45
- „ дає Дуб-березі свою дочку за жінку за те, що той відбув подорож до сонця, але вперед каже ему скупати ся в кіпучім молоці 81
- „ бездітний приймає двох вандруючих братів за своїх синів і віддає старшому своє царство 84
- „ засуджує на смерть молодшого, котрого оскаржив слуга о грішні зносини з жінкою старшого 85
- Царевич**, котрого трьох сестер покрали злі духи, чує в сні голос, котрий каже ему їхати їх шукати на трьох скляних горах 22
- „ заїжджає на ніч до фільфарку, котрого хозяйка — его сестра 22
- „ женить ся з дівчиною калікою, та коли вона має родити, він мусить їхати на війну 87
- „ там одержує лист від родичів, що вона має пса і kota, але велить берегти жінку і тих дітей аж до свого приїзду 87
- „ вертаючи з війни до дому не застає жінки з дітьми, покидає родичів і їде в світ шукати їх, вандрує цілий рік селами, потім їде лісом, здибає ланю і за єї слідом доходить до печери, в котрій живе его жінка з дітьми 88, 89
- Царівна** ставши жінкою властителя чудесної мошонки, вишпугує у него тайну, краде мошонку і втікає 10
- „ вкравши чудесний перстїнь від свого чоловіка і покинувши его, спить держачи той перстїнь в устах 16
- „ за морем має дитину, а не знає від кого 20
- „ найшовши записку їде шукати королевича 20
- „ розпитує двох старших его братів і виявляє, що з них жаден не був з нею 20
- „ відшукує наймолодшого, котрий оповідає їй усе, як було, і женить ся з нею 20
- „ відтинає на знак палець парубкови, що вибіг до неї на кони на склянну гору і поцідував єї 28
- „ бачить рани на тілі сплячого мужа і відкриває, що він був у війні, до чого сам він не хотів признати ся 33
- „ купає ся в кіпучім молоці і гине 81

- Цигани-сироїди** забирають дівчину в села, ввозять до свого краю і годують горіхами і вином, щоби її зарізати на празник 48
- „ ідуть до божниці, а старій циганці велять ту дівчину спекти 58
- „ їдять стару, котру дівчина замість себе всадила в піч, і дивують ся, що в неї таке тверде м'ясо 48
- „ підгризають зубами дуба, на котрім сидить дівчина, бо не знають іншого способу 48
- Цісар** заблуdivши на полявану, ночує в палацу, де живе та, що мала бути его невісткою і відїжджаючи запрошує її до себе на бал 95, 96
- Чарівниця** в палацу в лісі всякого проїжджого робить каменем . 33
- „ під загрозою смерти кропить те каміне водою і з него опять роблять ся живі люде 35
- „ її опісля стинають 35
- Чарноглава** (чарівниця) стрічає в лісі дурня і подає єму спосіб, як здобути руку царівни на склянній горі 27
- „ живе в печері, там має військо, коні і всякі убори 28
- Чертна**, котрою бідний міряє гроші, позичена у брата-богача; в ній зачіпляють ся два дукати, котрі богач витрясає і так півнає, що его брат міряв гроші . . . . . 74—75
- Чорний віл** — символ тяжкої а безплідної праці 64
- Чорт** переіменений в огира хоче вбити наймита, але за порадою его ж дочки наймит бе его і сам лишаєсь живий 57
- „ завалює в ночи стелю того покою, в котрім спить его наймит, щоб его убити, але чортова дочка остерігає его і ратує 58
- „ має насипати дурному капелюх грошей, а насипає повну яму викопану під капелюхом крізь діру вирізану в денці капелюха 64
- Чорти** всю біду на світі роблять 64
- Чортова дочка** влюблена в наймита чоловіка, помагає єму проти своїх рідних . . . . . 53—59
- Чортова жінка** переіменена в кобилу, хоче вбити наймита, але той за порадою її дочки бе її і сам лишаєсь живий 57
- Шатанови** дає свою душу той, хто собі жите відбирає 47

Швець бідний занеує ся злому духови на 24 роки	90
„ гостить у себе Ісуса Христа з Петром і Павлом і ви- прошує собі у них за те три дари	90
„ при їх помочи вимушує від злих духів ще вісім літ гоїшого житя і цілковите увільнене від запису	91
„ дістає ся до неба за волею Ісуса Христа	92
„ пущений до неба сидить за брамою і робить чоботи по на- казу Ісуса Христа	92
Шкараба — жаба, що надихує на чоловіка слабість, сидить під підлогою під ліжком; як єї викинути, то чоловік буде здоров	69
Щигла в ніс має дати наймит господареви замість заплати, яку б мав єму господар дати за цілорічну службу	60
„ по році дав єму такого, що господар від разу паде не- живий	63
Хліб , що перший всаджає ся в піч, видобувши, годить ся по- кряяти і дати псам, тоді ховяїн буде мав усе досить хліба	4
Хлоп , котрий не знає, що біда і страх	5
„ іде шукати біди і страху	5
„ сидить на цвинтарі на гробі і не має страху	5
„ влізає в яму і в трумну, з котрої власне виліз упир	5
„ вимушує від него способи, як оживити подушених і як зро- бити, щоб він більше не ходив	6
„ за відживлене подушених упирем бере два злітники плати	7
„ без страху, а вмирає зо страху, коли галузка торкнула по струнах цимбалів	9
„ хоче старати ся о руку царівни, хоч має жінку і голов сю жінку задобрити грішми	26—27
„ не виїхавши на скляну гору збитий нагаями вертає до дому і нікому про се не каже, аж дурний брат видає єго з секрету	27
„ збираючи ломаки в лісі находить під ломаками покалічену дівчину, бере єї до дому і не вважаючи на сварку жінки кормить єї	41
„ за сльози каліки, перемініні на золото, купує їй усе що потрібно і сам стає богачем	41—42

- Хлоп** за гарну хусточку вимінює від злої ключниці очі каліки, котра приложивши їх до чола стає видюща 42
- „ так само вимінює руки і ноги 42
- „ що ходив до Біди красти яблука, не може злізти з яблунки, зловлений Бідою гринчи тікає від неї; тікаючи хапає, єї за сокиру з золотим топорищем і прикінає на місці, відрізає собі руку, зануває ся в терню і везе Біду на карку . . . . . 66— 67
- „ зловлений Бідою при крадіжці яблук даремно силкує ся двічі втекти від Біди 67
- „ хапаєсь за сокирку з золотою ручкою і прикінає на місці 67, 68
- „ привязаний ланцюхом в хаті має бути спечений у печи, та комином вискакує з хати 67
- „ запутавшись в терню попадає Біді в руки і мусить єї возити на собі 67
- „ удає, що не знає як сидіти на лопаті, а коли Біда сідає сама, щоб єму показати, всаджає єї в піч, затикає і сам утікає 68
- „ догнаний Бідою вішаєсь з рознуки 68
- „ не хоче меду і вина, бо в тім смаку не знає, тільки горілки 72
- „ виконавши жабу з під ліжка хорої пані, каже єї занести геть і викинути і так уадоровлює паню 70
- „ одержує за те три бочки грошей 71
- „ добуває воду в місті і за те дістає від нумера по 100 ринських 73
- „ посилає сина до свого старшого брата богача, щоби позичив чвертки жито міряти 74
- „ признає ся брату, що міряв гроші і оповідає єму, як до них прийшов 75
- „ не хоче вибрати брату очей, так як той єму був вибрав, але з завязаними очима веде єго під фігуру, де той гине . . . . . 75—76
- Хусточка** передерта на дві половині — знак заручини парубка з панною 12
- „ роздерта на дві половини, а в разі небезпеки того, що має одну половину, обі половині роблять ся темні і да-

ють знак властивцеві другої половини, щоб ішов тамтому на поліч	23, 24
Яблінка , котра не пускає того, хто на неї виліз яблука красти .	66--68
Яблука , котрих вісім штук чоловік не може донести і продає їх по три дукати за штуку	10
Яблуко , куплене за слъови дівчини-каліки, має в собі хусточку таку гарну, якої ще не було на світі	42

Українські людські вигадки.

Зібрані Опанасом Шимченком.

ПЕРЕДМОВА.

Записані нами вигадки можна розділити на шість частин: а) про руських,¹⁾ б) про жидів, в) про циганів, г) про панів, д) про москалів,²⁾ е) про птахів і звірів.

Всі вони разом політі веселим сьміхом, і скрізь тут чимало сатири. Однак в сатирі не можемо знайти ніякої злоби. Се не злий сьміх, а весела усьмішка, що з'являєть ся у матері або старших діттих, як перед ними нешкодливо пустує мала дитина.

Під сим ніби веселим сьміхом ховаєть ся причіпка, чому старе й мале не від тих грошей, щоб послухати і аж береть ся за живіт та регочеть ся, як почне проказувати єї вигадки який-небудь Грицько або Омелько.

Скінчив оповідач. Дітвора пореготала ся і знов весело собі граєть ся. Але подивіть ся на старих. Весела усьмішка де й діла ся, і замість неї насупилаь брови. Чого воно так? Того, мабуть, що й під сим сьміхом заховані, як казав Гоголь, невідомі, незримі мирови сльози.

Невесело чоловікови: Вище він чарку, „вдарить об землю ляхом-журбою“, веселить ся. Вийшов хміль, і зробило ся чоловікови на серці ще гірше, ще сумнійше. Те-ж саме можна вислідкувати й тут. Поки оповідач приказував, поти слухачі були ніби п'яні а від

¹⁾ Автор думає про Москалів. Ред.

²⁾ Автор думає про салдатів. Ред.

того й веселі. Замок він, пропав і хміль, пропали й регоги, пропала весела форма оповідання... Зостав ся тільки його сумний зміст. А зміст сумний через те, що в малюнку людського життя в вигадках переважає темний цвіт. Народ український заглядів, що тепер оден одному рве яму, що жінка знущаєть ся над придурковатим чоловіком, що мале хлопця й те може обдурити навіть пана, а про унтера-офіцера вже нічого й балакати, бо він може все до останку пограбувати: і хату спалити, і гроші вкраде, і худобу видурить, і насеред болота покине!...

З шести розділів записаних нами вигадок найбільшу вагу ми даємо оповіданням про руських, бо в них можна знайти відповідь на цікаве питанє: з якого боку український народ дивить ся на своїх російських братів, котрих зве руськими.¹⁾

Найуперід на се питанє треба сказати, що Українці, як бачимо з їх вигадок, вважають руських за народ окремиї, котрий приходить на Україну тільки на заробітки або й так.. „блукати і тиняти ся“, а потім вертаєть ся в свою Русею і оповідує про українські дива.

Приводом, з якого український народ вважає руських за окрему націю, єсть їх мова, їх звичаї, зовсім не схожі з українськими, їх окремиї побут.

Живуть і „блукать“ вони гуртом, котрим заправляє Іванька найстаршій або дядя сємьон. Таке житє з погляду нашого народу тим несимпатичне, що воно ні за що пригнічує поодинокого чоловіка. Поодинокий чоловік в таких обставинах сам нічого не вдіє, навіть не погадає. Все буде так, як скаже Іванька найстаршій.

Іскру самостійної гадки народ помічає в такому пригнобленому чоловікови, але сей чоловік може сказати тільки „мабутє“, а потім зараз додаєть: „а найкраще понесьом до дяді, до Сємьона, той скаже!“ І рішенець буде від сього премудрого дяді, котрий наперед обізве всю громаду дурнями, а потім скаже таке, що й на голову не налізе, і помилка найстаршого окошить ся на всій ватазі і як-коли окошить ся не яби-як.

З другого боку не менч осміяною в українських вигадках виявляєть ся недотепність російського селянина до хліборобства.

Ті люди, котрі можуть вистроїти „ходолу з неба та аж до — долу“ не знають навіть, що воно таке за вила, і молотники з них нікчемні; „молотило їх сїм чоловіка і за день намолотили копу без

¹⁾ Слово кацап в Полтавщині можна почути хіба поміж інтелігенцією, а простий народ зве москалів руськими, а їх краї Русею.

сорока снопів". Не тямлять вони й того, коли добрі люди молотять гречку і оповідають своїм землякам, що вони „поздали ся молодити гречиху Петровняго дня“.

Правдивість вимагає додати, що такі наріканя українського люду на російських селян, яко вікчемних хліборобів, взяли ся, мабуть, з того, що народ наш не бачить перед собою справжнього російського „пахаря“, котрий так само тяжко працює, як і наш хлібороб і котрого чесна праця зробила ся сюжетом чудових поезій Кольцова і Некрасова. Руські знакомці Українця все ремесники, найбільш малярі й майстрі. Народ сей, звістно, хліборобства багато не тямить. Але як тепер на Вкраїні у літку платять косарям по півтора а то й два карб. на день, то деякі з майстрів кидають і своє ремесло і йдуть туди, де можна, як їм здасть ся, більш нагарбати грошей.

Роблять вони аби день до вечера, поки „хазяюшка наварить борщу у таком горшку, що як стане Іванька найстарший, чотири аршини з четвертю, так і бородушки не видать“.

Через се, видиме діло, трапляєть ся часто-густо так, що хазяїн після вечері просить руських, щоб вони не тільки „на другой год“, а й на другий день не прибували.

Тоді вже для них виходить діло погане; треба „блукати і гинати ся“, а тут ще не вміють собі й їсти наварити.

Треба йти до Шутя, щоб навчив, як куліш варять. А той дивуєть ся, не йме віри, щоб такі вдалі люди, котрі збудують яку хоч церкву, не вміли наварити собі кулішу. Думає: жартують, мабуть, та й годі! А чом же й мені з ними не пожартувати?... А, може, справді не вміють? Треба запитати, нехай скажуть ділом. — „Хіба ви й сього не знаєте?“ питає Шуть. — „Если-б знали, не спрашували-б“, була відповідь. Е, гадає собі Шуть, так се-ж бо вже така кумедия, що і всьому селоці на неї не гріх подивитись.

Звернула на себе увагу і релігійна сторона руських. Її дотикають ся оповідава: „З подританієм“ і „Небольшая вина“. З першого погляду здаєть ся, що обидві сі вигадки не правдоподібні. Яким побитом народ наш може знати російських попів? Та й де-ж такі попи, щоб у личаках правили службу та ще й приказували якусь нісенітницю? Де вони ті руські, котрі не тямлять, що воно таке: „Євангелія, чаша, кадилиця“?

Може се зовсім не людська вигадка, а народ переняв її у „халоманов і досужих панічей“, як величають деякі російські письменники інтелігентних Українців за те... що вони хотять бути людьми, а не московськими попихачами і мавпами.

*

Від нестачі матеріялів ми не можемо напевно вислідкувати, де й коли з'явилися ці вигадки. Можна тільки догадуватись, що вони понаставали не дуже давно, бо до такої думки приводить нас цілком реальний зміст вигадок і мова їх, в котрій не знайдеш ніяких архаїзмів.

Що до місця, відкіль рознеслися вигадки по Україні, то й тут можна тільки більш менш правдоподібно вказувати. Ми найдужче хилимось до того, що зайшли вони до нас з Чернігівщини де наш народ живе в перемішку з московським, де поміж Москалями розповсюджене сектарство, і що піп в личаках „з руських, котрий сам нічого не знає“, се не справжній піп, а постановлений сектою замість попа мужик, котрий, звісно, міг правити „абедню“ в личаках і приказувати нісенітницю.

В наші краї такі оповідання, мабуть занесли чернігівські коробейники.

Пам'ятаєм і ми одного з них, котрий років з двадцять носив коробку по полтавському повіті, знав найменша й прізвища всіх тутешніх хазаїнів, навчився по українському говорити і потішав селян оповіданнями про жите москалів, про „Афонь-гору“ і т. и.

Оглядаючись на недавній час з'явища вигадок про руських, не можемо умовчати й того, що недавні-ж обставини полтавської єпархії не тільки не спромоглися знищити, а ще більш закріпили людський погляд на попів „з руських“.

Після архiereїв - Українців, котрі були у нас до 1863 року,¹⁾ пішли архiereї з Московщини.

Є латинська приказка „De mortuis aut nil, aut bene“. Може воно й справді треба так робити в щоденному житті, але в письменстві, здається, сю приказку треба трохи перевернути, хоч би на сей бік: De mortuis aut nil, aut vera. І от за покійного владика можемо сказати по правді, що він, роблячи добро для полтавської єпархії, (по його почину вибудована полтавська семінарія, бурса і духовна жіноча школа, для котрої він був найдобрішим і найдорожшим батьком, а за се йому прилюдна подяка) він однак наробив чимало й зла, бо часто ставив „пластирями“ церкви людей без всякої просвіти: своїх келейників, баньщиків і д. ин.

На останку, скажемо трохи про те, який вивід з українських вигадок можна зробити про морально-духове обличчя москалів взагалі. Перш усього бачимо, що се народ, котрий має смекалку, (дуб, ли-

¹⁾ Останній був Олександр. Він ні до кого инакше не промовляв, як по українському.

чаки пятами наперед і т. и.) але ся смекалка далеко не простягаєть ся і через инчі якості характеру — гарячність, роззявляє рота там, де не треба — результати з неї аби-які.

Трапляють ся поміж ними люди й трохи письменні, тільки дуже вже вони величають ся своїм письменством. Коробейник щиро повірив, що через письменство його навіть царем можуть наставити і каже Шутеві: „Бери-ж мою коробку, бо як царем буду, то не стоїть з нею посити ся“.

Далі. Се люди, котрі, як роблять що погане, доводять діло до самого краю. Кинули вони Шутя в полонку, так того їм ще мало, а — „Пойдьом тепер до Шутевої жінки, спросимо, де твій муж...“ А як вона їм сказала, що вмер, то Іванька, самий найстаршій, і каже: „Як я самий найстаршій меж вами, так я над його гробом найуперід буду згнуцати ся“. Моральне людське почуття не може зносити сеї наруги і придумує в оповідані, як би найкрасше можна за його помстити.

Сорому нема в них навіть там, де треба-б „в сїрка очий позичати. Тільки що знуцали ся вони над Шутевим гробом, а як лісник сказав їм, що він набрав в ополонці ситців і хусток, то й їм забажало ся від Шутя того-ж добра.

Се все однаково, як трапляєть ся поміж дітьми. Грають ся брат і сестра. Брат нізачо дав сестриці штовхана. Вона трохи поскімділа, а потім згадала, що в неї в кишені є медяник. Забула й про своє горе, сьмієть ся, достає медяник і хоче почванити ся. „А в мене є медяник!“ — „Е, дай же й мені, каже брат“. Те-ж саме бачимо й тут, тільки, звістно, від штовханя до полонки дуже далеко.

Про чванливість і язикатість москалів добре сказано в II. і IV. оповідані.

В IX. оповідані досить яскраво виявляєть ся, що москалі люблять порядкувати у нас на Україні, як ў себе дома. Посеред дня руський привів свого товариша в чужий город, та й каже: „Ну, вот і рві, сколько хочеш“.

До повности людського погляду на руських бракують в нашім збірнику вигадки, хоч і відомі нам, але такі, котрих, з приводу їх порнографічного характеру, не можемо вділити нашим читачам.

Ми зовсім не хилимось до того, щоб в гидкій порнографії бачити правдивий малюнок морального становища, бо тут авторська фантазія дуже вже переборщує. А все-ж не можна відректись від того, що й порнографія єсть дзеркало людського життя, хоч і криве,

та дзеркало. І от як ми порівняємо гидощі, які ходять в народі про своїх і про руських, то бачимо, що народ приміром, страмні відносини поміж своїм братом обмежує границями чоловічності, а ті-ж відносини поміж руськими часто малює товаричими. Хто його зна, чого воно так... Може, й тут нашому народови замаякітрило світ сектарство, тільки дуже гидко балакає він про російських дівчат, їх братів і батьків.

О. Ш.

Про „руських“.

І. Як лісник морочив дванадцятєро руських.

У ікономії робило багацько руських. Тільки дванадцятєро з них відорвало ся і пішли скрізь блукати. Теняють ся вони день і — другий. Їсти хочеть ся. Приходять вони до лісу; а в тому лісі жив лісник Шуть — таке имя йому було, — поздоровкали ся тай кажуть: „Напрохали ми по селі і пшона, і соли, так не вміємо зварити каші; навчи нас, Шуть, як варити куліш. А Шуть: „хіба ви не знаєте й сього?“ А вони: „если-б знали, не спрашували-б“. — Ну, ходім же на толоку, каже Шуть, то я вас навчу.

Пішли на толоку. От Шуть вивів руських на таке, що всьому селові видко, та й каже: „поставте-ж казан, насійте пшона, налійте водою, заберіть ся за руки, дванадцятєро вас, та й крутіть ся кругом його, то він і закипить.“

Забрали ся вони за руки і зачали крутити ся; поти крутили ся, поки їм стало в очі здавати ся, що вже закинів куліш: давай тоді його їсти.

Стали їсти, а він сирій, так вони й кажуть: „ето вон нас одурил: куліш верно не так варять. Ходім до Шутя вбємо його!“

Прийшли до Шутя. — „Вот ми тебе, Шуть, вбємо!“ — За що? — Та верно не так куліш варят, як ти казав, бо ми крутили ся, крутили ся, а вон і не зкипів! Как положиш так на сю ноч спать, щоб нідного з краю не було, щоб волка не бояли ся, — а то ми вовка бємо ся — то не вбємо, а то вбємо, как не положиш!“ Шуть сказав: „положу!“ —

Прийшов вечір. Шуть повів руських до комашнища та й каже: „лягайте!“ І обложив їх коло комашнища, кожного головою в комашнище, так що нема нідного з краю, усі в середині, і приказав: „тільки-ж

цитьто, як маленькі вовчки будуть кусати, а то як хто кричати не, то й великі придуть.

Пішов Шуть до дому. А їх як от се якого кошашня утне, то він тільки—с—с—с! А другий: „да молчі, а то й болші придуть“! Дивлять ся, що вже розсвітаєт ся. Оден каже: „он, мабуть, у мурашку положив!“ А другий: „та на pewno!“ Почали вставати. Повставали. Пойдьом же вражого сина вбємо!“ Прийшли. — Ми тебе, Шуть, убем, вот ти в мурашку положив спать нас!“ А Шуть каже: „на другу ніч уже положу так, що не бояти метесь!“ А вони: „ну, смотри, штоб положив!“

Прийшла друга ніч. А в тім лісі, що жив Шуть, дуб стояв розхилистий, так гілля на йому багато, що всі дванайцятєро руських помістять ся. Привіс Шуть драбину до дуба і каже: „Злазьте!“ Вони повлазили — усі дванайцятєро — і сказали Шутю: „смотри-ж, как сонце сойдеть, то ми будемо кричати — Шуть, неси драбину — штоб привіс!“ А Шуть каже: „добре!“

Череночували вони ніч. Сонце вже під снідання. Нема Шутя. Кричали руські, кричали: „Шуть, неси драбину!“, не несе Шуть.

От оден, Іванька, і каже їм: „я придумав, как злезть з дуба!“ А другий: „а как же?“ А Йванька: „как я самій найстаршой меж вами, так я візьму ся за гілляку руками, а оден за мої ноги, а другою за того ноги, та так і спустимо ся аж на низ!“

Забрало ся їх такечки одинайцятєро, а дванайцятий тільки що став брати ся, а той що за гілляку держить ся: „вот погоді, братец, руки поплюю, а то так не вдержу!“ Тільки що пустив ся він руки плювати, коли се як телехнуть ся усі дванайцятєро додолу, так того, що аж на сподї був, там і роздавили.

— Ну, ходім же до Шутя, кажуть руські, тепер вже йому не животіти! Прийшли до Шутя. — „От се тебе вже“, кажуть, „вбємо або утопимо в полонкє!“ Шутєві вже нічого й казати, бо винен.

От руські завязали його у торбу і несуть до річки кидати в полонку. Донесли до річки, аж нема полонки; так вони замість того, щоб оден пішов на село сокири добути, усі одинайцятєро пішли, а Шутя покинули в торбі на дорозі. А коробейник іде, побачив ту торбу та ногою штовх-штовх єї, а вона ворухеть ся, а він і питає: „хто се таке?“ А Шуть і каже: „се я!“ А коробейник: „Чого-ж ти тут у торбі?“ А Шуть каже: „хотять царем наставити, та не вмю ні писати, ні читати“. А коробейник „так вилазь, я влєзу, я могу!“

Уліз коробейник. Шуть зашморгнув його, а коробейник каже: „бери-ж мою коробку, бо як царем буду, то не стоїть з нею носити ся!“

Шуть пішов з коробкою до дому, викопав яму, лїг туди сам у яму, і дїрку пропустив, щоб дихати-ж було куди, а жінці звелїв ситця ті та хустки з коробки порозвішувати.

Тим часом руські прорубали полонку, взяли коробейника замість Шутя і несуть його кидати у полонку; а він радіє: от-от царем наставлять!

Доперли руські коробейника до полонки, вкинули його та й кажуть: „а пойдьом тепер до Шутевої жінки, спросимо, де твій муж?“

Прийшли, питають, а вона говори, що вмер. Самий найстаршій, Іванька, каже: „як я самий найстаршой меж вами, так я над його гробом найуперїд буду згнуцати ся!“

От і почав Іванька халасувати на Шутевому гробі, а далї сїв та й улучив над самісенку дїрку. Шуть як штрикпе ножем, а Іванька тим і не хвалить ся, тільки підплигнув та й каже: „вот так, братци, каждый присядь да і падекочь!“ Та й кажен же так. А одипайцятому як шпи-гонув Шуть ножем у черево, так той і не підскочив, там і пропав! А ті й кажуть: „вон живої! Давай його відкопаємо?“

Відкопали. — Ми-ж тебе в проруб бросали, а ти живої?! — „Е, каже, бачте, в полонці набрав я скілько ситців та хусток!“ — „Так веді-ж і нас у проруб!“ Повів Шуть і їх.

Довів до полонки. — „Так как же, Шуть, ти кидати меш, чи самим плигать?“ Шуть каже: „треба кидати!“ А Іванька й каже: „как я самий найстаршой, так меня найуперїд кидай!“

Узяв Шуть Іваньку за чуба і кинув у полонку, так що аж бульби встали“. От руські й питають: „Отчего то бульби встають?“ А Шуть каже: „то він де крашій ситець вибирає!“ Так вони оден помеж другим — той: „меня скорїй кидай“, а той: „меня!“ А Шуть каже: „ні, треба черги ждати, якому коли черга підїйде!“ Тільки нічого він не зробив з капаами: якого вкине, а який і сам плигне. Черги не схотїли ждати!

II. Руські язикатї люди.

Молотили у багатого козака три чоловіки руських. Намолотили зерна. Хазяїн і каже: „вишкребайте-ж гаразд тік, бо може буде або сніг, або дощ“. А руські: „Да не будеть!“

Покидали вони зерно й солому на току, а сами вклали ся спати. Коли се як рушить ся завірюха, та вколїно снігу і впало. Вони що робити? Давай мусувати, щоб не вислїдив хазяїн, куди вточуть; взяли та й обули Іваньку в личаки пятами наперед, а пальцями назад. Добре й придумали, так дурні-ж таки впять, що послали Іваньку вперед, а сами його слїдом ідуть та й затоптують.

Зайшли вони до другого хазяїна в клюву. А там, у клуні був ячмінь. От оден руський на бантину зліз та сів, а другий на ячмені, а третій аж за ячмінь поліз.

А той козак встав, аж їх немає. Давай він слідити, куди вони пішли і дослідив ся до другого козака в клюву уже в день.

Відчинив ворітцю в клуні, а він сидить оден на бантині. От козак той і мосуєть ся — як би тебе зтягти відтіля, та й примосував: „з верьовки“, каже, „петлю зроблю, та зачеплю петлею, та й стягну, а вже ти, сякий-такий сиңу, там не сидіти меш. А ті руські (що на ячмені сидять та за ячменем) слухають. Та оден, той що на ячмені, та й каже: „Крути, Вацька, головою, щоб не закинув петлею!“ А козак: „е, так се й ти бо тут?! Я думав, що оден, аж ви тутечки обидва, то то й добре; третього хоч і нема, то лиха вже його година бери, я його не буду й шукати. А той що за ячменем: „Дурак ти, що обіввал ся, свдєл би, как я сижу!“ А той „бач тобі — ви всі тут?!“

III. В и л а.

У руських, кажуть, ви́л немає. От раз і забили ся хахол з руським. Так руський хахла дрючком ударив, а хахол руського вилами так оперіщив, що аж рубіжі понабігали на спині.

Він прийшов у свою Русею і показує руським: „Вот как хахла хитро бують ся: раз ударив, а два рубіжа набігло!“ І кацапня, сказано тобі, дивуєть ся та не йме віри. (А він його, значить, вилами опорів!)

IV. Хвастуни.

У полі ночували руські, три чоловіки, двоє здорових, а третій хворий.

Оден здоровий і каже: „ех, как би мені от се триста чоловіка, я-б їх ахнув! (побив). А другий: „а мене как би двісті, так я-б їх ахнув! А хворий: „а мене хоч би сто!“

От два наших чоловіки ішло з молотіння, підслухали, та оден підбіг та ціпом об вогонь (коло руських був вогонь наклажений), а другий лопатою як кине жару в гору, так ті, котрі здорові, зараз таки й новтікали, а хворий аостав ся. — „Чом же ти не ахкаш?“, питають жолотники. — „Та не займайте меня, добрі люде, я больно!“ Вони й пішли собі.

Тоді прибїгли до хворого ті два руських. Оден каже: „скільки їх тут було? Мабуть 300 чоловік!“ А другий: „та й так! нет, мабуть

чоловік з двісті!“ А хворий: „кой чорт! їх два било! — „Та й чом же ти, Іванька, не ахнув?“ — „Я-б його чи ахнув, а він ціпом мене-б як бабахнув, тоді, родимий і канчись!“

V. Шей!

Виміняв руський у нашого чоловіка за кобилу воли, так не вміє запрягати, — чув тільки, що кажуть: „шей“.

Сів на віз і радіє, що воли виміняв за кобилу: „гей, волікі, Господь же вас нараділ, на лобі рожки посаділ!...“

А се де візьметь ся дрік, як укусить того та того вола, а вони як задрочили ся, поламали занози й випрягли ся.

От руський піймав воли, завів до війя, підняв війя аж коло коліс і кричить: „шию в дерево!“ А вони таки не слухають. Тоді руський розлютовав ся тай кричить на всю вулицю: „шию хоч ти, хоч ти, а хоч оба разом. черти ви рогаті!“

VI. 3 „подриганієм“.

Задумали руські церкву строїти і рихтують ся, який би престол поставити. Один каже: „построємо Пречісту!“ А другий каже: „нет, Пречіста любіть, штоб чисто! Построєм святую Міколущку“. Построїли вони церкву, поставили й попа з руських, такого що нічого не зна він. І звелів той піп, шоб хахла ніколи не було в церкві. Вони пообіцяли. Тільки хахол якось убив ся помеж руськими. Стали вони служити. Піп і каже: „як вистроїли ходолу з небес та аж до долу!“ А хахол: „а кіля-ж куди били?“ Піп тик-мик та: „я-ж казав, шоб хахла не било!“ Руські взяли випхали хахла, а піп своїм предком приказує, ходе по церкві і каде, — а жарина з каділницї за личак і впала. Він тоді ліг та ногу підняв, та й давай витрусювати. А руські думали, що так і треба тай собі полягали, пошіднімали ноги та й дригають ногами. Прийшли до дому. Питають дома: „що, гарний піп?“ — „Да харош, харашо правіть, хараша абедня була, з подриганієм!“

VII. Не большая віна.

Руський викрав церкву. Його й піймали. А він украв каділницю та евангелию, та чашу. Осудили його вішати і повісили. Руські походили ся. — „Ну, што, як твого дяді суд?“ — „Да как же?! Повесілі! А другий: „За што повесілі?“ — „Да за шию!“ — „Да я знаю, што за шию, так за какою віну?“ — „Віна то не большая: украл понахальню, да кліпotalьню, да тот котел, што поп хахлов годує, та й повесілі!“

VIII. Дядя Семьон.

Ідуть руські і знайшли їжака. Один каже: „што ето такое?“ А другий каже: „да Бог его знаєть, понесьом до дяді Семьона, той по дорогах пробивал, так він знає!“ Понесли. Він і каже: „ека дураки какіє! Се як що не ведмедюшка молодой, так голуб дикої!“ Пішли далі. Знаходять чобіт. „Што оно такое?“¹⁾ Присобили, що й на ноги надіваєть ся, так не знають, як пошитий він? І кажуть сами собі: „как воно шило? Ведь там же, в сапогові не видать, а воно шило!“ А другий каже: „може воно свічу ліпило тай шило? А найкраще понесьом до дяді до Семьона, той скажеть!“ Принесли. — „Ну, как воно його шило? Воно верно там свічу ліпило?!“ — „Ху, дураки какіє! Воно мальчика в серьбодку посидало, так он там і зшив!“ Ідуть знову. Знайшли рака. „Што оно такое?“ — Понесьом до дяді до Семьона, той скажеть! Принесли. Той і каже: „Ху, дураки какіє! Се як що не швець, так портной, бо в його ножиці є й щетинка!“...

IX. Кавуни.

Там би то, в Росєї, кавунів нема. Так руські побачили, що козаки їдять кавуни. От оден і каже руський: „што вони ето їдять?“ А другий: „ху, дурак! Гарбузи! Як хочеш, пойдьом накрадімо; я в одного чоловіка знаю!“ А в того чоловіка та кабаків багато вродило. Пішли руські до тих кабаків красти днеш. — „Ну, вот і рві, скілько хочеш!“ Понаривали кабаків, понаїдались добре та все прихвалювали: „вот харошую штуку хахли їдять!“ Пішли і в друге до того-ж чоловіка красти. А він молотив та й побачив, що руські рвуть кабаки та з ціпом за ними, а вони тікати, усі повтікали, а одного таки догнав та й увірвав ціпом по спині. От його й питають руські: „з чим ето мужик гнав ся?“ А другий заміст його й каже: „з цєпом!“ А третій: „кой чорт — цєп! воно таке як молотіло!“ А той, що вдарив по спині: „Да почом ти знаєш, што молотіло, може-ж і сєп, бо як сєпнув, так і досі в спині сєнає! Вот хахли што повідумували: причепив цурку до палки та повтори дерева та й прьоть ся (женеть ся)!“

X. Молотники.

Поєднали ся руські до козака молотити, сїм чоловіка. А потім як пішли у свою Русєю та й брешуть:

¹⁾ У них же чобіт нема!

„Ми там у семерих человека Петровняго дня поєднали ся гречиху молотити. За день копу без сорока сноців змолотили, а двайцатеро восмеро хліба ззіли. А Йванька, самий найстаршой, чотири аршини з четвертю на адбос стояв, да как зажарить, да зажарить! Да как наваріла хазяюшка барщу абедать у таком гаршку, що як стане Іванька, самий найстаршой, чотири аршини з четвертю, так і бародушки не відать! Так ми молотіли, молотіли, та за харчі заплатили тай ушли. Да хазяїва так нас полюбили, що за сїм верст випровадїли, да просили, просили, щоб на другий год не приходїли!“

Про жидів.

I. Яйця.

Жид одному чоловікові розказував про своє життє: „Я колись було багате, превелике було свиня-купець, та як накупило сїм-сїт яєць, та як обняла мене в лісі ніч! Дивлюсь я, а воно щось стоїть, а я ї спигало ся, та гавкало так, як оден цюцько, гавкало так як і два — ні, не боїть ся. От я ї згадало: в мене-ж є яйця! А ну, кину яєцко, чи не їстиме воно? Кинув, а воно хлап! Ага, спасибі Богу, їсть! Так я до сьвіта сїмсїт яєць викидало ї на дуба злізло, щоб мене не ззіло. А як Бог дав мені день, дивлюсь, а воно стоїть горілий пень, а я його яйцями ухлапав, ухлапав! Від тоді я вже визчав!“

II. Карá.

Ходив чоловік до пенька Богу молити ся і казав: „Дай мені, Господи, сто рублів! Не візьму ні більш, ні менч!“ А жид і підслухав тай дума собі: а ну-ж положу 130, чи не візьме? Взяв і положив. Приходить чоловік на другий день, аж є! Так узав гроші та ї пішов. А жид: „а підуж я, чи верне 30? Приходе. „Чоловіче, верни-ж мені 30? — Які 30? — Ти-ж просило 100, а я положило 130, ти-ж казало — не візьму, а взяло, ну, ї верни мені 30! — Та я ї знати не знаю! — Ну, я-ж тебе буду позивати! — Позивай! В мене ні в чому ї до мирового піти! — Так я тобі дам свою субу, цоботи і рукавиці! — Хіба даси! Жид і дав. Пішли до мирового. Ввійшли у камеру. Мировий пита: „За чим?“ Жид і каже: „от сей цоловік молило Бога до пенька, щоб Бог дав йому 100 р.. казало, що не візьме ні білш, ні менче; я положило 130, а воно і взяло, а тепер не верта 30-ти!“ А той зараз: „господин суддя, він, може, скаже, що ї одежа от се на мені його?“ А жид: „а вже-ж моя!“ Мировий прогнав жидá. Він приходе знову до

того-ж чоловіка й каже: „шознай ся коли хоч і верни гроші, бо їй-Богу настеляю модусок і посажу тебе на сани!“ Мужик ніби не хоче та просить ся: „не сажай бо!“ А жид: „ні, посажу, ще й на гору вивезу!“ — „Ну, бо не вези!“ Жид взяв і новіз на гору, тоді й каже: „шознай ся, а то й під гору спустю!“ Чоловік знову просить ся. Став жид спускати, а сани його стали набігати. От він і каже: „цоловіце, цоловіце, що ти волам робес, щоб не набігав віг?“ А чоловік каже: „по пиці бю! — „Так устань же й мене разів хоц два вдар!“ Чоловік устав і почав його по пиці гатити, побив нику чисто. А жидівка побачила та й пита: „чого то в тебе кров з морди йде?“ — А жид: „скажи спасибі сьому чоловікові, що воно мене по пиці било, так я й сани спустило; а якби воно мене по пиці не било, то мене-б сани задавило!“

III. Гринджоли.¹⁾

Іхав жид з гринджолами. Ввірвала ся верьвовочка, загубили ся гринджоли, а він таки їде. Оглянув ся, аж нема саночок. Вернув ся, а позад його мужик їде. — Здоров тобі, чоловіче! — Здоров! — Не находило ти того, що я загубило? — А лиха тебе година зна, що ти загубило! Жид такий був, що мало знав по нашому говорити і давай йому плести по своєму: „загубило я гринджало, на гринджалі ричка, в ричці ричиня і сїм корсаків і месір і польовий виторопень“. Чоловік нічого не зрозумів та й каже: „ні, я того не знаходив, а знайшов саночки, на саночках торба, в торбі торбинка і сїм коржів жидівської маци, і ніж, і зайць“. Жид знову не зрозумів та свого доброго відцурав ся, каже: „то не моє, Бог з тобою!“

Про циганів.

I. Поденщики.

Се було дуже давно, як ще Бог ходив по землі. У цигана одного багато було дітей, а він зовсім бідний був. Іде він за заробітки, їде навстріч його Бог. Циган не знав, що він Бог. Бог і каже: „адоров тобі, цигане!“ А циган каже: „адоров!“ А Бог каже: „куди ти їдеш?“ — На заробітки, а ти куди, чоловіче? — Я так само, на заробітки! — Так ходім у двох! Пішли. (Бог оглянув ся що він бідний чоловік та через те і взяв його з собою). Прийшли до поміщика, поєднались молодити за 500 рублів скврт десять. Циган каже: „Фи-ги, чоловіче, коли-ж

¹⁾ Саночки.

ми їх кончимо?“ А Бог каже: „як Бог поможе, кончимо!“ І каже Бог: „ти розмітай тік, а я ляжу спочину, і лізь на скирту, зкидай снопи“. Циган поліз, з копу скинув та й питаєть ся: „що вже буде?“ — Та скидай, скидай! — Так ми сьогодні не помолотимо! На що-ж його накидати багато? — Скидай усю! Скидав циган усю скирту. „Міди-ж“ каже Бог, „соломки візьми трохе!“

Циган пішов, соломки взяв, підоткнув під сніц, а Бог став черкати сїрник і палити. А циган: „що се ти, чоловіче, робеш? се тюрму, ти собі заробеш“. А Бог каже: „пїчого!“ Бог як підпалив, так воно й перемолотило увесь хліб, перемолотило й перевіяло. Тоді Бог каже: „що, заробив?“

Почали дїлити ся грїшми. Так циган усе собі бїльше хоче грошїй, не рад тому, що хоч стїльки заробив, а каже: „я он і скирти скидав, а ти спав, і тік змітав, а ти спав... що-ж ти зробив? Тїльки підпалив та й шабаш! Я й сам можу те зробити“. А Бог каже: „так роби!“ І розїїшли ся вони: циган пішов, і Бог теж пішов.

Поеднав ся циган у поміщика молотити сам уже, теж за 500 і так же й зробив, як у того було поміщика: ліг, заснув трїшки, тоді розмів тік і поліз на скирту скидати. Скирту всю скидав, в шаронки снопи постановив і підпалив; так воно не то поміщик згорів, усе село вигорїло. Що се ти наробив, цигане?! Взяли його, ведуть вїшати. А Бог знову сожалїв ся, ізстріва їх і здоровкаєть ся. Здоров, цигане! — Здоров батьку мїй рїдний! — Куди се те тебе ведуть? — На шибеницю, батьку мїй рїдний! — За що? — Спалив село. А Бог сожалїв ся над ним та й каже тим, що вели його: „таки спалив село?“ А вони кажуть: „та спалив таки! не самого поміщика, а й село усе!“ Бог каже: „вернїт ся, пустїт його, то вам так показало ся!“ А циган каже: „ні, їйбогу, Батьку мїй рїдний, згорїло чисто все село!“ А Бог таки: „та йдїт-йдїт, то показало ся так; не то що село ціле, а й перемолочене й те, що він і еднав ся, і гроші йому віддайте, і пустїт його!“ Пішли, аж так! Перемолочене, і село ціле. Віддали циганові гроші. Він взяв гроші та біжить, якби догнати Бога. Догнав його. — „Давай, батьку мїй рїдний, у-двох товаришувати упать, бо менї самому не щастить!“ Пішли у-двох. Обявили ся дохтарями. А в одного поміщика панич хворий лежав. Вони й поєднали ся за 500 лічти. Бог сказав: „Дайте-ж менї особшу комнату, а ти, цигане, грїй літепло. Циган нагрїв літепла.

Бог посадив того панича в зрізок¹⁾ і налив туди літепла. Тоді дмухнув на панича. Панич став неживий. Бог тоді узав порїзав його на

¹⁾ Шаплик. Як бочку розпїляти на дві нерівних половини, то бїлша буде — куфа, а менча — зрізок.

клапгик, поперемивав і склав. Тоді дмухнув знову. Панич став живий і здоровий. Взяли гроші і пішли. Стали грішми ділити ся. Так циган і тепереньки собі білше горне гроший і каже: „я-ж батьку мій рідний і літепло грів, а ти що-ж там? посадив тільки в зрізок та дмухнув! І я так можу дмухнути!“ Бог каже: „іди, дмухай!“ Посердили ся і розійшли ся. Циган поєднав ся сам дохтарем, теж за 500 р. і сказав: „дайте мені особшу комнату і літепла нагрійти!“ Дали, нагріли. Посадив він панича в зрізок. Дмухнув раз. Він сидить. Другий раз дмухнув. Теж сидить. Чим би тебе дмухнути так, щоб ти ліг: А там макогін стояв недалеко. Він як ухопе той макогін та як дмухне, панич той і витяг ся в зріску.

Він тоді взяв порізав його, поперемивав, став складати, коли дивись, який клапоть то довший, то коротчий. То він, який довший, то відріже та й кине у хату. Розкидав того панича по всій хаті. А хтось навернув ся. — Що се ти наробив, цигане? Взяли його на Сибір. А Бог сожалів ся та внять стріває тих, що вели, і цигана. — Здоров, цигане! — Здоров, батьку мій рідний! — Куди тебе се ведуть? — На Сибір. Розпитав Бог, за що. Кажуть: „панича порізав чцето“. А Бог каже: „та то вам то вздріло ся: панич живий і здоровий“. А циган каже: „та де тобі, батьку мій рідний, як чисто розкидав!“ — „Ідїт, ідїт, каже Бог, „то вам так вздріло ся! І гроший йому дайте!“ Пішли, аж так — здоровий панич. Віддали й гроші циганові. А Бог жде його, поки прийде знову. Прийшов циган. Давай, батьку мій рідний товаришувати!“ Зато-варшували. Пішли внять у двох. Ідуть-ідуть; а вівчарі вівиці пасуть. А Бог і каже: „давай, цигане, собі вівцю купижо!“ Купили, зарізали й обідрали. Бог і каже: „ти цигане, вари та хоч і всю заїж, а мені печінку zostавиш“. — „Добре, добре, батьку мій рідний!“ Бог ліг, а циган заходив ся ту вівцю варити і послухає, чи Бог заснув. Чує, вже хропе, заснув. — А нуж, покуштую печінки; воно, мабуть, най-смашнійше мясо! Покуштував, аж добре. Хитрий, бач, який: собі де добріше zostавля, а мені, де хуже. Бач, він ліг спати, а я варю, та мені ще хуже й їсти. Взяв і заїв усю печінку. Бог встав та й каже: „ну, давай же їсти, ти усю їж вівцю, а мені печінку давай!“ А циган каже: „е, нема печінки!“ — А де-ж!“ — Йї-богу, батьку, вівця без печінки була. Довго його Бог питав, та він усе божеть ся, що вівця без печінки була. Бог каже: „їж же ти, а я не хочу; мені якби печінка! Циган усю і впер її. Бог каже: „ходім!“ (Не кида таки його). Дійшли до моря. Бог поверх води йде і цигана пуге сажив на три поверх води, а потім, як шурхне циган у воду, а Бог і питаєть ся, хто печінку заїв. А циган божеть ся: їйбогу, батьку мій рідний, я не їв. Поки й через море перейшли, він усе божив ся. Перейшли через море. — „Ну, ти-ж,

каже Бог, „цигане постій, а я відійду від тебе далеко“. Циган стоїть, Відійшов далеченько і насипав три купки грошей, тоді й вернув ся до цигана. Ідуть-ідуть, знайшли ті три купки грошей. Бог і каже: „як же нам ділити ся? Се одна тобі, а одна мені, а одна тому, що печінку звів“. Циган тоді божеть ся: їй Богу, я, батьку рідний, ізів!¹⁾

II. Г р і м.

Цигане шатро напjali і кобилу привязали до шатра, а воно грім гремить: та як загремить, та і вбив кобилу. А циган як вихватить ся з під шатра та: „от так! кобилу вбив грім! Як би був знав, тоб під шатро сховав, хай би було хоч попотрахало! Ну, лоша вже сховаю під шатро“. А се знову, як загремить грім, та й лоша вбило і під шатром. А циган тоді: „Господня сила нове шатро розбила!“

III. Т я г л о.

Умер батько у циганенка. От циганенко пішов до попа — „сховайте ідіт батька!“ Піп каже: „добре, я прийду!“ А циган: „так ідіт же, недовго гайте ся, бо лежить як Спас, і бороду розтряс, і пахне святими духами“. Пішов циганенко до дому. Ждав-ждав попа день і другий, аж нема. Пішов упень до попа і каже попові: „ідіть, будьте ласкаві, бо то лежав як Спас і бороду розтряс, і пах святими духами, а тепер лежить, як головня, і очі витріщив, мов сатана, і як з падлюки воня!“ Тоді вже треба йти попові. Пішов, сховав. Піп і каже: „щож ти мені, цигане, дасиш за те, що я твого батька сховав?“ — Я вам, батюшка, тягло дам! Піп і дума: се або-ж корову, або-ж кобилу дасть, бо він кіньми женує. Прийшли до цигана. Дає обідати циганенко. Піп і каже: „та я не хочу обідати, ти давай мені недохід, то я й піду собі“. Циганенко тоді на піч, дістав люльку, теліпає і каже: „нате, батюшка добре тягло! Покійний батько тяг, поки Бог і душу з його витяг!“

IV. Ш к у р к а.

Був циган бідний, а дітий — багато. Пішов він на заробітки, де-б місто найти. Іде чоловік. — Здоров батьку мій рідний! — Здоров. — Куди ти йдеш, батьку мій рідний? — Чув у одного пана поваря нема; піду, може, стану. — Е, так і я піду з тобою. Як ти не станеш, то

¹⁾ Порівн у Чубинськ. оповід. про Бога й попа, і апостолів.

може, я стану. Дійшли до пана, до воріт. Той чоловік і каже: „ти-ж постій а я піду питаюсь. Пішов. Пан питає: „за чим?“ — Чи не треба вам поваря? — А вміш ти добре готувати? А чом же, можу! — А що з кабана найдобріше! — Шкура, пане! Пан виняв рубля і дав, „а поварь“, каже, „в мене є“. Він і пішов. Вийшов за ворота, а циган стоїть. Питаєть ся: „А що? що там?“ — Та що! поварь, каже, є, а тільки спитав, що з кабана найдобріше, так я сказав, що шкурка. Він виняв рубля та віддав за те „що знаю“. А циган: „е, так піду-ж і я, може й мені хоч рубля дасть“. Ввіходе циган і те-ж саме каже. — Ти-ж був за поваря? — Був. — А з вола що найдобріше? — Шкурка, пане! Поведіт же, каже пан, його на конюшню, та всипте різок. Повели на конюшню, били, одні різки побили та пішли в ліс, вирубали другі та вп'ят били. Прийшов циган до чоловіка. Чоловік питаєть ся: „чого ти там так довго був?“ — Циган і каже: „тобі бо добре, що виняв рубля готового та й дав, а мені давав дрібними, та не хватило до рубля, так він ще ходив міняти!“

Пропанів.

І. Суворий пан¹⁾.

Був пан такий суворий та сердитий, що в його як хто найметь ся робити, то й дня не виробе. От той пан і вийшов наймати робочих на поденщину. А поденщики й кажуть: „е, се такий, що не виробиш і дня в його“. А оден чоловік слухав, слухав їхню балачку та й каже: „Ось я до його стану, коли він такий!“ Приступив ся до нана. Питаєть ся: „ви поденно, чи на рік наймаєте?“ — Як наймеш ся, то ставай і на рік. Скільки ти візьмеш? — Та я не дорого візьму: за те рік буду, що раз по спині вдарю — Добре! Пішли. Заставав його де-що робити. Він живо зробе, ввійде у хату — давайте роботи! — Хіба вже ти й зробив? — Уже!

Пан примітив, що влетів у біду, що чоловік дуже здоровий, бо що ни застане, то він зразу й зробе. Він його давай посилати в таку роботу, що треба дуба в-обхват зламувати... Така думка, підірветь ся, або що. От він пішов та до обіду й позламував ті дуби. Приходе в обід. Питаєть ся пан: „а що вже позламував?“ Каже: „вже!“ А пан сам собі: думав, в його на рік буде тих дубів зламувати, а він до обіду позламував. Досадствує пан: коли ось які дуби до обіду позламував, а як раз же то по спині вдаре! мені й на світі тоді не жити! От він набрав полови в лантухи і послав до пустих водяних млинів молоти

¹⁾ Порівн. казку Пушк. про попа й наймита.

і приказав: щоб ти-ж мені привіз борошно! Він поїхав. Вїхав, полапав, аж воно полова, та сам собі й каже: Ну вже-ж привезу!

Прїїхав до тих млинів, пішов у млин нустиї і пїймав чорта. Як зачав його крутити, каже: „достань мені борошна у лантухи, так пустю“. Каже: „достану!“ Позаберав лантухи, половину повисичав, а борошна десь набрав. А пан радїє: — От се-ж, як не превезе борошна, то прожену!“ Прїїздить він, а пан до лантухів — чи борошно? Аж борошно! Сам собі дума: се лиха година, мабуть я таки пропав; полови наберав, а він борошно привів...

А тут уже й год виходе. Пан ні живий, ні мертвий, не зна, що вже його заставити й робити. Вийшов рік. Іде наймит до пана. „Да вайте-ж“, каже, „раз по спинї вдарю!“

А пан дума: вже як ударе, то не жити мені тай каже: „бери з мене я у хоч подвірню, та не бий“. От наймит його трохи помутив, помутив тай каже: „я не хочу брати, а тільки, як поденщиків наймати меш, то не дуже присутяжуй до роботи та по божому розплату давай, то я тобі подарую, не битиму вже!“

Від того часу став пан лехший.

II. Глухий пан.

Був глухий пан, і була в його ікономія. Він напаяв об'їздчика і послав його об'їждати степ і каже: „в мене степ великий, побачиш який!“ Об'їздчик сїв верхи на коня і поїхав. Об'їхав. Прїїздить до дому. А вже він дізнав ся, що пан недочува. От пан і питає: „а що, великий у мене степ“.

Об'їздчик каже: „великий, як собака ляже, то хвіст на чужому!“ — Що, що? — Десятин сто! — Та я знаю, що в мене великий степ. А пшениця густа? — Колос від колоса не діходе чоловічого голоса! — Що, що? — Колос на колос теребить ся! — А що, вже мої женї і пожали? — Пожали. — І густо снопів? — Густо! Сніп від снопа, як чорт від попа! — Що, що? — Сніп на сніп теребить ся! — І в скирти вже звезли? — Вже! — Тай великі скирти? — Як комарь крильцем загуде, то й скирта впаде! — Що, що? — Як бугай роги встроме, то вязи зломе! — Вже молотили молотнички? — Вже! — Тай багато зерна намолотили? — Як згорнути, та знести, то нічого і в заполї нести! — Що, що? — Четвертей сто!...

III. Як хлопчик одурив пана.

Їде пан битим шляхом, а хлопчик сидить над шляхом. — Здоров тобі, хлопче! — Здорові, каже. -- Чого ти тут сидиш? — Ворони

бою ся! — Що-ж ти за дурень, що й ворони боїш ся? В тебе й батько є? — Ні, нема, був, та пропав. — Якою-ж смертю він умер? — Поїхав до річки риби ловити, та забув корячка взяти, та без води й пропав! — Е, так у тебе, бачу, й батько дурний, такий, як і ти. І мати була? — Була та вмерла; пішла жати, та цілий хліб узала, а ножа забула, та з голоду й пропала! — Так у тебе й мати бо була така дурна, як і ти. На-ж тобі ніж, та піди в ліс прут виріж, то я тобі спину наб'ю.

Він пішов та й зачав дуба в обхват різати, а пан диветь ся з повозки та й каже: „давно сказано — „пошли дурного, а за ним другого“ — Іди сюди, малий! Той малий прийшов. — На коний подерж, я піду сам виріжу. Пішов пан, вирізав, став доходити до хлопця, він коні поганя. А пан: „підожди малий, а то ворона взвате!“ Той озиваєть ся: „та я й чорта не бою ся!“ Пан тоді розставив руки, біжить за ним та: „кра-кра!“ Гнав ся, гнав ся і не догнав.¹⁾

IV. Я й ц я.

Казав пан своєму хлопцеві: „звари мені троє яєць, і так звари, щоб доварив і не переварив“. Почав він ті яйця варити, так не зна, чи вони вже доварились, чи вони вже й переварились. Взяв одно, розбив та й ізів, а воно ще не дуже вкипіло, сировате. Друге розбив. Те вже таке, як слід. А пан йому приказав, щоб поварив і почистив, і приніс готові. Він же ото двоє ізів, а третє взяв оббив, обчистив і приніс до пана. — А ті-ж де, що ти одно тільки приніс? — Поїв! — Як же ти їх поїв? — Отак! Та взяв та й те в рот.

Про москалів.

I. Придурковатий.

Одна жінка знала ся з москалем, а чоловік у неї був придурковатий. От москаль прийшов у ночі та й стукотить. Чоловік прокинув ся та сам до себе й каже: „що воно таке?“ А жінка: „а піди, чоловіче!“ Пішов він аж у сїни та знову-ж таки питає: „що воно таке?“ А жінка: „т й небоязкий ти, чоловіче!“ А він: „е, я ще й на двір піду!“ — „От се-ж таки, який ти небоязкий!“

Пішов він і на двір, і за хату пішов та все питаєть ся, що воно таке. А москаль той тоді в хату, та хряп дверьми й засунув; а жінці того тільки й треба, щоб москаля впустили.

¹⁾ Порівн.: Мужик ворона, а хитріший чорта.

Чоловік вернув ся зва хати та під вікно: „відчини!“ А вона: „вбейсь к чортовому батьку, мій чоловік дома!“ І москаль обзиваєть ся: „я здесь!“

От чоловік тоді: „що воно? Хіба се я не під свою хату влучив?“ І зачав лічити: „се кушина, а се Хомина, а се таки-ж моя!“ та вп'ят таки до вікна: „відчини!“ Вона вп'ять тієї, і москаль те-ж обзиваєть ся. А він тоді: треба до кума піти спитатись; хай мене відведе, бо може, я справді не під свою хату втрапив.

Пішов до кума; побудив кума — Відведи, спасибі тобі, до хати, а то заблудив. Кум вийшов, аж той чоловік без питаїв; ну, й питає його: „чого ти без штанів?“ А він каже: „щось у двері гуркало, так я вийшов на двір та й заблудив.“

— Ху, ка-зна-що! Взяв його на плечі й несе. Доніс до хати. — Кумо! Кумо! відчини, а то чоловік змерзне. — Який чоловік? Мій чоловік дома! — І москаль обзиваєть ся по нашому: „то ти, може, взяв Бог його зна й що, полапай, як голе, то то чортяка.“ Він лапнув, аж так, та тоді як кине з плечей, та до дому.

Жінка його питаєть ся: „а що, відніс кума?“ — „Та то я носив, не при хаті згадуючи... воно, бач, у глупу ніч саме!“

А той чоловік, що без штанів, де дітись, та під бугая, та там спить, щоб не змерз.

Став ранок. Жінка виходить з хати, а москаля випровадила вже і плаче по-мертвому: мій чоловічку, мій хазяїне, де-ж ти є? А він почув та вилазе з-під бугая — я ось дурна, не плач.

— Та де-ж ти спав? — Під бугаєм. — Ох лихо-ж мені тяжке! се-ж ти з тельом будеш, наробиш страху на все село. Що-ж мені в світі божому казати?! Ну, я тобі напечу хліба, ти набери, та йди собі у степ; там, може, де теля вилуниш, у степу, а то страмота буде, як вилуниш тутеньки.

Він набрав хліба й пішов. Іде, диветь ся, стоги стоять. Дійшов до тих стогів сам собі й каже: ну, от се-ж тут і буду; тут затишно. Диветь ся, лежать чоботи. Він узяв ті чоботи, аж у тих чоботіх і ноги в халлявах, а чоловіка нема, тільки самі ноги. Він їх хотів повитягати, так позамервали, не повитяга. Ну, піду, каже, в село та впросюсь у хату, та на піч, то вони розтануть, сї ноги, то я убую тоді сї чоботи (бо в його були драні). Впрохав ся до чоловіка на ніч і каже: — я з тим договором, що на піч мене пустіть. — Та лїз, чоловіче, й на піч, у нас там нікого нема, просторо!

Полїв він на піч і постановив ті ноги з чобітьми на черені, щоб відтали, а сам зараз же й захріп, бо нашкандибав ся. А в тих людей та найшло ся теля у ночі. Взяли те теля в хату, бо змерзло, трусєть ся.

От вони й кажуть, — „положім його туди до чоловіка, на піч, та воно нагрієть ся!“

Положили, а самі полягали спати і поснули. А той чоловік прокинувся, та ла-а-а-п! лап! (чобіт лапає з ногами) таїй наланав теля, та сам собі й каже: — е, се-ж я його соний і найшов!... — Покинув ті й чоботи, а сам убрався й пішов так, що ті й не чули. Вони повставали вранці. Жінка зараз на піч до теляти дивитись, чи воно вже нагріло ся. Тільки що злізла, та в галас: — чоловіче! Іїй же Богу, теля чоловіка звіло, тільки ноги в халявах! — Е, так убиймо-ж його, бо воно й нас поїєть. Вбили теля.

А той чоловік прийшов до дому.

— А що, найшов теля? питаєть ся жінка.

— Та найшов, цур йому пек, у чоловіка на печі.

— Еге, чоловіче, я-ж тобі казала, що будеш з тельом.¹⁾

— Та ще й найшов соний: не чув, коли й найшлось воно. Тільки прокинувся, полапав, аж теля вже є!

— Ліз же тепер на піч спочивати.

Поліз він; лежить та й лежить.

А жінка: — Доки вже ти лежати меш на тій печі? Як кум уже навчив ся й літати, а ти лежиш.

— Як же він літа?

— Та так: на хату злізе, а відтіля й злетить.

— А піду-ж і я, спробую!

Пішов, ізліз на хату: та як плигне, та й ногу вибив.

А жінка: — Бач, уже й навчив ся літати, тільки не дотепний ще сідати. А як би вдруге поліз, то вже-б і сідати навчив ся.

— Е, не хочу, бо нога й так болить.

Пішов, ліг на піч, лежить та й лежить. От жінка знову пристає: — От се! доки ти, чоловіче, лежати меш? Як кум вже навчив ся й стреляти! А жєб пішов і ти, встрілив журавля та приніс, я б наварила, то й ти б наїв ся.

— Як же він стреля, той кум?

— Та так: бере коло та вало, та й іде стреляти.

— Як же ним стреляти?

— Як побачеш, журавлі летіти муть, то ти підійми коло на валі, та на голову й поставиш, то й убеш, може, журавля.

Він пішов і побачив, що летять журавлі, — підняв коло на валі та на голову, так колесо як поповзло по навівві, та як хекне його в го-

¹⁾ В полтавському повіті кажуть з тельом і з телям. З телям можна чути в селах, помежених з Зіньківським повітом. Зіньківці кажуть з телям, з лошам ід, т.

лову, так він там і сів. А жінка біжить, біжить, (десь взяла журавля вбитого) і питаєть ся чоловіка. — А що, вбив? — Та лиха його година зна, тут голову забив! — А ну-ж, у мішку чи нема? Полапала, у мішок ото того журавля та ухнула та й каже. — Аджеж є у мішку журавель! — Та хто-ж його зна, може, сам і вліз!

— Ну, ходім же до дому.

Прийшли до дому. Вона стала журавля патрати, а йому сказала: „іди за людьми, де-небудь старця знайдеш, то займеш, за твое здоровя хай пойдять!“ Він вийшов, аж іде старець. Він каже: „іди, спасибі тобі, на обід“. Привів того старця, посадив на лаві, а жінка й каже: „що-ж ти одного привів? Іди ще!“ Він пішов і за другим, нігде не найде другого, а той сидить та й диветь ся, що вона топе жир із журавля, та то б журавля мазати, а то макогін вона маже.

От він дививсь, дививсь, та й каже: „на що ви, тітко, макогін мажете? — „Се, сякий-такий сину, як прийде мій чоловік, то тобі в горло заженемо.“ Він тоді з хати та навтікача. А тут приходить чоловік, не найшов ніде другого. Прийшов. — А той де? — Який ти, такого й гостя привів, утік! На от сей макогін та доженеш, та хоч раз нехай лизне. Чоловік увяв той макогін та женеть ся за тим старцем, а той побачив, що женеть ся з макогоном та дума: от се ж заганяти муть та чим дуж біжить. Так той гнавсь, гнавсь з макогоном, та й не догнав.

II. Мудрий офіцер.

Їхав чоловік волами, а москаль іде.

— Перевези мене, мужичок, через болото!

— Що-ж ти таке?

— Та я унтер-офіцер.

— Як мудрий, то перевезу, сідай!

З'їхали насеред болота, а воли не везуть, а чоловік вже й не рад, що взяв москаля, таке, хоч посеред болота скидати. А воно вже так, що й до краю не дуже далеко.

— Як я тобі важкий, то я війом піду, та стану аж на край війя, та плигну, то я, може, переплигну через болото.

— Та й іди-ж!

Він пішов, винав прятику, та тоді на ярмо сів та того, та того вола вдарив; воли пішли та й перенесли того москаля через болото, а мужик зостав ся насеред болота з возом. Москаль покинув воли, а сам пішов, а мужик сидить та й каже: „казав, що мундрій, аж він і мундрій!“

Устав мужик, перебрів через болото, взяв воли, нарвав на віз і поїхав до дому. А москаль упрохав ся до його жінки почувати. Приїдять він у-вечері. Жінка вибігла й каже; „До мене москаль впрохав ся почувати!“ А він: „Може, то той самий мундрій?!“ Увійшов у хату, азетак! Жінка топила в печі, а чоловік узяв за чуба москаля та й питає ся: „Що то таке в печі?“ А москаль каже: „огонь!“

— „Ні, то тобі не вогонь, а красота, красота!“ Кішка ходить по хаті; а мужик узяв за чуба москаля та й питає: „а се що таке?“ — „Кішка!“ — „Ні, се тобі не кішка, а чистота, чистота!“ Повів у сїни. Стоїть драбина. — „А се що таке?“ — „Драбина!“ — „Ні, се тобі не драбина, а поході, поході!“ На горіще. — „А то що таке?“ — „Горіще!“ — То не горіще, а то тобі висота, висота!“ та впят взяв за чуба. Ну, от-то вже й годі його. — Ввійшли у хату, повечеряли, лежгали спати. А москаль бачив, що жінка бога (кендох) спекла і положила на полицю і бачив, що чоловік сто рублів грошей положив за образі. Почув москаль, що вони послули, узяв ті гроші і бога та в торбу свою, — а тоді взяв, нагромадив жару та в торбинку, та кішці до хвоста й привязав, та тоді: „хазяїн, хазяїн!“

— „Чого?“ — „Понесла твоя чистота красоту та на походи, та на висоту!“ — „Жартуй, жартуй!“ — „Я вже буду йти от се!“ — „Та хіба-ж мені що? Йди!“ — „Прощавайте-ж, хазяїни, вставайте з святини, а я піду в Богом!“

Пішов. Коли се по якій годині заняла ся хата. Мужик чуха голову та приказує: „казав сякий-такий, що мундрій? аж він мудрий!“ Сів на коня та гнати ся. А той москаль побачив, що неперелевки, намазав червоним папером пику, щоб не пізнав, та під березу. Мужик із ляку не пізнав. — „Здоров, чоловіче!“ — „Здоров!“ „Чи не бачив, тут унтер-офіцер не йшов?“ — „Ні, каже, бачив, не давно йшов, тільки вже не доженете, бо ви не знаєте, якою він тропою пішов, а я бачив, якою він пішов тропою!“ — „Так сїдай на коня, то ти, може, доженеш, спасибі тобі?“ — „Я-б і догнав — мені не вец догнати, — так ось пан звелів березу держати, а то як упаде, то він мене вибе на всі боки!“ — І я можу подержати! — Ну, так уставайте-ж, як подержете, то я, може, й нажену!

Мужик встав з коня, а москаль сів. Мужик обіпер ся спиною і держить добре ту березу, а москаль сів на коня та й поїхав. Ждав, ждав мужик, аж немає. Тоді й каже: „се, мабуть, той самий мундрій!... Так ні не так!... На що-б він сю березу держав, як би той мундрій?!... Пустю березу, хай хоч пан побе його!“ Відступив ся від берези, а вона стоїть. А він: „що се ти не впадеш?“ та зачав пхати. Пхав, пхав, аж не похне, та тоді тільки плюнув, та й каже: „пу, казав сякий-такий,

що мундрій, аж він і мудрий: насеред болота покинув, хату спалив, сто рублів гроший узяв, і бога, й коня!“

Про птахів і звірів.

I. Від чого горлиця турчить?

Заклала ся горлиця з соловейком, хто раніш встане щебетати. Соловейко встав у досвіта, а горлиця спить тай спить. Сонце вже під снідання підбило ся, а вона голоса пійкого не зняла; так чоловік приїхав сіяти та й каже на воли: тпру-тпру! А вона як схватить ся, та й собі — тпру-тпру! Та навчилась від того й турчати.

II. Від чого півень от-то-тока?

Як ходила до Бога худоба питати, кому скотаря треба, Бог дав скотаря для товару і для овець і т. д. Пішов і півень. Питаєть ся: „і для мене-ж треба скотаря?“ Бог і каже: „для тебе не треба, куди хоч, туди йди й гребн ся!“ Півень і каже: „Ти-ж мені, Боже, дай розписку“. — „Та не треба, йди й без розписки!“ Віп пішов від Бога та на сімня до чоловіка. Тільки що посіяв сімня; він пішов і гребеть ся; а чоловік то й як побачить та з дрючком: „айгай! А півень: „от-то-то (без розписки)!“

III. Чого комара без ружжа бють?

Пішли комарі до Бога питати — чого, Господи, нас без ружжа бють?

— Що-ж ви таке? питає Бог.

— Ми музики! А Бог і каже: „Ну, як музики, то прийдіт же до мене на Різдво, на добридень заграйте.“

— Еге, кажуть, ми як прийде Спас, то й то кат по нас (іх немає вже), а то щоб ми на Різдво прийшли.

— А, може, ви ще можете якого ремества? питаєть ся Бог.

— Ми, кажуть, земелні содержителі: ми як великий вітер, так ми землю держимо; як би не ми, то давно-б уже землю понесло!

— Е, коли ви такі дужі, що й землю здержете, то ви повинні знати, хто в світі найдужчий: чи товариака, чи коняка, чи людина? А вони й кажуть: „товариака не дужа обтом і коняка-ж так само; я як сяду на товариці, то як ударе хвостом, то я тільки зповау; а людина найдужча;

як сяду на людині, то як ударе людина, то так зараз і вбє, а ще як і потерне, то й кістки рознесе!“

— Е, каже Бог, коли ви такі музики, та такі знахури, так от-тож вас хай беа ружжа й бють!

IV. Дурний вовцюга.

Як були дурні вовки; та оден з них пішов барана їсти, та й каже: „баране, я тебе звім!“

— „Не їж“, каже, „бач, який я поганий“. Підожди, я трохи піду обітру ся, а ти роззяв рота, то я тобі в рот так прямо і влетю. Пішов баран оберати ся, а вовк стоїть, рота роззявив. Баран як розженеть ся, як дасть йому в лоб, трохи не вбив.

Вичунав після того вовк і пішов кобили їсти. „Кобило!“ каже, „я тебе звім!“ — Е, так зайти-ж з заду! Він зайшов. а кобила як дасть ногами, він аж перекинув ся; не схотів уже тії й кобили їсти.

Пішов він до лисиці та й каже: „лисицю! я тебе звім“. А лисиця каже: „ти ще несповіданий!“ — „Так висповідай, як-що знаєш!“ Вона зробила петлю і прослала петлю ту та й каже тоді: „кажи, вовче: сповідую Богу!“ Він так і каже. Вона каже: „Стріляй у петлю ногу“. Він устроїв. Вона тоді зашморгнула, привязала його до дуба, а сама побігла. А косарі побачили, що вовк рветь ся коло дуба і привязаний; набігли і давай його бити. Він відорвав ся і втік.

Вичунав ся і після того і пішов свині їсти. Ввійшов у саж і каже: „свинне, я тебе звім!“ А вона каже: „ні, тут не їж, у лісі заїсиш краще. Вери мене за вухо помаленьку, так щоб не прокусив тай веде селом, а я тобі буду пісеньки співати“. Він так і зробив. Веде селом, а вона кричить: „курги-курги!“ Тут люде почули, що веде вовк свиню, набігли з дрючками і вбили того вовка.

V. Вовк і кравець.

Іде кравець. Стріча його вовк і питає: „що ти таке за чоловік?“ А він каже: „крavecь“. — „Так ізмірь же мені, чи багато піде аршин на чамарку?“ Він попав за хвіст вовка і зачав мірити — почишає аршином і каже: „аршин уздовш, аршин ушир!“ (А вовкові неможна обернути ся, як візьмеш за хвіст). От він рвав ся, поки хвіст відорвав, тоді й побіг товаришів збирати. Назбирав товаришів дванадцятєро штук і каже: „ходіте, звімо кравця!“ Пішли. Кравець оглянув ся, а вони вже недалеко женуть ся, так він що робити? та на дуба зліз. От вовки й думають, як би його дістати. А той і каже, що хвіст відірваний:

„нут, я стану на землі, а другий на верх мене, а третій на верх того, та так, дванадцатеро нас, як станемо, то й достанемо!“ Тільки що став дванадцятий ставати, а кравець і каже: „перед смертю хоч табаки понюхати!“ Понюхав табаки та зразу: ачхи! А тому вовкові, що на споді, учуло ся — аршин. От він як рвоне, а всі вовки й полетіли, роз'єрепенились на кудого вовка, розірвали його.

Від чого приказка: мужик-ворона, а хитріший чорта?

Посіяв чоловік просо. Пішов дивити ся через тиждень, аж нема нічого. Він і каже: „будь же ти чортове, коли не зійшло!“ Пішов через місяць, а воно таке просо, що хто його зна й яке хороше. Він годі дивуєть ся: от се яке просо хороше стало! А чорт каже: „хороше, та не твоє! Як виїдеш жати таким, щоб я не пізнав, так твоє буде“.

Чим він не виїзджав: і козою, і вівцею, і свинею, так все тільки до проса доїде, чорт і пізна. Та чоловік що придумав? Взяв жінку, зачесав косу наперед, так що волося закрило пику всю тай сів на жінку і каже: „їдь задом до проса!“ Приїхали до проса, а чорт загляда і з того боку і з того, диветь ся, що челюсти як у печі, а хто його зна, що воно таке. Заглядав, заглядав чорт та й каже: „сього не пізнаю!“ А мужик тоді: „вставай, жінко, проса жати!“ А чорт: „пику! хахол-хитріший чорта!“

Додаємо до сеї збірки кілька переказів аналогічних, записаних в Тернопільщині:

I.

Приїшли два москалі до одної господині. В сінбох завважили вони сало в комині, — тож один пішов до хати, другий лишив ся в сінбох, щоб сало вкрати.

„Як в вас віншують?“ — питає москаль господиню в хаті.

А так: „Віншую вас тими святя́ми, Рождеством Христовим, щобсьте щасливо сировадили, до нового року дочикали, від нового року до Богоявлення, від Богоявлення до Воскресеня, від Воскресеня до сто літ, доки вам Памбі назначив жита й вік — дай Боже здоровля.“

„В нас так“, — каже москаль:

„Христос народил ся, на гору покотил ся, строп дере, сало бере, — бери, бери, не бой ся!“

Пішли москалі — господиня виїшла до сіней, лип очима в комін, а по салі і місце застило.

II.

Москаль до маляра:

„Що ти малюєш“?

„Бога“.

„Намалюй мого батька“.

„Чи ж я твого батька бачив“?

„А Бога ти бачив“?

III.

Стояли москалі постойом. Звари що їсти, каже москаль до бідної вдови. „Щож я вам звару, царска служба, коли я бідна?“ „Так маєш курку?“ питає москаль. „Не маю, царска служба“. „Маєш те?“ „Нема, царска служба“. „Сокиру маєш?“ „Є, царска служба“. „Так давай сокиру“, каже москаль, „будемо варити сокиру“. От тобі на, ото дурний москаль, думає вдова. Розложив москаль вогонь, налив в горнець води, кинув в воду сокиру — варить. „Дай-но мені трошка пшопа“, каже москаль. „Дай ще яку бараболю, дай ще сього, та того“. Наварив москаль і став їсти. Вдова все дивить ся, як то москаль сокиру їсти буде. Нараз загудів тарабан — москаль сокиру в торбу, тай пішов.

IV.

Прийшов москаль до сповіди і каже: „Я, батюшка, маю великі гріхи, та бою ся сказати“. „Говори, не бій ся“, каже піп, „я нікому не скажу, об колибим сказав, то зараз би мені язик врізали“. „Тяжко согрішивим, батюшка, тяжко: йшовим коло св. о. Миколая та здійшвивим шапочку“. „Добре зробивись“, каже піп, „Бог буде благословити за се“. „Вигнавим з батюшкового гороху вепра“. „Ну, і щож дальше?“ питає піп. „Відігнавим вовків від батюшкового дому“. „Добре зробивись“, каже піп, і розгрішив москаля.

Повідправлявши все, пустив ся піп до дому йти. Йде він перед св. о. Миколая, так шапки нема, хтось вкрав. Йде піп до дому, а єму на зустрічу вибігає попадає з плачем, що хтось футра закрвав, як провітрували ся. В пекарніж, чує піп — сварять ся наймички за солонину, що хтось витяг з горшка з горохом (варила ся).

„Так се той москаль-безбожник“, думає піп, і вибігає розлючений москаля ловити. „Це! бо вріжуть язик“, — показав зачеплений москаль.¹⁾

¹⁾ До сіх переказів додає записувачель: Москаль в понятю народа в Тернопільщині не має доброї слави, навіть рівняє ся циганови. Москаль і дотепний, і дужий, і спритний, та все недобрый він чоловік.

V.

.....»Що я роблю“, казав піп до парафіян, — „ви то робіть: я хрещу ся, ви так хрестіть ся, — я молю ся, ви за мною моліть ся, я приклоню голову, ви кланяйте ся, а царство небесне“....

Вийшов піп з кадилом на церков, заметнув ся кадильніцею, аж ту видітає оден вуглик і просто за холяву. Запекло пона, так він не надумуючись, стає дуба (до гори ногами) і вимахує ногами. Нарід зглянув ся, тай зробив то, що піп робив.

ПРОГРАМА ДО ЗБИРАННЯ ВІДОМОСТЕЙ про українсько-руський край і нарід

уложена

членами наукового товариства ім. Шевченка.

I. Відомости історичні.

1. Як зветь ся село, чи не звалось давнійше инакше, чи не було переведене в иньшого місця на сучасне?
2. Подати всі топографичні назви его й околиці (назви частин села, річки, лісів, криниць, місць і т. и.)
3. Чи нема в селі й околиці яких руїн, слідів давньої будови, городищ (валів, ровів)? подати докладний їх опис (положенє, великість, форму), по можности малюнок, хоч би без масштабу.
4. Чи нема могил — горбів давніх? описати їх; чи не памятають, щоб хто їх розкопував.
5. Чи не було яких находок старини, грошей, зброї, начиння; чи не знаходив хто скарбів; чи нема переказів про сховані скарби; чи нема сліду давних могил, кладовищ?
6. Які є перекази про давнину сільску, коли село повстало, що з їм було? объяснення наввищ і поодиноких назв топографичних, оповідання про замки й могили.
7. Чи стара церква? як дуже стара, подати малюнок, що давав би якесь виображенне про її вигляд; чи нема образів давніх або оригінального письма, церковних убрань і т. и.?
8. Чи нема давніх документів чи книжок, друкованих чи писаних, при церкві і в приватних осіб?

9. Чи нема між селянами таких, що виводили б себе від шляхти, покликались на якісь документи, привилеї і т. и.?
10. Яка є пам'ять про давні часи взагалі — на пр. про Польщу, про находи татарські, про давні порядки — паньщину, суд домініяльний, князів, крайників і т. и.

II. Відомости етнографічні.

а) Загальні звістки.

1. Як називає сам народ себе, свій край та своїх сусідів, а як сусіди називають его?
2. Чи називають себе сусіди жартібливими або згирдливими іменами і якими? Чи є такі жартібливі пісні, приповідки або оповідання?
3. Що знає народ про свій початок і чи заховали ся між ним про се які-небудь легенди?
4. Чи ділить ся людність на роди або класи і як зовуть ся вони?
5. Чи звісні родові або фамілійні традиції?
6. Які родові прозвища уживають ся найчастійше? Чи вони зміняють ся коли і чому?
7. Як відносить ся народ до других народів, на пр. до Німців, Поляків, Жидів, а як до рівних клас, на пр. до панів, духовенства, урядників, лікарів, купців і ремісників? Які є про се в народі оповідання, пісні, приповідки?

б) Антропологічні звістки.

1. Який є звичайний склад тіла людей; який зріст, та які трапляють ся каліцтва? Який буває цв'іг волося і очий, який переважає й о скільки (добре б по можности в числах відносно ти представити). Які прикмети ока, носа і вуха?
2. Як називає народ поодинокі части і члени тіла? Чи є які прозвища утворені на основі поодиноких частий тіла або їх прикмет?
3. Яким голосом говорять люди і як: скоро, помалу чи затинаючись? Які з того виходять прозвища?
4. Як люди звичайно ходять і як сідають? Які з тієї причини бувають прозвища?

в) Хата й обійстя.

1. Подати докладний опис хати і поодиноких господарських будинків. Як вони виглядають з надвору, а як в середині? Як їх будують? Для докладности пожадані були-б пляни й рисунки.

2. Які бувають прикраси будівель, та чим вирізняють ся будівлі бо-
богаті від бідних?
3. Як радять собі люди, щоб в хатах не було вогкості, щоб устерегти
ся від різних слабостей і т. н.
4. Чим сьвітять по хатах, чим топлять в печі і які бувають при тім
повірки?
5. Якої посуду люди уживають і в чого вона робить ся?
6. Чи не роблять посуду без гончарського колеса? яка орнаментика стрі-
чає ся на посуді?
7. Якого знарядя люди уживають, хто его споруджує і в чого?
8. Чи уживають люди оружія і якого? Яке оружје вважають за най-
давніше і чи розповідають що про чудовні або геройські оружја?
Чи оповідають що про уживанне камінного знаряддя, чи нема на-
таків на те в прислівях?

d) Одежа.

1. З чого складає ся одежа і з яких матерій вона робить ся?
2. Хто споруджує одужу і яким способом?
3. Чи різнить ся буденна одежа від святочної?
4. Які барви матерії найбільше уживають ся і які прикраси?
5. Хто вбирає ся гарнійше, женщины чи мужчини?
6. Чим різнять ся одужі старших від одягів молодших людей; як вби-
рають ся діти, а як парубки й дівчата?
7. Як убирають небіщиків?
8. Як називають ся різні форми одужі, єї частий і прикрас?
9. Якими способами, крім одужі, забезпечують себе люди перед сиекою
холодом і т. н. (мастями, натиранєм і т. н.)?
10. Чи є в звичаю чесати ся, голити ся, стричи волосє і як се від-
буває ся?
11. Чи уживають люди чого, щоб волос ріс гарно, щоб зуби білі були
і т. н.?
12. На скілько звертають увагу на моду, і в чім вона полягає?
13. Що відливає на зміну костюмів, і які саме бувають ті зміни?
14. Як дивить ся народ на чужі моди і як до них відносить ся, в упо-
добанєм чи в насмійшках?

e) Страва і напїток.

1. Які страви приготовлюють ся в будень, а які в свята, в чого вони
складають ся і як їх готують?

2. Що впливає на вибір поодиноких страв?
3. Хто приготує страву?
4. Чи переховують ся які страви про запас і як вони консервують ся?
5. Кілько разів денно люди їдять і в яких порах? Що коли їсть ся?
6. Як з огляду на пору дня називають ся поживи?
7. З кількох страв складає ся пожива і в якім порядку їдять їх?
8. Чи знають ся люди на тім, що мішати поодинокі страви шкодить? які є про се уваги?
9. Що вважає ся найліпшим присмаком і якими стравами приймає ся гостей?
10. Чи жінки, чоловіки й діти їдять разом чи кожде окремо?
11. Чи бувають окремі страви для старших, а окремі для молодших?
12. Чи кожда особа має свою ложку, чи може на се не зважають?
13. Якої звірини найбільше споживають?
14. Чи печуть її чи варять?
15. Як називають ся часті убитої звірини?
16. Які чвороні, птахи й рослини вважають ся нечистими і для чого?
17. Яких частий звірят не їдять і для чого?
18. Яке збіже або ярина становить головну поживу людей?
19. Які рослини їдять люди в сирім стані, а які в варенім або в иншій (мороженім, сушенім, моченім)?
20. Які мають назви поодинокі земні плоди, овощі і дерева?
21. Які бувають напитки і з чого вони роблять ся?
22. Чи уживають люди острих трупків, тютюну, табаки і т. и.?
23. Чи уживають їх всі без різниці пола і віку, чи ні?
24. Які трупки уживають ся в будень, а які в свято? Чи може піст на уживане їх впливає так само як на уживане страв?
25. Які молитви, заклинаня, примовки уживають ся при їді й п'ятю, куреню і нюханю табаки?
26. Як припрошують себе люди до їди і як приваляють, пучи?
27. Якими способами радять собі переївши ся або напившись?

f) Житє і занятя.

1. Чим найбільше люди займають ся: хліборобством, промислом, торгівлею, випасом худоби, риболовством, полюванем, пасічництвом?
2. Чи полюють поодинокі чи громадою?
3. В якім стані є рибальство?
4. Чи вольно вбивати і ловити всяку звірину і рибу, чи є може така, яку щадять і для чого?

5. Яку худобу держать люди дома? як ходять коло неї?
6. Чим забезпечують товарину перед пошестю, хижим звіром і злодіями?
7. Які є до того молитви, заклинання, чари?
8. Які є в людий товаричі ліки?
9. Як старають ся господині про те, щоб корови доїли ся ліпше, щоб кури часто несли ся і т. и.?
10. Які є спеціальні уваги про полові функції й родючість товарини?
11. Чи плекають люди коні, вівці?
12. Чи плекають пасіки і як?
13. Чи уживають люди возів, саней і т. и.? Як вони зроблені, з чого складають ся і як поодинокі часті називають ся?
14. Які збіжа сіють, і які бувають роботи в полі? Які способи є на те, щоб в землі було менше хробів, щоб виші, сарана і т. и. не нищили збіжа, щоб менше було гнилого колоса, щоб бараболя не гнила?
15. Яким способом відбувають ся живна?
16. Якого знярядя і якої товарини уживають до управи рілі?
17. В якім стані знаходить ся городництво й садівництво?
18. Яку деревину найчастійше плекають і які цвѣти по квітниках?
19. Яких дерев і кущів на погляд народа не годить ся саджати коло хати і для чого?
20. Як забезпечують садовину, ярину, пасіки і т. и. перед холодом і дощем, перед птицями, звіриною і злодіями?
21. Чи водять ся які промисли, які, в яких часах, та яке знярядє при них уживає ся?
22. Чи є може спеціально жіночі промисли і які?
23. Чи мають люди які небудь власні міри і ваги? Описати їх.
24. Як ділить народ час: рік, пори року, місяці, тижні, дні, години і т. и. Які назви є в него на се?
25. Чи має народ які прилади до виміру часу, і чи є в него які-небудь астрономічні відомости, які можна використати в вимірі часу, в подорожах, астрології?
26. Як означає народ пору дня?
27. Які свята й визначні події служать основою при означуваню часу?
28. Які є способи господарского календаря?
29. По яких ознаках віщують скору осінь, зиму, весну, а також їх характер?
30. Яка є система обчислення: десятна, двадесятна, чи яка иньша?
31. Чи числять на пальцях, камінчиках, прутиках, зернах і т. и.?

32. Які бувають практичні способи числення устного, особливо при більших рахуках?
33. Які рахункові завдання, шаради, ребуси і т. п. знамі в описуваній місцевості?

г) Родинні звичаї.

1. Як розвинене чувство любви мужчини до женщины і навпакі? Чи користуєсь женщина поважанєм і як з нею обходять ся? Яке єї становиско ввагалі?
  2. Які вона має обовязки відповідно до свого віку у різних клас?
  3. Погляд на моральність женщины.
  4. Обряди сватаня, заручин і весіля.
- Описати як найдокладнійше з всіми церемоніями й повірками. Подати тексти весільних пісень і по можности музичу.
5. Описати так само церемонії, повіря й уваги при родинах та хрестинах, способи полекшеня родин, заходи коло новонародженого і т. п.
  6. Які є повіря про відміну дітей.
  7. Як поясняють дітям, відки взяв ся новонароджений?
  8. Вибір дитячих імен.
  9. Як довго годує мати дитину грудьми і які з тим вяжуть ся повірки.
  10. Як виглядає колиска і які повіря з нею вяжуть ся?
  11. Що і на яких основах віщують новонародженій дитині?
  12. Які є дитячі забави?
  13. Які є забави дорослих хлопців і дівчат?
  14. Якими способами старають ся дівчата приподобати ся хлопцям?
  15. Як довго остають ся діти під опікою родичів?
  16. Як розвинене в молодіжи поважанє для старших?
  17. Які панують відносини між членами сім'ї?
  18. Сила материнських проклонів і молитв.
  19. Степені посвояченя і їх значіне.
  20. Формули здоровканя, привітів та угоди.
  21. Об'яви дружби і побратимства.
  22. Способи вислову вічливости і дружби та вирази лайки і проклонів.
  23. Прийманя гостя і гостинні церемонії.
  24. Відносини до убогих. Чи є касти жебраків та прошаків і як вони zorganizовані; чи є жебрачі школи, жебрача мова?
  25. Понятя чести й її образи; які занятя вважають ся за згірдливі?

26. Які є знані музичні інструменти?
27. Які слабости бувають між людьми і як собі в них радять? Подати докладний спис ліків і заговорів.
28. Хто лічить людей?
29. Які святи вважають ся помічниками в певних слабостях?
30. Які повіря є про пошести?
31. Як поводять ся з людьми при конаню? Обряди похоронів. Плачі.
32. Вірованя про смерть і загробне житє. Повіре про мерців.
33. Опирі. Як собі їх люди представляють?

h) Повірки.

1. Погляди на Бога і святих. Легенди про них.
2. Як представляє собі народ св. Трійцю, як Бога, як Христа, а як Богородицю?
3. Що розповідає собі народ про ангелів і святих: Петра й Павла, Миколу, Івана Хрестителя, Юрія, Ілію, Варвару і ин.
4. Ангел-хранитель.
5. Як дивить ся народ на образи, які образи держить в себе, які найбільше любить. Сила образів підчас пожару. Хрести при дорогах і на перекрестях.
6. Легенди про чудотворні образи.
7. Сила церковного двона. Підземні двони, міста, палати або села.
8. Чудесні води. Свячена вода і єї сила.
9. Листи з неба. Що в них містить ся?
10. Оповіданя про давних богів.
11. Нечиста сила. Відки вона взяла ся? Як єї називають? Як вона показує ся? Де вона є?
12. Відносини чортів до людей. Спродажу душі чортові. Як можна від него увільнити ся?
13. Духи домашні або домовики. Хованці; як можна дістати хованця? Як з ним треба обходити ся? Чим він людям помагає?
14. Лісовики, мавки, русалки, блуд і лятавці. Оповіданя про них і повірки.
15. Які инші духи знані народови?
16. Чи уособляє собі народ понятя долі і недолі або біди, правди, неправди і т. п.?
17. Змиї, смоки, баба-яга, бісова мана, бісів тато, бісеня.

18. Оповідання про заклині скарби; як їх можна добути.
19. Погляди на початок чи сотворене світа, розмножуване людей, особне сотворене поодиноких ставів; народів (хлопа, пана, жида)
20. Якою мовою говорили з Богом перші люди?
21. Відносини перших людей до Бога.
22. Повіре про небо, сонце, місяць і зорі. Зв'язок зір з людьми і їх долею.
23. Назви сторін світа.
24. Погляди на сили природи: грім, блискавиця, вітри, дощі, морози, град, сніг, роса. Їх персоніфікації і повірки про них.
25. Поважане вогню і святість єго.
26. Повірки про походжене металів.
27. Прикмети поодиноких рослин і зїля. По можности дати зїльник лікарський.
28. Повіря про рівні дерева.
29. Талізмани, інклюзи, чудесні чоботи, шапки, рукавиці, столики, дудки і мошонки.
30. Повірки про різних чвороніг і птахів, про риби і комахи. Їх зв'язок з людьми. Чисті і нечисті звірята.
31. Оповідання про велитів і карлів, про песиголовців, двоголових, вовкулаків, рахманів, людодів, героїв і розбійників.
32. В що може чоловік перекинути ся? в птицю, вовка і т. и.?
33. Оповідання про чарівників і чарівниці, про відьми і ворожки, про знахорів. Як перед чарівницями остерегти ся? З відки їх сила чудесна береть ся? Як їх можна пізнати?
34. Лихі очі і вроки.
35. Оповідання про церкви, цвинтарі, могили, млини, горальні, фабрики, душла дерев і печери.
36. Обряди при сїйбі й обжинки.
37. Толковане снів.
38. Оповідання про лонатиків (сновидів).
39. Феральні або тяжкі дні.
40. Чудесні цифри (3, 7, 9, 77 і и.).
41. Пости. Як їх люди заховують? Коли? Якою метою?
42. Які дні вважають ся святими? Тут добре булоб звернути увагу на всі дні важнійші чим небудь для народа і зазначити їх в кождім місяці. При кождім таким дни, чи то більшим якім святі можна подати всі повірки і обряди, які лиш з ним вяжуть ся. Між святами належить головно уваглядити Різдво, Новий Рік, Йордань, Трех

святих, Воликдень, Зелені свята, Купала і ин., бо з ними найбільше звязано обрядів і обрядових забав, ігр, пісень.

і) Народня література.

Деякі роди творів народної літератури згадано вже вище при різних обичаях і обрядах, де їх найкраще було б і списати (по можности пильно заховуючи місцеву вимову й означуючи акцентуацію). Колиб однак збирач хотів обмежити ся на записі одних текстів літературного характеру, то він може групувати і списувати їх наприклад в таких категоріях:

1. Пісні і оповідання мітольоґічні, космоґонічні, реліґійні.
2. Історичні пісні і думи.
3. Місцеві легенди, себ то оповідання привязані до певних місць.
4. Анекдоти й иньші згадки про різних місцевих діячів, хочби й казочних.
5. Оповідання про людей взагалі.
6. Оповідання про звірів, птахів і комах, реальних і фантастичних.
7. Замовленя і заклинаня.
8. Молитви й побожні пісні.
9. Духовні стихи і пісні морального змісту, співані старцями та лірниками.
10. Ліричні пісні (сьпіванки).
11. Святочні пісні.
12. Пісні на хрестини і колискові.
13. Весільні пісні.
14. Похоронні пісні і плачі.
15. Пісні при забавах дорослих і дитий.
16. Коляди, щедрівки, гагілки, обжинкові пісні.
17. Рекрутські й вояцькі пісні.
18. Коршевні й п'яницькі пісні.
19. Сатирично-гумористичні пісні.
20. Жарту, кепкування і нісенітницї.
21. Загадки, приповідки і помовки.
22. Віден се все ширить ся? Хто сьпіває або оповідає? Коли?
23. Чи є може спеціальні оповідачі і сьпіваки і як до них народ відносять ся?
24. Подати по змові звістки про їх житє з показом їх репертуару і означити, відки та або друга пісня в них взяла ся?
25. Подати по змові історію ширеня народного твору: відколи він де знаний, хто єго куди заніс і відки; яким він змінам підпадав з часом і т. и.

III. Відомости суспільно-економічні.

1. Як давня оселя? Положенє єї, характер ґрунтів, вода. Стан атмосферичний. Гігієнічні обставини житя.
2. Загальний вид оселі: улиці й їх положенє що до хат, церков; двір, коршма і т. и.
3. Вигляд хат: як будовані і з чого? чим криті? чим огорожені? куди фронт? кілько покоїв? які печі? які комини? чим топлять й освічують хати?
4. Статистика хат, душ і майна цілої оселі й поодиноких родин чи самостійних газдівств: пожадані цифри мінімальні, максимальні й пересічні з оглядом на різні сорти землі (ріля, сіножать, ліс, пасовиско, неужиток і т. и.)
5. Форми посідання: особиста, спілкова, держави і т. и.; які роди ґрунту посіданого підходять під кожду з тих форм, н. пр. спільні вигони, пасовиска і т. и.
6. Чи є громадське майно й яке? Як адмініструє ся? Як розложена власність приватна. Єї подільність.
7. Статистика весіль, родин і похоронів. Статистика слабостей.
8. Статистика худоби й иньшого живого інвентара.
9. Знряддя господарські й їх розділ поміж мешканцями.
10. Яке головне занятє мешканців а які побічні (ловля риб, майстерство і т. и.)?
11. Яка система полевого господарства? зміна сівби й орки, гноєнє, роди збіжа й їх видатність, також їх ціна й взаїмне процентове відношенє.
12. Як високо платить ся держава (аренда) й як веде ся?
13. Сади й городи. Луки й ліси. Їх видатність і уживанє.
14. Годівля худоби, єї мета й користи.
15. Ціни за працю на поли, й спосіб плати (в гронах чи натурою). Пастухи. Платня в фабриках й на різних промислових закладах.
16. Вихід поселенців на роботу в чужу сторону й прихід чужинців до них.
17. Форми асоціяції в праці, як часто проявляють ся й які користи дають. Становище, права й обовязки спільників. Погляд народа на спілку.

18. Готові капітали грошові й спосіб їх уживання (аренда, підприємства промислові, купецтво, лихва і т. и.) — Громадські каси і шпихліри. Як виявляється конкуренція торговців і богатирів між собою?
19. Товари купчі: які? звідки? за яку ціну? Відносини мешканців до торгів мійських і ярмарків. Крамниці рускі.
20. Погляд людей на громаду: о скільки він схожий в понятті адміністративним, правним.
21. В чім і як проявляє ся сила правна й пресія моральна громади що до одиниці? суди громадські; комісії громадські.
22. Які є спільні приватні збори в оселі крім офіціальних громадських?
23. Як високо стоїть соціальне (громадске) образованє одиниць (понятє потреби спільности й помочи громадської, пошанованє чужого майна і т. и.)

IV. Відомости правничі.

а) З права родинного і родинно-маєткового.

1. Як розуміє нарід єднанє супружя і заключенє тогож а особливо до чого привязує головну вагу, чи до слюбу церковного, чи до заключеня договору між новоженцями, або їх родичами або опікунами, та яким способом наступає порозуміє між сторонами в уладженю взаємних відносин маєткових між супругами на будуче.
2. Чи при тій нагоді списують які грамоти („інтерцязи передєлюбні“) і як відносять ся сторони до примусу споряджуваня договорів супружних перед нотарем.
3. Чи знані й уживані „заручини“ між народом, яку вагу прикладає ся до них, та яке значінє має вірванє відносин що-до наміреного супружя по засватаню.
4. Які перешкоди супружя знає нарід а то головно з причини спорідненя або посвояченя.
5. Що розуміє нарід під понятєм „ввінованя“ взагалі, що під понятями „віна“ („посагу“) для доньки та „виправи“ для сина або доньки.
6. Які подарунки одержують новоженці при нагоді „весіля“ від себе навзаєм, від родини або від кого иншого.
7. Як уладжують ся відносини маєткові дотично ірунту при одруженю сина і доньки.

8. Які права має отець, а які мати що до виховання дітей і їх ма-етку.
9. Які права господарські набуває чоловік, що пристає на ґрунт жінки або єї родичів, а які права жінка, що йде на ґрунт чоловіка.
10. Як розуміє нарід права і обовязки опіки над сиротами, кому ю по-вірює і як справують опіку що до особи і майна, та які є при-чини затрати маєтків сирітських.
11. Які бувають відносини між матерію та співопікуном, та чи старшині громадській приписують які права в ділі опіки над сиротами.
12. Як глядять нарід на розділ від стола і ложа та на розвід між су-пругами, як на позжите „на віру“.
13. Які наслідки маєтково-правні привязує нарід до невгідного позжита між супругами, розділу або розводу супругого.
14. Чи маєток приробрений в часі супруга уважає ся спільним майном чоловіка і жінки, чи примінює ся окремішність маєтку між супругами.
15. Чи знані є давні „союзи родинні“, де всі молодші члени родини живють разом на ґрунті під спільним головою родини і як ладнають свої взаємні відносини.
16. Які степені споріднення і посвоячення знає нарід та під якими на-звами.
17. Як глядять нарід на правесність і неправесність дитини і як ула-джує відносини маєтково-станові дітей неправесних.
18. Чи допускає нарід ехсертіо plurium concubentium і в яким ре-чинци.
19. Як взагалі уладжує ся карність домашна.
20. Чи знані є наложницї в громаді, з яких причин і з якими наслідками.
21. Яке становище родинно-суспільне займають в громаді: жонаті і не-жонаті, замужні й незамужні.
22. Чи громадські уряди опікунчі були би вказані і які.

б) З права маєткового — зобовязань і права спадкового.

1. Чи знані народови понятя правні: „держаня“ і „посїданя“ річи, та що розуміє нарід під тими понятями.
2. Що розуміє нарід під понятєм правним власности і які знає спо-соби набути власности що до річий движимих а недвижних (пе-редача з рук до рук, обхід межі, віддача ключів і т. и.).

3. Як відносить ся нарід до річий знайдених і викопаного скарбу, та чи знає заплату нахідного і в якій висоті.
4. Як розуміє риболовлю і ловлю диких звірів на своїм і на чужім ґрунті.
5. Які роди служебностей (сервитутів) знані нашому народови і як тоті виконують ся (мешканя, уживаня, ужиткованя; переходу, перегону, переїзду, пашеня і т. и.).
6. Які знані роди заставів: ручних і на ґрунтах („застав на роки“, „продаж політків“), та о скільки заставами винишає ся закон протів лихви.
7. Яких форм уживає нарід при заключуваню договорів і яким способом сторони заявляють згідну волю („пробіть рукама“, „запите могоричу“ і т. и.):
8. Як глядять нарід на недотриманє договору стороною договірною а особливо, чи се надає право другому договірникови відступити від договору, чи лиш жадати доповненя умови.
9. Чи знанє даванє заруки на забезпеченє додержаня умови і під якими услівями, та чи знана кара договірна.
10. Чи знані народови приготовні договори і в яким успіхом.
11. Які знані поодинокі роди договорів (даровизна, заміна, купно-продаж, позичка, порука, вигодина, наєм услуг, наєм будинку (хати), аренда ґрунту і и., як тоті заключають ся і під якими услівями.
12. Чи до даровизни вимагає ся передачі предмету дарованого особі обдареній.
13. Чи знані: купно-продаж на вимову, купно за пробою або мірою, купно-продаж з правом відкупу або первокупна.
14. Які речинці виповіди найму і аренди, та чи є знанє даванє ґрунту під управу за відступленєм части політків.
15. Яке значінє мають: малолітність, блуд, підступ, непритомність або покривдженє повнше половини звичайної вартости при договорах.
16. Чи знані народови договори з гри або закладу і яке значінє мають ті договори.
17. Чи знані народови: засидженє і задавненє прав та під якими умовами.
18. Чи знані договори спілок; в яких цілях тоті укладають ся і під якими умовами та як веде ся заряд спілки, як спільники ділять ся доходами і коли наступає розв'язанє спілки.

19. Чи при більшім числі договорників по одній стороні відповідає кожний лиш за свою часть, чи оден за всіх а всі за одного.
20. Чи за випадкову шкоду потягаєсь до відшкодованя, чи лиш в випадках провиненя та взагалі, що розуміє нарід під зворотом шкоди нанесеної, чи й *lucrum cessans* і коли.
22. Хто має відповідати як шкоду зробить: дитина, божевільний або товар.
23. Яким способом розпоряджує ся про случай смерти, устно чи письменно і в яким формальностями.
24. Чи званий звичай записуваня ґрунту на річ найстаршого сына з обовязком сплати всіх інших спадкоємців.
25. Як ділять ся спадкоємці одідиченим маєтком.
26. Які права отримує пошениий вдовець або вдова, отець або мати.
27. Як розпоряджують маєтком про случай смерти особи бездітні або що не мають близшої родини.
28. Коли приступає ся до видідиченя сына або доньки.
29. Що вчисляє ся до части спадкової дітям вивінованим.
30. Як забезпечує ся про случай смерти приймаків, а як діти неправеслі.
31. Чи додержують спадкоємці договори уложені спадкодавцем і яким способом.
32. Чи знаві між народом понятя „батьківщини“ і „материзни“ та в яким значіню.

с) З права карного.

1. Які проступки уважає нарід тяжкими а то не силою обовязкового закону, але з свого світогляду, вірувань і взагалі звичаю.
2. Які вислови уживають ся між народом на означене різних родів преступів („злочин“, „провина“, „переступство“) і в яким значіню.
3. Які причини злої волі у преступників додачує нарід, та чи виправдує нарід і як: божевільних і дурноватих, преступників з біди, припадку, конечної оборони або примусу (фізичного або психічного).
4. Чи і о скілько та в яким віці діти і малолітці мають підпадати карі на основі звичаю народного.
5. Як родичі карають свої діти і о скілько ті піддають ся їх караню.
6. Чи узнає нарід і о скілько узнає каригідним приготовлене або намагає до доконаня чину.
7. Як глядять нарід на преступників налогових і в чім додачує вирожене таких людей.

8. В чім додачує нарід ество переступу: в нарушеню моралі, релігії, ладу суспільного або в нещастю покривджених.
9. Як розуміє нарід кару за доконанє переступів; які знає кары; як відносить ся до знесеня кары тілесної а як до кары смерты.
10. Які доховали ся вісти про каранє проступників судами громадскими, духовними або иншими особами.
11. Чи знанє між народом каранє звірят, та чим оно оправдує ся.
12. Які роди вини і сніввини знані нашому народови („злий намір“, „вина“, „необережність“, „підмова“, „поміч“ і т. и.).
13. Чи знає нарід переступи, яких не осуджує право а які уважає нарід каригідними з свого сьвітогляду, та чи уважає нарід деякі карні переступи некаригідними.
14. Як глядять нарід на проступки політичні а як на посяганє прав приватних.
15. Як відносить ся нарід до проступків против безпечности житя і здоровля, та чи допускає угодове полагодженє між шкодниками а ушкодженням і в яких случаях.
16. Які особливі роди крадіжки знані між народом, які обмани і спроневіреня.
17. Як глядять нарід на паліїв і ровбійників.
18. Чи знає нарід різницю між убійством а забитєм, та чи додачує каригідність там, де забитий дав причину до бійки.
19. Як задивлюєсь нарід на убійство вітця, матери, супруга і на зігнанє плоду.
20. Як розуміє нарід уведене і зведене під приреченєм заключеня супругя.
21. Як глядять нарід на знасилуванє а як на блуд против природи.
22. Як розуміє нарід і чи уважає каригідною утечу з війська (дезерцію) та які причини тої появи між народом.
23. Чи самоубійство або ушкодженє власного тіла уважає ся каригідним і коли.
24. Чи додачує нарід каригідність виступленя против уряду і особливо при безправнім урядованю.
25. Як задивлює ся нарід на обиди чести і як їх полагоджує.
26. Чи знана народови різниця між проступками приватноправними і публичноправними.
27. Як глядять нарід на піянство і на чародійство, та чи і о скілько уважає їх каригідними.

28. Як трактує нарід проступників, що допустили ся чину каригідного: перед відданням їх в руки справедливости а по відбуттю кари або по увільненню їх судом.
29. Чи кара відбута поправляє проступника.
30. Як розуміє нарід випадки невинно засуджених і як до них відносять ся.
31. Як взагалі задивлює ся нарід на вимір справедливости державними судами і судами присяглих.
32. Чи домагає ся нарід громадських судів мирових до судження поменших справ карних.

Матеріяли етнографічні просить ся надсилати на адресу Наукового Товариства імени Шевченка у Львові.